

TARTU ÜLIKOOL
GEOGRAAFIA INSTITUUT

KADRI LEETMAA

**EESLINNASTUMINE
TALLINNA LINNAREGIOONIS
SOTSIALISMIJÄRGSEL PERIOODIL**

MAGISTRITÖÖ INIMGEOGRAAFIAS

JUHENDAJA: PhD TIIT TAMMARU

TARTU 2004

SISUKORD

TABELITE LOETELU	4
JOONISTE LOETELU	5
KAARTIDE LOETELU	5
SISSEJUHATUS	6
1. MAGISTRITÖÖ UURIMISOBJEKT	8
1.1. Eeslinnastumine	8
1.2. Tallinna linnaregioon	9
1.3. Sotsialismijärgne üleminekuperiood	11
2. TEOREETILINE TAUST	13
2.1. Eeslinnastumine lääneriikides	13
2.1.1. Eeslinnastumise algfaas – rahvastiku ränne linnast tagamaale	13
2.1.2. Eeslinnaalade küpsemine – majandusstruktuuri mitmekesistumine ja mitme keskusega linnaregioonide teke	16
2.1.3. Linnaregioonide laienemine vs vastulinnastumine	19
2.1.4. Eeslinnastumises osalevad rahvastikurühmad	22
2.2. Eeslinnastumine endistes sotsialismimaades	23
2.2.1. Linnade areng sotsialismieelsel perioodil	23
2.2.2. Linnade areng sotsialismiperioodil	24
2.2.3. Eeslinnastumise väljakujunemine üleminekuperioodil ja eeslinnastumises osalevad rahvastikurühmad	28
2.3. Eeslinnastumine Eestis	31
2.3.1. Linnade areng sotsialismieelsel perioodil	31
2.3.2. Linnade areng sotsialismiperioodil	34
2.3.2.1. Linnastumise üldsuunad	34
2.3.2.2. Eeslinnastumisega sarnanevad protsessid	40
2.3.3. Eeslinnastumise väljakujunemine üleminekuperioodil	43
2.3.3.1. Muutused majanduses ja eluasemesektoris	43
2.3.3.2. Siseränne ja eeslinnastumine üleminekuperioodil	48
2.4. Kokkuvõtte ja andmeanalüüsi hüpoteesid	50
3. ANDMED JA MEETODID	54
3.1. Kasutatud andmestik	54
3.2. Analüüsi meetodid	55
3.3. Analüüsis kasutatavad tunnused	57
3.3.1. Ruumilised analüüsiüksused	57
3.3.2. Rahvastiku allrühmad	60
4. ANDMEANALÜÜS – ÜLEMINEKUAJA EESLINNASTUMINE	
TALLINNA LINNAREGIOONIS	62
4.1. Eeslinnastumise ulatus ja intensiivsus Tallinna ümbruses	62
4.1.1. Tallinna ja muu Eesti vaheline ränne	62
4.1.2. Tallinna ja tagamaa vaheline ränne	68
4.1.3. Eeslinnastujate jaotumine tagamaal	69

4.2. Eeslinnastujate ja Tallinnasse jääjate võrdlus	70
4.2.1. Eeslinnastujate ja Tallinnasse jääjate struktuur rahvastiku allrühmade lõikes	70
4.2.2. Rahvastiku allrühmade tõenäosus eeslinnastuda	72
4.2.2.1. Sõltuv tunnus ja sõltumatud tunnused logistilises regressioonianalüüsis	72
4.2.2.2. Mudel 1 - eeslinnastumise üldmudel	75
4.3. Eeslinnastumine eluruumi tüüpide ja tagamaa geograafiliste osade lõikes	76
4.3.1. Sissejuhatav analüüs	76
4.3.2. Eeslinnastumine eluruumi tüüpide järgi	79
4.3.2.1. Sõltuv tunnus ja sõltumatud tunnused logistilises regressioonianalüüsis	79
4.3.2.2. Mudel 2 – korteritesse eeslinnastumine	85
4.3.2.3. Mudel 3 – uuseramutesse eeslinnastumine	85
4.3.2.4. Mudel 4 – keskmise vanusega eramutesse eeslinnastumine	86
4.3.2.5. Mudel 5 – suvilatesse eeslinnastumine	87
4.3.2.6. Mudel 6 – vanematesse eramutesse eeslinnastumine	88
4.3.2.7. Eluruumi tüüpide mudelite kokkuvõte	89
4.3.3. Eeslinnastumine tagamaa geograafiliste osade järgi	94
4.3.3.1. Sõltuv tunnus ja sõltumatud tunnused logistilises regressioonianalüüsis	94
4.3.3.2. Mudel 7 – lähitagamaale eeslinnastumine	98
4.3.3.3. Mudel 8 – mereäärsetesse valdadesse eeslinnastumine	98
4.3.3.4. Mudel 9 – linnadesse eeslinnastumine	99
4.3.3.5. Tagamaa osade mudelite kokkuvõte	100
4.4. Andmeanalüüsi tulemuste kokkuvõte ja arutelu	103
 KOKKUVÕTE	110
SUMMARY	113
 VIITED	116
LISAD	124
Lisa 1. Vaatlusobjektide klassifitseerimine logistilise regressioonianalüüsi mudelites	125
Lisa 2. 2000. aasta rahvaloenduse loenduslehtede vormid	127
Lisa 3. Suvilate ülekaaluga asulad	133

TABELITE LOETELU

Tabel 1.	Tallinnas töötavate inimeste osatähtsus Tallinna tagamaa omavalitsusüksuste töötajaskonna hulgas 2000. aastal	11
Tabel 2.	Euroopaliku ja ameerikaliku eeslinnastumise põhijooned	16
Tabel 3.	Rahvastikumuutused linnaregioonis linna elutsükliteooria järgi	17
Tabel 4.	Linnarahvastiku kasv Eestis 1881–2000	31
Tabel 5.	Tallinna rahvaarvu muutumine 1858–2000	32
Tabel 6.	15–69-aastased hõivatud tööandja majandussektori ja põhitegevusala järgi perioodil 1989–2003	45
Tabel 7.	15–69-aastaste tööhõive määr ja töötuse määr perioodil 1990–2003	45
Tabel 8.	Eratarbimiskulutused ühe inimese kohta võrreldes EL-15 riikide keskmisega	46
Tabel 9.	Kommertspankade eraisikutele antud eluasemelaenu intressimäärad ja laenujääk 1997–2003	48
Tabel 10.	Tallinlaste eluaseme-eelistused	49
Tabel 11.	Andmeanalüüsis kasutatavad tunnused: tagamaa geograafilised osad	58
Tabel 12.	Andmeanalüüsis kasutatavad tunnused: eluruumi tüübid tagamaal	59
Tabel 13.	Andmeanalüüsis kasutatavad tunnused: rahvastiku allrühmad	60
Tabel 14.	Andmeanalüüsis kasutatavad tunnused: tööalase staatuse tunnus	60
Tabel 15.	Tallinna tagamaa ränne Tallinnaga	68
Tabel 16.	Eeslinnastujate jaotumine tagamaal: kohaliku omavalitsuse üksused	69
Tabel 17.	Eeslinnastujate jaotumine tagamaal: tagamaa geograafilised osad	70
Tabel 18.	Eeslinnastujate jaotumine tagamaal: eluruumi tüübid	70
Tabel 19.	Eeslinnastujate ja Tallinnasse jääjate jaotumine rahvastiku allrühmade lõikes	71
Tabel 20.	Sõltuv tunnus: eeslinnastumise üldmudel	73
Tabel 21.	Sõltumatud tunnused analüüsi sammude kaupa	73
Tabel 22.	Mudel 1. Eeslinnastumise üldmudel. Regessioonikordajad ja riskisuhete väärtused	74
Tabel 23.	Tagamaa geograafilistesse osadesse eeslinnastujate 2000. aasta eluruumid	77
Tabel 24.	Erinevatesse eluruumi tüüpidesse eeslinnastujate jaotumine tagamaal: tagamaa geograafilised osad	77
Tabel 25.	Erinevatesse eluruumi tüüpidesse eeslinnastujate jaotumine tagamaal: kohaliku omavalitsuse üksused	78
Tabel 26.	Sõltuv tunnus: eluruumi tüüpide mudelid	79
Tabel 27.	Mudel 2. Korteritesse eeslinnastumine. Regessioonikordajad ja riskisuhete väärtused	80
Tabel 28.	Mudel 3. Uuseramutesse eeslinnastumine. Regessioonikordajad ja riskisuhete väärtused	81
Tabel 29.	Mudel 4. Keskmise vanusega eramutesse eeslinnastumine. Regessioonikordajad ja riskisuhete väärtused	82
Tabel 30.	Mudel 5. Suvilatesse eeslinnastumine. Regessioonikordajad ja riskisuhete väärtused	83
Tabel 31.	Mudel 6. Vanematesse eramutesse eeslinnastumine. Regessioonikordajad ja riskisuhete väärtused	84
Tabel 32.	Rahvastikurühmad järjestatuna eeslinnastumise tõenäosuse järgi: eeslinnastumine kokku	90
Tabel 33.	Rahvastikurühmad järjestatuna eeslinnastumise tõenäosuse järgi: korteritesse eeslinnastumine	90
Tabel 34.	Rahvastikurühmad järjestatuna eeslinnastumise tõenäosuse järgi: uuseramutesse eeslinnastumine	90
Tabel 35.	Rahvastikurühmad järjestatuna eeslinnastumise tõenäosuse järgi: keskmise vanusega eramutesse eeslinnastumine	91
Tabel 36.	Rahvastikurühmad järjestatuna eeslinnastumise tõenäosuse järgi: suvilatesse eeslinnastumine	91

Tabel 37.	Rahvastikurühmad järjestatuna eeslinnastumise tõenäosuse järgi: vanematesse eramutesse eeslinnastumine	91
Tabel 38.	Mitte-estlaste eeslinnastumisrisk võrreldes eestlastega erinevates mudelites	92
Tabel 39.	Sõltuv tunnus: tagamaa geograafiliste osade mudelid	94
Tabel 40.	Mudel 7. Lähitagamaale eeslinnastumine. Regessioonikordajad ja riskisuhete väärtused	95
Tabel 41.	Mudel 8. Mereäärsetesse valdadesse eeslinnastumine. Regessioonikordajad ja riskisuhete väärtused	96
Tabel 42.	Mudel 9. Satelliitlinnadesse eeslinnastumine. Regessioonikordajad ja riskisuhete väärtused	97
Tabel 43.	Rahvastikurühmad järjestatuna tagamaa osa valiku tõenäosuse järgi: lähitagamaale eeslinnastumine	101
Tabel 44.	Rahvastikurühmad järjestatuna tagamaa osa valiku tõenäosuse järgi: mereäärsetesse valdadesse eeslinnastumine	101
Tabel 45.	Rahvastikurühmad järjestatuna tagamaa osa valiku tõenäosuse järgi: satelliitlinnadesse eeslinnastumine	101

JOONISTE LOETELU

Joonis 1.	Funktsionaalse linnaregiooni laienemine	18
Joonis 2.	Linnastumine ja vastulinnastumine asustussüsteemis	20
Joonis 3.	Tallinna osatähtsus Eesti kogu- ja linnarahvastikus 1881–2000	33
Joonis 4.	Eestlaste osatähtsus Eesti kogu-, linna- ja maarahvastikus ning Tallinnas 1959–2000	35
Joonis 5.	Eesti linnade ja teiste Nõukogude Liidu liiduvabariikide vahelised rändevood 1946–1990	37
Joonis 6.	Maapiirkondade ja linnade vahelised rändevood 1946–1990	37
Joonis 7.	Eesti linnade rändesaldo maapiirkondade ja teiste Nõukogude Liidu liiduvabariikide suhtes 1946–1990	37
Joonis 8.	Tallinna elanikud eluruumi ehitusaja järgi 2000. aastal	39
Joonis 9.	Eramutes elavate tallinlaste osatähtsus 2000. aastal eluruumi ehitusaja järgi	39
Joonis 10.	Eratarbimiskulutused püsivhinnas ühe inimese kohta valitud Euroopa riikides	46
Joonis 11.	Tallinna tagamaa omavalitsusüksuste rändesaldo üldkordaja Tallinna suhtes	67
Joonis 12.	Tallinna tagamaa omavalitsusüksuste sisserändekordaja Tallinna suhtes	67
Joonis 13.	Tallinna tagamaa omavalitsusüksuste väljarändekordaja Tallinna suhtes	67
Joonis 14.	Eeslinnastujate jaotumine kohaliku omavalitsuse üksuste lõikes: eestlased	102
Joonis 15.	Eeslinnastujate jaotumine kohaliku omavalitsuse üksuste lõikes: mitte-eestlased	102

KAARTIDE LOETELU

Kaart 1.	Tallinna linnaregioon Eestis	10
Kaart 2.	Kohaliku omavalitsuse üksused Tallinna linnaregioonis	10
Kaart 3.	Andmeanalüüsis kasutatavad tunnused: tagamaa geograafilised osad	58
Kaart 4.	Linnade ja valdade rändesaldo üldkordaja Tallinna suhtes perioodil 1989–2000	63
Kaart 5.	Linnade ja valdade sisserändekordaja Tallinna suhtes perioodil 1989–2000	64
Kaart 6.	Linnade ja valdade väljarändekordaja Tallinna suhtes perioodil 1989–2000	65
Kaart 7.	Tallinnas töötavate inimeste osatähtsus linnade ja valdade töötajaskonna hulgas 2000. aastal ..	66

SISSEJUHATUS

Käesolev magistritöö uurib eeslinnastumist Tallinna linnaregioonis ajavahemikul 1989–2000. Tegemist on rahvastikugeograafilise uurimusega ja seetõttu mõeldakse siinses kontekstis eeslinnastumise all eelkõige rahvastiku rännet linnast tagamaale. Senised 1990. aastate rändeanalüüsid on näidanud, et eeslinnastumine oli vaadeldaval perioodil üks olulisemaid uusi siserände suundi Eestis ning kõige intensiivsem oli ränne linnast tagamaale just suurima rahvaarvuga pealinnaregioonis (Ränne üleminekuaja ... 2003). Käesolevas uurimuses analüüsitaksegi põhjalikumalt üleminekuaja eeslinnastumist Tallinna linnaregioonis. Viimane on töös defineeritud igapäevase töörande kaudu – linnaregiooni kuuluvad kõik Tallinna ümbruse omavalitsusüksused, mille töötajatest vähemalt 15% töötab pealinnas.

Perioodi 1989–2000 nimetatakse töös sotsialismijärgseks üleminekuperioodiks. Postsotsialistlike ühiskondade areng on enam kui kümme aastat olnud sotsiaalteaduslike diskussioonide lemmikteemasid. Siinkohal on õigustatud küsimus, millist perioodi Kesk- ja Ida-Euroopa reformiriikides peaksime üleminekuperioodiks lugema. Tähtsamad majanduslikud ja riigikorralduslikud reformid toimusid Eestis üheksakümnendate aastate esimesel poolel. Eri ühiskonnagruppide kohanemine muutustega mõjutab aga kindlasti ka praegust Eesti elu. Eeslinnastumise analüüsimisel on aluseks 2000. aasta rahvaloenduse andmed ning see seab piirangud ka üleminekuperioodi defineerimisele. Rahvaloenduse andmete alusel oli võimalik jälgida Eesti siserände suundumusi kaudselt, võrreldes inimeste elukohti 1989. ja 2000. aastal. Rände täpset aega nende andmete alusel selgitada ei saa. Et administratiivsete lähteandmetega seotud probleemide tõttu on jooksev rändestatistika vähe usaldusväärne, ei ole kahjuks võimalik rännet analüüsida lühemate perioodide kaupa või pärast viimast rahvaloendust. Seetõttu võrdsustatakse käesolevas töös üleminekuperioodiga kahe viimase rahvaloenduse vaheline ajavahemik 1989–2000. See ajavahemik sisaldab nii üleminekuaja algusaastaid kui ka hilisemat stabiliseerumisperioodi. Niisiis peame tulemuste tõlgendamisel arvesse võtma, et perioodi jooksul toimunud ränne ei pruugi ajalisel jaotuda ühtlaselt ning erinevatel etappidel võisid linnast tagamaale kolimist seletada erinevad rändemotiivid.

Magistritöö põhieesmärk on võrrelda üleminekuperioodil Tallinna linnaregioonis toimunud eeslinnastumist lääneriikide ning postsotsialistlike riikide rändeprotsessidega. Sarnasus või erinevus neis riikides toimunud eeslinnastumisega selgitatakse tüüpiliste linnast tagamaale rändajate identifitseerimise kaudu. Põhja-Ameerika ja Lääne-Euroopa riikides algas eeslinnastumine juba enam kui pool sajandit tagasi. Tüüpilised tagamaale rändajad eeslinnastumise alguskümnenditel neis riikides olid majanduslikult paremal järjel olevad inimesed ja eelkõige pered, kes parandasid nii elamistingimusi. Sotsialismimaades toimus samal ajal kiire linnade kasv ning lääneriikidega analoogsest eeslinnastumisest ei saa neis riikides rääkida enne sotsialismiperioodi lõppu. Põhjalikumaid postsotsialistlikku eeslinnastumist käsitlevaid uurimusi on vähe. Enamasti uuritakse linna ja tagamaa vahelise rände tervikvoogusid ning leitakse, et üheksakümnendatel aastatel hakkas linnaregioonides tagamaa rahvastik kesklinna arvel kiiresti kasvama. Samuti rõhutatakse, et üleminekuajal algas jõukamate inimeste lahkumine linnast tagamaa meeldivamasse elukeskkonda. Üsikusid analüüsid (nt Ungari kohta) näitavad siiski, et nende traditsiooniliste eeslinnastujate kõrval lahkusid linnadest ka majanduslike toimetulekuprobleemidega inimesed. Järelikult võis eeslinnastumine siin tähendada üleminekuperioodil tekkinud majanduslike raskustega toimetuleku strateegiat. Käesolev uurimus analüüsibki põhjalikult, kes olid tüüpilised eeslinnastujad

üleminekuaja Tallinna regioonis ning pakub nii ka võrdlusmaterjali postsotsialistliku eeslinnastumise analüüsidele teistes riikides.

Magistritöö esimeses sissejuhatavas osas selgitatakse täpsemalt töö uurimisobjektiks olevaid keskseid mõisteid – “eeslinnastumine”, “Tallinna linnaregioon” ja “sotsialismijärgne üleminekuperiood”. Teises teoreetilises osas antakse kõigepealt ülevaade eeslinnastumise arengust lääneriikides¹ ning eeslinnastumist seletavatest teooriatest. Selle taustale asetatakse linnade areng Kesk- ja Ida-Euroopa riikides sotsialismiajal ja hiljem. Eraldi pööratakse tähelepanu Eesti vastavat teemat käsitlevatele töödele. Teoreetiline osa lõpeb hüpoteeside sõnastamisega üleminekuaja eeslinnastumise empiiriliseks analüüsiks. Kolmandas osas kirjeldatakse kasutatud andmestikku ning andmeanalüüsi meetodikat. Keskne andmeanalüüsi võte töös on binaarne logistiline regressioonanalüüs. Siin tutvustataksegi selle meetodi rakendamise põhimõtteid.

Neljas empiiriline osa algab ülevaatega eeslinnastumise levikust Tallinna ümbruses perioodil 1989–2000. Sellele järgneb eeslinnastujate analüüs rahvastiku allrühmade järgi. Uuritakse, millistest rahvastikurühmadest koosnes üleminekuperioodil Tallinnast tagamaale suundunute rändevoo ning milliseid rahvastikurühmi iseloomustas suurem eeslinnastumise tõenäosus. Seejärel klassifitseeritakse Tallinna tagamaa järgmisteks ruumiüksusteks:

- 1) erinevad eluruumi tüübid tagamaal (korterid, uuseramud, keskmise vanusega eramud, suvilad nõukogudeaegsetes suvilapiirkondades ja vanad eramud) ning
- 2) tagamaa geograafilised osad (lähi- ja kaugtagamaa; mereäärsed vallad ja mitte-mereäärsed omavalitsusüksused; satelliitlinnad ja tagamaa vallad).

Andmeanalüüsis jaotatakse eeslinnastujad nende ruumiüksuste kaupa rühmadeks. Esmalt võrreldakse rahvastiku allrühmade Tallinnast tagamaale elama asumise riski tagamaa eluruumi tüüpide kaupa. Seejärel analüüsitakse, millise tõenäosusega eelistavad eeslinnastunud rahvastikurühmad loetletud tagamaa geograafilisi osasid. Sellise analüüsi tulemusena identifitseeritakse tüüpilised eeslinnastujad erinevatel eeslinnaaladel. Empiirilise osa viimases peatükis võetakse andmeanalüüsi tulemused kokku ning tõlgendatakse neid eespool tutvustatud teoreetiliste käsitluste taustal. Siin vastatakse küsimusele, mil määral sarnanes üleminekuaja eeslinnastumine Tallinna linnaregioonis lääneriikide eeslinnastumisega ning millised olid peamised sotsialistlikust pärandist lähtuvad eeslinnastumise erijooned.

Lõpetuseks soovin tänada kõiki, kes on töö valmimisele kaasa aidanud. Eelkõige võlgnen tänu kannatlikkuse ja heade soovitude eest juhendajale Tiit Tammarule. Hindamatu on Statistikaameti valmisolek võimaldada kasutada rahvaloenduse andmeid ning Statistikaameti geoinfosüsteemide sektori töötajate (Inge Naela ja Svetlana Pavlova) abi suvilaalade andmebaasi koostamisel. Ekspertabi eest suvilaalade andmete kontrollimisel võlgnen tänu endisele töökaaslasele Tenno Sivadile Harju Maavalitsusest. Samuti tänan kõiki teisi sõpru ja tuttavaid nõuannete eest. Eriti tänan oma peret, kellele magistritöö valmimise ajal tavalisest vähem tähelepanu jagus.

Kadri Leetmaa

Luxembourg,
november, 2004

¹ Riikide jaotamine lääneriikideks ja postsotsialistlikeks riikideks lähtub olukorrast kaheksakümnendate aastate lõpus, mil linnade areng neis kahes riikide rühmas oli aastakümneid toimunud erineva loogika järgi.

1. MAGISTRITÖÖ UURIMISOBJEKT

Kõige üldisemalt võib käesoleva töö uurimisobjekti määratleda järgmiselt: töö uurib eeslinnastumist Tallinna linnaregioonis sotsialismijärgsel üleminekuperioodil. Selle uurimisobjekti kolm komponenti – eeslinnastumine, Tallinna linnaregioon ning sotsialismijärgne üleminekuperiood – vajavad aga täpsustamist.

1.1. Eeslinnastumine

Eeslinnastumise all mõeldakse tavaliselt elanike lahkumist ja majandustegevuse ümberpaiknemist linnadest nende tagamaale. Enamasti saab eeslinnastumine alguse jõukamate inimeste rändest linnaümbruse meeldivamasse elukeskkonda. Eialgu säilitavad rändajad tiheda seotuse linnaga: nad käivad linnas tööl ja tarbivad linnas pakutavaid teenuseid (Berg jt 1982, 30). Elatustaseme kasv ja transpordivõimaluste avardamine (eelkõige autostumine) muudab protsessi ulatuslikuks (Berg 1982, 30; Parr 1999, 228; Bourne 1997, 170). See seab keskuslinna keerulise olukorra ette. Ühest küljest peaks linn tegema lisainvesteeringuid elukeskkonna parandamiseks, et ära hoida eeslinnastumise muutumist massiliseks. Teisest küljest lahkuvad linnast just linna kassasse rohkem makse maksvad inimesed. Nõudluse nihkumise tõttu järgnevad elanikele teenindus- ja kaubandusettevõtted. Suhteliselt kallis maa ja liiklusummikud linnas sunnivad ka tööstusettevõtteid otsima alternatiivi linnas paiknemisele, samuti eelistavad linnalähedast asukohta uued ettevõtted. Impulsi selleks annavad transpordi ja telekommunikatsiooni areng ning linna ümbrusse kolinud tööjõud. Tagamaale suundunud töökohad võivad omakorda võimendada inimeste lahkumist linnast (Parr 1999, 228). Keskuslinnade kohanemine selle olukorraga on riigiti olnud erinev. See on sõltunud üldistest tõekspidamistest ühiskonnas, sellest, kas niisugust arengut on tarvis ohjeldada või mitte, ja vastavalt rakendatud planeerimismeetmetele. Üldjoontes võib öelda, et keskuslinnadel on järjest raskem säilitada atraktiivsust nii elukeskkonnana kui ka ettevõtete asukohana.

Eeslinnastumise esilekerkimisega sai teema aktuaalseks ka linnageograafilistes uurimustes. Et nähtus puudutab väga paljusid eluvaldkondi, on võimalikud äärmiselt erinevad uurimishuvid. Nii tavaelus kui ka teadustöodes on eeslinnastumine sageli seotud hinnangute andmisega. Esitame siinkohal mõned näited. Eeslinnastumine pakub paljudele endistele linlastele võimaluse nautida meeldivamat maalist elukeskkonda ning säilitada ühtlasi linnaelu eelised. Eeslinnaelu iseloomustavad positiivsed märksõnad on rahulik elukeskkond, looduse lähedus, turvalisus, kodusus jms. Sageli seonduvad eeslinnastumisega aga negatiivsed hinnangud. Feministlik vaatenurk kritiseerib eeslinnaalade imagot, rõhutades, et see taastoodab soolisi stereotüüpe. Suurema osa ajast veedavad eeslinnapiirkondades naised, kelle töö kirjeldatud idüllil saavutamisel jääb meeste linnas asuva palgatööga võrreldes tagaplaanile ning kes kehvade transpordiolude tõttu on muust ühiskonnast sageli ära lõigatud. Humanistliku geograafia kriitika eeslinnaromantikale seonduv eeslinnaalade välise monotoonsusega. Inimloomuse oluline komponent on vajadus tunda end kuhugi kuuluvana, kuid eeslinnastumine loob üksteisega sarnaseid identiteedita kohti (Hall 1998, 105).

Paratamatult on hinnangute andmisega seotud rakendusgeograafia. Et eeslinnastumise esilekerkimisega muutus põhjalikult linnade ruumistruktuur, seonduv suur osa 20. sajandi teise poole planeerimisprobleemidest otseselt või kaudselt

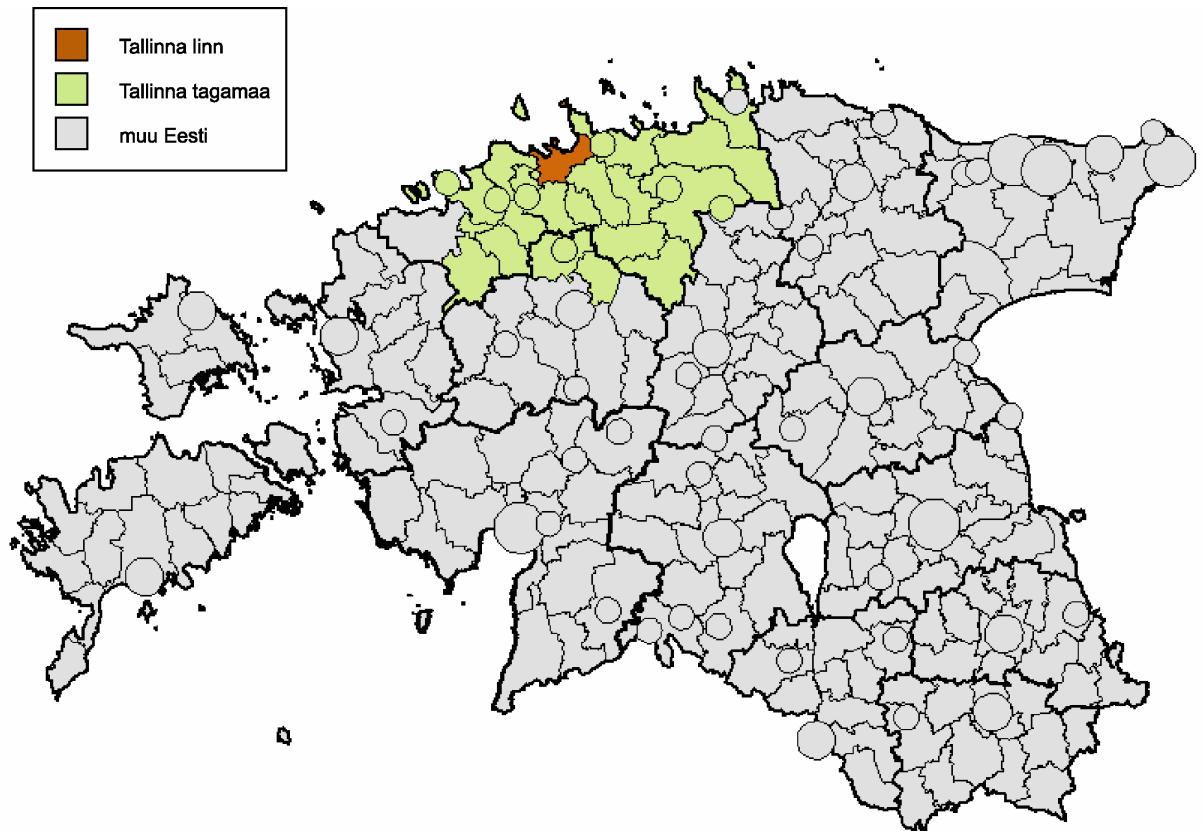
eeslinnastumisega. Eeslinnastumine hõlmab varasema põllumajandusliku kasutusega maa-alad ning väärtuslikud loodusmaastikud. Hajaasustuses elavate inimeste varustamine eluks vajaliku infrastruktuuriga on kompaktsemate asustusvormidega võrreldes majanduslikult kulukam. Eeslinnastumisega kaasneb keskuslinnade kahanenud atraktiivsus. Paralleelselt linnade laialivalgumisega on tarvis suuri investeringuid transpordikorraldusse. Lähtudes traditsioonilisest regionaalplaneerimise seisukohast tuleb eeslinnastumist ohjeldada ja soodustada kompaktsema asustuse tekkimist tagamaal.

Käesolevas töös uuritakse eeslinnastumist rahvastikugeograafilisest vaatenurgast. Eeslinnastumist käsitletakse kui ühte rände alaliiki – elanike rännet linnast selle ümbrusse. Eeslinnastumise puhul ei ole rände lähte- ja sihtkoht üksteisest kaugel ning tavaliselt säilitatakse pärast rännet tihe side eelmise elukohaga (suurlinnaga). Uuritakse, kui mahukas on olnud linnadest tagamaale suundunud rändevoo eri riikides, millised rahvastikurühmad on tüüpilised eeslinnastujad ning missugused on eeslinnastumise põhjused. Hinnanguid riikide planeerimistegevusele antakse üksnes niivõrd, kui võrd planeerimine on mõjutanud eeslinnastumisega seonduvaid rändeprotsesse. Samuti jääb tagaplaanile ettevõtete eeslinnastumine. Töö empiirilises osas analüüsitakse eeslinnastumise mahtu ja eeslinnastunud rahvastikurühmi Tallinna linnaregioonis pärast Eesti taasiseseisvumist ning võrreldakse siinset eeslinnastumist rändesuundumustega postsotsialistlikes ja lääneriikides.

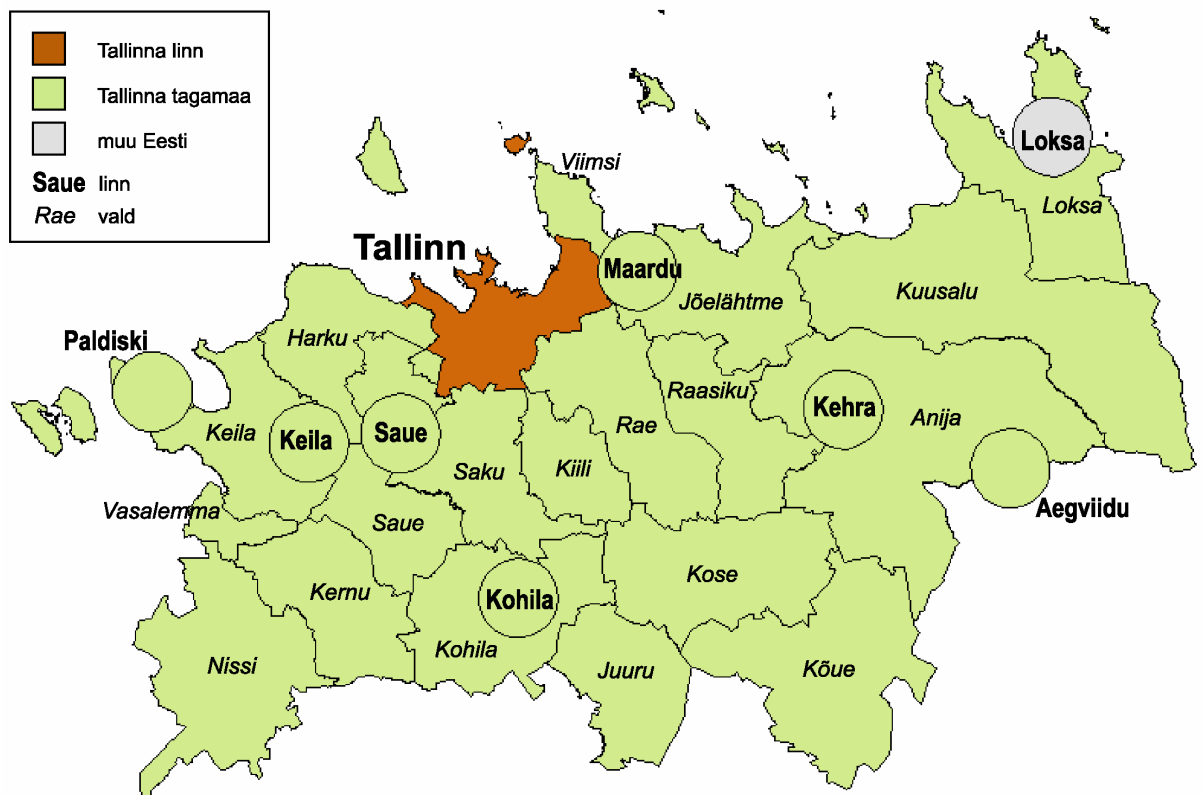
1.2. Tallinna linnaregioon

Kesksed mõisted käesolevas töös on “linnaregioon”, “keskuslinn” ja “linna tagamaa”. Mõiste “linnaregioon” tuli geograafilistesse uurimustesse seoses eeslinnastumise laialdase levikuga. Paljud endised linlased asusid elama linna tagamaale, kuid säilitasid linnaga igapäevase seotuse. Nii toimus inimeste igapäevane liikumine üha enam linnast ja selle tagamaast moodustuva funktsionaalse terviku – linnaregiooni piires. Mõiste jõudis ametlikku statistikasse 1960. aasta rahvaloendusega Ameerika Ühendriikides (*Standard Metropolitan Area*) ning muutus seejärel vähemalt akadeemilistes analüüsidest laialdaselt kasutatavaks (Champion 2001, 149). Kõige sagedamini defineeritakse linnaregioon igapäevase töörande (pendelrande) järgi. Linnu alates teatud rahvaarvust loetakse keskuslinnadeks ning neid ümbritsevaid haldusüksusi, mille töötavast elanikkonnast töötab kindlaksmääratud osa keskuslinnas, loetakse linna tagamaa hulka kuuluvaks (Champion 2001, 149). Kõige sagedamini kasutatakse tagamaa piiritlemisel 15%-list pendelrande kriteeriumi (Berg jt 1982, 59; Champion 2002, 95-96; Gordon 1979, 287).

Ka Eestis on viimastel aastatel akadeemilistes ja rakenduslikes uuringutes ametlike administratiivüksuste kõrval lähtunud linnaregioonide piiridest. Linnaregioonide defineerimise aluseks on olnud keskuslinnas tööl käivate inimeste osatähtsus omavalitsusüksuste töötava rahvastiku hulgas, ehkki konkreetsed kasutatud pendelrändajate osatähtsused on erinevad – 30% uurimisprojekti “Ränne üleminekuaja Eestis” (2003), 15% projekti “Tallinna linnaregiooni rahvastikuproгноos 2000–2025” raames (Tammaru 2002), 25% uurimisprojekti “Eesti linnaregioonide arengupotentsiaali analüüs” (Siseministeerium 2002).



Kaart 1. Tallinna linnaregioon Eestis



Kaart 2. Kohaliku omavalitsuse üksused Tallinna linnaregioonis

Tabel 1. Tallinnas töötavate inimeste osatähtsus Tallinna tagamaa omavalitsusüksuste töötajaskonna hulgas 2000. aastal

	%
Viimsi vald	65
Saue vald	63
Rae vald	62
Saue linn	60
Harku vald	57
Kiili vald	56
Saku vald	55
Jõelähtme vald	49
Maardu linn	49
Raasiku vald	42
Keila vald	37
Keila linn	37
Kernu vald	35
Kohila vald	33
Aegviidu linn	31
Kohila linn	30
Kose vald	29
Anija vald	27
Nissi vald	27
Kehra linn	27
Kuusalu vald	25
Loksa vald	24
Paldiski linn	24
Kõue vald	23
Juuru vald	19
Vasalemma vald	16

Märkus: 1989. aastal kehtinud haldusjaotuse alusel allikas: Statistikaamet, 2000. aasta rahvaloendus

Loksa linn) ning Juuru vald, Kohila vald ja Kohila alev Rapla maakonnast (tabel 1, kaart 1-2). Mõistega “linnaregioon” kasutatakse paralleelselt terminit “linnastu”, “keskuslinna” nimetatakse töös ka “tuumiklinnaks” või “regioonikeskuseks”. Tagamaa omavalitsusüksused jagunevad omakorda valdadeks ja linnadeks, viimaste kohta kasutatakse ka mõistet “satelliitlinn” (vrd Ränne üleminekuaja ... 2003, 10-12).

1.3. Sotsialismijärgne ülemineku periood

Nagu töö sissejuhatuses mainitud, määrab selles töös uuritava perioodi rändeuuringutes kasutada olev andmestik. Usaldusväärseim andmestik – 2000. aasta rahvaloenduse andmebaas – võimaldab uurida rändesuundumusi aastatel 1989–2000. Lauristin ja Vihalemm (1997, 82-83) eristavad Eesti ühiskonna siirdeperioodis kolme etappi: periood 1987–1991 kujutas poliitilise läbimurde aega; ajavahemikule 1991–1994 langesid peamised reformid ning pärast seda toimus ühiskonnaelu ja majanduse järk-järguline stabiliseerumine. Sellest lähtudes mahub töös vaadeldavasse ajavahemikku nii esmane kiirete muutuste aeg kui ka hilisem stabiliseerumisperiood.

Ülemineku periood töö uurimisobjektina annab meile uurimisraamistiku, milles võrdleme üleminekuühiskondi nn küpsemate kapitalistlike ühiskondadega. Siinkohal tuleb mainida kaht uurimisraamistikku, mis on tavaliselt riikide arengut võrdlevate analüüside aluseks. Sageli eeldatakse, et riigid läbivad arengus need etapid, mille varem on läbi teinud kõrgemale arengutasemele jõudnud ühiskonnad (näiteks Rostow “arengutrepp”). Teine, nn historistlik seisukoht väidab, et moderniseerumine teiste

Käesolevas töös loetakse Tallinna linnaregiooni osaks kõik need Tallinna ümbruse vallad ja linnad, mille töötavast rahvastikust töötab pealinnas vähemalt 15%. Pendelrände intensiivsuse arvutamise aluseks olid viimase rahvaloenduse andmed. Eesti siserände suundade võrreldavuse tagamiseks võinuks lähtuda ka uurimisprojekti “Ränne üleminekuaja Eestis” raames kasutatud 30%-lisest pendelrände kriteeriumist. Viimase tulemused aga näitasid, et Tallinna arvelt võitsid perioodil 1989–2000 rahvastikku ka paljud kaugemad omavalitsusüksused (Leetmaa 2003). Käesoleva töö eesmärk on selgitada välja erinevatele eeslinnaaladele rännanud rahvastikurühmad. Seetõttu võimaldab ulatuslikuma linnaregiooni vaatlemine paremini võrrelda tagamaa lähematesse ja kaugematesse piirkondadesse suundunud eeslinnastujaid. Niisiis on järgnevas analüüsis Tallinn regiooni keskuslinnaks ning Tallinna tagamaa moodustavad peaaegu kõik Harju maakonna omavalitsusüksused (v.a Padise vald ja

riikide varem kogetud suunas ei ole ainuvõimalik tee ning ühiskonna arengut mõjutab selle ajalooline kontekst (vt nt Macionis ja Plummer 1998, 306-317; Taylor 1994). Arutelud lääne linnadega sarnastumise ja ajaloolise konteksti võimaliku mõju üle on kesksed ka postsotsialistlike linnade arengut käsitlevates töödes (Ott 2001; Tosics 2002; Enyedi 1996; Szelényi 1996 jt). Kui sotsialismiperioodil ei toimunud Kesk- ja Ida-Euroopa maades lääne linnadega analoogset eeslinnastumist, siis modernisatsiooniparadigmale tuginedes võiks eeldada, et ühiskondade sarnastumisega muutub järk-järgult läänelikumaks ka linnade ruumiline struktuur. Teiselt poolt tähendas ülemineku-aeg majanduse struktuurimuutusi, töötuse kasvu, eluruumide erastamist, maade tagastamist ja palju muud, millega kohanemine mõjutas ka üleminekuperioodi rändeprotsesse. Selles uurimistöös lähtutakse pigem ajaloolist konteksti rõhutavast seisukohast. Eeldatakse, et üleminekuaja rändesuundumusi mõjutas linnastu varem välja kujunenud ruumistruktuur ning riigi turumajanduslikule ja demokraatlikule arenguteele suundumisega seotud muutused majanduses ja ühiskonnas.

2. TEOREETILINE TAUST

2.1. Eeslennastumine lääneriikides

Massiline elanikkonna eeslennastumine sai lääne ühiskondades oluliseks linnade ruumilist struktuuri muutvaks protsessiks ligikaudu pool sajandit tagasi. Enamik eeslennastumist seletavatest teooriatest on välja töötatud Lääne-Euroopa ja Põhja-Ameerika turumajanduslike riikide kogemustele tuginedes. Seetõttu anname järgnevalt paralleelselt eeslennastumise arenguloogika kirjeldamisega neis riikides ülevaate ka tähtsamatest teoreetilistest arutlustest.

2.1.1. Eeslennastumise algfaas – rahvastiku ränne linnast tagamaale

Eeslennastumise esimestel kümnenditel mõjutas linnade ruumistruktuuri kõige enam rahvastiku väljaränne kesklinnadest nende tagamaadele. Seda perioodi iseloomustas kiire elanikkonna kasv linnade ümbruses ning tagamaa ja linna vahelise pendelrände intensiivistumine (Hartshorn ja Muller 1989, 375; Berg 1999, 545, Müller ja Rohr-Zänker 2001). Eeldused elanikkonna linnast välja elama asumiseks tekkisid juba 19. sajandi tööstuslinnades, kus rahvastik maalt saabunute arvel kiiresti suurenes ning elukeskkonna kvaliteet halvenes (Hall 2001, 13-46; Düwel ja Gutschow 2001, 36-37). Linnaehitusteoreetikud otsisid lahendusi suurlinnade kasvu piiramiseks. Keskseks ideeks oli rajada suurlinnadest eemal paiknevaid asulaid (Hall 2001, 89-91; Schollmeier 1990, 25-26, 55-56). Impulsi nendele ideedele andis Ebenezer Howardi "aedlinna"-kontseptsioon aastast 1898, mille rakendamise võimalusi otsisid 20. sajandi esimestel kümnenditel eri riikide planeerimiskogukonnad. Mitmete suurlinnade ümbrusse tekkisid uued elurajoonid, millest enamasti said suurlinnade satelliitasulad (Hall 2001, 86-135, Schollmeier 1990). Elu- ja töökoha üksteisest eemaldumist linnaruumis võimaldas ühistranspordi areng. Uued äärelinna elamispiirkonnad tekkisidki transporditelgede ümbrusse (Champion 2001, 148; Berg 1982, 26).

Kaasaegse eeslennastumise alguseks võime lugeda 1920. aastaid. Sel kümnendil ületas Ameerika Ühendriikides eeslinnaalade rahvaarvu kasv esimest korda kesklinnade rahvastiku juurdekasvu (Bourne 1997, 171). Määravaks teguriks oli autode kasutuselevõtt. Kolmekümnendate aastate alguseks oli Ameerikas juba üks auto iga viie inimese kohta (Bourne 1997, 170; Hall 2001, 275). Mujal maailmas võime analoogselt autostumisest rääkida alles alates 1950. ja 1960. aastatest. Eeslennastumise tempot Ameerikas pidurdasid 1930. aastate majanduslangus ja Teine maailmasõda (Hall 2001, 275-276).

Massiline inimeste kolimine linnast välja sai nii Ameerikas kui ka Euroopas alguse pärast Teist maailmasõda. Eeslennastumise alguseks loetakse tavaliselt perioodi, mil eeslinnapiirkondade rahvastik hakkab kasvama kesklinna rahvastikust kiiremini (Berg 1982, 37), ehkki sellise määratluse järgi jäävad definitsioonist välja linna piires asuvad eeslinnaalad. Ameerikas, kus otsesid sõjapurustusi ei olnud, jätkus pärast sõda varem alanud elamuehitusbuum. 1950. aastatel kasvas sealne eeslinnaalade rahvastik 46% kesklinnade 12%-lise kasvu kõrval (Bourne 1997, 171). Euroopas intensiivistus eeslennastumine hiljem. 1950. aastaid loetakse eeslennastumise alguskümnendiks Suurbritannias, kuid teistes Euroopa riikides hakkas linnade tagamaade rahvastik kesklinnadest kiiremini kasvama alles 1960. aastatest

(Champion 2001, 149-150). Kahe peamise eeslinnastumise esilekerkimise eeldusena nimetatakse transpordivõimaluste avardamist ning elatustaseme kasvu, sealjuures nii sissetulekute kui ka vaba aja osatähtsuse suurenemist (Berg 1982, 30; Bourne 1997, 170; Champion 2001, 148; Parr 1999, 228). Mõlemas maailmajaos olid need eeldused pärast Teist maailmasõda olemas. Tulenevalt erinevatest ajaloolistest traditsioonidest ja ühiskonnas valitsevatest väärtushinnangutest olid eeslinnastumise avaldumisvormid Euroopas ja Ameerikas erinevad.

Sõjajärgset perioodi Ameerika linnades iseloomustas majanduslanguse ja maailmasõja aegse tagasihoidliku ehitustegevuse tõttu akumulunud eluasemenappus (Hall 2001, 294). Sellele lisandus vaesemate elanike ränne maalt linna ja linnarahvastiku kasv (Downs 1999, 23, 25). Lisaks on ameerikalik eeslinnastumine tihedalt seotud rassilisi eraldusjooni järgiva sotsiaalruumilise segregatsiooniga linnades. Paljud linna saabunud olid mustanahalised ning nende arvu kasvuga keskuslinnades tekkis surve valgete lahkumiseks (Downs 1999, 23-24; Müller ja Rohr-Zänker 2001, 28, 37). Survet eeslinnastumisele tugevdas perioodil 1950–1965 kasvanud sündimus, nn beebibuum, mille tulemusena suurenes nõudlus peredele sobivate elamispiindade järele (Downs 1999, 32; Hall 2001, 291).

Märkimisväärne roll eeslinnastumise arengus Ameerika Ühendriikides oli avaliku sektori tegevusel. Riiklik laenude garanteerimine on üks näide poliitikatest, mis tegid uue eluaseme ostmise võimalikuks miljonitele ameeriklastele (Downs 1999, 19, 25; Hall 2001, 293). Eeslinnastumist kiirendav ja selle vormi mõjutav tegur on Ameerika detsentraliseeritud valitsemisüsteem. Kontroll maa kasutamise üle on koondunud kohalike omavalitsusüksuste kätte, kes saavad tsoneeringute kaudu vältida odavamate elumajade ehitamist ühepereelamute piirkondadesse ning selle kaudu ka soovimatute elanike rändamist sinna. Tekkinud eeslinnaalad olid rahvastiku struktuuri poolest homogeensed – nii kõrgem kui ka vaesem keskklass kolisid omasugustega samasse piirkonda ning kõige vaesemal keskuslinnadesse jäänud elanikkonnal puudus ligipääs kvaliteetsele elukeskkonnale tagamaal (Downs 1999, 44-45; Hall 2001, 291-293). Linnaregiooni kui terviku arengu eest vastutavad valitsusorganid on Ameerikas pigem erandiks (Downs 1999, 17-18; Müller ja Rohr-Zänker 2001, 37). Nii ei olnud võimalik regionaalplaneerimise kaudu mõjutada kasvavat sotsiaalruumilist segregatsiooni ega ohjeldada linnaümbruse omavalitsusüksuste omavahelist konkurentsi. Puudusid administratiivsed meetmed, millega vältida odavate maade ülesostmist kinnisvaraarendajate poolt ning äärmiselt hajusat uusasustuse teket.

Hajusat eeslinnastumist toetas kiiresti kasvav autode arv. Võrreldes 1930. aastatega oli 1970. aastaks autode arv 1000 elaniku kohta kahekordistunud (Bourne 1997, 170). Alates 1956. aastast oli riiklik prioriteet rajada kiirteid (Downs 1999, 25; Hall 2001 291-292). Kasvavale nõudlusele reageeris ehitussektor, sarnaste odavate elumajade ehitamine muutus masstootmiseks (Hall 2001, 294-295). Kokkuvõtteks võib öelda, et sõjajärgsetel kümnenditel kujunes eeslinnastumine Ameerikas massiliseks. 1960. aastate alguseks elas eeslinnaaladel juba enam kui pool riigi metropoliregioonide rahvastikust ning 1990. aastateks juba enam kui pool riigi kogurahvastikust (Bourne 1997, 167).

Euroopa koosneb erinevatest riikidest ning seetõttu on siinse eeslinnastumise kokkuvõtmine mõistega “euroopalik” ilmselgelt ambitsioonikas. Üldiselt mõjutasid pärast Teist maailmasõda eeslinnastumist Euroopas samad demograafilised tegurid –

ränne maalt linna ja kasvav linnarahvastik, “beebibuum” ja eluasemenappus linnas. Vahetult pärast sõda oli Euroopas esiplaanil sõja tagajärgede likvideerimine – purustatud linnade ülesehitamine ja põgenike majutamine. Lääne-Saksamaal näiteks oli põgenikke ja ümberasujaid varasematest idapiirkondadest kogurahvastikust ligi viiendik (Gans ja Kemper 2001, 22-23). Ehkki ka Euroopale oli iseloomulik intensiivne maarahvastiku ränne linnadesse, jäi linnarahvastiku kasv Ameerikaga võrreldes mõnevõrra tagasihoidlikumaks (Downs 1999, 27; Bourne 1997, 169). Üks oluline erinevus on see, et Euroopa linnades ei ole rassiline segregatsioon kunagi nii teravalt üles kerkinud nagu Ameerikas (Downs 1999, 24; Müller ja Rohr-Zänker 2001, 37), ehkki mõningal määral võime analoogseid protsesse jälgida ka siin (nt Londonis, Berliinis, Amsterdamis, Pariisis).

Olulisim erinevus kahe regiooni vahel tuleneb valitsussektori rollist. Euroopas oli peamine planeerimisstrateegia vältida eeslinnastumise hajusat levikut. Taotleti kompaktsema asustusstruktuuri teket tagamaal ning seetõttu soodustati olemasolevate asulate laienemist ja tihendamist. Linnade ümbrusse jäeti sageli nn rohevööndid ning juhuslikku kinnisvaraarendust tagamaal piirati. Samas töid rangemad planeerimismeetmed kaasa maa kõrgema hinna tagamaal ning seetõttu jäi eramajaomanike arv Ameerikaga võrreldes tagasihoidlikumaks (Bourne 1997, 169; Downs 1999, 48-49).

Peale selle mõjutas eeslinnastumist Euroopas riigi sekkumine elamuehitusse. Arusaadavalt oli riigi roll suur elamuehituses sõjajärgsel ülesehitusperioodil. Kuid sotsiaalkorterite ehitamine on tavaline olnud ka hiljem ning neis elavate inimeste osatähtsus on suur. Erinevalt Ameerikast pole Euroopas sotsiaalelamufond mõeldud ainult kõige vaesematele elanikerühmadele: avaliku sektori üürikorterites elab siin märgatavalt mitmekesisem rahvastik. Samuti jaotub avaliku sektori elamufond linnaregioonis suhteliselt ühtlaselt, sealjuures ka eeslinnaaladele (Downs 1999, 20-21, 50-51; Aring ja Herfert 2001, 49-50). Sotsiaalkortereid on linnade ümbrusse ehitatud Euroopa kõrval ka näiteks Kanadas (Bourne 1997, 174).

Euroopalikku eeslinnastumise ohjeldamist ja suunamist võimaldas avaliku sektori suurem võim maakasutuse üle. Tegemist on ajalooliste traditsioonidega. Euroopas on maa alati olnud napp ressurss (nt Holland või Taani) ning seetõttu on ka linnaehituses surve maa intensiivsemaks kasutamiseks suurem. Ameerikas, kus maa on traditsiooniliselt vabalt saada olev ressurss, on ka maaomanike õigused seatud suhteliselt kõrgele positsioonile (Downs 1999, 17). Võrreldes Ameerikaga on Euroopas kohaliku omavalitsuse üksuste võimalused maakasutust enda huvides suunata väiksemad. Peaaegu kogu Euroopas on märkimisväärne roll regiooni tasandi valitsusinstitutionidel. See ei tähenda, et erinevate linna ümbruse omavalitsusüksuste huvide tasakaalustamine pole Euroopas probleem, kuid regiooni kui terviku huvidest lähtuv ruumiplaneerimine on Euroopas Ameerikaga võrreldes siiski tavalisem (Downs 1999, 18; Müller ja Rohr-Zänker 2001, 37-38).

Näiteks võib tuua transpordi planeerimise. Kui Ameerikas oli prioriteet teedehitus, siis Euroopas investeeriti suuri summasid linna ühistranspordisüsteemidesse (Downs 1999, 31-32; Müller ja Rohr-Zänker 2001, 37). Ühest küljest aitas see kaasa kompaktsema uusasustuse tekkele, teisest küljest eeldas toimiv ühistranspordivõrk omakorda kompaktset asustust. Aja jooksul hakkas ka Euroopas eeslinnastumine ühistranspordi kõrval üha enam põhinema autoliiklusel. Kriitikud on märkinud, et

vähene tähelepanu teedehitusele muutis Euroopa linnade autoliikluse olukorra kohati isegi halvemaks kui Ameerikas (Downs 1999, 49).

Eeslinnastumise avaldumisvormide erinevuse Euroopas ja Ameerika Ühendriikides sõjajärgsetel kümnenditel võtab kokku tabel 2. Ehkki mõlemas regioonis leidub tabelis esitatud üldistustele erandeid, on ameerikalikku ja euroopalikku eeslinnastumise traditsiooni teaduskirjanduses vastandatud. Ameerikaliku eeslinnastumisega seostatakse tavaliselt hajusat peamiselt autotranspordil põhinevat ulatusliku uusasustuse teket linnade tagamaal. Euroopaliku eeslinnastumise põhijoonteks loetakse aga kompaktsemat asustusvormi ning ühistranspordi olulist rolli. Avaliku sektori surve eeslinnastumise ohjeldamiseks on pigem euroopalik, samuti on regionaalplaneerimisest kohane rääkida Euroopa ning linna ümbruse omavalitsusüksuste monopoolsest võimust Ameerika kontekstis (Downs 1999; Bourne 1997; Hall 2001, 273-318; Müller ja Rohr-Zänker 2001).

Tabel 2. Euroopaliku ja ameerikaliku eeslinnastumise põhijooned

	ameerikalik eeslinnastumine	euroopalik eeslinnastumine
alguskümnend	1920. aastad	Suurbritannia 1950. aastad / valdavalt 1960. aastad
samaaegne ränne maalt linna	intensiivne	vähemintensiivne
beebibuum	toimus	toimus
rassiline segregatsioon	terav	harv
eeslinnastumise tempo	kiire	mõõdukas
eeslinnaalade asustuse vorm	hajus	suhteliselt kompaktned
toetav transpordiliik	autotransport	ühistransport / autotransport
kontroll maakasutuse üle	kohaliku omavalitsuse üksused	kohaliku omavalitsuse üksused / regionaalsed valitsusinstiitutsioonid
avaliku sektori elamuehitus	vähetähtis (peamiselt kesklinnades)	oluline (kogu linnaregioonis)
keskuslinnade kohanemine	kiire allakäik	atraktiivsuse langus aeglase

2.1.2. Eeslinnaalade küpsemine – majandusstruktuuri mitmekesistumine ja mitme keskusega linnaregioonide teke

Eeslinnastumise algaastatel tekkisid linnade ümbrusse keskuslinnast sõltuvad eeslinnaasulad. Linna tagamaa pakkus elanikele meeldivat elukeskkonda, töökohad ja teenused jäid endiselt regioonikeskusesse. Nii saame rääkida funktsionaalsete linnaregioonide väljakujunemisest. Linna tagamaa ja eeslinnastumise defineerimisel kasutatakse tavaliselt demograafilisi kriteeriume – tagamaa osaks loetakse linnaümbruse haldusüksused, mille töötajaskonnast töötab kindel osa keskuslinnas (Champion 2002, 95-96; Berg jt 1982, 59), ning eeslinnastumiseks olukorda, mil tagamaa rahvastik kasvab keskuslinna rahvastikust kiiremini (Berg 1982, 36, 97). Eeslinnastumine pole aga kusagil piirdunud üksnes rahvastiku rändega linnast tagamaale. Järk-järgult on eeslinnapiirkondade funktsioonid mitmekesistunud ning sinna on siirdunud märkimisväärne osa linnaregiooni majandustegevusest. Tänapäeval ei saa läänelikust eeslinnastumisest rääkides piirduda üksnes rahvastikuprotsessidega. Eeslinnaalad on suurendanud sõltumatust keskuslinnadest, elu eeslinnapiirkondades erineb üha vähem linnaelust ning see on avaldanud mõju ka eeslinnastumisega seonduvatele rändesuundumustele.

Linnaregiooni sisestruktuuris aset leidvaid muutusi kirjeldab linna elutsükli teooria (Berg jt 1982, Berg 1999). Selle järgi toimub linnaregiooni arengudünaamika kolme

osapoole – elanikud, ettevõtted ja avalik sektor – käitumise tulemusena. Inimesed püüavad elukoha valikuga ja ettevõtted paigutusotsustega suurendada heaolu ning avaliku sektori roll on tasakaalustada üksikhuvisid. Teooria kohaselt läbivad linnaregioonid arengus järgmised etapid: linnastumine, eeslinnastumine ja vastulinnastumine ning võimalikuks peetakse ka taaslinnastumist. Linnaregiooni rahvastiku arengul nendel staadiumidel võtab kokku tabel 3.

Tabel 3. Rahvastikumuuused linnaregioonis linna elutsükliteooria järgi

arengustaadium		rahvaarvu muutus			
		tuumik- linn	taga- maa	linna- regioon	
I linnastumine	1 absoluutne tsentraliseerumine	++	-	+	LR*
	2 suhteline tsentraliseerumine	++	+	+++	rahvaarvu
II eeslinnastumine	3 suhteline detsentraliseerumine	+	++	+++	kasv
	4 absoluutne detsentraliseerumine	-	++	+	
III vastulinnastumine	5 absoluutne detsentraliseerumine	--	+	-	LR
	6 suhteline detsentraliseerumine	--	-	---	rahvaarvu
IV taaslinnastumine	7 suhteline tsentraliseerumine	-	--	---	kahane- mine
	8 absoluutne tsentraliseerumine	+	--	-	

allikas: Berg 1982, 36

*LR – linnaregioon

linnastumine – rahvastik kasvab tuumiklinnas kiiremini kui tagamaal ning sama ajal linnaregioon tervikuna kasvab;

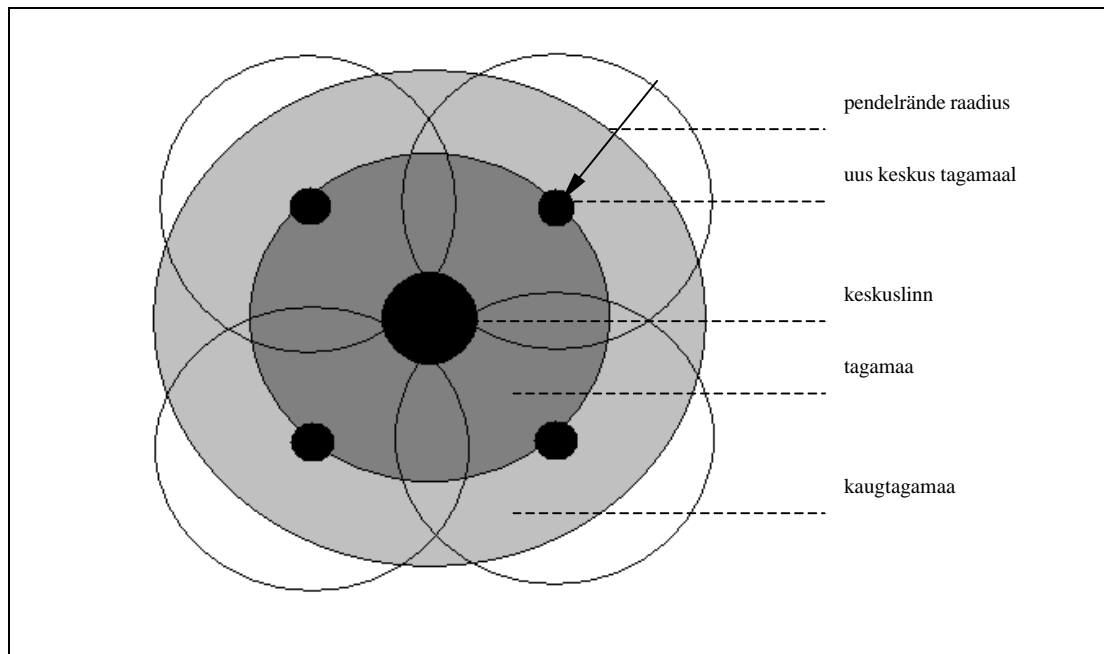
eeslinnastumine – rahvastik linna tagamaal kasvab kiiremini kui kesklinnas ja linnaregioon tervikuna kasvab jätkuvalt;

vastulinnastumine – rahvastiku kahanemine tuumiklinnas tingib kogu linnaregiooni rahvastiku kahanemise, linna tagamaa rahvastik võib perioodi alguses veel kasvada;

taaslinnastumine – tuumiklinna rahvastiku osatähtsus funktsionaalses linnaregioonis hakkab taas kasvama, tagamaa rahvastik kahaneb.

Linnastumise perioodil rändab elanikkond maalt linna sooviga leida seal tööd ning esmaseks prioriteediks on majanduslik toimetulek. Hiljem – eeslinnastumise etapil – saavad olulisemateks elukoha valikut mõjutavateks teguriteks elukeskkond ja elamistingimused ning inimesed lahkuvad suurematest linnadest meeldivamasse ümbruskonda linnade tagamaadel. Elanikele järgnevad peagi teenindus- ja kaubandusettevõtted. Ajapikku meelitavad niisugused tegurid nagu odavamad maahinnad, liikluse parem olukord ja kasvav tööjõud tagamaale ka muud majandustegevust. Nii kaob järk-järgult tagamaa majanduslik sõltuvus regioonikeskusest ning väheneb kesklinnade atraktiivsus.

Vastulinnastumise staadiumi väljakujunemises mängib olulist rolli linna tagamaa muutumine majanduslikult iseseisvaks ja funktsionaalse linnaregiooni laienemine. Eeslinnastumise arenedes koondub linna tagamaale järjest rohkem funktsioone ning tagamaal kujunevad välja alternatiivsed tõmbekeskused. Nende ümber moodustuvad omaette pendelrändeareaalid. Uutes eeslinnakeskustes hakkavad tööl käima nii endisest funktsionaalsest linnaregioonist välja jäävate maapiirkondade kui ka kesklinna elanikud (joonis 1). Aja jooksul muutub tagamaa sarnaseks linna endaga. Liikluse olukord ei halvene mitte ainult kesklinnades, vaid ka tagamaal. Et rändeprotsesse mõjutab üha enam elukeskkonna väärtustamine, muutuvad atraktiivseks elukeskkonnaks ka kaugemal asuvad piirkonnad. Peale linnaregioonide laienemise peab elutsükliteooria võimalikuks ka rahvastiku dekontsentreerumist asustussüsteemi kaugematesse osadesse.



Joonis 1. Funktsionaalse linnaregiooni laienemine
allikas: Berg 1999, 542; Berg jt 1982, 38 (kohandatud)

Taaslinnastumist ehk regioonikeskuse taaselustumist käsitleb elutsükliteooria ettevaatlikult. Seda peetakse võimalikuks üksnes juhul, kui avalikul sektoril õnnestub rakendada piisavaid meetmeid (endiste) regiooni keskuslinnade elu- ja ettevõtluskeskkonna parandamiseks. Sellele on alternatiivseks stsenaariumiks edasine rahvastiku ja majandustegevuse hajumine. Kõige tõenäolisemaks peavad elutsükliteooria autorid siiski mõningast suurlinnade atraktiivsuse suurenemist üldiste dekontsentreerumisprotsesside taustal.

Oluline on elutsükliteooria väide, et linnad arenevad erinevates riikides sama loogika järgi ning ühe või teise staadiumi algus sõltub üksnes riigi arengutasemest. Teooria kohaselt peaks analoogne linnade areng iseloomustama ka arengumaid ning endisi sotsialistlikke riike, kus tööstuse areng sai alguse hiljem. Selle tõttu on teooria sageli aluseks riike võrdlevatele uuringutele.

Eeslinnapiirkondade küpsemist iseloomustavad Ameerika Ühendriikide näitel ka Hartshorn ja Muller (1989). Massiline majandustegevuse eeslinnastumine algas Ameerika linnaregioonides 1960. aastatel ning 1973. aastal oli koondunud eeslinnapiirkondadesse juba rohkem töökohti kui keskuslinnadesse (teistel andmetel 1980. aastate keskel: Müller ja Rohr-Zänker 2001, 29). Selle tulemusena on tagamaal tekkinud keskuslinnadega konkureerivad alternatiivsed tõmbekeskused (*suburban downtowns*, Garreau (1991) poolt nimetatud "*edge-city*"), mis hakkavad konkureerima keskuslinnade endaga.

1960. aastani kestnud perioodi iseloomustab Hartshorni ja Mulleri järgi monofunktsionaalsete elamispiirkondade teke ("*bedroom communities*"). 1960. aastatel hakkas eeslinnaalade majandusstruktuur täiustuma. Kõigepealt tekkisid esimesed eeslinnaelanikkonnale orienteeritud kaubanduskeskused. Seejärel kolisid tagamaale varem keskuslinnades paiknenud tööstusettevõtted ning linnade ümbrus muutus atraktiivseks ka uutele ettevõtetele. Kommunikatsioonivahendite täiustumine võimaldas ettevõtetes erinevad tööetapid üksteisest lahutada, lihtsamad funktsioonid

paigutati linnadest välja ning kõrgema taseme funktsioonid jäid esialgu keskuslinna. 1970. aastatel konkureerisid uued tõmbekeskused keskuslinnaga ka kõrgemate ja spetsialiseeritud funktsioonide osas (juhtimine, pangandus, õigusbürood, raamatupidamisteenused jne). Majandustegevus hakkas tagamaal ruumiliselt klasterduma. Kiirteede ümbrusse ja suurtesse liiklussõlmedesse tekkisid kaubanduskeskuste, vaba aja keskuste, kontorite ja hotellide piirkonnad, teadus- ja arendustegevuse ja kõrgtehnoloogia klastrid ning spetsialiseeritud keskused (näiteks lennujaamade või ülikoolide ümbruses). 1980. aastatel omandavad tekkinud eeslinnakeskused omaette imago. Pööratakse rohkem tähelepanu arhitektuurile ja kerkivad kõrghooned. Ettevõtluskeskkonnana ja büroopindade hindade poolest on mõned uued keskused (nt Cumberland/Galleria ja Perimeter/Georgia-400 Atlanta ning Tyson's Corner Washingtoni lähedal) juba võrreldavad vanade keskuslinnadega.

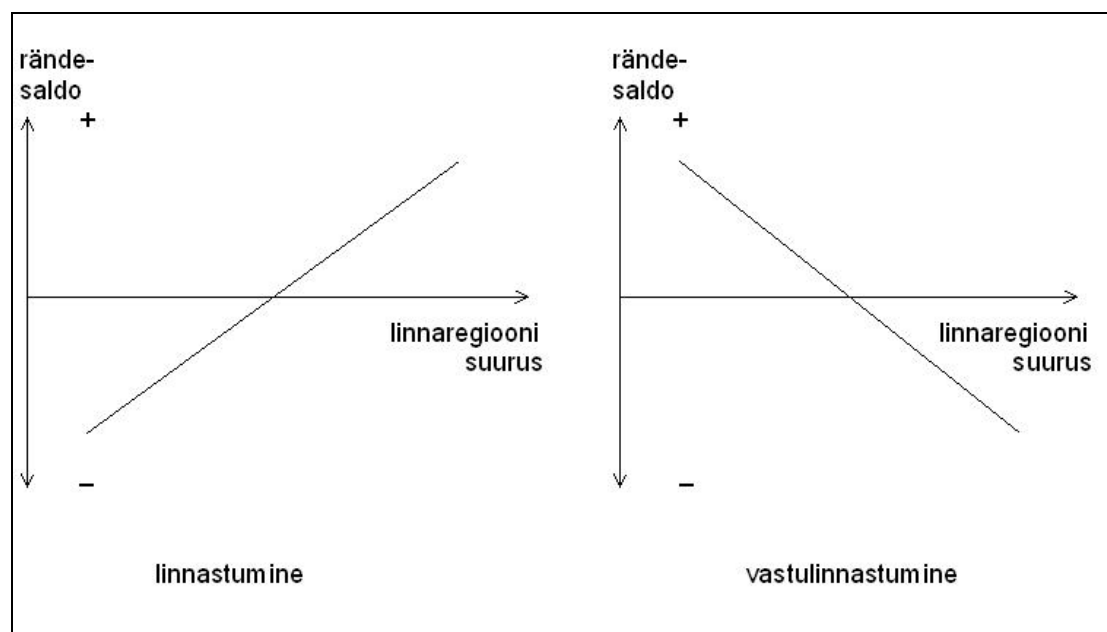
Analoogset tagamaa majandustegevuse mitmekesistumist ja alternatiivsete tõmbekeskuste tugevnemist võib jälgida ka kõikjal Euroopas. Üldjuhul jäävad need protsessid Euroopas Ameerikaga võrreldes tagasihoidlikumaks ja võrreldava majandusliku tähtsusega täiesti uusi eeslinnakeskusi tekkinud ei ole. Esiteks on paljudes Euroopa piirkondades ajalooliselt tihe asustus ning tagamaale suundunud majandustegevus koondub varem eksisteerinud keskmise suurusega ja väiksematesse linnadesse. Traditsiooniliselt on ka linnade ümbruses vähem vaba arendatavat maad. Teiseks on, hoolimata kasvavast autostumisest, Euroopa linnades säilitatud toimivad ühistranspordivõrgud, mis on orienteeritud linnakeskuste töökohtadele ning tugevdavad järelikult keskuslinnade positsiooni regioonis. Kolmandaks ei ole Euroopa linnades allakäiguspiraal seni jõudnud Ameerikaga võrreldavale tasemele. Euroopa keskuslinnad on õnnestunud säilitada oma imago elu- ja ettevõtluskeskkonnana. Linnadesse koonduvad kultuuri-, teadus- ja haridusasutused, poliitika ja valitsemisega seotud institutsioonid ning mitmekesine ettevõtlus. Ka erinevate sotsiaalsete gruppide sotsiaalruumine segregatsioon ja vaesemate elanikerühmade koondumine keskuslinna väljendub siin vähem teravalt. Neljandaks piirab planeerimissüsteem Euroopas linna ümbruse omavalitsusüksuste tegevusvabadust, mistõttu keskuslinnade atraktiivsust on olnud mõnevõrra lihtsam säilitada (Müller ja Rohr-Zänker 2001, 35-38).

Kokkuvõttes ei kujuta aga eeslinnapiirkonnad ei Ameerikas ega Euroopas praegu enam linna ümbruse rahulikku maalist elukeskkonda. Samuti ei saa me eeslinnastumise hilisemates faasides rääkida regiooni keskuslinnale orienteeritud linnaregioonist ning määratleda linnaregiooni ulatust üksnes monofunktsionaalselt tagamaalt tuumiklinna suunduvate pendelrändevõrgude alusel. Uued töökohad tagamaal, kaubanduskeskuste ja vaba aja veetmise rajatiste paiknemine linnast väljas muudavad inimeste igapäevaseid liikumissuundi regioonis. Varasemast domineeriva keskusega funktsionaalsest linnaregioonist kujuneb keeruline spetsialiseeritud tõmbekeskustega süsteem (Müller ja Rohr-Zänker 2001, 33). Tagamaa muutunud iseloom mõjutab lõppkokkuvõttes ka rändesuundi ning rändemotiive.

2.1.3. Linnaregioonide laienemine vs vastulinnastumine

Linnaregioonide majandustegevuse mitmekesistumisega ja linnaregiooni laienemise argumentidega oleks paslik seostada viimastel aastakümnetel rahvastikuuuringutes aktuaalsena püsinud vastulinnastumise debatti. 1970. aastatel näitasid analüüsid, et

arenenud maailmas hakkas rahvastik asustussüsteemis dekontsentreeruma (Berry 1976, Fielding 1989, Vining ja Strauss 1977; Geyer ja Kontuly 1993, Geyer 1996; Champion 2001, 150-153). Mitmete analüütikute hinnangul oli tegemist rändesuundade põhimõttelise ümberpöörumisega ning varasema linnastumise ehk rahvastiku kontsentreerumise asustussüsteemis asendas rahvastiku dekontsentreerumine.



Joonis 2. Linnastumine ja vastulinnastumine asustussüsteemis
allikas: Fielding 1989, 168

Vastulinnastumisdiskussioonides kasutatud linnastumise ja vastulinnastumise mõisted ei vasta otseselt vastavatele mõistetele linna elutsükli teoorias (Berg jt 1982, Berg 1999). Viimases on analüüsitavaks objektiks üks linnaregioon, mis jõuab vastulinnastumise staadiumisse üleliigsest kontsentreerumisest tingitud elu- ja ettevõtluskeskkonna halvenemise tõttu. Vastulinnastumise kontseptsioonis on aga uurimisobjektiks kogu riigi asustussüsteem ning analüüsitavateks ruumiüksusteks erineva suurusega linnaregioonid ja neist välja jäävad piirkonnad. Kõige selgemalt on regioonidevahelise linnastumise ja vastulinnastumise defineerinud Fielding (1989, 168): linnastumine on olukord, kus rahvastik koondub rände tulemusena suurematesse linnaregioonidesse ning vastulinnastumine on situatsioon, kus suuremad linnaregioonid kaotavad rahvastikku väiksema rahvaarvuga asustussüsteemi osadele (joonis 2). Linna elutsükli teoorias defineeritud eeslinnastumise staadiumis, mil riigi suurima linnaregiooni sees toimub rahvastiku hajumine, kuid selle linnaregiooni rahvaarv tervikuna kasvab, toimub asustussüsteemis järelkult veel linnastumine.

Toimunud rände ümberpöörumist on seletatud väga erinevate teguritega. Analüütikute seas ei valitse üksmeel, mis olid kõige olulisemad vastulinnastumise põhjused. Esitame siinkohal sagedamini esitatud põhjendused (vt ka Tammaru jt 2003a, 7-8):

- demograafilise ülemineku lõppemisel kahanenud maa-linn-suunalised rändevood (Zelinsky 1971, 243) ning sellest tulenev vastupidiste rändevoogude ülekaal riikide kogurändes (Fielding 1989, 170);
- inimeste loomupärane soov elada hajusamas elukeskkonnas (Berry 1976);

- majanduslike võimaluste avardamine suurlinnadest kaugemal paiknevatel aladel (Brown ja Schafft 2002, 234), sealjuures tootmise erinevate etappide lahutamine ja paigutamine erinevatesse asustussüsteemi osadesse (Fielding 1989, 174-176).
- transpordi- ja kommunikatsioonivõimaluste avardamine (Brown ja Schafft 2002, 234; Fielding 1989, 170);
- rahvastiku vananemine ja majanduslikult mitteaktiivsete suurlinna töökohtadest mittesõltuvate inimeste suurenenud arv (Fielding 1989, 171);
- valitsussektori tegevus perifeersete linnaregioonide ja maapiirkondade kasvu toetamisel (Fielding 1989, 173-174);
- 1970. aastate majanduslangus ja energiahindade kasv (ehkki sageli nähakse seda ka linnastumist soodustava tegurina), mistõttu tootmine paigutati ressursirikastesse piirkondadesse (Fielding 1989, 173);

Paljud vastulinnastumist käsitlevad autorid väidavad, et vastulinnastumine on olemuselt eeslinnastumisest erinev protsess. Geyer (1996, 45, 51-54) rõhutab aga kasvavat elukeskkonna väärtustamist, mistõttu vastulinnastumise põhjused ei erine põhimõtteliselt linnaregionisisese detsentraliseerumiseni viinud rände põhjustest. Ta jaotab võimalikud rändemotiivid kahte suuremasse rühma – majanduslikud ja keskkondlikud. Majanduslikud rändepõhjused, mis tingivad sagedamini rännet asustushierarhia kõrgemate astmete suunas, seonduvad töökoha otsimisega, sisetulekute kindlustamisega ning hariduse omandamisega. Need rändemotiivid on tavaliselt ülekaalus vähemjõukates ühiskondades ning nooremate rahvastikurühmade seas. Jõukamates riikides on aga ülekaalus elukeskkonna parandamisega seotud ränne, mis tingib ees- ja vastulinnastumist. Samuti muutuvad keskkondlikud rändemotiivid olulisemaks inimese vanuse kasvades.

Juba vastulinnastumise debati algusaastatel leidis kriitikuid, kes ei nõustunud väidetega, mis rõhutasid põhimõtteliselt uute rändesuundade esilekerkimist. Ühe põhiargumendina viidataksegi linnaregioonide laienemisele. Gordon (1979) märgib 1970. aastate lõpus, et varasemad linnaregioonide piiritlemise kriteeriumid ei võimalda riikide siserännet enam adekvaatselt analüüsida ning suur osa metropoliregioonide välisest rahvastiku kasvust langes nende naaberpiirkondadele. Niisiis valgus areng üle varem defineeritud funktsionaalsete linnaregioonide piiride. Analoogseid linnaregiooni laienemise protsesse kirjeldas ka linna elutsükliteooria (Berg jt 1982; Berg 1999). Parr (1999) väidab, et kõik tegurid, mis varem tingisid linnaregionisisest detsentraliseerumist (nt maa ja büroopindade hinna tõus, vaba arendatava maa nappus, liiklusprobleemid: Müller ja Rohr-Zänker 2001, 33-34), hakkavad hiljem toimima laiemas regioonis ning tekib nn metropoliregioonil põhinev regioon (*metropolitan-area-based region*). Linnaregioonide laienemise kasuks räägivad ka mitmed viimaste aastate analüüsitulemused. Näiteks kasvas rahvastik ja töökohtade arv 1990. aastatel Ameerika Ühendriikides kõige kiiremini suuri linnaregioone ümbritsevates piirkondades (Müller ja Rohr-Zänker 2001, 34). Saksamaal on 1990. aastatel suuremate linnade ümbruses täheldatud nn linna-regioonidesisest eeslinnastumist ehk kaskaadrännet: linnade lähitagamaa kaotab rahvastikku kaugematele tagamaa osadele (Aring ja Herfert 2001, 46).

Käesolevasse töösse ei mahu detailsem arutelu lääneriikides aset leidnud vastulinnastumise ja selle põhjuste üle. Nägime vaid, et eeslinnastumise hilisemas faasis on funktsionaalsed linnaregioonid riikide siserände analüüsiüksustena senist tähendust kaotamas ning seetõttu võib vastulinnastumine tõepoolest olla osaliselt seletatav linnaregioonide laienemise teesiga. Tegelikult on tihedamini asustatud

piirkondade puhul (nt Holland, Lääne-Saksamaa linnastud), kus suurte linnaregioonide vahel sisuliselt puuduvad suurlinnadest sõltumatud väikelinnad ja maapiirkonnad, neid kaht diskussiooni üksteisest raske lahutada (vrd Champion 2001, 150).

2.1.4. Eeslinnastumises osalevad rahvastikurühmad

Käesoleva töö põhieesmärkidest lähtudes on lõpetuseks oluline peatuda küsimusel, milliste rahvastikurühmade rändega on läänemaailma eeslinnastumine seletatav. Üldiselt võime eeslinnastumise alguskümnendite kogemustele tuginedes nõustuda tavaarusaamaga, mille järgi linnast tagamaale kolimine seondub sooviga parandada elukeskkonda ning eeslinnaaladele rändavad jõukamad inimesed ja paremaid elamistingimusi vajavad perekonnad. Ameerika Ühendriikides, kus eeslinnastumine puudutas elanikest väga suurt osa, said linna ümbruse paremaid elamistingimusi endale lubada ka tavalised keskklassi pered. Euroopas jäi eeslinnastumise maht mõnevõrra tagasihoidlikumaks, kuid ka siin lahkusid linnast paremini kindlustatud inimesed ja pered. Nende kõrval võimaldasid subsideeritud ühistransport ja avaliku sektori sekkumine elamuehitusse linnade tagamaale kolida ka teistel rahvastikurühmadel.

Viimastel aastakümnetel on eeslinnaalade kujunemist lääneriikides mõjutanud põlvkonnavahetus (Aring ja Herfert 2001, 51, Herfert 2001, 117). Sajandi keskpaigas eeslinnastunud inimesed on praeguseks vanurid ning pereeliseks (tüüpilised eeslinnastujad eeslinnastumise algfaasis) on saanud nende lapsed. Eeslinnastumise algfaasis ehitatud elamufond on füüsiliselt vananenud ning tagamaa kinnisvaraturule on jõudnud odavama hinnaga eluasemed. Hiljutised uuringud Saksamaal Nordrhein-Westfaleni liidumaal² näitavad, et viimastel aastatel on lahkunud linnadest eelkõige väiksemad, 1- ja 2-liikmelised leibkonnad ning enam kui pool neist on asunud elama üüripinnale. Dortmundist perioodil 1998–2000 lahkunutest üüris tagamaal elamispinna 70%, uue eramaja omandas vaid 11%, niisama paljud ostsid vanema eramu ning 8% korteri (Heitkamp 2002, 168).

Odavamate eluruumide kõrval on tagamaal tõmbefaktoriks sinna suundunud töökohad. Esialgu tagamaale siirdunud majandustegevuse lihtsamad funktsioonid ei vastanud täielikult eeslinnastujate struktuurile. Jõukam tagamaa elanikkond töötas prestiižikamatel töökohtadel keskuslinnas. Hiljem, kui eeslinnaalad täiustusid majanduse kõrgemate funktsioonidega, võis eeslinnastumine olla seotud ka töökoha lähedusse elama asumisega. Mõnel juhul kaasnes suurte arendusprojektidega tagamaal tulevastele töötajatele elamispindade ehitamine (Hartshorn ja Muller 1989, 385). Tagamaa ettevõtted on aga alati pakkunud hulgaliselt kehvemini tasustatud töökohti. Sotsiaalelamuehitus (Bourne 1997, 174) ja odavnenud eluruumid võimaldavad tekkinud töökohtade lähedusse elama asuda ka vaesematel elanikekihtidel. Aja jooksul hakkavadki elanikkonna ja ettevõtluse eeslinnastumine üksteist võimendama. Ettevõtete üks paigutusfaktoreid on tööjõu olemasolu sihtkohas ja elanike eeslinnastumist mõjutab omakorda töökohtade paiknemine (Parr 1999, 229).

² Uuringud on korraldatud nt Dortmundis, Düsseldorfis, Duisburgis, Hagenis, Münsteris, Essenis ja Leverkusenis.

Järelikult muutub eeslinnaalade küpsedes eeslinnastumise olemus ning linna tagamaale koliva rahvastiku sotsiaalne struktuur mitmekesistub (Bourne 1997, 173-174; Aring ja Herfert 2001, 50-51; Herfert 2001, 117). Tagamaale rändavad nüüd erinevas elutsüklifaasis ja erineva elustiiliga inimesed: tagamaal üles kasvanud noored linnas veedetud õpinguperioodi järel, vanemad inimesed, väiksemad ja suuremad pered, üksikvanemad, erinevad sissetulekugrupid ning isegi etnilised vähemused. Kui varem konkureerisid tagamaa omavalitsusüksused jõukama elanikkonna pärast keskuslinnaga, siis nüüd lisandub sellele tagamaa omavalitsusüksuste omavaheline konkurents ning süveneb sotsiaalruumiline segregatsioon tagamaa sees. Niisiis on eeslinnastumist Põhja-Ameerika ja Euroopa turumajanduslikes riikides raske võtta kokku mõistega “läänelik eeslinnastumine”. Uuritav nähtus avaldub erinevates vormides “lääne” erinevates osades ning on aja jooksul oluliselt muutunud.

2.2. Eeslinnastumine endistes sotsialismimaades

Kahekümnenda sajandi teisel poolel, mil Põhja-Ameerika ja Euroopa turumajanduslikes riikides võime rääkida eeslinnastumisest ja vastulinnastumisest, toimus endistes idabloki riikides kiire linnade kasv. Mõned analüütikud peavad sotsialismiperioodi linnade arengut osaks reeglipärasest tööstuse arenguga kaasnevast linnastumisprotsessist ning räägivad koguni eeslinnastumise algusfaasist sotsialismimaades (Berg jt 1982, 33; Enyedi 1996, 103). Samas on enamik uurijaid seisukohal, et sotsialismiaegset linnade arengut iseloomustasid mitmed spetsiifilised jooned – majanduse ja asustussüsteemi keskne planeerimine, tööstuse eelisarendamine, vähesed investeeringud nn mittetootmissfääri, maaturu puudumine linnades, kompaktne linnade ruumiline struktuur jne.

Pärast sotsialistliku režiimi kokkuvarisemist pole üleminek turumajandusele ja demokraatiale neis riikides toimunud ühesuguse kiiruse ja edukusega (Smith ja Pickles 1997). Postsotsialistlike riikide rühma kuuluvad praegused Euroopa Liidu “uued” liikmesriigid ja tõenäoliselt tulevikus Euroopa Liiduga ühinevad riigid, 1990. aastatel sõdadest haaratud Jugoslaavia, endise Nõukogude Liidu iseseisvunud osad, aga ka nn sotsialistlikud arengumaad. Selles töös vaadeldakse peamiselt Kesk- ja Ida-Euroopa riike. Enamik näiteid pärineb Ida-Saksamaa, Poola, Tšehhi ja Ungari linnade arengut käsitlevatest töödest. Nagu Eestigi on need riigid praeguseks Euroopa Liidu liikmed ning tegemist on järelkult edukamate reformiriikidega. Järgnevalt kirjeldame kõigepealt selle regiooni linnade kujunemist sotsialismieelsel perioodil ning seejärel sotsialismiajal toimunud muutusi. Vastame küsimusele, mil määral saame sotsialistlikes linnades rääkida eeslinnastumisest. Lõpetuseks võtame kokku sotsialismijärgset perioodi puudutavad analüüsid. Töö põhieesmärgist lähtuvalt keskendumine eeslinnastuvate rahvastikurühmade selgitamisele, ehkki sellekohaseid uuringuid ei ole palju.

2.2.1. Linnade areng sotsialismieelsel perioodil

Tööstuse areng ja sellega kaasnenud linnastumine jõudis Euroopa idaossa hiljem (Enyedi 1996, 109; 1998, 12). Enne Teist maailmasõda oli enamik regioonist eelindustriaalne, suure maarahvastiku osatähtsusega ning alles kujunemisyrgus linnadevõrguga. Maarahvastiku osatähtsus oli veel 1950. aastatel Bulgaarias ja

Jugoslaavias üle 80%, Rumeenias, Poolas ja Slovakkias ligikaudu 70% ning Ungaris 60%. Erandi moodustasid Tšehhoslovakkia ja endise Ida-Saksamaa lõunapoolsed alad – idapoolse Euroopa tööstuslik tuumala (Enyedi 1996, 107-108; Lichtenberger 1998, 137-138; Sýkor ja • ermák 1998, 405). Tööstuse arengut ja linnavõrgustike kujunemist Ida-Euroopas aeglustasid ka Esimese maailmasõja järgsed piirimuutused. Seni väljakujunenud asustussüsteemid jagunesid erinevate riikide vahel.

Mitmed analüüsid viitavad aga lääne linnadega sarnastele elementidele juba sotsialismieelsel perioodil. Nagu läänes sai ka siin ühistranspordi arenguga võimalikuks elamine linnakeskusest ja töökohast eemal. Saksamaal oli aktuaalne Suurbritannia aedlinnaideest inspireeritud asulate rajamine (nt Hellerau) (Düwel ja Gutschow 2001, 49; Ott 2001, 409). Budapestis tekkisid sajandi alguses raudteeliinide rajamise järel esimesed linnalähedased elurajoonid (Kok ja Kovács 1998, 121, 123). Praha ümbruses kerkisid 1920. ja 1930. aastatel esimesed villade piirkonnad ning rajati esimesed aedlinnad (Sýkor ja • ermák 1998, 407; Lichtenberger 1998, 138). Sýkori ja • ermáki (1998, 408) arvates oli Praha ümbruse rahvastiku kasv sel perioodil seletatav eeslinnastumise algusega, mille süvenemise katkestas kommunistlik režiim.

2.2.2. Linnade areng sotsialismiperioodil

Pärast Teist maailmasõda oli Kesk- ja Ida-Euroopa sotsialismimaadele iseloomulik rahvastiku ja majandustegevuse koondumine linnadesse (Brown ja Schafft 2002; Sýkor ja • ermák 1998; Kupiszewski jt 1998; Gans ja Kemper 2001, 23). Arvamused selle kohta, kas sotsialistlik linnastumine erines põhimõtteliselt linnastumisest läänes või oli tegemist universaalse tööstuse arenguga kaasas käinud linnastumisprotsessiga, lahnevad. Enyedi (1996; 1998; vrd Berg jt 1982) väitel on tähtsaim lääne tüüpi ja sotsialistliku linnastumise erinevus tööstuse arengu ja linnade kasvu hiline mine Euroopa idaosas ning sotsialismiperioodil toimus üksnes varem alanud linnastumise “lõpetamine”. Mitmed autorid rõhutavad aga sotsialistliku linnastumise erijooni (nt Szelényi 1996, Ladányi ja Szelényi 1998). Kesk- ja Ida-Euroopa linnade ruumilise struktuuri sarnastumine lääne linnadega enne Teist maailmasõda näitab samuti, et eeldused läänega sarnase eeslinnastumise väljakujunemiseks olid olemas.

Üks olulisemaid sotsialistlikku linnastumist suunavaid tegureid oli majanduse ja asustussüsteemi keskne planeerimine. Sotsialistlik ideoloogia heitis küll kõrvale lääneliku ühiskonnakorralduse ning läänelikud viisid majanduse kõrge arengutaseme saavutamiseks, põhieesmärk oli aga siingi (sotsialistliku) heoluriigi ehitamine. Prioriteediks seati arendada tööstust ning eelisarendatavateks majandusharudeks olid energia tootmine, tooraine hankimine ja rasketööstus (Enyedi 1996, 109; Enyedi 1998, 17; Kostinskiy 2001, 452; Berg jt 1982, 31). Majanduses eelistati suuri tootmisüksusi, ettevõtted paigutati suurematesse linnadesse ja tooraine leiukohtadesse. Teenindussfääri ja elamuehitusse tehti investeeringuid üksnes neis piirkondades, kuhu koondusid tööstusettevõtted. Linnade kasv sõltus otseselt nende rollist tööstuse arendamise programmides ning seetõttu kasvasid kiiremini suuremad linnad (Lichtenberger 1998, 139; Berg jt 1982, 31; Enyedi 1996, 109).

Asustussüsteemi madalama astme keskused ja maapiirkonnad jäid suurematest sotsiaalsfääri investeeringutest ilma (Lichtenberger 1998, 140; Enyedi 1998, 15; Berg jt 1982, 31). Maapiirkondade põhifunktsioon oli toita kasvavat linnaelanikkonda ning

aidata nii kaasa industrialiseerimisele. Tekkinud tööstustöökohad, pakutav elamispind linnades ja maarahvastiku suur osatähtsus tingis ka sotsialismimaades tööstuse arenguga kaasneva rände maalt linnadesse (Kupiszewski jt 1998, 267; Gans ja Kemper 2001, 23). Erinevalt Kesk- ja Ida-Euroopa "iseseisvatest" riikidest kasvas näiteks Eestis linnarahvastik ka tööstustöölise sissetuleku tõttu teistest Nõukogude Liidu osadest (Tammaru jt 2003a, 8).

Tööstustöölise suurenev arv linnades tingis vajaduse uute eluasemete järele. Elamuehitus kui tüüpiline mittetootmissfäär pidi olema võimalikult ratsionaalne. Minimaalsed kulud saavutati standardiseeritud masselamuehituse kaudu. Alates 1960. aastatest (Nõukogude Liidus juba 1950. aastatel: Kostinskiy 2001, 461) hakati rajama identseid, sageli halva kvaliteediga paneel- ja puitelamute piirkondi (Kok ja Kovács 1999, 127; Enyedi 1998, 29; Sýkor ja Šermák 1998, 407), mis kujundavad linnade ruumistruktuuri seniajani. Endises Saksa Demokraatlikus Vabariigis elas 1990. aastate alguses paneel- ja puitelamute korteris peredest ligikaudu viiendik, mõnes linnas hõlmavad need korterid elamufondist koguni enamiku (Schwedt – 80%, Hoyerswerda – 90%) (Breuer ja Müller 2002, 130).

Lisaks oli standardiseeritud elamuehitus kantud ideoloogilistest kaalutlustest. Nii püüti vältida kapitalistlikele linnadele omast sotsiaalruumilist segregatsiooni – kõigile elanikele pidid olema tagatud ühesugused elamistingimused. Rajatud paneel- ja puitelamupiirkondades saavutati tõepoolest suhteliselt homogeenne elanikkonna struktuur (Breuer ja Müller 2002, 130; Kostinskiy 2001, 456), kuid nappide ressursside tõttu oli võrdsust erinevate ühiskonnagruppide vahel raske tagada. Tööstuspiirkondade eelisarendamisega olid ette määratud kehvemad elamistingimused teistes asustussüsteemi osades. Uute elamispindade ehitamise tempo oli liiga aeglane ka kasvava elamispinnavajaduse katmiseks tööstuslinnades. Kujunesid korterijärjekorrad ning teatud osa elanikest pidi leppima kehvemate elamistingimustega.

Tüüpiliselt iseloomustasid kehvemad elamistingimused enne Teist maailmasõda ehitatud elamufondi (Ladányi ja Szelényi 1998, 72-73; Kostinskiy 2001, 461; Enyedi 1998, 15-16; Sýkor ja Šermák 1998, 408, 413; Bräuer 1997, 94; Ott 2001, 409). Tegemist oli niinimetatud kapitalistliku pärandiga, kus oli raske saavutada sotsialismiideedega kooskõlas olevaid võrdseid elamistingimusi. See osa elamufondist riigistati ning suuremad elamispinnad jaotati mitme pere vahel. Samuti oli siin keerulisem rakendada ratsionaalse elamuehituse põhimõtteid. Enamasti koondus neisse linnaosadesse madalama sotsiaalse staatusega elanikkond, kellele ajakohast elamispinda tagada ei olnud prioriteet. See osa elamufondist jäi oluliste investeeringuteta ning oli sotsialismiperioodi lõpuks enamikus Kesk- ja Ida-Euroopa linnades halvas tehnilises seisus.

1960. ja 1970. aastatel hakkasid tööstuse arendamisel suurlinnade kõrval olulist rolli etendama madalamad asustushierarhia tasemed. Mitmes riigis (näiteks Poolas ja Ungaris) koondus linnarahvastiku kasv suurlinnade kõrval keskmise suurusega ja väiksematesse linnadesse (Brown ja Schafft 2002, 237; Kupiszewski jt 1998, 267). Erandjuhtu kujutas linnastunum Tšehhoslovakkia, kus pealinn Praha sai madalama astme keskustega võrreldes suhteliselt vähem investeeringuid juba sotsialismiperioodi alguses (Sýkor ja Šermák 1998, 407). Tööstuse detsentraliseerimisega oli võimalik suurendada riigi tööstustootmist, vältida suuremate linnade liigset kasvu ning aidata kaasa seni vähem arenenud piirkondade arengule (vrd Enyedi 1996, 112-113).

Tüüpiliselt paigutati madalamatele asustushierarhia tasemetele väiksemaid toiduaine- või kergetööstusettevõtteid või suuremate ettevõtete filiaale (Ladányi ja Szelényi 1998, 74). Rännet suurematesse linnadesse, kus oli üha raskem tagada vajalikku infrastruktuuri, piirasid nii otsesed administratiivsed meetmed (Gans ja Kemper 2001, 23) kui ka linnade eluasemepuudus.

Lääneriikidele iseloomulikku elanikkonna ja majandustegevuse eeslennastumist sotsialismimaades ei toimunud. Sellega ruumiliselt sarnane nähtus oli nn maaline linnastumine (Brown ja Schafft 2002, 236; Kok ja Kovács 1999, 120-127; Enyedi 1998, 15; Berg jt 1982, 31-32). Linnade ümbrusse asusid elama madalama staatusega tööstustöölised, kellel ei olnud võimalust suurlinna kolida. Linnade tööstusettevõtete tööjõuvajadus oli suur, kuid rahvastiku kasvu linnades piirati. Elamistingimused linna tagamaal olid tagasihoidlikud ning linnas asuva tööstustöökoha kõrval andis sageli olulise osa leibkondade sissetulekust kodune abimajapidamine. Szelényi (1996) võtab kujunenud olukorra kokku “alalinnastumise” kontseptsiooniga. Tema hinnangul kaasnes sotsialismimaades tööstuse kasvuga suhteliselt tagasihoidlik linnarahvastiku juurdekasv. Veel 1980. aastatel, mil tööstuse osatähtsus majanduses oli väga suur, elas Ungaris 35% rahvastikust maal ning 88% maaperedest tegeles põllumajandusliku tootmisega, sealjuures peamiselt kõrvaltegevusalana. Selline olukord oli riigile kasulik, sest maa-asulate rahvastik toetas riigipoolsete hüvede tagamiseta tööstuse arengut ning elatas ennast tagasihoidliku põhitöökohalt saadud palga kõrval põllumajandusliku tegevusega (Ladányi ja Szelényi 1998, 67, 72)

Ka linnaelanikud olid tihedalt seotud maapiirkondadega. Väga suur osa neist olid esimese põlve linlased. Näiteks endise Jugoslaavia pealinnas Belgradis hõlmasid 1970. aastatel oma elu jooksul linna saabunud kaks kolmandikku linnaelanikkonnast. Linnaelanikud aitasid maal elavaid sugulasi põllumajanduslike tööde juures ning viimased omakorda toetasid linna sugulasi toiduainetega. Paljudel linnaperedel oli abimajapidamine, Ungaris neljandikul linnaleibkondadest (Enyedi 1996, 116-117). Endisele Nõukogude Liidule oli iseloomulik suvilapiirkondade kerkimine linnade ümbrusse. Venemaal on praegu ligi viiendikul suurlinnaperedest linnalähedane suvemaja (Kostinskiy 2001, 462). Samasugused suvilapiirkonnad ehitati nõukogude perioodil Tallinna ümbrusse (Leetmaa 2002). Enamasti oli tegemist minimaalse infrastruktuuriga ja pidevaks elamiseks sobimatute aiamaajade ja aiamaalappidega, kus kasvatatavad aiasaadused andsid linnainimestele täiendava elatusallika.

Kokkuvõttes võib öelda, et sotsialistlikus linnastumises mängisid kesksel rollil majanduse tsentraalne planeerimine ja valitsev ideoloogia. Erinevalt läänest ei piiranud siin majandustegevuse paigutust turumajanduse reeglid (nt maa hind) ega ettevõtete iseseisvad otsused. Ettevõtteid paigutati nendesse asustussüsteemi ja linna osadesse, mida pidasid ratsionaalseks majanduse planeerijad. Valitsev režiim mõjutas ka inimeste otsustusvabadust elukoha valikul. Mõistagi säilis ka diktatuuri tingimustes võimalus iseseisvateks otsusteks (vrd Enyedi 1998, 13; vrd Tammaru 2001a, 247-249, 256-259) – valida töökohta, taotleda paremat eluaset, kombineerida põhitööd abimajapidamisega jne. Raamid vabale otsustusõigusele oli aga seadnud riik. Riik subsideeris otseselt või kaudselt suurt osa elamuehitusest ja eluaset käsitleti kui ühiskondlikku hüvet (Lichtenberger 1998, 142). Tasuta elamispind kujutas sisuliselt üht osa töötasust. Riik otsustas, millises mahus ja kuhu uued korterid paigutada ning kellel on õigus uuele elamispinnale. Isegi individuaalelamuehitus, mida riigi

subsiidiumid ei puudutanud, oli riigi kontrolli all (nt maksimaalne elamispinna suurus) (Enyedi 1998, 25).

Kaudselt võime ka sotsialistlikku linnastumist seostada linna elutsükli teooriaga (Berg jt 1982; Berg 1999). Selle järgi mõjutavad linnade arengut kolm osapoolt – individid, ettevõtted ja avalik sektor. Eespool nägime, et avaliku sektori tegevus Euroopas ja Ameerikas mõjutas eeslinnastumise ruumilist avaldumisvormi. Sotsialistlikus linnastumises oli valitsussektori roll linnade ja asustussüsteemide kujundamisel ebaproportsionaalselt suur. Vaba ettevõtlus puudus ja majandustegevuse paiknemise otsustas riik. Inimeste isiklikud ambitsioonid elujärje parandamiseks ning võimalikult heade elamistingimuste taotlemine ei erinenud põhimõtteliselt läänelikust elulaadist (Enyedi 1996), kuid valitseva režiimi tingimustes oli inimeste ruumiline käitumine erinev. Isegi avaliku sektori sees oli otsustamine tsentraliseeritud – linna kui kohaliku omavalitsuse üksuse võimalused oma arengut iseseisvalt suunata olid minimaalsed (Lichtenberger 1998, 141; Enyedi 1998, 14-15).

Majanduse arendamise strateegiate ja ideoloogia kõrval mõjutas sotsialistlikku linnastumist tagasihoidlik majanduse areng. Läänes olid eeslinnastumise väljakujunemise olulised eeldused kasvanud elatustase ja avardunud transpordivõimalused. Sotsialismiperioodi algust iseloomustas tõepoolest mõningane majandusedu. Näiteks Tšehhoslovakkia rahvuslik koguprodukt oli 1960. aastate lõpus võrreldav Austriaga (Lichtenberger 1998, 139). 1970. aastatest alates aga süvenes idabloki riikide majanduslik mahajäämus. Samuti ei olnud autotranspordi areng siin jõudnud läänega võrreldavale tasemele (Ott 2001, 407; Berg 1982, 31-32; vrd Kok ja Kovács 1999, 121). Niisiis puudusid eeslinnastumise intensiivistumiseks needki esmased eeldused, mis võinuks isegi sotsialismi tingimustes individide otsustusvabadust elukoha valikul avardada.

Sotsialismiperioodi kahel viimasel kümnendil toimus Kesk- ja Ida-Euroopa riikides juba teataval määral majanduse liberaliseerumine. Kujunes välja nn teisene majandus või paralleelne ühiskond (Ladányi ja Szelényi 1998, 73-77; Kok ja Kovács 1999, 128; Enyedi 1998, 14). Kui esialgu andis paljudele inimestele olulise lisaelatusallika põllumajanduslik abimajapidamine, siis hiljem laienesid eraalgatuslikud kõrvaltegevusalad ka teistesse valdkondadesse (teenused, tööstus). Võimalikuks said kapitali akumulatsioon ja inimeste iseseisvad majanduslikud otsused. Kasvas ebavõrdsus ning suurenes surve elada prestiižsemas piirkonnas. 1980. aastate lõpus hakkas riigi elamuehitus vähenema (Sýkor ja Čermák 1998, 411; Kupiszewski jt 1998, 266; Kok ja Kovács 1999, 128) ning individuaalramuehituse osatähtsus suurenema. Eramuehitus oli ka ainus alternatiiv kapitali investeerimiseks kõrge inflatsiooni tingimustes. Linna ümbruses oli kergem saada maad elamuehituseks, samuti iseloomustas linnaümbruse piirkondi linnaga võrreldes atraktiivsem elukeskkond (vrd Kok ja Kovács 1999, 128). Järelikult hakkasid olulise takistuse – sotsialistliku režiimi – nõrgenemisel linnades üha enam ilmnema läänelikud jooned.

Enamik analüütikuid arvab, et sotsialistlikes linnades ei saa eeslinnastumisest rääkida enne ülemineku aega. Ungaris, mida peetakse kõige varem turumajanduse teele suundunud üleminekuriigiks (Enyedi 1998, 17), hakkasid esimesed eeslinnastumise märgid ilmnema 1980. aastatel. 1987. aastal muutus Pesti maakonna rändesaldo Budapesti suhtes positiivseks (Kok ja Kovács 1999, 122, 128). Teistes edukamates Kesk- ja Ida-Euroopa reformiriikides algas intensiivsem eeslinnastumine

1990. aastate alguses (nt Praha ja Varssavi) (Sýkor ja • ermák 1998; Kupiszewski jt 1998).

2.2.3. Eeslinnastumise väljakujunemine üleminekuperioodil ja eeslinnastumises osalevad rahvastikurühmad

Eeldused eeslinnastumiseks tekkisid seega juba sotsialismiperioodi lõpus. Sotsialistliku režiimi lõplik kokkuvarisemine 1990. aastate alguses tõi kaasa ulatuslikud muutused majanduses ja ühiskonnaelus ning see peegeldus ka inimeste rändekäitumises. Olulisemaks reformiriikide ühisjooneks on olnud riigi rolli vähenemine majanduses ja eraettevõtluse teke. Endised riigiettevõtted erastati ning nende käekäiku hakkasid suunama uued omanikud, sageli välisinvestorid. Sotsialismiaja tööstuse ülekaaluga majandus ei olnud uutes tingimustes konkurentsivõimeline. Kadusid tööstusettevõtete turud, lõppes ettevõtete varustamine odava toorainega, kiireks uutele turgudele ümberorienteerumiseks ei olnud aga kogemusi ega finantsvahendeid. Mitmetes ettevõtetes vähenes tootmiskaht, paljud ettevõtted suleti või läksid pankrotti (Brown ja Schafft 2002, 234-235; Kok ja Kovács 1999, 123-125; Kostinskiy 2001, 453; Ladányi ja Szelényi 1998).

Vaatame lähemalt üleminekuaja majandusstruktuuri muutusi Ungari näitel. Teiste sotsialismimaadega võrreldes oli Ungari juba varem tihedamini seotud lääne majandusruumiga (Marcuse 1996, 160; vrd Enyedi 1998, 25). Ometi vähenes tööstuses hõivatud inimeste arv perioodil 1990–1996 poole võrra (Kok ja Kovács 1999, 124). Kiiresti langes ka põllumajandushõive – 1988. aasta 18,5%-st 10%-ni 1993. aastal (Kovács 1994; Brown ja Schafft 2002, 235). Et sotsialistliku “alalinnastumise” tingimustes olid paljud maaelanikud hõivatud tööstuses, siis puudutas maarahvastikku ka tööstustöökohtade kadumine. Elujõu kaotas ka senine maarahvastiku oluline elatusallikas põllumajanduslik kõrvaltootmine (Ladányi ja Szelényi 1998, 68, 77). Kokku kadus Ungaris viie esimese üleminekuperioodi aastaga ligi kolmandik töökohtadest (Ladányi ja Szelényi 1998, 76). Osaliselt kompenseeris seda kasvav tertsiaarsektor (kaubandus, turism, finants- ja äriteenused jne) (Kok ja Kovács 1999, 123) ning uued ajakohased tööstusharud (Enyedi 1998, 21). Töötus (15%) kulmineerus aastatel 1992 ja 1993 ning oli regiooniti äärmiselt erinev (Ladányi ja Szelényi 1998, 76). Uued töökohad koondusid suurematesse linnaregioonidesse (Brown ja Schafft 2002, 235). Ühiskond polariseerus kiiresti. Kõige raskemasse olukorda sattusidki taanduvates majandusharudes töötanud inimesed. Kui 1989. aastal hinnati Ungaris allapoole vaesuspiiri sissetulekuga inimeste osatähtsuseks 8%, siis 1995. aastaks elas allpool vaesuspiiri kolmandik rahvastikust (Brown ja Schafft 2002, 235).

Paralleelselt majanduse struktuurimuutustega toimusid muutused eluasemeturul. Kadusid riigi subsidiumid elamuehitusele ning lakkas masselamuehitus linnades (Kok ja Kovács 1999, 125; Sýkor ja • ermák 1998, 413). 1990. aastate alguses algas linnades eluasemete erastamine: korterite erastamine neis elavatele üürnikele ja enne sotsialismiperioodi ehitatud majade tagastamine endistele omanikele (Ott 2001, 407; Marcuse 1996, 157-168; Tosics 2002, 19, 38-39; Enyedi 1998, 26; Kostinskiy 2001, 456-458). Tagastamise alternatiivina rakendati mõnedes riikides tekitatud kahju kompenseerimist. Näiteks ei praktiseeritud linnamajade tagastamist üldse Ungaris ning üksnes erijuhtudel tehti seda Slovakkias ja Poolas. Tagastamist eelistati aga Ida-

Saksamaal, Tšehhi Vabariigis, Sloveenias ja Balti riikides. Sotsialismiperioodil ehitatud korterite erastamise eesõiguse said neis elavad üürnikud. Erandina ei erastatud kortereid üürnikele Ida-Saksamaa linnades.

Nii muutus eluase, mida seni käsitleti kui ühiskondlikku hüve (ehkki see hüve polnud kättesaadav kõigile), üleminekuajal eraomandiks. Selle omandamise õigus sõltus aga inimese varasemast staatusest. Sellel osal elanikkonnast, kellel õnnestus sotsialismiperioodil saada korter, tekkis võimalus eluase erastada ning seda hiljem edasi müüa. Suuremat kasu said eluruumide erastamisest need inimesed, kelle korter asus prestiižsemas linnaosas, näiteks kesklinnas. Riikides, kus rakendati tagastamis põhimõtet, ei tekkinud erastamisvõimalust tagastatud majade elanikel ning nemad olid järelkult kehvemal positsioonis nii sotsialismiperioodil, mil neil puudus ligipääs uuele elamispinnale, kui ka hiljem. Samuti ei tekkinud linnakorteri erastamise võimalust sotsialismiajal linnade ümbrusse elama asunud tööstustöölistel, nn maalistel linnastujatel. Üleminekuperioodil elavnes majandus ja seetõttu kallinesid ka kinnisvarahinnad kiiremini suuremates linnaregioonides. Korterite erastajad suurlinnades omandasid erastamisprotsessis märkimisväärse kapitali, sama polnud võimalik väikelinnade ja maapiirkondade elanikel. Seega oli nii majanduse struktuurimuutustes kui ka eluruumide erastamisel võitjad ja kaotajad ning see mõjutas hilisemat inimeste käekäiku.

Toimunud muutused mõjutasid üleminekuperioodi rändekäitumist. Peamine edukamate reformiriikide ühine rändesuund üheksakümnendatel aastatel oli eeslinnastumine – keskuslinnade rändesaldo tagamaa suhtes muutus negatiivseks. Selliseid tendentse võis täheldada näiteks endisel Ida-Saksamaal, Poolas, Tšehhi Vabariigis, Ungaris ja ka Eestis (Aring ja Herfert 2001; Kupiszewski jt 1998; Sýkor ja • ermák 1998; Kok ja Kovács 1999; Brown ja Schafft 2002; Ladányi ja Szelényi 1998; Tammaru jt 2003a; 2003b). Esimesi märke eeslinnastumisest võib täheldada isegi Venemaal, kus erastamisprotsess, panganduse areng ja elatustaseme tõus jäid üheksakümnendatel edukamate üleminekuriikidega võrreldes aeglasemaks (Kostinskiy 2001). Regioonidevahelise rände suunad olid üleminekuriikides erinevad. Poolas ja Ungaris asendus sotsialismiperioodi lõpuni kestnud linnastumine üleminekuperioodil vastulinnastumisega (Kupiszewski jt 1998; Ladányi ja Szelényi 1998), Eestis aga toimus rahvastiku koondumine suurematesse keskustesse (Tammaru jt 2003a).

Aset leidnud rändesuundade muutusi on võrreldud lääneriikide tüüpiliste eeslinnastumise ja vastulinnastumise põhjustega. Kõige enam levinud seisukoht on see, et sotsialismijärgsel perioodil sai üleminekuriikides alguse läänele omane jõukamate inimeste ränne linnadest nende tagamaadele. Seejuures peetakse tüüpilisteks rändepõhjusteks linnade kehva ja tagamaa meeldivamat elukeskkonda. Tagamaale rännates parandasid jõukamad inimesed elamistingimusi, näiteks vahetasid linnakorteri pereelamu vastu, töökoht säilitati aga enamasti linnas (Kok ja Kovács 1999; Brown ja Schafft 2002; Aring ja Herfert 2001; Sýkor ja • ermák 1998; Kupiszewski jt 1998, 279-280). Selle rahvastikurühma rändepõhjused on tõepoolest sarnased Ameerika Ühendriikides ja Lääne-Euroopas pool sajandit varem toimunud eeslinnastumisega. Peale selle lahkusid Kesk- ja Ida-Euroopa riikides linnade tagamaadele ka teised rahvastikurühmad, mis viitab üleminekuriikide eeslinnastumise erijoonetele.

Enamik Budapestist selle tagamaale lahkunutest (kuni 1997. aastani) olid perealised, suhteliselt kõrge haridustasemega ja linnas kõrgematel ametikohtadel töötavad inimesed – seega traditsioonilised eeslinnastujad läänes 1950. ja 1960. aastatel. Tagamaale läksid aga ka vanemad inimesed, kes lahkusid linnast kasvanud elamis- ja eluasemekulude tõttu (Kok ja Kovács 1999, 129, 134). Erineva sotsiaalse staatusega rahvastikurühmad suundusid elama erinevatesse piirkondadesse ja nii kujunesid üheksakümnendatel Budapesti aglomeratsioonis prestiižsemad ja vähem prestiižsed linna tagamaa osad (Kok ja Kovács 1999, 129-137; vrd Brown ja Schafft 2002, 239-240; vrd Ladányi ja Szelényi 1998, 81-82). Vanemate inimeste toimetulekuprobleemidega seonduvat eeslinnastumist on täheldatud ka Praha linnaregioonis (Sýkor ja Čermák 1998, 410-411). Budapesti linnaregioonis säilis väikse rändevõuna ka “maaline linnastumine” – linnas tööd otsivatele maainimestele käis linnas eluaseme soetamine üle jõu ning elama asuti tagamaa odavamatele pindadele (Kok ja Kovács 1999, 136).

Toimetulekuprobleemidega oli seotud ka vastulinnastumine Ungaris. Kui lääne vastulinnastumist seostatakse kõige sagedamini elukeskkonna kasvava väärtustamisega (Geyer 1996) ja majanduse paigutuspõhimõtete muutumisega (Fielding 1989), siis Ungaris seletati üleminekuaja alguses toimunud vastulinnastumist tõrjutud ühiskonnagruppide toimetulekustrateegiatega – põgenemine kasvavate elamiskulude eest linnades, naasmine kodukohta, võimalus elatuda omatarbelisest põllumajandusest jms (Ladányi ja Szelényi 1998; vrd Brown ja Schafft 2002). Niisiis omavad teatud osa eeslinnastumisest ja vastulinnastumine sarnaseid rändemotiive, ent kumbki neist ei ole võrreldav traditsiooniliste ees- ja vastulinnastumise põhjustega lääneriikides. Esimesed analüüsid 1990. aastate teise poole kohta Ungaris näitavad postsotsialistliku vastulinnastumise aeglustumist. Töövõimaluste avardades linnades hakkasid paljud segasel perioodil maapiirkondadesse “põgenenud” inimesed linnadesse pöörduma. Seda soodustab omakorda elamispindade vabanemine hoogu koguva eeslinnastumise tõttu (Ladányi ja Szelényi 1998, 70, 83-84; vrd Brown ja Schafft 2002, 241).

Erijuhtumit postsotsialistlike riikide seas kujutab endine Saksa Demokraatlik Vabariik. Nagu teisteski üleminekuriikides algas ka siin üheksakümnendatel kiire eeslinnastumine. Et ühinemine Lääne-Saksamaaga tõi kaasa ulatusliku rände idast läände, kahanes siin keskuslinnade rahvastik eriti kiiresti (Ott 2001, 404-405; Gans ja Kemper 2001, 24). Oluline erinevus teiste postsotsialistlike riikidega võrreldes oli aga lääne kapitali ja avaliku sektori roll eeslinnastumisel. 1990. aastate alguses subsideeris riik kortermajade ehitamist Ida-Saksamaal. Lääne kapitali toel kerkisid linnade ümbrusse täiesti uued kortermajade piirkonnad (*Wohnparks*), mis pakkusid küll alternatiivi sotsialismiaegsetele paneelalamukorteritele, kuid ei vastanud potentsiaalsete eeslinnastujate nõudmistele. Paljud uued korterid jäid isegi tühjaks. Paralleelselt toimus nõudlusest lähtuv eeslinnastumine – individuaalelamute ehitamine, mida omakorda toetasid mitmed liidumaade programmid (nt Mecklenburg-Vorpommerni liidumaa). Seetõttu on eeslinnastujate sotsiaalne koosseis Ida-Saksamaa linnade tagamaal mitmekesine. Kui individuaalelamutesse eeslinnastunute rahvastiku struktuur on võrreldav Lääne-Saksamaa eeslinnastujatega 1960. ja 1970. aastatel, siis uutes korterites elavad ka lasteta perekonnad, üksikud inimesed, pensionärid jt. Seega on eeslinnastumine Ida-Saksamaal taas heaks näiteks, kuivõrd võib riigi sekkumine ja tagamaal pakkumisel olev eluasemefond mõjutada eeslinnastumisel osalevaid rahvastikurühmi (Aring ja Herfert 2001).

Kokkuvõttes võime öelda, et sotsialismiperioodil endise idabloki riikides klassikalist eeslinnastumist ei toimunud. Üheksakümnendaid aastaid, mil eeslinnastumine alguse sai, on järelikult otstarbekas võrrelda lääneriikide eeslinnastumise algusaastatega. Postsotsialistlikul eeslinnastumisel on sellega nii sarnaseid kui ka erinevaid jooni. Eeslinnastumise taustaks läänes pärast Teist maailmasõda oli kasvav elatustase, mis võimaldas elanikel realiseerida oma elukohaelistused. Vastupidi sellele iseloomustas sotsialismijärgse perioodi esimesi aastaid elatustaseme langus. Ühiskonna polariseerumisel tekkis tõepoolest ka väikesearvuline eliit, kelle elama asumisest linnade ümbrusse sai alguse klassikaline 1950/60. aastate eeslinnastumine. Keskklassini üleminekuaja alguses see protsess veel ei ulatunud. Vastupidi heaolu kasvuga seotud eeslinnastumisele oli siin linnadest lahkumine osaliselt seletatav sotsialismijärgse majanduskriisiga. Paljudele inimestele kujunes maal elamine toimetulekustrateegiaks. Lisaks näitavad ka postsotsialistlike linnade kogemused, milline roll on rände kujunemisel pakutaval elamufondil. Ida-Saksamaa näide kinnitas, et odavate eluruumide olemasolu tagamaal suurendab vähemkindlustatud elanike eeslinnastumise tõenäosust.

2.3. Eeslinnastumine Eestis

Linnade areng Eesti territooriumil on sarnane teiste endiste sotsialistlike riikidega. Ka Eestis algas tööstuse areng ja linnade kasv (tabel 4) suhteliselt hilja ning poole sajandi vältel mõjutas asustussüsteemi kujunemist Nõukogude režiim. Sotsialismiperioodi alguseks elas linnades Eesti elanikkonnast kolmandik (33% nii 1939. kui ka 1946. aastal: Tammaru 2001a, 109, 129), mis oli võrreldav teiste endise idabloki riikidega. Võrdluseks võib tuua Inglismaa ja Wales'i, kus linnarahvastiku osatähtsus oli 34% juba 1801. aastal ja 78% 1901. aastal (Champion 2002, 87), ning Saksamaa 70%-ga 1939. aastal (Hamm ja Neumann 1996, 91). Pärast Teist maailmasõda hakkas linnarahvastik Eestis kiiresti kasvama. Järgnevalt käsitleme Eesti linnade arengut kolmes etapis: sotsialismieelne periood, sotsialismiperiood ning sotsialismijärgne üleminekuperiood. Üldise linnastumise analüüsi taustal keskendume Tallinna ja Tallinna linnaregiooni arengule ning eeslinnastumise väljakujunemisele eri ajajärkudel.

Tabel 4. Linnarahvastiku kasv Eestis 1881–2000

	kogurahvastik	linnarahvastik	maarahvastik	linnarahvastik, %
1881	881 455	114 230	767 225	13,0
1897	958 351	148 778	809 573	15,5
1922	1 107 059	298 873	791 934	27,0
1934	1 126 413	349 826	767 535	31,1
1959	1 196 791	675 515	521 276	56,4
1970	1 356 079	881 168	474 911	65,0
1979	1 464 476	1 016 826	447 650	69,4
1989	1 565 662	1 118 829	446 833	71,5
2000	1 370 052	923 211	446 841	67,4

allikas: Statistikaamet, rahvaloenduste andmed

2.3.1. Linnade areng sotsialismieelsel perioodil

Kuni 19. sajandi viimase kolmandikuni oli rände roll Eesti rahvastiku kujunemises vähetähtis (Laas 1987, 84-85). Rändeintensiivsus hakkas suurenema pärast pärisorjuse kaotamist 1816. ja 1819. aastal ning seoses passide kasutuselevõtuga sajandi

keskpaigas (Ainsaar 1997, 28; Laas 1987, 86). Demograafilise ülemineku aegne maarahvastiku kasv ning tööstuse areng linnades tõi kaasa maalt linna suunduvad rändevood ning linnade rahvaarv hakkas suurenema. Linnarahvastiku kujunemises oli oluline roll Eesti kuulumisel Vene impeeriumi koosseisu. 19. sajandi teisel poolel lahkus osa maarahvastikust Venemaale ning see pärssis siserände mõjul toimuvat linnarahvastiku kasvu (Laas 1987, 85-86). Eesti kujunes aga Venemaa oluliseks tööstuspiirkonnaks, siia saabus tööjõudu teistest impeeriumi osadest ning see soodustas linnarahvastiku, sh Tallinna elanikkonna, kiiret kasvu (Tammaru 2001a, 89-90; Bruns 1993, 88-92).

Tõuke tööstuse arengule ja linnastumisele Eestis andis raudteede rajamine. Pärast Paldiski-Tallinna-Peterburi raudteeliini avamist 1870. aastal, millega ühendati harva jäätuv Tallinna sadam Venemaa raudteevõrguga, tekkis Tallinnas mitmeid uusi tööstusettevõtteid (Bruns 1993, 88-90). Sajandi kolmekümne viimase aastaga kahekordistus Tallinna elanike arv (29 162 elanikust 1871. aastal 58 810 elanikuni 1897. aastal) (tabel 5). Suur osa linna saabunutest olid siiski eestlased. Eestlaste osatähtsus Tallinna elanikkonnas suurenes perioodil 1871–1897 52%-st 69%-ni.

Tabel 5. Tallinna rahvaarvu muutumine 1858–2000

	elanike arv	eestlaste osatähtsus, %
1858	20 680	...
1871	29 162	51,8
1881	45 880	57,4
1897	58 810	68,7
1901	67 007	...
1913	116 132	71,6
1917	159 193	57,7
1918	105 789	81,3
1922	120 179	83,8
1934	135 738	85,6
1938	144 794	...
1940	136 129	...
1945	127 100	...
1959	281 423	60,2
1970	362 462	55,7
1979	429 462	51,9
1989	478 974	47,4
2000	400 378	53,7

... andmed vastava aasta kohta puuduvad

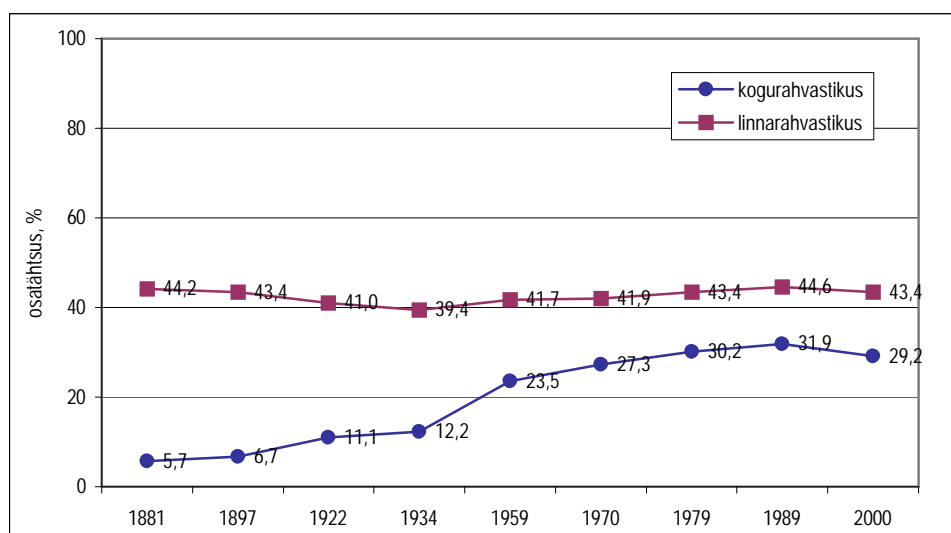
allikad: Kask 2002, 22; Pullat 1966, 42; 1972, 39; 1978, 139; Bruns 1993, 88-110; Tallinna ... 1941, 11; Bruns 1993, 110; Tallinna ... 1925, 16; Bruns 1993, 91, 97; Statistikaamet, statistika andmebaas

linnarahvastiku kujunemises näitab sisserännanute osatähtsus. Veel 1922. aastal, mil paljud sõjaeelsed ja sõjaaegsed immigrandid olid lahkunud, oli Tallinnas väljaspool linna sündinuid 53% ja väljaspool Eestit sündinuid 12% (Laas 1987, 88).

Kokkuvõttes kahekordistus neljakümne aasta jooksul (1881–1922) linnarahvastiku osatähtsus riigi kogurahvastikus 13%-st 27%-ni ning Tallinna elanikkonna kasv oli sellest kiirem. Elamuehituses domineerisid sel etapil tööstusettevõtete ligidusse ehitatud tagasihoidlike elamistingimustega korterelamud (Bruns 1993, 91), näiteks Tallinnas Kopli töölisrajoon. Tartus kerkis samal ajajärgul Supilinn ja Pärnus Vana-Pärnu linnaosa (Tammaru 2000, 83). Järgnenud iseseisvusaastatel linnastumise tempo aeglustus.

Sajandivahetuse paiku kiirenes Eestisene rahvastiku koondumine linnadesse ning hoogustus sisseränne mujalt Vene impeeriumi osadest. Esimese maailmasõja eel rajati Tallinna suured laevaehitusehitustehased, sõjaeelsed kaitseüsteemid ja sõjasadam (Bruns 1993, 96) ning seetõttu saabus suur hulk võõrtöölisi. Sõja ajal saabusid Eestisse veel sõja- ja poliitilised põgenikud (Ainsaar 1997, 43; Bruns 1993, 110). Nende tegurite mõjul oli rahvastiku kasv ülikiire. 1917. aastaks elas Tallinnas juba 159 193 inimest, ühtlasi vähenes eestlaste osatähtsus linnas 58%-ni. Perioodil 1917–1919 vähenes Tallinna elanike arv 35%, peamiselt sõjapõgenike, Venemaale naasnud oskustöölise ja emigreerunud sakslaste arvel (Tallinna ... 1941, 11, 16; Bruns 1993, 110) ning eestlaste osatähtsus tõusis enam kui 80%-ni. Rände rolli

Maailmasõdade vahelisel perioodil oli välisrände mõju rahvastiku paiknemisele väiksem, sest Eesti kaotas Venemaa näol senise ulatusliku rändetagamaa. Samuti pärssis tööstustootmise tähtsuse vähenemine ja põllumajanduse suur roll majanduses riigisisest rännet linnadesse. Ehkki iseseisvusaastatel anti linnaõigused mitmetele uutele asulatele (Laas 1992, 1900-1901), suurenes linnarahvastiku osatähtsus kogurahvastikus aeglaselt: perioodil 1922–1939 27%-st 33%-ni (Tammaru 2001a, 109). Sealjuures majanduskriisi aastatel (1929–1934) linnarahvastiku osatähtsus isegi vähenes (Tammaru 2001a, 109-110).



Joonis 3. Tallinna osatähtsus Eesti kogu- ja linnarahvastikus 1881–2000
allikas: Statistikaamet, rahvaloenduste andmed

Samas suurenes Tallinna tähtsus Eesti esilinnana. Maailmasõjaaegset rahvaarvu ei saavutanud Tallinn aga kogu iseseisvusaja jooksul³, maksimaalseks rahvaarvuks jäi 144 794 1938. aastal. Enamik iseseisvusperioodi tööstusest koondus riigi pealinna ning rahvastiku kasvu Tallinnas soodustas pealinnafunktsioon (Tammaru 2001a, 107, 123-124). Tallinna arvele (koos eeslinna Nõmmega) langes pool linnarahvastiku absoluutsest juurdekasvust (Reiman 1935). Kui teistesse linnadesse rändajate seas olid ülekaalus otse maalt saabunud, siis Tallinna saabuti ka teistest linnadest (Kant 1933; 1946; Reiman 1935). Niisiis koondus rahvastik aste-astmelt maalt väiksematesse linnadesse ja väiksematest linnadest Tallinna. Iseseisvusperioodil kasvas Tallinna osatähtsus riigi kogurahvastikus mõõdukalt (joonis 3). 1930. aastatel, pärast majanduskriisi kiirenes rahvastiku kasv Ida-Virumaa tööstusasulates ning kujunes välja nõukogude perioodil kiiresti kasvanud Ida-Virumaa asulate võrk (Laas 1987, 90; Tammaru 2001a, 122-123). Pealinna osatähtsus linnarahvastikus küll vähenes, kuid see toimus peamiselt Tallinna eeslinna Nõmme kiire kasvu arvel (Tammaru 2002, 8).

Käesoleva töö seisukohalt oli kõige olulisemaks arenguks eeslinnastumise või selle eelse seisundi väljakujunemine maailmasõdade vahelisel perioodil. Esimene ühistranspordi liin – hoburaudtee – avati Tallinnas juba 1888. aastal, 1916. aastal avati esimene trammiliin (Bruns 1993, 94-98). Transpordi areng andis tõeke töö- ja elukoha eraldumisele linnaruumis. 19. sajandi lõpus tekkisid esimesed linnalähedased suvituspiirkonnad, mis hiljem kujunesid ümber pühasustusega ühepereelamute piirkondadeks (Bruns 1993, 101-102). Kõige ilmekamaks näiteks on aedlinna Nõmme

³ Koos Nõmmega saavutas.

kiire kasv. Seda soodustas hea liiklusühendus Tallinnaga Tallinna-Paldiski raudtee ning hiljem kitsarööpmelise raudtee abil. 1882. aastal oli Nõmmel vaid 30 suvemajakest, 1900. aastal elas seal juba 700–800 ning 1913. aastal 1500 püsielanikku (Bruns 1993, 102). 1917. aastal anti Nõmmele alevi õigused ning 1926. aastal linnaõigused (Laas 1992, 1900). Eesti Vabariigi päevil kasvas Nõmme elanikkond kiiresti – 3875 inimesest 1918. aastal 21 748 inimeseni 1939. aastal (Pullat 1978, 210). Nõmme kõrval hakati eramuid ehitama ka Tallinna linna piires (nt Lilleküla). Linna kirdeservas, kuhu samuti juba sajandi alguses oli ehitatud mõned suvilad ja villad, kujunes uus eramajade piirkond Merivälja (Bruns 1993, 115).

Nõmme esiletõusu on võrreldud eeslinnastumisega lääneriikides (Tammaru 2001b, 1349). Nõmme asus Tallinna vahetus läheduses ning tal oli linnaga hea ühendus, siin olid odavamad ehituskruudid ning linnaga võrreldes meeldivam elukeskkond. Nõmme rahvastik kasvas peamiselt Tallinnast saabujate arvel, kes jätkasid töötamist pealinnas. Saabujad olid enamasti kesk- ja kõrgema keskklassi esindajad: ametnikud, riigiteenistujad, ärimehed jt. Erinevalt linnast oli asustustihedus siin hõredam ning valitsevaks elamutüübiks olid eramajad (vt ka Pullat 1968, 369). Selle põhjal võib öelda, et Nõmme kui Tallinna eeslinna kasv iseseisvusperioodil on analoogne Lääne-Euroopas samal ajal hoogustuva eeslinnastumisega. Eelmises peatükis nägime, et transpordivõimaluste avardumisega kaasnes elamine töökohtadest kaugemal ning eeslinnaasulate tekkimine ka Euroopa idaosa linnades. Ka Eestis hakkasid üldise aeglase linnastumise taustal ilmnema esimesed läänele omased linnade ruumistruktuuri muutused, mis saabuval sotsialismiperioodil katkesid.

2.3.2. Linnade areng sotsialismiperioodil

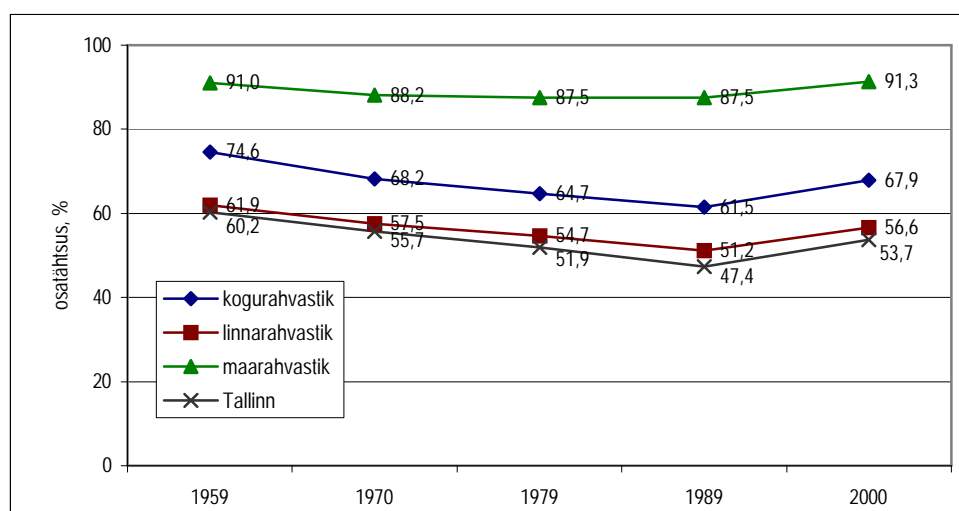
2.3.2.1. Linnastumise üldsuunad

Sotsialistliku perioodi linnade arengut Eestis on analüüsitud palju. Põhjalikumad käsitlused pärinevad Ann Marksoolt ja Tiit Tammarult. Ann Marksoo töödes (publikatsioonide loetelu: Kurs ja Toots 2000) analüüsitakse põhjalikult 1980. aastateni kestnud linnastumist ja järgnenud maa-linn rändepööret ning sise- ja välisrände mõju Eesti asustussüsteemi kujunemisele. Peale arvukate teemakohaste artiklite ja tööde on Tiit Tammaru kirjutanud doktoritöö teemal “Linnastumine ja linnade kasv nõukogude aastatel” (2001a). Sotsialismiperioodi linnastumist käsitledes on nende kahe autori töödele vähe lisada. Järgnevalt antakse töö eesmärkidest lähtuvalt kokkuvõtlik ülevaade selle perioodi linnade arengust Eestis. Peatähelepanu pööratakse eeslinnastumise või sellega sarnanevate nähtuste analüüsimisele ning neile linnade arengu aspektidele, mis mõjutavad kõige enam üleminekuperioodil toimunud protsesse.

Pärast Teist maailmasõda kiirenes Eestis linnarahvastiku kasv. Nagu teisteski sotsialismimaades mõjutasid linnade ja asustussüsteemi kujunemist majanduse keskne planeerimine, tööstuse eelisarendamine, valitsev ideoloogia ning teised tegurid. Seda perioodi on nimetatud ka teiseks linnastumislaineks Eestis (Katus jt 1998, 4). Ehkki sotsialismiperioodi teisel poolel võime rääkida linnastumise aeglustumisest ja 1980. aastatel maa-linn rändepöördest (Marksoo 1984a; 1984b; 1985, 1992; 1995; 1999), kasvas linnarahvastiku osatähtsus kogurahvastikus pidevalt. 1989. aasta rahvaloenduse andmetel elas linnades Eesti elanikest juba 71,5% (tabel 4). 1952.

aastal ületas linnarahvastik arvult maarahvastiku (Marksoo 1995, 183), mis tähendab, et selleks ajaks oli siin saavutatud kõrgem linnastumise tase kui Nõukogude Liitu mittekuulunud Kesk- ja Ida-Euroopa sotsialismimaades (vt lk 23-24).

Ka Eestis oli sotsialismiperioodi alguses riigi peaesmärk suurendada tööstustootmist ja jõuda nii majanduse arengus järele lääneriikidele. Peale selle lähtuti endises Nõukogude Liidus vajadusest süvendada regioonide spetsialiseerumist. Enamasti põhines ühe või teise majandusregiooni roll üleliidulises tööjaotuses selle piirkonna kohalikel eeldustel, toodeti aga oluliselt suuremas mahus, kui oluks vajalik ainult oma vabariigi turule orienteerudes (Tammaru 2001a, 242-243). Prioriteetsed majandusharud Eestis olid põlevkivitööstus, metallitööstus ja masinaehitus, keemia-, ehitusmaterjalide ja kergetööstus, sadamate ja merendusega seonduvad tegevused ning põllumajandus (Tammaru 2001a, 243-244; Marksoo 1984a, 10; 1984b, 36; 1999, 82). Enamik uutest töökohtadest koonduski sotsialismiperioodi alguses Tallinna, Ida-Virumaa uutesse linnadesse ning Narva. Teistest linnadest olid olulisemad tööstuskeskused veel Tartu ja Pärnu, kuid neisse jagus juba vähem investeeringuid. Niisiis kasvasid ka Eestis sotsialistliku majanduse kontekstis suuremad linnad kiiremini. 1960. aastatest suunati tööstuse kasvu sihipäraselt ka väiksematesse linnadesse (Tammaru 2001a, 245-246), nagu seda tehti ka teistes sotsialismimaades. Industrialiseerimise kõrval on linnade arengut oluliselt mõjutanud militaarfunktsioon, mis suunas mitme piiritsooni linna arengut (Marksoo 1999, 82) (nt Paldiski).



Joonis 4. Eestlaste osatähtsus Eesti kogu-, linna- ja maarahvastikus ning Tallinnas 1959–2000
allikas: Statistikaamet, rahvaloenduste andmed

Eestis kui Nõukogude Liidu liiduvabariigis oli linnastumine võrreldes teiste Kesk- ja Ida-Euroopa sotsialismimaadega erinev. Linnarahvastiku kasv nõukogude aastatel pole seletatav üksnes maalt linna saabuvate rändevõogudega (tabel 4). Loomulik iive oli küll kogu sotsialismiperioodi jooksul maal väiksem kui linnades, kuid see ei ole piisav maa- ja linnarahvastiku muutuste lahknevuse seletamiseks. Samuti kasvas nõukogude perioodil linnade arv, mistõttu osaliselt seletavad linnarahvastiku kasvu administratiivmuutused (loomuliku iibe ja administratiivmuutuste mõju linnarahvastiku kasvule: Tammaru 2001a, 140-147, 167-174). Määravat rolli linnade arengus etendas sisseränne mujalt Nõukogude Liidust. Sisserännanud asusid elama peamiselt linnadesse, ennekõike suurematesse tööstuskeskustesse - Tallinnasse ja Ida-Virumaa linnadesse (Kulu 2001; Marksoo 1972, 135; 1984b, 36). Sotsialismiperioodi lõpus (1989. aastal) elas eestlastest linnades 60%, mitte-eestlaste vastav näitaja oli

90% (Tammaru jt 2003a, 8). Kogu sotsialismiperioodi jooksul vähenes eestlaste osatähtsus nii riigi kogu- kui ka linnarahvastikus ning aegamööda vähenes eestlaste osatähtsus isegi maal (joonis 4). Tallinna elanikest oli 1934. aasta rahvaloenduse andmetel eestlasi 86%. Pärast sakslaste lahkumist 1939. aasta lõpus ja 1940. aastal (Pullat 1978, 143) suurenes eestlaste osatähtsus veelgi. 1989. aastaks olid eestlased 47%-ga riigi pealinnas juba vähemuses.

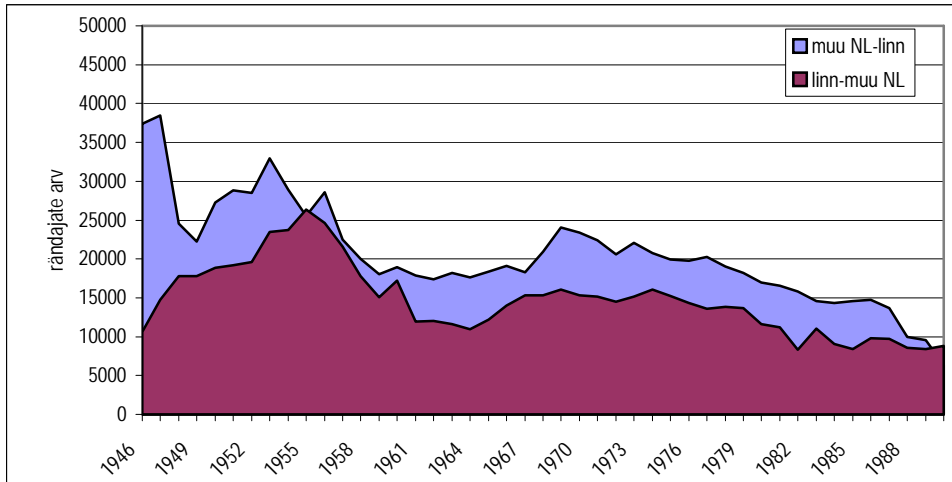
Sise- ja välisrände⁴ mõju linnarahvastiku kasvule näitavad joonised 5-7. Teiste Nõukogude Liidu liiduvabariikidega seotud ränne soodustas linnade kasvu kuni nõukogude perioodi lõpuni. Eriti kiire oli linnarahvastiku kasv välisrände tulemusena vahetult pärast sõda. Sel perioodil saabusid Eestisse oskustöölised, partei ja nõukogude võimuga seotud inimesed ning ka varem teistes liiduvabariikides elanud eestlased (Laas 1987, 91). Hiljem oli sisseränne rohkem seotud suurte tööstusettevõtete tööjõuvajadusega (Tammaru 2001a). Intensiivset sisserännet Eestisse on seletatud veel hilisema demograafilise üleminekuga mujal Nõukogude Liidus (Marksoo 1984b, 35-36; Marksoo 1995, 182; Sakkeus 1991, 2-3). Eestis lõppes demograafiline siire enne Teist maailmasõda, mujal Nõukogude Liidus aga 1970. aastate keskel. Teiseks on sisserännet Eestisse seostatud ideoloogiliste kaalutlustega (Marksoo 1999, 82) ehk sooviga suurendada venekeelse elanikkonna hulka Eestis. Tööstuse arendamine ületas kaugelt nii oma vabariigi vajaduse kui ka tööjõuressursid.

1970. aastatel hakkasid linnade ja teiste liiduvabariikide vahelised rändevood küll kahanema, kuid välisrände saldo püsis kõrge 1980. aastate teise pooleni. Alates 1950. aastate keskpaigast hõlmab sisseränne teistest liiduvabariikidest kasvava osa linnade positiivsest rändesaldost (joonis 7). Mitte-eestlaste rändes võis nõukogude perioodil jälgida ka nn astmelist rännet: maapiirkondadesse ja väiksematesse keskustesse saanud mitte-eestlased püüdsid võimaluse korral edasi rännata suurematesse linnadesse, peamiselt Tallinna. Selline mitte-eestlaste kontsentreerumine asustussüsteemis toimus sotsialismiperioodi lõpuni ning see suurendas linnarahvastiku kasvu maa-linn rände arvel (Marksoo 1990, 59; 1992, 141).

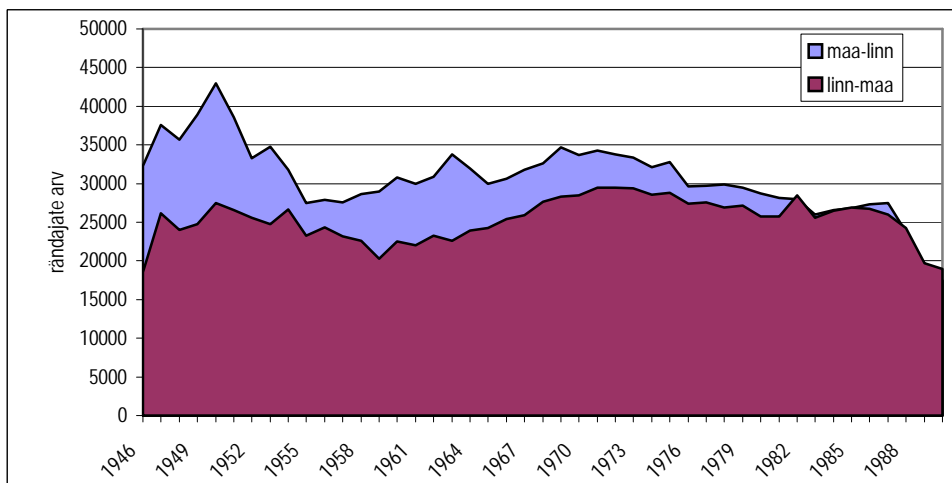
Peale välisrände toetab 1980. aastateni linnastumist ka maa-linn-suunaline ränne (joonis 6 ja 7). Rännet maalt linna mõjutasid nõukogude aastatel mitmed tegurid: väljarännet maalt soodustasid põllumajanduse kollektiviseerimine ja rasked töö- ja elamistingimused maal, linnades tekkivad tööstustöökohad ja eluasemete ehitamine; takistavateks teguriteks olid aga võõrtööjõu sisseränne, eluaseme saamise probleemid linnades, linnade halvenev elukeskkond ja muutuv rahvuskoosseis ning põllumajanduse olukorra paranemine viimastel kümnenditel. Eriti intensiivne oli maa-linn ränne pärast sõda. Hiljem, kui kollektiivne põllumajandus sai jalad alla, vähenes ka väljaränne linnadesse (Marksoo 1984b, 36).

Alates kuuekümnendatest aastatest on linnade positiivne rändesaldo maapiirkondade suhtes pidevalt langenud ning 1980. alguses leidis aset nn maa-linn rändepööre, mida käsitleme täpsemalt hiljem. Ehkki siserände mõju linnarahvastiku kasvule muutus vähemtähtsaks, on maa-linn rändevood välisrändega võrreldes olnud suuremad. Selle põhjuseks on õppimise ja pärast õpingute lõpetamist tööle asumisega seondud ränne, mis on traditsiooniliselt etendanud olulist rolli rändes suuremate linnadega (Tallinna

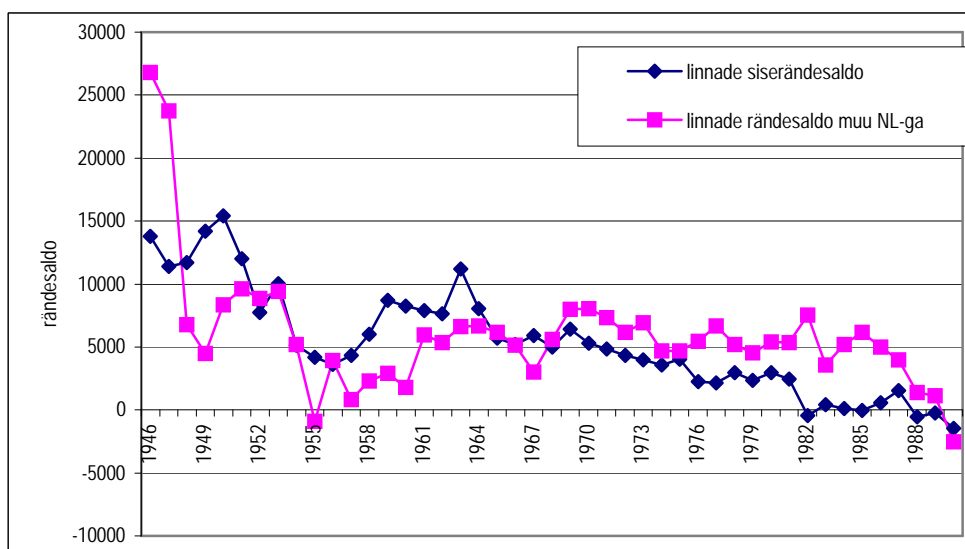
⁴ Välisrändena käsitletakse siin rändevahetust teiste Nõukogude Liidu liiduvabariikidega. Ülejäänud välisrändel ei olnud vaadeldaval perioodil linnarahvastiku kujunemises kuigi suurt tähtsust (Sakkeus 1991, joonis 3).



Joonis 5. Eesti linnade ja teiste Nõukogude Liidu (NL) liiduvabariikide vahelised rändevood 1946–1990
 Märkus: Ränne teiste liiduvabariikidega ei hõlma erirännet (nt sõjaväkke minemine ja naasmine)
 allikas: Sakkeus 1991 andmed



Joonis 6. Maapiirkondade ja linnade vahelised rändevood 1946–1990
 allikas: Sakkeus 1991 andmed



Joonis 7. Eesti linnade rändesaldo maapiirkondade ja teiste Nõukogude Liidu liiduvabariikide suhtes 1946–1990
 allikas: Sakkeus 1991 andmed

ja Tartuga) (Marksoo 1984a, 10; 1985, 29; 1990, 59; 1992, 135). Peale maa-linn rände toimus asustussüsteemis ka astmeline rahvastiku koondumine asutushierarhia kõrgematele astmetele: maalt rännati lähematesse linnadesse, kust hiljem rännati edasi suurematesse keskustesse, ning väiksemad linnad kaotasid pidevalt rahvastikku suurematele linnadele (Marksoo 1984a, 7-10; 1972, 134).

Kokkuvõttes kasvasid nõukogude perioodil kiiremini Tallinn ja Ida-Virumaa suuremad linnad. Ida-Virumaa linnade kasv oli eriti kiire sotsialismiaja alguses. Tallinna elanikkond kasvas perioodil 1945–1989 koguni 3,8 korda (tabel 5), kuigi Tallinn kuulus nende linnade hulka, mille puhul seati eesmärgiks kasvu piirata (Marksoo 1990, 54; 1999, 83). Polüfunktsionaalsete regioonikeskuste – Tartu ja Pärnu – rahvaarvu kasv oli märgatavalt aeglasem. Samas ei muutunud nõukogude perioodil oluliselt erinevate linnade osatähtsus Eesti linnarahvastikus, sest perioodi jooksul toimunud administratiivsete muutuste kaudu anti linna- või aleviõigused paljudele uutele asulatele (vt täpsemalt Tammaru 2001a, 140-147; Laas 1992, 1900-1901). Nii ei suurenenud oluliselt ka Tallinna osatähtsus linnarahvastikus (1989. aastal 45%) (joonis 3).

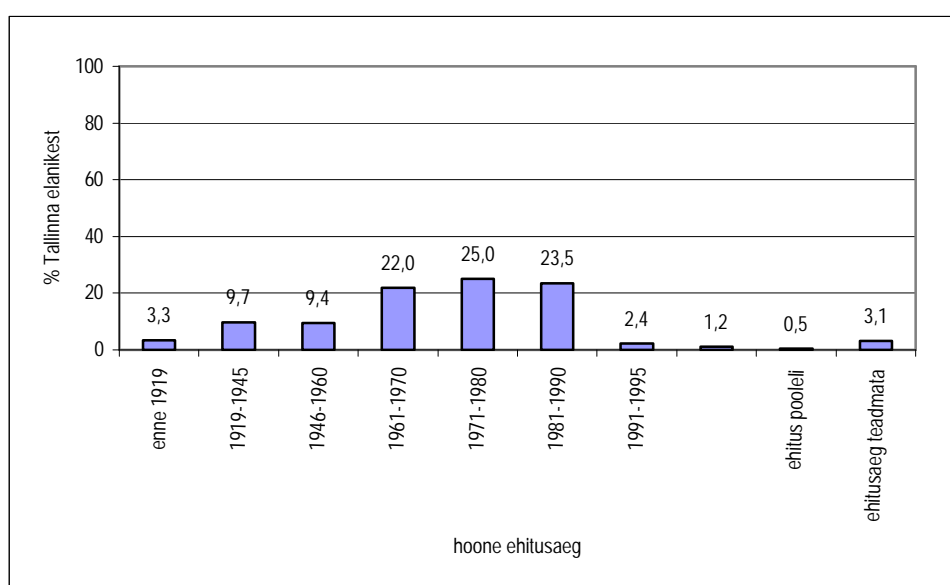
Samal ajal kasvas pidevalt Tallinna domineeriv roll Eestis (joonis 3). 1989. aastal elas Tallinnas vabariigi elanikkonnast juba 32%. Tallinna kiire kasv ei seondunud ainult oma vabariigi pealinnaks olemise funktsioonidega. Tallinn oli ka üleliiduliselt tähtis sadamalinn, tööstus- ja turismikeskus ning isegi õppekeskus (merendus). Nisiis arenes Tallinnast Ann Marksoo sõnul “väikese vabariigi suur pealinn” ning üleliiduliste funktsioonide tõttu toimus teatud osa Tallinna majandusest (nt sadamad, raudteetransport, sõjatööstus) kui “riik riigis”. Nende valdkondade arendamisel ei lähtunud oma vabariigi rändesituatsioonist, tööjõuressurssidest ega linna teenindussfääri kohanemisvõimest. Selle tulemusena halvenes järk-järgult Tallinna elukeskkond (Marksoo 1990, 94; 1999, 83).

Linnade elanikkonna kasvuga paralleelselt kiirenes elamuehitus. Analüüsime järgnevalt (Bruns 1993, 122-177 põhjal) elamuehitust Tallinnas. Analooiselt teiste sotsialistlike linnadega ehitati ka siin peamiselt standardiseeritud paneelilamuid ning elamuehitus koondus peamiselt kolme piirkonda – Mustamäe, Väike-Õismäe ja Lasnamäe. Sõja ajal oli hävinud ligikaudu pool Tallinna elamispinnast. Seetõttu toimus sõjajärgsel perioodil ülesehitustöö ja elamuehitus koondus linna varasemale hoonestusalale. Elamuehituse tempo jäi aga tunduvalt maha rahvaarvu kasvust ning elamispinna probleem linnas süvenes. Kui enne sõda oli Tallinnas elaniku kohta elamispinda 13,8 m², siis 1955. aastaks oli see näitaja vaid 9,1 m². Seetõttu eraldati sõjajärgsel kümnendil hulk krunte individuaalramuehituseks ning eramuehitus oli järgnevate perioodidega võrreldes suhteliselt aktiivne (Nõmmel, Pääskülas, Meriväljal, Pirital, Kosel, Maarjamäel, Mähel ja Lillekülas).

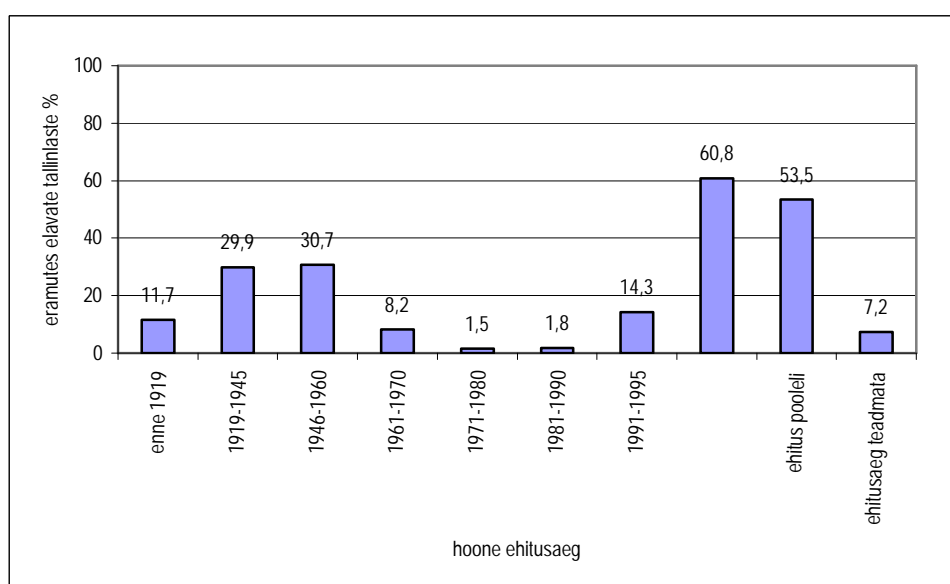
Esimene suurem vabale territooriumile püstitatud kompleksne elurajoon oli Pelgurand. Ehitustegevus algas seal 1950. aastatel. Samuti püstitati viiekümnendate lõpus tüüpprojektide järgi korterelamuid väiksemate rühmadena mujal linnas. Ulatuslikum industriaalne elamuehitus algas 1960. aastatel ning kestis nõukogude aastate lõpuni (joonis 8). 1960. aastatel hoonestati peamiselt Mustamäed, 1970. aastatel kandus elamuehituse teravik Väike-Õismäe piirkonda ning 1978. aastal alustati ehitustöödega praegu suurimas paneelilamupiirkonnas Lasnamäel. Elamuehitusest kujunes omaette tööstusharu, peatahelepanu pöörati ehitamise

ratsionaalsusele, mistõttu elamute ja elukeskkonna kvaliteet jäi tagaplaanile. Tüüpiliselt jäi elamuehituse tempole alla ka elanike varustamine infrastruktuuri ja olmeteenustega. Kvantitatiivselt suutis masselamuehitus korteriprobleemi siiski mõnevõrra leevendada, 1990. aastaks oli ühe linnaelaniku kohta elamispinna 19,1 m². 1980. aastate lõpus kaasnes majanduse seisu halvenemisega riigi elamuehituse vähenenud maht. Seetõttu hakkas tasapisi taas kasvama erakapitalil põhineva individuaalelamuehituse roll (joonis 9).

Vaadeldud perioodil ehitatud elumajad hõlmavad suure osa Tallinna praegusest elamufondist. Tallinna üldplaneeringu andmetel elas 2000. aastal $\frac{2}{3}$ linnaelanikest paneelilamukorteris (Tallinna ... 2000, 7). 2000. aasta rahvaloenduse ajal elas 71% tallinlastest eluruumis, mille ehitusaeg jäi masselamuehituse õitseajaga (perioodi 1960–1990) (joonis 8). Joonis 9 peegeldab praeguse elamufondi kaudu perioode, mil suurema roll on olnud individuaalelamuehitusel (1946–1960 ning 1991 ja hiljem).



Joonis 8. Tallinna elanikud eluruumi ehitusaja järgi 2000. aastal (N=393 361)
allikas: Statistikaamet, 2000. aasta rahvaloendus



Joonis 9. Eramutes* elavate tallinlaste osatähtsus 2000. aastal eluruumi ehitusaja järgi (N=392 241)
*eramus = ühepereelamu, kaksikelamu, ridaelamu (Kokku elas tallinlastest 2000. aastal eramus 10,3%.)
allikas: Statistikaamet, 2000. aasta rahvaloendus

2.3.2.2. Eeslinnastumisega sarnanevad protsessid

Järgnevalt keskendume linnade arengu neile aspektidele, millel on sarnaseid jooni lääneriikides toimunud eeslinnastumisega. Eeslinnastumist sotsialismiajal on taas põhjalikult analüüsinud Tiit Tammaru (2000, 2001b) ning tema arutlustele tuginevad ka siinsed põhiseisukohad eeslinnastumise toimumise või mittetoimumise kohta sel ajavahemikul. Rahvastiku hajumisprotsesse 1980. aastatel, nn maa-linn rändepöötet ning pendelrände intensiivistumist on käsitlenud Ann Marksoo (nt 1984a, 1984b, 1985, 1992).

Eeslinnastumisest sotsialismiperioodil tuleb rääkida teatud ettevaatlikkusega. Kui lähtuda üksnes statistilisest määratlusest, mille järgi eeslinnastumise korral kasvab linna tagamaa elanikkond regiooni tuumiklinna rahvastikust kiiremini (Berg jt 1982), siis võiks väita, et eeslinnastumine toimus ka sotsialismimaades (Berg jt 1982, Enyedi 1996), sh Eestis. Tegelikult kasvas linnade tagamaa elanike arv sotsialismimaades tõepoolest, kuid seda põhjustasid sotsialistliku režiimi süsteemispetsiifilised tegurid, mistõttu selle võrdlemine lääneliku eeslinnastumisega on problemaatiline. Tammaru (2001b, 1342) toob välja järgmised lääneliku eeslinnastumise tunnused:

1. linnastusisene rahvastiku detsentraliseerumine ehk tagamaa rahvaarvu kasv kesklinnast saabunute arvel;
2. inimeste eelistustest lähtuvate keskkondlike rändemotiivide domineerimine;
3. kasvavad pendelrändevood (vähemalt eeslinnastumise algstaadiumis) linna tagamaalt kesklinna;
4. madalhoonestuse domineerimine eeslinnaaladel ning linna ja maa vahelise piiri ähmastumine;
5. eeslinnastumise seotus inimese elutsükliga.

Nimetatud põhijooned iseloomustavad hästi klassikalist 1950. ja 1960. aastate eeslinnastumist läänes ning seetõttu sobivad need võimaliku sotsialistliku eeslinnastumise algstaadiumi analüüsimiseks. Lisaks võib nimetada majanduslikult paremal järjel olevate inimeste domineerimist eeslinnastujate hulgas eeslinnastumise alguskümnenditel.

Linnade tagamaade rahvastiku juurdekasv toimus sotsialismimaades järgmiste mehhanismide kaudu: maaline linnastumine, satelliitlinnade kasv tagamaal ning maa-linn rändepööre. Peale selle tihenesid linna ja tagamaa suhted suvilapiirkondade planeerimisega linnade tagamaale. Nimetatud tegurid ei olnud ühtviisi esindatud kõigis sotsialistlikes riikides. Kirjeldame järgnevalt neid protsesse Eestis ning võrdleme neid lääneliku eeslinnastumisega (peamiselt Tammaru 2000; 2001b alusel).

Tammaru (2001b, 1346) on seisukohal, et Eesti-sarnastes endistes Nõukogude Liidu liiduvabariikides oli linnade tagamaade elanike arvu kasvus vähemtähtis nn maaline linnastumine, mida Kesk- ja Ida-Euroopa sotsialistlike riikide kogemuste taustal peetakse üheks olulisemaks sotsialistliku linnastumise erijooneks (vt lk 26) (Szelényi 1996). Suhteliselt suurem roll oli siin linnade tagamaadel asuvatel satelliitlinnadel. Eestis suurenes tööstustöölise arv suuresti võõrtööjõu arvel. Sisserännanud majutati mahukate elamuehitusprogrammide raames püstitatud paneelalamukorteritesse, mis asusid enamasti linnades. Võõrtööjõu sisseränne pärssis kaudselt Eesti-sisest rahvastiku kontsentreerumist, sealhulgas nii rännet maalt linnadesse kui ka maalise linnastumise (ühe rahvastiku kontsentreerumise vormi) väljakujunemist.

Üks Tallinna kasvu piiramise abinõusid oli linnaümbruse satelliitlinnade kasvu toetamine. Rahvastiku kasvu neis soodustas aga samuti standardiseeritud elamuehitus, mistõttu kokkuvõtte mittetootmissfäärilt (nagu maalise linnastumise puhul) see kaasa ei toonud, küll aga aitas teataval määral pidurdada suurlinnade kasvu. Satelliitlinnade kasv toimus tavaliselt mõne sinna rajatud ettevõtte baasil (Maardu, Kehra jt). Satelliitlinnade tegelik kasv jäi kavandatust siiski väiksemaks. Näiteks 1960. aastate “Suur-Tallinna” planeerimise raames kavandati laiaulatuslikku elamuehitust (umbes 50 000 inimesele) koos tööstusettevõtete rajamisega Keilasse ja Aruküllas, mis jäi realiseerimata (Bruns 1993, 148). Kokkuvõttes kasvasid Tallinna ümbruse satelliitlinnad⁵ nõukogude perioodil siiski kiiremini kui pealinn ise. Et esialgu oli tegemist vaid väikeste Tallinna ümbruse asulatega, oli nende kasvutempo eriti kiire esimestel sõjajärgsetel kümnenditel. Sellest hoolimata elas nõukogude perioodi lõpuks satelliitlinnades vaid 11% Tallinna linnastu elanikest ning suurimaks satelliitlinnaks oli Maardu 16 000 elanikuga 1991. aastal Tammaru (2001b, 1350-1351).

Ruumiliselt sarnaneb lääneliku eeslinnastumisega ka 1980. aastatel Eestis toimunud maa-linn rändepöörde. Eespool nägime, et Eesti linnarahvastiku kasv maa-linn rände toel muutus sotsialismiperioodi jooksul järk-järgult vähemtähtsaks ning 1980. aastate alguses muutus linnade rändesaldo maapiirkondade suhtes negatiivseks (nt Katus jt 1998; Tammaru 2000; Marksoo 1992). Samal ajal jätkus veel suuremate linnade rahvaarvu kasv välisrände tulemusena ning rahvastiku kontsentreerumine väiksematest linnadest suurematesse. Ann Marksoo (nt 1984b, 1992) analüüsidele tuginedes võib väita, et rändesuundade ümberpöördumine algas asutushierarhia kõrgematelt tasemetelt. Kõigepealt hakkasid rahvastikku maapiirkondadele kaotama suuremad linnad, eelkõige Tallinn ja regionikeskused. Ränne maalt madalama astme keskustesse esialgu küll jätkus, kuid maapiirkondade rändekaod olid väiksemad. 1980. aastate lõpuks lakkas rahvastiku kontsentreerumine ka linn-linn suunal (Marksoo 1995, 187). Ühe olulise joonena rõhutab Marksoo (1992, 131-133), et rändepööret ei seleta mitte linn-maa rände intensiivistumine, vaid eelkõige maa-linn-suunaliste rändevõrgude kahanemine (joonis 6).

Samas ei võitnud maa-linn rände ümberpöördumise tagajärjel rahvastikku kõik Eesti maapiirkonnad ühtlaselt. Rahvastiku kasv oli kiirem Tallinna, regionikeskuste (Tartu ja Pärnu) ja maakonnakeskuste ümbruses ning soodsa transpordigeograafilise asukohaga piirkondades (Marksoo 1992, 138), kus asusid jõukamad majandid (Kliimask 1997, 156). Seetõttu sarnanes rändepöörde statistiliselt rohkem lääneriikide eeslinnastumisega (linnaregionidesisene rahvastiku hajumine), ehkki valdavalt on seda võrreldud 1970. aastatel läänes toimunud vastulinnastumisega (asutushierarhia tasemete vaheline dekontsentreerumine) (Marksoo 1984a, 13-14; 1992, 129; Katus 1998, 52; Ainsaar 1999, 124-125). Rändepõhjustelt ei sarnanenud rändesuundade muutus aga ei lääneriikide ees- ega vastulinnastumisega.

Maa-linn rändepöörde põhjusi on analüüsinud paljud autorid. Kokkuvõtlikult võib nende analüüside alusel maarahvastiku kasvu soodustanud tegurid jaotada kahte rühma – tõmbetegurid maapiirkondades ja tõuketegurid linnades. Tõuketeguritena võib nimetada suuremate linnade elukeskkonna halvenemist ja rahvuskoosseisu muutumist, mis soosis eestlaste lahkumist maale (Raagmaa 1996, 689-693) ning

⁵ Maardu, Saue, Keila, Paldiski, Kehra, Aegviidu, Loksa, Tapa ja Kohila (Tammaru 2001b, 1347)

suuremate linnade kasvu takistamist sissekirjutuspiirangute ja ettevõtetele seatud tööjõulimiitide karmistamise kaudu (Marksoo 1992, 131). Peamine maaelu atraktiivsust suurendav tegur oli riigi prioriteetide nihkumine. Eesti majanduse üks spetsialiseerumise valdkondi oli põllumajandus ja toiduainete tootmine. Senine väljaränne maapiirkondadest tõi ühelt poolt kaasa põllumajandustööjõu pideva vähenemise ning teiselt poolt süvenesid raskused kasvava linnarahvastiku toitmisel. Seetõttu tõusis 1970. ja 1980. aastatel esiplaanile vajadus eelisarendada põllumajandust (Marksoo 1984b, 52-53; 1992; Tammaru 2001b, 1352). Sellega seoses hakkasid kasvama palgad majandites (Kliimask 1997, 156; Marksoo 1984b, 53); jõukamad kolhoosid ja sovhoosid pakkusid saabujatele eluaset (Kõre jt 1996, 2141-2142; Must ja Lõo 1985, 21), samal ajal kui linnades valitses eluasemenappus; kasvasid investeringud maapiirkondade teenindussfääri (Sillaste 1985) ning väiksemate tööstus- ja teenindustevõtete viimisega maapiirkondadesse mitmekesistati töökohtade valikut maal (Marksoo 1984a, 13). Kokkuvõttes paranes toimunud rändepöörde mõjul oluliselt maapiirkondade rahvastiku soo-vanuskoosseis. Marksoo sõnul peatus isegi nooremate (õppimisealiste ja pärast õppimist tööle asuvate) inimeste väljaränne maalt, sest suhteliselt suurem osa neist pöördus maale tagasi (1992, 135-139).

Lõpetuseks väärib mainimist veel üks linna ja tagamaa seoseid tihendav nähtus Eestis, nimelt suvilapiirkondade rajamine suuremate linnade ümbrusse. 2002. aastal oli Tallinna linnaregiooni (sh Raplamaa põhjaosa) suvilapiirkondades kokku ligikaudu 28 000 suvilakrunti (Leetmaa 2002). Suvilate ehitamine sai alguse 1960. aastatel ja langes põhiosas kahele järgmisele aastakümnele. Linnaümbruse suvilapiirkondade teke oli iseloomulik ka teistele Nõukogude Liidu suurlinnadele (Kostinskiy 2001, 462). See oli teravnenud toiduprobleemi ja majanduslanguse kontekstis üks nn eneseabi vorme, mida riik soosis. Enamasti oli tegemist väiksemate aiamajadega, mis ei sobinud aastaringseks elamiseks. Küll aga võib rääkida hooajaliste sidemete tihenemisest linna ja tagamaa vahel (Laas 1985, 9; Saluveer 2001).

Võrdleme kokkuvõtteks kirjeldatud protsesside seoseid lääne eeslinnastumisega (vrd Tammaru 2001b), jättes kõrvale suvilaaladega seonduva. Kuni 1980. aastateni polnud tagamaa rahvaarvu kasv ei satelliitlinnade kasvu ega Eestis vähemolulise maalise linnastumise kaudu seletatav regioonisisese rahvastiku hajumisega. Valdavalt saabuti linna ümbrusse teistest riigi osadest ning Eesti näite puhul teistest liiduvabariikidest. Määravaks ei saanud seejuures olla ka inimeste eelistustest lähtuvad keskkondlikud rändemotiivid. Väikeste sissetulekute ja riigi elamuehituse domineerimise tõttu oldi sõltuvad tsentraalsest korterite jagamise süsteemist. Tagamaale rändajate esmaseks eelistuseks oluaks korteri saamine linnas ning tagamaal elamine vaid asendas seda. Pendelränne linnaregioonides tõepoolest intensiivistus. Maalise linnastumise puhul oli see aga pigem suurlinnasuunalist rännet asendav protsess. Satelliitlinnade kasv tugines kohalikele töökohtadele ning suurendas seetõttu pigem vastupidist, suurlinnast satelliitlinna suunduvat pendelrännet. Kui maalist linnastumist võib seostada madalhoonestuse levikuga, siis satelliitlinnade rahvastiku kasv toimus analoogselt Tallinnaga, standardiseeritud elamuehituse vormis. Seotus inimese elutsükliga pole samuti sotsialistlikele linnadele kohaldatav, sest sõltuvus riigipoolsest elamuehitusest vähendas inimeste mobiilsust ning elurajoonid vananesid valdavalt koos elanikkonnaga. Mis puudutab tagamaale rändajate sotsiaalset struktuuri, siis oli sotsialismiaja eeslinnastujate puhul tegemist eelkõige madalama sotsiaalse staatusega mitteoskustöölisega, kellele eluaseme tagamine suurlinnas ei olnud prioriteet.

Maa-linn rändepöördega, alates 1980. aastatest, kaasnes tõepoolest rahvastiku kasv tagamaal linnaregioonisese rahvastiku hajumise tõttu. Traditsioonilise keskkondlikest motiividest lähtuva eeslinnastumisega polnud aga tegemist siingi, ehkki linnades süveneva korteridefitsiidi taustal oli ränne maale sageli ajendatud soovist parandada elamistingimusi (Must ja Lõo 1985, 20-21). Samas vahetasid linnast lahkunud nii töö- kui ka elukohta, mitte üksnes elukohta. Lääneriikide eeslinnastumisel 1950. ja 1960. aastatel puudusid seosed põllumajanduse eelisarendamisega, siin aga asusid maale rändajad sageli tööle põllumajanduses. Seega oli kaheksakümnendate aastate rändepöördes oluline roll majanduslikel rändemotiividel. Linna tagamaale suundumine ei toonud kaasa olulist pendelrändevoo suurendamist. Pigem intensiivistus pendelränne suurlinnast linnaümbruse majanditesse, sest tasuva töö saamisega ei pruukinud kohe kaasneda elukohavahetus. Marksoo hinnangul kasvasidki 1970. aastatel ja 1980. aastate alguses kiiremini just linn-tagamaa-suunalised pendelrändevood (1985, 33-34). Kaheksakümnendatel ei saa ka rääkida veel linna ja maa vahelise piiri ähmastumisest. Kuigi elamuehitusmahu vähenemise tõttu hakati soodustama ka ühepereelamute ehitamist (Volkov 1985), olid peamiseks sihtkohaks maal majandite keskasulate mitmekorruselised majad. Seetõttu toimus ränne linna tagamaale ruumiliselt kompaktset, asustuse laialivalgumise märke ei ilmnenu. Avaramate korteriolude tõttu võis maale ränne tõepoolest osaliselt olla seotud ka inimeste elutsükliga ning maaelu üldist prestiiži paranemist võib seostada maale suundujate sotsiaalse staatusega. Detailset analüüsi maale rändajate sotsiaalse staatuse kohta aga ei ole tehtud.

Kokkuvõttes võib öelda, et ruumiliselt sarnanes Tallinna linnaregiooni areng nõukogude perioodil teatud mõttes tõesti lääne eeslinnastumisega: kujunes välja omavahel tihedalt seotud asulate võrk, maa ja linna vahelised seosed tihenesid, kasvasid pendelrändevood ning suurenes ka tagamaa rahvaarv. Kirjeldatud protsessid toimusid siin aga teistsuguses ühiskondlikus kontekstis. Tammaru (2001b, 1354-1355) hinnangul suunasid nõukogude perioodi eeslinnastumist majanduslikud rändemotiivid ja riigi prioriteedid (nt tööstuse eelisarendamine, napid investeeringud mittetootmissfääri, suurlinna kasvu piiramine, hiljem põllumajanduse eelisarendamine). Lääne eeslinnastumises etendas aga kesksel rollil inimeste endi initsiatiiv elamistingimuste ja elukeskkonna parandamisel.

2.3.3. Eeslinnastumise väljakujunemine üleminekuperioodil

2.3.3.1. Muutused majanduses ja eluasemesektoris

Pärast sotsialistliku korra lagunemist hakkasid Eestis toimuma analoogsed protsessid teiste üleminekuriikidega. Ehkki detailsema analüüsi põhjal on isegi edukamate reformiriikide arengus üksikutele riikidele spetsiifilisi jooni, olid muutused üldjoontes analoogsed – kiired majanduslikud ja riigikorralduslikud reformid, majanduse struktuurimuutused, tööhõiveprobleemide tekkimine, ühiskonna polariseerumine, põhjalikud muutused eluasemesektoris jm. Üleminekuaja alguseks oli Eesti tüüpiline endise sotsialismibloki üleindustrialiseeritud riik. Võrreldes teiste Kesk- ja Ida-Euroopa riikidega (nt Ungari), olid Eesti suhted lääne turgudega veelgi tagasihoidlikumad (Eesti majanduse ... 2000, 4). Majandus ei olnud uutes tingimustes

konkurentsivõimeline ning algas ulatuslik ümberstruktureerumine. Ettevõtted erastati suures osas 1990. aastate esimesel poolel. Kadusid ettevõtete senised turud ja tooraine allikad, kasumlikkuse tagamiseks organiseeriti ettevõtete tegevus ümber. Tootmismahu ja töökohtade vähenemine ning perspektiivitute tegevusalade kadumine olid neis tingimustes paratamatud. Kuni 1990. aastate keskpaigani leidis aset järsk sisemajanduse koguprodukti (SKP) langus.

Kõige raskemasse olukorda sattusidki nõukogudeaegsed tööstusharud ja kollektiivne põllumajandus maal. Kui 1989. aastal oli primaarsektoris hõivatute osatähtsus töötava rahvastiku hulgas 21%, siis 2000. aastaks oli see vähenenud 7%-ni (tabel 6). Põhiosa sellest muutusest langeski põllumajandusele ning ajaliselt 1990. aastate esimesele poolele. Tööstuses ei olnud summaarne hõivatuse langus nii äärmuslik, sest töökohtade kadumist vanades majandusharudes on osaliselt kompenseerinud kasvavad tööstusharud, näiteks puidu-, metalli- ja rõivatööstus. Samuti aitas Eesti suhteliselt odav tööjõud ümber orienteeruda allhanketööde teostamisele, peamiselt Põhjamaade investeringute toel (Kliimask 1997, 160). Kiiresti on kasvanud aga hõivatus tertsiaarsektoris: perioodil 1989–2000 42%-st 59%-ni. Kõige kiiremini kasvavad tertsiaarsektori majandusharud olid hulgi- ja jaemüük, kinnisvara-, üürimis- ja äriteenused ning finantsvahendus (ehkki koguhõivatusest annab viimane väikse osa). Regionaalselt olid kaotajateks suurematest keskustest eemal paiknevad põllumajanduslikud maapiirkonnad, suuremad linnad, millesse koondus enamik sotsialismiaja tööstusest ning tööstuse ülekaaluga väiksemad monofunktsionaalsed asulad. Tallinnas ja teistes suuremates linnades (v.a Ida-Virumaal) hakkasid nõukogudeaegse majanduse kokkuvarisemist järk-järgult kompenseerima uued tegevusalad.

Paralleelselt majanduse restruktureerumisega kerkisid tööturuprobleemid. Nõukogude aja lõpu täielik tööhõive asendus 5–6 aastaga ligi 10%-lise töötusega (tabel 7). Lisaks kasvas majanduslikult mitteaktiivsete osatähtsus tööealises rahvastikus – paljud mitteperspektiivsete majandusharude töötajad lahkusid tööturult. 1990. aastal oli tööealisest rahvastikust hõivatud 75%, 1995. aastal vaid 62%. Ka säilinud töökohtadel vähenes reaalpalk. Paljudes erastatud ettevõtetes, kus rakendati suurvallandamiste vältimiseks nn erastamislepinguid, olid palgad äärmiselt väikesed (Kliimask 1997, 160). Peale selle langes perioodile 1989–1992 hindade liberaliseerimine ja hüperinflatsioon (Eesti majanduse ... 2000, 5). Kokkuvõttes iseloomustas üleminekuperioodi algusaastaid üldine elatustaseme langus ning selle taustal ühiskonna polariseerumine. Klassikaline tulude jaotumist peegeldav näitaja Gini indeks tõusis reformieelse perioodi 0,240-st 1993. aastaks 0,378-ni (Loogma 1997, 175) ning on enam-vähem samasuguse väärtusega püsinud kogu üheksakümnendate teise poole.

1990. aastate keskpaigas hakkas majanduskeskkond stabiliseeruma. Makromajanduslikult (SKP muutus) väljuti majanduse langusfaasist 1995. aastal. Hiljem on majanduse struktuurimuutused varem alanud suundades jätkunud, samuti on jätkuvalt vähenenud tööealise rahvastiku majanduslik aktiivsus, kuid kümnendi algusega võrreldes aeglasemalt. Töötuse määr aga saavutas 2000. aastaks üleminekuperioodi rekordtaseme – 14%. Peamiselt 1990. aastate teisele poolele langenud üldist elatustaseme tõusu näitab majapidamiste (erasisikute) eratarbimiskulutuste kasv (joonis 10). Selle põhjal võib öelda, et reaalmahu sai 2000. aastal Eesti elanik tarbida kaupu ja teenuseid 44% ja 2003. aastal juba 77% rohkem kui 1995. aastal.

Tabel 6. 15–69-aastased hõivatud tööandja majandussektori ja põhitegevusala järgi perioodil 1989–2003 (aastakeskmise)

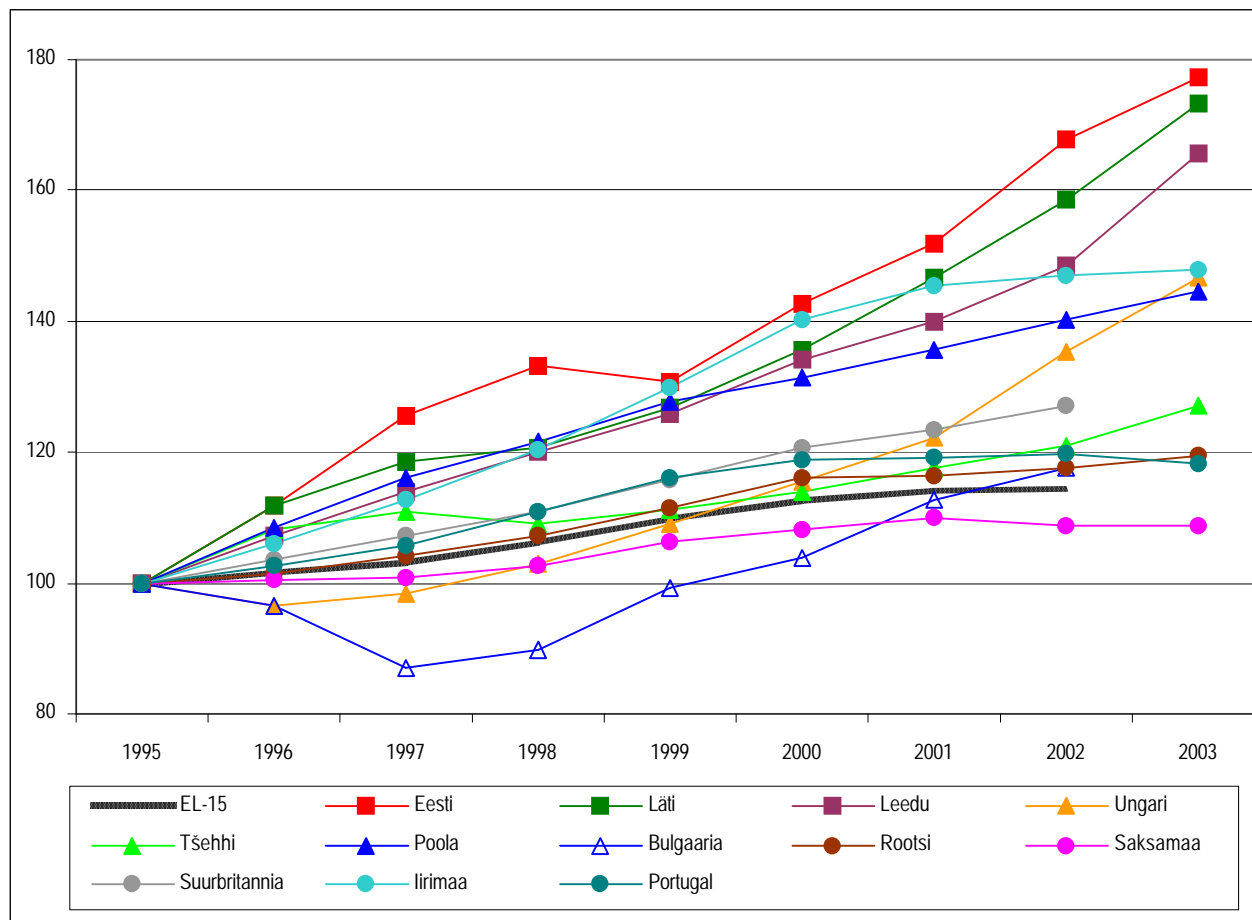
	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Hõivatute arv kokku, tuhandetes	837,9	825,8	806,6	761,4	698,9	675,4	633,4	619,3	613,0	602,5	575,3	568,3	572,2	579,3	588,1
Primaarsektor	21,2	19,9	19,3	18,1	16,0	14,2	10,2	9,7	9,2	8,9	8,1	7,2	6,9	6,9	6,2
Põllumajandus, jahindus ja metsamajandus	18,0	17,0	16,4	15,4	13,8	12,3	9,3	8,9	8,1	8,1	7,6	6,7	6,4	6,6	5,8
Kalandus	3,2	2,9	2,9	2,7	2,2	1,9	0,9	0,8	1,1	0,8	0,5	0,5	0,5	0,3	0,4
Sekundaarsektor	37,1	37,5	37,0	36,0	33,3	32,5	34,2	33,7	33,4	33,2	32,3	33,5	33,2	31,5	32,7
Mäetööstus	1,5	1,5	1,5	1,6	1,6	1,6	1,5	1,4	1,2	1,2	1,4	1,3	1,0	1,0	1,0
Töötlev tööstus	25,6	25,7	25,1	24,0	21,6	20,8	24,9	24,0	22,2	21,8	21,3	22,7	23,3	22,0	22,7
Elektrienergia-, gaasi- ja veevarustus	2,2	2,3	2,3	2,4	2,6	2,8	2,4	2,5	2,7	2,9	2,9	2,6	2,0	1,8	1,7
Ehitus	7,7	8,0	8,1	7,9	7,4	7,2	5,4	5,7	7,3	7,3	6,8	7,0	6,9	6,7	7,3
Tertsiaarsektor	41,7	42,6	43,7	45,9	50,8	53,4	55,6	56,6	57,4	57,9	59,6	59,3	59,9	61,6	61,1
Hulgi- ja jaemüük	7,4	7,7	8,1	9,4	11,4	12,7	12,6	13,3	14,0	14,2	14,2	13,9	14,6	14,8	13,6
Hotellid ja restoranid	2,2	2,2	2,4	2,4	2,4	2,7	2,7	2,7	2,3	2,3	2,3	3,5	3,0	3,1	2,9
Veondus, laondus ja side	7,8	8,3	8,5	8,2	8,5	8,5	10,1	10,0	9,2	9,1	10,3	10,0	9,4	9,3	9,5
Finantsvahendus	0,5	0,5	0,6	0,8	0,9	1,1	1,1	1,0	1,1	1,3	1,5	1,4	1,2	1,4	1,3
Kinnisvara-, üürimis- ja äritegevus	4,0	4,1	3,9	3,8	4,0	4,4	4,9	5,0	5,5	6,1	6,3	6,9	6,4	7,5	7,3
Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus	3,9	3,9	3,9	4,3	4,9	5,2	5,4	5,4	5,3	5,8	6,0	6,0	6,0	5,7	5,8
Haridus	6,1	5,9	5,9	6,3	7,0	6,9	8,5	8,7	9,1	8,8	8,7	7,8	8,8	9,5	9,5
Tervishoid ja sotsiaalhooldus	6,0	6,0	6,2	6,3	6,7	6,8	5,6	5,7	5,7	5,5	5,4	4,9	5,3	5,4	6,1
Muud tegevusalad	3,8	4,1	4,2	4,4	4,8	4,9	4,6	4,7	5,2	4,8	5,1	5,0	5,1	5,1	5,1

allikas: Statistikaamet, statistika andmebaas

Tabel 7. 15–69-aastaste tööhõive määr ja töötuse määr perioodil 1990–2003 (aastakeskmise)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Tööhõive määr, %	75	73,2	69,5	65,5	64,6	61,7	61,2	61,3	60,6	58,2	57,6	58,1	58,8	59,7
Töötuse määr, %	0,6	1,5	3,7	6,6	7,6	9,7	9,9	9,7	9,9	12,3	13,7	12,7	10,4	10,1

allikas: Statistikaamet, statistika andmebaas



Joonis 10. Eratarbimiskulutused püsivhinnas ühe inimese kohta valitud Euroopa riikides, 1995=100
allikas: Eurostat, statistika andmebaas

Tabel 8. Eratarbimiskulutused ühe inimese kohta võrreldes EL-15 riikide keskmisega (EL-15=100)

	1995	2000	2002
Eesti	27	34	37
Läti	26	31	35
Leedu	31	36	39
Ungari	42	42	47
Tšehhi	52	52	53
Poola	36	42	44
Bulgaaria	27	25	26

allikas: Eurostat, statistika andmebaas

Märkus: "Eratarbimiskulutused" - teatud perioodi jooksul tehtud elanike kulutused tarbekaupadele ja -teenustele. Kõrvaldades inflatsiooni mõju ning esitades kulutused ühe elaniku kohta, väljendab eratarbimiskulutuste muutus muutust eraisikute tarbimismahutes ning sobib seega elatustaseme kasvu mõõtmiseks

Ostujõu kasv väljendub loomulikult ka võimaluses kulutada rohkem eluasemele. Eratarbimiskulutuste kasv Eestis on olnud kiirem nii “vanade” Euroopa Liidu liikmesriikide (EL-15) kui ka teiste Kesk- ja Ida-Euroopa üleminekuriikide vastava näitajaga võrreldes. Analoogselt Eestiga on elatustase suhteliselt kiiremini kasvanud ka Lätis ja Leedus. Samas hõlmab eraisikute tarbimismaht Eestis praeguseni vaid 37% (2002. aastal) “vana Euroopa” (EL-15) keskmisest tasemest ning jääb alla näiteks ka Tšehhi, Ungari ja Poola samale näitajale.

Majandusstruktuuri muutumisega paralleelselt arenes kiiresti ka eluasemesektor ja kinnisvaraturg. Toimus korterite erastamine ning sotsialismiajal natsionaliseeritud eluruumide ja maa tagastamine. 1994. aastal oli riigi või kohaliku omavalitsuse omanduses kõigist Eesti eluruumidest 71%, 2002. aastaks oli see osatähtsus vähenenud 4%-ni (Eesti elamumajanduse ... 2004, 6). Sellega vabanes riik eluasemesektorile tehtavatest kulutustest, erastatud eluruumide korrashoid langes eraomanike õlgadele. Nagu enamikus teistes Kesk- ja Ida-Euroopa endistes sotsialismimaades erastati korterid soodsatel tingimustel korteri senistele üürnikele. Eesti kuulus nende riikide hulka, kus endistele omanikele tagastati ka linnade eluruumid. Tallinna Linnavalitsuse andmetel tagastati pealinnas 2119 maja ligikaudu 14 000 korteriga. Veel 2002. aastal hinnati tagastatud majades elavate uut eluaset vajavate leibkondade arvuks 3500 (Tallinna elamuehitusprogramm ... 2002). 1990. aastatel kujunenud Eesti eluasemepoliitikat võib Euroopa kontekstis pidada äärmiselt liberaalseks, sest enamikus Euroopa riikides on riigi kulutused eluasemesektorile märkimisväärselt suuremad (Kährik jt 2002).

Korteriomanike tekkega hoogustus eluasemeturg ning seda peaaesjalikult suuremates linnades. Paralleelselt toimus maade tagastamine endistele omanikele või nende järglastele. Üleminekuperioodi algusele langes talude taastamise laine maapiirkondades, mis asendas teataval määral seni domineerinud kollektiivset põllumajandust. Maade tagastamisega seotud kinnisvaraturu elavnemine mõjutas aga taas rohkem suuremate linnade läheduses paiknevaid piirkondi. Vastsed maaomanikud polnud sageli huvitatud maa senise kasutusotstarbe (enamasti põllumajanduslik) jätkamisest. Tallinna ja teiste suuremate linnade läheduses kujunes tulusamaks arendada uuselamuehitust. Maaturu elavnemist peegeldab maaüksuste maaregistrisse kandmise tempo. Maade kinnistusse kandmine algas Harju maakonnas 1993. aastal. 1995. aasta lõpuks oli maaregistrisse kantud maafondist vaid 2% (pindalas), 2000. aasta lõpuks 37% ning 2004. aasta septembri lõpuks 66% (Maa-amet 2004). Ehkki maaturg toimis ka vallasvara müügi kaudu, viitab ka omandireformi kulg kinnisvaraturu elavdumisele eelkõige 1990. aastate teisel poolel.

Traditsiooniliselt mängivad kinnisvaraturu ja eeslinnastumise väljakujunemisel olulist rolli eluaseme finantseerimise võimalused. 1990. aastate alguses suutis küll väikesearvuline majanduslik eliit finantseerida elamuehitust omavahenditest, elamispinna soetamine pikaajaliste laenu toel jäi aga tagasihoidlikuks. Stabiilne pangandusmaastik kujunes välja alles 1990. aastate keskpaigaks, hiljem mõjutas pangandussektori arengut veel 1998. aasta majanduskriis, mistõttu olulisest rahapakkumise kasvust ja intressimäärade langemisest saame rääkida alles 1999. aastast (Eesti majanduse ... 2000, 7) (tabel 9).

Tabel 9. Kommertspankade eraisikutele antud eluasemelaenude intressimäärad ja laenujääk 1997–2003

		31.12.97	31.12.98	31.12.99	31.12.00	31.12.01	31.12.02	31.12.03
laenujääk, miljonit krooni		2 136,3	2 892,6	3 360,5	4 478,9	6 061,8	9 282,1	14 924,6
intressimäärad, %	EEK	12,3	12,7	11,8	13,1	10,3	7,4	4,6
	DEM	12,8	12,7	10,4	11,8	8,6	-	-
	EUR	-	-	9,8	10,3	7,8	6,8	5,3

allikas: Eesti Pank 2004

Kokkuvõttes oli majanduse ja eluasemesektori areng 1990. aastatel äärmiselt dünaamiline. Üleminekuperioodi algust iseloomustasid kiired majanduse struktuurimuutused, tööturuprobleemide esilekerkimine, üldine elatustaseme langus ning kiire ühiskonna sotsiaal-majanduslik polariseerumine. Samuti oli sel perioodil veel eluruumide ja maaturg passiivne. 1990. aastate teist poolt iseloomustab aga majanduse stabiliseerumine ja elatustaseme järk-järguline kasv ning kinnisvaraturu elavdumine. Selles kontekstis vaatame järgnevalt 1990. aastate Eesti siserändes toimunud muutusi ning eeslinnastumise väljakujunemist.

2.3.3.2. Siseränne ja eeslinnastumine üleminekuperioodil

Üleminekuperioodi alguses täheldasid mitmed uurijad 1980. aastatel alguse saanud rahvastiku dekontsentreerumisprotsesside jätkumist asustussüsteemis (Katus jt 1998; Ainsaar 1999; Marksoo 1999). Seda on seletatud mitmeti. Ühelt poolt on seda peetud kaheksakümnendatel toimunud rände ümberpöördumise jätkuks (Katus jt 1998). Teisest küljest on rõhutatud rändestatistika kvaliteedi halvenemist (nt Sjöberg ja Tammaru 2000; Marksoo 1999, 84). Et elukohta registreerida ei olnud enam kohustuslik, suurenes 1990. aastate jooksul pidevalt nende inimeste osatähtsus, kes polnud sisse kirjutatud oma tegelikku elukohta. See mõjutas maalt linna suunduva rändevoo kajastumist ametlikus statistikas. Lisaks sagesen kallinevate kommunaalmaksete tõttu linnades ka formaalne sissekirjutuse muutmine, mis omakorda võis kunstlikult kasvatada statistikas kajastuvat maale rännanute voogu. 2000. aasta rahvaloenduse andmete analüüs (Tammaru jt 2003a) näitas juba selgelt suuremate linnaregionide suunaliste rändevogude ülekaalu perioodil 1989–2000.

Kahjuks ei ole olemasolevate andmestike raames võimalik vaadelda rändeprotsesse eraldi üleminekuperioodi alguses ja lõpus. Tuginedes kirjeldatud muutustele ühiskonnas, tuleb tõdeda, et tõenäoliselt toimusid perioodi 1989–2000 jooksul siserändes olulised muutused. Marksoo (1992, 134; 1999, 84) arvates valitses üleminekuperioodi alguses siserändes nn oota-ja-vaata seisund, mil rändeintensiivsus oli väike. Kolhoosid ja sovhoosid maal lagunesid, uut töökohta saada oli raske, rännet linnadesse takistasid raskused eluaseme saamisel. Samal ajal tekkis väljavaade maade erastamiseks ning hakati taastama talusid.

Üleminekuaja toimetulekuprobleemidest põhjustatud rännet on Eestis vähe uuritud. On mainitud, et linnadest lahkusid vanemad inimesed, kes ei suutnud konkureerida tööturul ning soovisid vähendada kulutusi (Raagmaa 1996, 686; Ahas jt 2000). Marksoo (1999, 96) andmetel kasvas perioodil 1989–1994 väikeste külade rahvaarv, mis võis olla seotud talude taastamisega, aga ka võimalusega tagada majanduslik toimetulek omatarbelise põllumajanduse kaudu. Lähtudes tööturul toimunud muutustest, võib eeldada, et põgenemine kasvavate kulutuste eest linnades võis üleminekuperioodi alguses toimuda ka Eestis, kuid põhjalikke analüüse selle kohta pole Eestis tehtud (vrd Ungari, lk 29-30).

Perioodil 1989–2000 oli aga Eestis kokkuvõttes ülekaalus ränne suurematesse linnadesse, kus tööturu situatsioon oli parem (Tammaru jt 2003a; Antons 2003). Selle poolest erines Eesti näiteks Ungarist, kus üheksakümnendate alguses toimus vastulinnastumine. Üks olulisi rahvastiku kontsentreerumist mõjutavaid tegureid Eestis oli mitte-eestlaste lahkumine. Kui kogu nõukogude perioodi jooksul soodustas välisränne linnarahvastiku kasvu, siis üleminekuajal põhjustas mitte-eestlaste lahkumine kiire linnarahvastiku kahanemise (Marksoo 1999, 84). Otseselt siserände voogusid mõjutas välisränne linnades vabanevate elamispindade kaudu (Tammaru jt 2003b, 147-148). Lisaks paranes 1980. aastate maa-linn rändepöörde tõttu maarahvastiku soo-vanuskooesseis ning sellest tulenevalt iseloomustas maapiirkondi 1990. aastatel suhteliselt suur väljarändepotentsiaal.

Eeslinnastumise toimumist 1990. aastate Tallinna linnaregioonis on maininud mitmed autorid (nt Tammaru 2000; 2002; Tammaru jt 2003a; 2003b; Kliimask 1994; Loogma 1997). Jaak Kliimaski (1994) analüüsist selgub, et esimesi eeslinnastumise märke võis Tallinna lähitagamaal jälgida juba üheksakümnendate algusaastatel. Aktiivsem oli siseränne Viimsi ja ka Harku valda. Alanud oli nõukogudeaegsete suvilapiirkondade asustamine püsielanikega. Korterite erastamine ja maa tagastamine oli sel perioodil aga alles algusjärgus ning massiline eeslinnastumine polnud veel alanud. Samas ennustas Kliimask üldise sissetulekute kasvu ning maa- ja korterituru elavnemisega kaasnevat eeslinnastumise kiirenemist. Krista Loogma (1997, 168-169) mainib samuti, et 1990. aastate alguses algas väikesearvulise majandusliku eliidi ränne korteritest eramajadesse (nii Tallinna piires kui ka linna tagamaale). Eluasemeturgu elavdavad pikaajalised eluasemelaenu olid aga kättesaadavad vaid vähestele. Samas näitas Loogma, et tallinlaste eluaseme-eelistus ei kattunud nende tegeliku elukohaga (tabel 10). Küsitlustulemuste järgi elas paneelilamukorteris 60% tallinlastest, eelistatuim eluase oli aga 51%-ga eramaja. Niisiis võib inimeste elukohaelistuste põhjal väita, et potentsiaal eeslinnastumise intensiivistumiseks elatustaseme tõusu korral oli suur.

Tabel 10. Tallinlaste eluaseme-eelistused

eluasemetüüp	elab, %	soovib elada, %
eramaja / ridamaja	11	51
uus / renoveeritud korter	2	14
väike kortermaja	24	20
suur kortermaja	60	11
ühiselamu	2	-
andmed puuduvad	1	4
KOKKU	100	100

allikas: Loogma 1997, 180

2000. aasta rahvaloenduse andmete analüüs (uurimisprojekt “Ränne üleminekuaja Eestis”) näitas, et eeslinnastumine oli regioonidevahelise linnastumise kõrval teine olulisem siserände suund perioodil 1989–2000. Kõigis linnaregioonides võitis linna tagamaa rahvastikku keskuslinnade arvel. Seejuures oli eeslinnastumine intensiivsem suuremates linnaregioonides, eriti Tallinna linnastus (Tammaru jt 2003a; 2003b). Nimetatud uurimisprojekt andis ka esialgse hinnangu üleminekuaja eeslinnastumises osalenud rahvastikurühmade kohta (soogrupid, erineva vanuse, rahvuse ja haridustasemega rühmad). Ehkki suurem kalduvus eeslinnastuda iseloomustas pereelisi ja kõrgharidusega inimesi, oli linnaregioonide keskuslinnade rändesaldo

linnade tagamaade suhtes negatiivne kõigi uuritud rahvastikurühmade puhul (Jõeveer 2003; Kutsar 2003; Tammur 2003; Uiboupin 2003).

See tõstatab küsimuse, millega oli erinevate rahvastikurühmade eeslinnastumine seletatav. Eeslinnastumise alguskümnendeid läänes iseloomustas selektiivne ränne linnast tagamaale. Linnadest lahkusid majanduslikult paremini kindlustatud ning pereelised inimesed, parandades nii oma elukeskkonda. Tõenäoliselt ei saa Eestis üleminekuajal toimunud eeslinnastumist seletada üksnes lääneliku eeslinnastumise algusega. Analüüsid eeslinnastuvate rahvastikurühmade kohta teistes Kesk- ja Ida-Euroopa riikides näitavad, et lääne tüüpi eeslinnastumise alguse kõrval suundusid üleminekuperioodil linnade tagamaale ka toimetulekuprobleemidega inimesed. Eestis asjakohased analüüsid puuduvad, kuid muutused tööturul ja eluasemesektoris olid siin analoogsed teiste postsotsialistlike riikidega. Niisiis võime arvata, et teatud (lääne mõistes ebatüüpiliste) rahvastikurühmade siirdumine linna tagamaale võis ka siin olla seletatav kasvavate eluasemekuludega linnades ning majanduse struktuurimuutustest tingitud tööhõiveprobleemidega. Majanduse stabiliseerumine ja pikaajaliste eluasemelaenude kättesaadavaks muutumine olid tegurid, mis tõenäoliselt suurendasid läänelike eeslinnastujate osatähtsust linnast tagamaale suundujate hulgas. Seetõttu võiks arvata, et toimetulekuprobleemidega seotud eeslinnastumine langes eelkõige perioodi algusse ja läänelik eeslinnastumine on intensiivistunud hilisemal stabiliseerumisperioodil.

2.4. Kokkuvõte ja andmeanalüüsi hüpoteesid

Järgnevalt võtame kokku eeslinnastumist puudutavad teoreetilised arutlused ning sõnastame selle alusel hüpoteesid Tallinna linnaregiooni eeslinnastumise analüüsiks üleminekuajal. Lääneriikides Teise maailmasõja järel toimunud eeslinnastumine, millega sageli teiste riikide rändesuundumusi võrreldakse, ei ole üheselt kokku võetav mõistega “läänelik eeslinnastumine”. Traditsioonilise arusaama kohaselt rändasid eeslinnaaladele kõrgema keskklassi ja keskklassi esindajad. Selle põhjuseks oli inimeste soov parandada elamistingimusi. Sageli oli eeslinnastumine seotud inimese elutsükliga, see tähendab, et lastega peredel oli avarama elamispinna järele suurem vajadus. Eeslinnastumisel on aga olnud erinevad avaldumisvormid nn lääne erinevates osades ning need vormid on aja jooksul ka oluliselt muutunud.

Esiteks sisaldab mõiste “lääs” endas väga erinevaid riike. Siinne lääne eeslinnastumise kirjeldus tugineb Ameerika Ühendriikide ja Lääne-Euroopa (1980. aastate lõpu tähenduses) eeslinnastumise kogemustele, mida võrdlevates analüüsides tihti vastandatakse (nt Downs 1999; Müller ja Rohr-Zänker 2001; Bourne 1997). Üldiselt on eeslinnastumise taustaks olevad tegurid Ameerika Ühendriikides ja Lääne-Euroopas sarnased – elatustaseme tõus, transpordi areng, demograafilised tegurid (nt ränne maalt linnadesse, “beebibuum”). Ameerikalik joon on eeslinnastumise seotus rassilisi eraldusjooni järgiva sotsiaalruumilise segregatsiooniga. Kõige olulisem kahe regiooni vaheline erinevus seisneb aga planeerimispraktikas. Viimasest tulenevalt kujunes Ameerikas eeslinnastumine massilisemaks ning ruumiliselt hajusamaks, Euroopas aga jäi eeslinnastujate hulk mõnevõrra tagasihoidlikumaks ning tagamaa asustus säilis kompaktsemana. Mis puudutab eeslinnastuvaid rahvastikurühmi, siis kattusid need eeslinnastumise alguskümnenditel mõlemas regioonis ülalnimetatud klassikalise ettekujutusega. Kõrvalekalded Euroopas

tulenesid riigi rollist elamuehituses. Aja jooksul muutus eeslinnastumise olemus ning ühtlasi mitmekesisusid ka tagamaale rändavad rahvastikurühmad. Kaks olulisemat tegurit siin olid tagamaa muutumine majanduslikult iseseisvamaks ja eeslinnaalade hoonestuse füüsiline vananemine. Klassikaline “valgekraede” ja traditsiooniliste perekondade eeslinnastumise tees enam praegusajal ei kehti.

Peale otsese nõudlusest lähtuva eeslinnastumise on lääne eeslinnastumises olulist rolli etendanud turul pakutav elamufond. Euroopas, kus riigi roll elamuehituses oli suur, mõjutas sotsiaalkorterite ehitamine ka linnade tagamaale rändava rahvastiku struktuuri. Eeslinnaalade põlvkonnavahetus tõi tagamaa kinnisvaraturule odavamaid eluruume ning võimaldas linnast lahkuda 1950. ja 1960. aastate mõistes mittetüüpilistel eeslinnastujatel.

Kesk- ja Ida-Euroopa endistes sotsialistlikes riikides, sh Eestis, ei toimunud sotsialismiperioodil läänega võrreldavat eeslinnastumist. Rahvaarvu kasv ja pendelrände intensiivistumine linnade tagamaal oli siin seotud riigi prioriteetide ja inimeste majanduslike rändemotiividega. Lääne eeslinnastumisega sarnastest rändesuundumustest võib endistes sotsialismimaades rääkida 1990. aastate algusest, mõnes riigis (Ungaris) ka 1980. aastate lõpust alates. Sel perioodil muutus linnade rändesaldo nende tagamaade suhtes negatiivseks. Põhjalikke postsotsialistlikku ja läänelikku eeslinnastumist võrdlevaid analüüse on vähe. Enamik üleminekuriikide eeslinnastumise analüüsides käsitlevad eeslinnaaladele suunduvaid rände tervikvoogusid. Erinevate rahvastiku allrühmade rolli on põhjalikumalt analüüsitud Ungari näitel (Kok ja Kovács 1999; Ladányi ja Szelényi 1998). On leitud, et alguse sai majandusliku eliidi eeslinnastumine, kuid sellega paralleelselt toimus üleminekuaja alguses majanduslikesse raskustesse sattunud inimeste lahkumine linnadest. Selliselt mõjutas toimetulekuprobleemidest tingitud ränne nii ees- kui ka vastulinnastumist Ungaris.

Käesolevas töös võrreldakse Eesti kui tüüpilise postsotsialistliku riigi eeslinnastumist lääneriikide eeslinnastumisega, võttes aluseks protsessis osalevad rahvastikurühmad. Siinkohal on aga vaja täpsustada võrdluses kasutatavat mõistet “läänelik eeslinnastumine”. Et enne üleminekuajaga eeslinnastumisest selle traditsioonilises mõttes rääkida ei saa, siis on üheksakümnendaid aastaid otstarbekas võrrelda lääne eeslinnastumise alguskümnenditega. Selles töös ongi võrdluse aluseks ülalkirjeldatud klassikalised eeslinnastujate rühmad: esiteks, linnadest hakkavad kõigepealt lahkuma jõukamad inimesed ning elatustaseme kasvades muutub eeslinnastumine jõukohaseks järgmistele rahvastikurühmadele; teiseks, suurem tõenäosus eeslinnastuda on peredel.

Põhjalikum üleminekuriikide planeerimispraktika hindamine jääb käesoleva töö raamest välja. Üldiselt viitab enamik kommentaare mõjusa regionaalplaneerimise puudumisele (nt Brake jt 2001; Enyedi 1998; Kok ja Kovács 1999), mis tähendab, et “vanale Euroopale” omased kompaktset asustust toetavad meetmed on reformiriikides pigem erandiks. Samuti on üleminekuühiskondades valdav liberaalne eluaseme- poliitika (Kährlik 2002) ning Lääne-Euroopale iseloomulikust eeslinnastumise käiku mõjutavast sotsiaalelamuehitusest rääkida ei saa. Seega toimus üheksakümnendate eeslinnastumine üleminekuriikides pigem ameerikaliku vabaturumajanduse mudeli järgi. Läänes eeslinnastumise hilisematele faasidele iseloomulik ettevõtete eeslinnastumine ei jäänud üleminekuriikides ajaliselt palju maha rahvastiku rändesuundumustest. Ida-Saksamaal näiteks toimusid need kaks protsessi paralleelselt

(Brake jt 2001; Karsten ja Usbek 2001). Käesolevas töös tagamaa töökohtade mitmekesisustumise ja eeslinnastuvate rahvastikurühmade vahel eeslinnastumise algetapis siiski põhjuslikke seoseid ei otsita.

Küll aga peetakse oluliseks tagamaa elamufondi rolli. Lähtutakse seisukohast, et tagamaal pakkumisel olevad odavad eluruumid suurendavad majanduslikult kehvemal järjel olevate inimeste eeslinnastumise tõenäosust. Näiteks Ida-Saksamaal suundus üleminekuaja alguses riigi subsidiiumide toel ehitatud uutesse kortermajadesse väga mitmekesine rahvastik. Odavamate eluasemete suur pakkumine iseloomustab ka Tallinna tagamaad – sotsialismiajal ehitatud korterid satelliitlinnades ja majandite keskasulates, sõjaväelaste lahkumise järel vabanenud korterid ning suvilad nõukogudeaegsetes suvilapiirkondades.

Eelneva alusel sõnastamegi andmeanalüüsi esimese hüpoteesi.

Hüpotees 1: Tõenäoliselt oli ka Tallinna linnaregioonis üleminekuaja eeslinnastumine mitmekihiline protsess ning analoogselt Ungariga toimus kõrvuti lääneliku eeslinnastumise algusega majanduslikult vähemkindlustatud inimeste lahkumine linnast.

Ehkki kasutada olev andmestik ei võimalda võrrelda üleminekuaja erinevate etappide rändesuundi, langes toimetulekuprobleemidest lähtuv eeslinnastumine ilmselt rohkem perioodi algusse ning läänelik eeslinnastumine kogus hoogu perioodi teisel poolel. Selle taustaks on kuni 1995. aastani kestnud majanduslangus, kiired majanduse struktuurimuutused ja tööturuprobleemide esilekerkimine. Hiljem majanduskeskkond stabiliseerus, elatustase hakkas järk-järgult tõusma ning avardusid pikaajalise eluasemelaenu saamise võimalused. Niisiis saame rääkida järk-järgulisest “läänestumisest” Eestis.

Väga suures osas võis nn ebatüüpiliste rahvastikurühmade eeslinnastumine tuleneda ka inimeste varasemast seotusest tagamaaga, nt suvila omamine või maa tagasisaamine maareformi käigus. Täpsemate andmete puudumise tõttu ei saa kontrollida, kas nende inimeste puhul domineerisid tagamaale rändamisel majanduslikud või elukeskkonnast lähtuvad rändemotiivid. Saame vaid väita, et varasem seotus tagamaaga iseloomustas erineva sotsiaalse staatusega elanikkonna grupe ning võimendas seetõttu eeslinnastumise mitmekihilisust üleminekuperioodil.

Uudse lähenemisena võrreldakse antud töös erinevatesse tagamaa eluruumidesse ning tagamaa osadesse⁶ eeslinnastunute struktuuri rahvastiku allrühmade kaupa. Nende analüüsimine tugineb töö teisele hüpoteesile.

Hüpotees 2: Üleminekuajal tekkisid Tallinna tagamaal erineva rahvastiku struktuuriga eeslinnaalad.

Hüpotees 2a: Prestiizikamatesse ja kinnisvaraturul hinnatumatesse piirkondadesse (või eluruumidesse) läksid üleminekuaja muutustega majanduslikus mõttes paremini kohanenud rahvastikurühmad. Vähemprestiizikatesse ja odavamatesse piirkondadesse (eluruumidesse) suundusid toimetulekuraskustes ja tööturult lahkunud inimesed. Eluruumi tüüpidest loetakse analüüsis prestiizikamateks uuseramuid ja keskmise vanusega eramuid ning vähemprestiizikateks nõukogudeaegseid suvilaid, kortereid

⁶ Täpsemad analüüsitavate ruumiüksuste definitsioonid on esitatud peatükis 3.3.1.

ning vanu eramuid. Need eluruumi tüübid on küll esindatud kogu tagamaal, kuid kokkuvõttes on kõrgemad kinnisvarahinnad tõenäoliselt lähitagamaal, mereäärsetes piirkondades ning maapiirkondades (kus võrreldes linnadega on rohkem potentsiaali uuseramuehituseks) ning madalamad kaugtagamaal, mittemereäärsetes tagamaa osades ning satelliitlinnades. Satelliitlinnade käsitlemine ühtse rühmana on mõnevõrra problemaatiline. Näiteks Sael on domineerivaks eramajad, teistes linnades valdavalt korterid, Maardus aga korterid ja suvilad. Omavalitsusüksuste vahelisi erinevusi aga käesolev analüüs detailsemalt ei käsitle.

Hüpotees 2b: Eluruumi valik tagamaal sõltub peale inimese majandusliku olukorra tõenäoliselt ka inimese elutsükli etapist. Kortertes suunduvad sagedamini elama väiksemad leibkonnad – noored ning vanad inimesed, kes ei soovi (veel/enam) või ei suuda majandusliku olukorra tõttu avaramat eluaset soetada. Varasem tagamaaga seotus mõjutab tõenäoliselt rohkem vanemaid inimesi ning väljendub nende sagedasema suvilatesse ja vanematesse eramutesse (kodukohta) suundumise kaudu.

3. ANDMED JA MEETODID

3.1. Kasutatud andmestik

Andmeanalüüsis kasutati Statistikaameti 2000. aasta rahvaloenduse andmebaasi. Andmestiku positiivseks küljeks on selle maht ja rände uurimiseks vajalike tunnuste olemasolu. Tegemist on mahuka isikuandmestikuga, mis sisaldab viimase rahvaloenduse käigus uuritud informatsiooni kõigi Eesti elanike kohta. Rände sooritamise fakti ja rändesuuna võimaldavad andmebaasis identifitseerida tunnused, mis näitavad inimeste elukohta kohaliku omavalitsuse üksuse täpsusega nii 2000. aasta kui ka eelmise, 1989. aasta rahvaloenduse ajal. 2000. aasta püsielukoha omavalitsusüksus on andmebaasis esitatud 1989. aastal kehtinud haldusjaotuse järgi, mistõttu elukohad neil ajamomentidel on võrreldavad. Lisaks sisaldab andmebaas taustinformatsiooni inimese soo, vanuse, rahvuse, sotsiaalse staatuse ja eluaseme kohta.

Käesoleva töö eesmärkide seisukohalt on andmestiku negatiivseks küljeks asjaolu, et selle alusel saab selgitada inimese elukoha üksnes kahe rahvaloenduse vahelise perioodi alguse ja lõpu seisuga. Andmebaas ei näita, mitu korda inimene perioodi jooksul elukohta vahetas ega võimalda identifitseerida rände sooritamise täpset aega. Teiseks andmestiku puuduseks on piirangud vabatahtliku ja sunnitud rände (nimetatakse ka erirändeks) eristamisel. Rahvaloenduse andmebaasis on võimalik identifitseerida inimesed, kes elasid 2000. aastal institutsioonilistes leibkondades – kinnipidamisasutustes, hooldekodudes, lastekodudes jms⁷. Kahjuks pole võimalik selgitada, millised inimesed elasid institutsioonides eelmise loenduse ajal, ning järelikult ei tea me nende elukohta 2000. aastal. Erinevate rändepõhjuste tõttu oleks mõistlik institutsioonides elavad inimesed analüüsist kõrvale jätta. Seda oli võimalik teha Tallinnast tagamaale rännanute voo analüüsimisel, mis moodustabki andmeanalüüsist suurema osa. Analüüsides, kus eeslinnastujaid võrreldi perioodil 1989–2000 Tallinna jäänud elanikkonnaga, kõrvaldati 2000. aastal institutsioonides elanud rahvastik võrreldavuse tagamiseks ka tallinlaste rühmast. Kuid rände suhtarvude esitamisel perioodikeskmise elanikkonna kohta (rändesaldo üldkordaja, sisse- ja väljarände kordajad omavalitsusüksuste lõikes) polnud seda korrektne teha. Eeldusel, et enamik neist asutustest paiknesid samas kohas nii 1989. kui ka 2000. aastal, peaks neist lahkumine ja sinna saabumine olema üldjoontes tasakaalus. Kui eraldaksime andmestikust 2000. aastal institutsioonides elanud inimesed, jääks sinna alles 1989. aasta institutsiooniliste leibkondade rahvastik. Seega sisaldavad rände suhtarvude analüüsid erandina ka erirännet. Kõige enam mõjutab see Vasalemma valla kohta tehtavaid järeldusi (kinnipidamisasutused).

Peale rahvaloenduse põhiandmebaasi kasutati Statistikaameti ja Tartu Ülikooli geograafia instituudi ühise uurimisprojekti “Ränne üleminekuaja Eestis” (2003) tarvis moodustatud agregaatandmetega eriandmebaase. Need sisaldasid andmeid 1989. aastal Eestis elanud rahvastiku kohta kohaliku omavalitsuse üksuste lõikes ning näitasid, millistes valdades või linnades elas vastav rahvastik 2000. aastal. Need andmebaasid ongi aluseks rände suhtarvude arvutamisele alapeatükkides 4.1.1. ja 4.1.2.

⁷ Inimesed, kes olid institutsioonis elanud rohkem kui aasta või kes pidid sinna veel vähemalt aastaks jääma, loendati 2000. aastal vastava haldusüksuse püsielanikuna (Statistikaamet 1999, 18).

3.2. Analüüsi meetodid

1990. aastatel Tallinna linnaregioonis toimunud eeslinnastumise analüüs algab ülevaatliku eeslinnastumise geograafilist levikut käsitleva peatükiga. Selles uuritakse, kui ulatuslikku piirkonda eeslinnastumine taasiseseisvumisjärgsel perioodil puudutas ning millistes tagamaa osades oli eeslinnastumine intensiivsem. Järgnevates alapeatükkides on keskseks küsimuseks, milliseid rahvastiku allrühmasid iseloomustas eeslinnastumine sagedamini. Kõigepealt võrreldakse kõiki eeslinnastujaid Tallinna jäänud elanikkonnaga. Seejärel on uurimisobjektiks erinevad eeslinnaalad ning keskendutakse töö põhiküsimusele, kas tagamaa eluruumi tüübid ja tagamaa osad erinesid üksteisest eeslinnastujate struktuuri poolest.

Eeslinnastumise geograafiat kirjeldavas peatükis kasutatakse klassikalisi rände kirjeldamise näitajaid: rändajate arv, rändesaldo, rändesaldo üldkordaja ning sisse- ja väljarändekordaja. Rändesaldo saadakse, kui lahutatakse uuritavasse ruumiüksusesse perioodil 1989–2000 saabunute arvust sealt lahkunute arv. Rändesaldo üldkordajat väljendatakse promillides, s.o 1000 uuritava ruumiüksuse perioodikeskmise elaniku kohta. Sisse- ja väljarändekordaja leidmiseks esitatakse 1000 elaniku kohta vastavalt saabunute või lahkunute arv. Perioodikeskmine rahvaarv on 1989. ja 2000. aasta rahvaarvu keskmine, kusjuures selle leidmise aluseks on nn riskialune rahvastik ehk see osa elanikest, kes elasid Eestis nii 1989. kui ka 2000. aasta rahvaloenduse ajal ning olid seega potentsiaalsed elukohavahetajad (vrd Ränne üleminekuaja ... 2003, 151-152).

Taustinformatsiooni andmiseks kasutatakse analüüsis lihtsamaid statistilise andmeanalüüsi võtteid – sagedus- ja risttabeleid, mille arvutamisel oli abiks andmetöötlusprogramm SPSS. Keskseks analüüsivõtteks andmetöötles on programmi SPSS abil teostatud binaarne logistiline regressioonanalüüs (Meetodi kirjeldamisel tuginetakse allikale Wright 1995, 217-244). Selle omapäraks võrreldes lineaarse regressioonanalüüsiga on vaid kaks võimalikku sõltuva tunnuse väärtust – nt “elus” ja “surnud”, “sooritas rände” ja “ei sooritanud rännet” või “eeslinnastus” ja “ei eeslinnastunud”. Üks neist väärtustest valitakse sihtgrupiks ning teine jääb alternatiivseks grupiks. Sihtgrupi liikmed kodeeritakse andmebaasides 1-ks ning alternatiivne grupp 0-ks. Logistiline regressioonanalüüs ennustab vaatlusobjektide tõenäosust kuuluda sihtgruppi erinevate sõltumatu tunnuse väärtuste korral.

Nagu teisedki regressioonanalüüsi liigid, võimaldab logistiline regressioonanalüüs hinnata mitme sõltumatu tunnuse mõju uuritavale tunnusele, neutraliseerides seejuures nende võimaliku omavahelise korrelatsiooni. Nii selgub iga mudelisse kaasatud sõltumatu tunnuse iseseisev mõju sihtgruppi kuulumise tõenäosusele. Alljärgnevas analüüsis näiteks oli vanus tugevas korrelatsioonis inimese haridustaseme ja tööalase staatusega. Et jälgida, millest täpsemalt sõltumatu tunnuse mõju sõltuvale tunnusele tuleneb, ehitatakse logistilise regressiooni mudel üles sammhaaval, lisades järk-järgult mudelisse uusi sõltumatuid tunnuseid.

Peale selle võivad sõltumatud tunnused logistilises regressioonanalüüsis olla eri tüüpi ning neil ei pea olema sõltuva tunnusega lineaarseid seoseid. Põhimõtteliselt võib olla suurem tõenäosus sihtgruppi kuulumiseks mis tahes sõltumatu tunnuse kategoorial. Näiteks käesoleva töö andmeanalüüsis võivad sagedamini eeslinnastuvateks rahvastikurühmadeks olla üheaegselt nii noored kui ka pensioniealised. Ehkki siin

võivad järeldused sõltuda ennustajaks valitud tunnuste kategooriate defineerimisest, on selline analüüs siiski paindlikum kui lineaarne regressioonanalüüs.

Sõltumatud tunnused kodeeritakse logistilises regressioonanalüüsis samuti kahendsüsteemi. Näiteks algsest tunnusest “haridustase” väärtustega “põhiharidus”, “keskharidus” ja “kõrgharidus” moodustatakse kolm uut binaarset tunnust, kus vastava haridusega inimesed saavad kodeeringuks 1 ning kõik ülejäänud 0. Mudelisse sisestatakse kolmest uuest tunnusest kaks, üks tunnus jäetakse referentskategoriaiks, mille tõenäosust sihtgruppi kuulumiseks teiste tunnuste vastava tõenäosusega võrreldakse. Samamoodi käitatakse kõigi mudelisse lülitatavate sõltumatute tunnustega.

Keskseteks näitajateks logistilise regressioonanalüüsi tulemuste tõlgendamisel on regressioonikoefitsient \bullet ja riskisuhe $\exp(\bullet)$. Regressioonikoefitsiendi märgi alusel otsustatakse, kas vastava sõltumatu tunnuse väärtuse puhul on vaatlusobjekti tõenäosus kuuluda sihtgruppi suurem või väiksem kui referentskategoriaiks valitud väärtuse korral. Näiteks valides haridustunnuse puhul referentskategoriaiks kõrgharidusega inimesed ning sõltuvas tunnuses sihtgrupiks eeslinnastujad (alternatiivne grupp mitte-eeslinnastujad), tähendaks negatiivne regressioonikordaja kesk- ja põhihariduse puhul, et viimased eeslinnastuvad kõrgharidusega inimestega võrreldes harvem. Seose olulisuse üle otsustatakse statistilise testi alusel, millest statistikaprogramm SPSS pakub *Wald-test*'i. Olulisuse nivoo p viimases peegeldab, kas võrreldud gruppide tõenäosus kuuluda sihtgruppi erineb üksteisest statistiliselt olulisel määral.

Seose olulisuse korral näitab riskisuhe, mitu korda on sihtgruppi kuulumise tõenäosus uuritava sõltumatu tunnuse väärtuse korral suurem referentskategorial vastavast tõenäosusest. Kui regressioonikoefitsient on plussmärgiga, ületab $\exp(\bullet)$ väärtus ühe ning tulemuste tõlgendamisel saab öelda, et võrreldes referentsgrupiga on vastava rahvastikugrupi puhul uuritavasse sihtrühma kuulumise tõenäosus riskisuhte kordselt suurem. Negatiivse olulise regressioonikoefitsiendi puhul on $\exp(\bullet)$ väärtus alla ühe ning sündmuse toimumise tõenäosus on võrreldes referentsgrupiga $1/\exp(\bullet)$ korra väiksem. Kui ülaltoodud näites oleks keskharidusega inimeste riskisuhe (negatiivse olulise regressioonikoefitsiendi korral) 0,7, tähendaks see, et keskharidusega inimeste eeslinnastumise tõenäosus on $1 / 0,7$ korda ehk 1,4 korda kõrgharidusega inimeste vastavast tõenäosusest väiksem. Riskisuhte 1,4 puhul (regressioonikordaja positiivne) eeslinnastuksid keskharidusega vastajad aga 1,4 korda sagedamini.

Traditsiooniline küsimus regressioonimudeli koostamisel on mudelisse võetavate sõltumatute tunnuste valik. Põhimõtteliselt on siinkohal võimalik lähtuda kahest kriteeriumist. Esiteks tuleks hüpoteeside testimiseks mudelisse lülitada uurimistöö teoreetilistest lähtekohtadest tulenevad sõltumatud tunnused ning tagada nii mudeli interpreteeritavus. Teiseks on olemas hulk statistilisi näitajaid, millega saab hinnata mudeli kirjeldusvõimet.

Käesolevas töös uuritakse rahvastiku allrühmade tõenäosust eeslinnastuda erinevatele eeslinnaaladele. Seega olid koostatud mudelites sõltumatuteks tunnusteks rahvastiku allrühmad – soo - ja vanusegrupid, erineva suurusega leibkonnad, rahvusrühmad, erineva haridustasemega rahvastikugrupid, erineva tööalase staatusega inimesed ning ettevõtjad ja mitte-ettevõtjad. Need tunnused kirjeldasid nii inimestest endast

sõltumatuid demograafilisi fakte kui ka elu jooksul omandatavat sotsiaalset staatust. Et eesmärk oli võrrelda mudelid ka omavahel, kasutati kõigi mudelite puhul sama sõltumatute tunnuste komplekti ning tunnuste mudelisse lülitamisel sama järjekorda. Analüüsis jälgiti, milliste tunnuste mõju jäi oluliseks pärast kõigi tunnuste mudelisse kaasamist ning kuidas muutusid mudeli parameetrid iga järgneva tunnuse lisamisel.

Mudeli kirjeldusvõimet hindavatest näitajatest kasutatakse koostatud mudelites rahvastiku-uuringutes tavapäraselt suurima tõepära ($-2LL$) näitajat. Selle väärtuse langedes paraneb mudeli kirjeldusvõime. Oluline logistilise regressioonanalüüsi rakendamise eeldus on veel sihtgruppi ja alternatiivsesse gruppi kuuluvate vaatlusobjektide enam-vähem võrdne arv sõltuvas muutujas. Logistilise regressioonanalüüsi keskne kontseptsioon on sihtgruppi kuulumise tõenäosus. Kui mudeli poolt ennustatud tõenäosus on vastava sõltumatu tunnuse väärtuse korral vähemalt 0,50, klassifitseerib mudel kõik selle väärtusega vaatlusobjektid sihtgruppi, ning tõenäosusega alla 0,50 alternatiivsesse gruppi. Ühe sõltuva tunnuse väärtusega vaatlusobjektide väga suure ülekaalu korral ei klassifitseeri logistiline regressioon vaatlusobjekte korrektselt (näiteks Tallinna jääjate ülekaal võrreldes eeslinnastujatega). Seetõttu valitakse ühe grupi domineerimisel logistilise regressioonanalüüsi läbiviimiseks suuremast grupist juhuvalikuga samasugune arv vaatlusobjekte, nagu on väiksemas grupis, ning saavutatakse nii parem objektide klassifitseerimise tulemus. Teise mudelit hindava kriteeriumina võibki kasutada mudeli koostamisel toimunud klassifitseerimise korrektsust. Vaatlusobjektide klassifitseerimise tabelid mudelite kaupa esitatakse lisa 1.

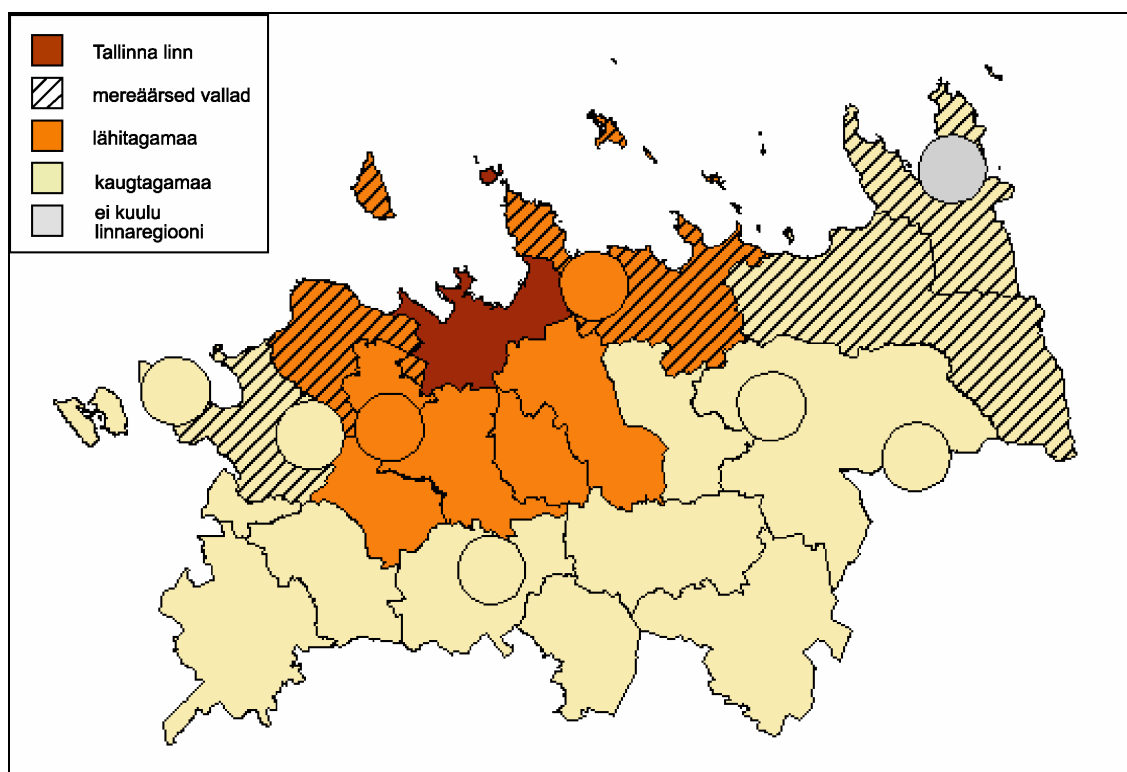
Binaarse logistilise regressioonanalüüsi kasutamisel on ka mõningaid piiranguid. Üks logistilise regressioonanalüüsi kasutamise eeldusi on suur vaatlusobjektide arv. Rahvaloenduse andmete näol on tegemist mahuka isikuandmestikuga ning see eeldus on täidetud. Mõningaseks piiranguks tulemuste tõlgendamisel on regressioonikoefitsientide ja riskisuhete esitamine üksnes referentskategoriaks valitud rühma suhtes. Näiteks saame väita, et keskharidusega ja sellest madalama haridusega vastajad eeslinnastuvad väiksema tõenäosusega kui võrdlusgrupiks olev kõrgharidusega inimeste rühm. Samas ei saa me sellise analüüsi ülesehituse alusel statistiliselt tõestada kahe madalama haridusega grupi erinevust. Selleks peaks läbi tegema mahuka lisaanalüüsi, milles üksteise järel valitakse referentsgrupiks erinevad sõltumatu tunnuse kategooriad. Alternatiiviks on rakendada multinominaalset logistilist regressioonanalüüsi, mille tulemuste tõlgendamine on mõnevõrra keerukam. Binaarses logistilises regressioonis piisab järelduste tegemisel enamasti siiski ühest analüüsi etapist. Valides referentsgruppideks töö sisulistest kaalutlustest lähtuvad rahvastikurühmad, ei ole tavaliselt täpne uuritavate rahvastikurühmade järjestamine tõenäosuste väärtuste järgi oluline.

3.3. Analüüsis kasutatavad tunnused

3.3.1. Ruumilised analüüsiüksused

Statistikaameti poolt loodud 2000. aasta rahvaloenduse andmebaasis olevaid tunnuseid kohandati käesoleva töö eesmärkide järgi. Ruumiliste analüüsiüksuste defineerimisel olid aluseks rahvaloenduse isikulehe ning eluruumi- ja leibkonnalehe küsimused (Lisa 2). Uuritavad ruumilised üksused olid Tallinn, Tallinna tagamaa,

lähi- ja kaugtagamaa, mereäärsed ja mitte-mereäärsed omavalitsusüksused, linnad ja vallad tagamaal ning erinevad eluruumi tüübid. Nende üksuste (v.a eluruumi tüüp) defineerimine lähtus inimese püsielukoha omavalitsusüksusest 2000. aastal (tabel 11, kaart 3). Tallinna tagamaa koosseisu kuuluvad omavalitsusüksused on esitatud peatükis 1.2. (tabel 1; kaardid 1 ja 2). Lähitagamaaks loeti kõik Tallinnaga piirnevad vallad ning kaks Tallinnale lähemal paiknevat satelliitlinna – Maardu ja Saue. Mereäärseteks tagamaa osadeks loeti kuus mereäärset valda – Keila, Harku, Viimsi, Jõelähtme, Kuusalu ja Loksa. Erandina jäeti sellest grupist välja mereäärsed linnad Paldiski ja Maardu, sest eesmärk oli analüüsida mereäärset maa-asustust. Linnalisteks omavalitsusüksusteks tagamaal olid Keila, Saue, Paldiski, Kehra ja Maardu linn ning Kohila ja Aegviidu alev. Vastavatesse piirkondadesse eeslinnastujate identifitseerimiseks võrreldi inimeste elukohta 2000. aastal nende 1989. aasta rahvaloenduse aegse elukohaga. Analoogselt leiti perioodi jooksul Tallinna jäänute rühm.



Kaart 3. Andmeanalüüsis kasutatavad tunnused: tagamaa geograafilised osad

Tabel 11. Andmeanalüüsis kasutatavad tunnused: tagamaa geograafilised osad

Tagamaa osa	Omavalitsusüksus (2000. aastal)
Lähitagamaa	Viimsi, Saue, Rae, Harku, Kiili, Saku ja Jõelähtme vald; Maardu ja Saue linn
Kaugtagamaa	ülejäänud tagamaa omavalitsusüksused
Mereäärsed piirkonnad	Keila, Harku, Viimsi, Jõelähtme, Kuusalu ja Loksa vald
Mitte-mereäärsed piirkonnad	ülejäänud tagamaa omavalitsusüksused
Tagamaa linnad	Kehra, Keila, Maardu, Paldiski, Saue linn; Aegviidu ja Kohila alev
Tagamaa vallad	ülejäänud tagamaa omavalitsusüksused

Tabel 12. Andmeanalüüsis kasutatavad tunnused: eluruumi tüübid tagamaal

Eluruumi tüüp (lõpptunnus)	Hoone ehitusaeg (algtnnusus)	Eluruumi tüüp (algtnnusus)
vanem eramu	kuni 1960	pereelamu / osa pereelamust
keskmise vanusega eramu	1961–1990	pereelamu / osa pereelamust
suvila suvilapiirkondades	1961–1990	pereelamu / osa pereelamust
uuseramu	1991 ja hiljem / pooleliolev	pereelamu / osa pereelamust
eramu, vanus teadmata	teadmata	pereelamu / osa pereelamust
uus korter	kuni 1990	korter
vanem korter	1991 ja hiljem / pooleliolev	korter
korter, vanus teadmata	teadmata	korter
muu eluruum / eluruumi tüüp teadmata	kõik väärtused / ei küsitud	omaette tuba / majutusruum / elamiseks kasutatav mitteeeluruum / eluruumi tüüp teadmata

Tagamaa eluruumi tüüpide määratlemise aluseks olid eluruumi- ja leibkonnalehe küsimused 2 (eluruumi tüüp) ja 11 (hoone ehitusaeg). Eluruumi tüübi tunnuse väärtused rühmitati, uued väärtused olid “eramu” (pereelamu / osa pereelamust), “korteri” ning “muu eluruum / eluruumi tüüp teadmata” (omaette tuba (toad) / majutusruum / elamiseks kasutatav mitteeeluruum / eluruumi tüüp teadmata) (tabel 12). Seejärel klassifitseeriti eluruumid ehitusaja järgi. Eramud jaotati järgmistesse rühmadesse: “vanemad eramud” (ehitusaeg 1960. aastani), “keskmise vanusega eramud” (1961–1990), “uuseramud” (1991. aasta ja hiljem / pooleliolev) ning “teadmata ehitusajaga eramud”. Korteri ehitusaeg langes valdavalt sotsialismiperioodile, seega klassifitseeriti korterid järgmiselt: “vanemad korterid” (ehitusaeg 1990. aastani), “uued korterid” (1991. aastal ja hiljem / pooleliolev) ning “teadmata ehitusajaga korterid”. Rühm “muu eluruum / eluruumi tüüp teadmata” jäeti ehitusaja järgi klassifitseerimata, sest sellesse rühma kuuluvate vastuste korral loendusel hoone ehitusaega enamasti ei küsitud.

Viimase sammuna jaotati “keskmise vanusega eramud” (1961–1990) kahte rühma. Eristati nõukogude perioodil tagamaale rajatud suvilapiirkondades asuvad suvilad ning ülejäänud sama perioodi eramajad. Suvilapiirkondades elamist ei olnud rahvaloenduse andmebaasi alusel võimalik selgitada ning selleks kasutati alternatiivseid allikaid. Statistikaameti geoinfosüsteemide sektori abil koostati rahvaloendusele eelnenud eluasemete kaardistamise andmete alusel GIS-andmebaas Tallinna tagamaal asuvatest nõukogude perioodil rajatud suvilapiirkondadest ning anti hinnang suvilate (olenemata sellest, kas seal rahvaloenduse ajal oli püsielanikke või mitte) arvu kohta asulate kaupa. Rahvaloenduse põhiandmebaasi alusel leiti kõigepealt nende elanike arv asulates, kes elasid perioodil 1961–1990 ehitatud eramajades. Leitud arv jagati keskmise leibkonnaliikmete arvuga ning saadi vaadeldaval perioodil ehitatud majades (suvilates ja teistes eramutes kokku) elavate leibkondade arv asulate lõikes. Seda võrreldi asula suvilate arvuga. Valdavalt oli asulates, milles suvilapiirkonnad paiknesid, suvilaid saadud leibkondade arvuga võrreldes väga palju kordi rohkem. Seetõttu võib eeldada, et enamik perioodil 1961–1990 ehitatud majades elavatest inimestest elas neis asulates suvilaaladel.

Potentsiaalse vea kõrvaldamiseks konsulteeriti Harju Maavalitsuse arengu- ja planeeringuosakonna peaspetsialisti Tenno Sivadiga ning selekteeriti suvilaalad sisaldavatest asulatest välja need, milles suvilate arv võrreldes teiste samal perioodil ehitatud eramajadega jääb tagasihoidlikuks. Lõpuks jaotatigi suvilaaladega asulad kahte rühma – asulad, milles domineerivad suvilad, ning asulad, milles domineerivad

teised keskmise vanusega eramud (lisa 3). Asulates, kus suvilaalased ei olnud, loeti kõik perioodil 1961–1990 ehitatud eramud “keskmise vanusega eramute” rühma.

Lõpptulemusena moodustus andmeanalüüsis kasutatud eluruumi tüüpi näitav tunnus tabeli 12 esimeses veerus näidatud väärtustega. Andmeanalüüsis vaadeldi neisse tagamaa eluruumidesse eeslinnastunud rahvastikku, s.o inimesi, kes elasid 1989. aastal Tallinnas ning 2000. aastal Tallinna tagamaal.

3.3.2. Rahvastiku allrühmad

Rahvastiku allrühmi kirjeldavad tunnused põhinesid enamasti isikulehe küsimustel. Eeslinnastumise tõenäosust uuriti järgmiste rahvastiku allrühmade järgi: soogrupid, vanusegrupid, erineva suurusega leibkonnad, rahvusrühmad, erineva haridustasemega inimesed, erineva tööalase staatusega inimesed ning ettevõtjad ja mitte-ettevõtjad. Tabel 13 näitab, milliseid kategooriaid nende tunnuste raames analüüsis eristati. Täpsemalt on vaja selgitada tööalast staatust ning ettevõtlusega tegelemist näitavate tunnuste moodustamist.

Tabel 13. Andmeanalüüsis kasutatavad tunnused: rahvastiku allrühmad

Tunnus	Kategooriad
Sugu	mees / naine
Vanus	noored (15–29-aastased) / perealised (30–49-aastased) / vanemas tööeas inimesed (50–64-aastased) / pensionialised (65-aastased ja vanemad)
Leibkonna suurus	1-liikmelised leibkonnad / 2-liikmelised leibkonnad / 3-liikmelised leibkonnad / 4- ja 5-liikmelised leibkonnad / 6- ja enamaliikmelised leibkonnad
Rahvus	eestlane / mitte-eestlane
Haridus	kõrgharidus / keskharidus / alla keskhariduse
Tööalane staatus	tippametite esindajad / keskastme ametite esindajad / lihtsamate ametite esindajad / töötud / tööalase staatuse segarühm (mitteaktiivsed)
Ettevõtjaks olemine	ettevõtjad / mitte-ettevõtjad

Tabel 14. Andmeanalüüsis kasutatavad tunnused: tööalase staatuse tunnus

Tööalane staatus	Ametialane positsioon / Mittetöötamise põhjus
Tippametite esindajad	töötav: seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid / tippspetsialistid
Keskastme ametite esindajad	töötav: keskastme spetsialistid ja tehnikud / ametnikud
Lihtsamate ametite esindajad	töötav: teenindus- ja müügitöötajad / oskus- ja käsitöölised / seadme- ja masinaoperaatorid / lihttöölised
Töötud	mittetöötav: ei tööta, otsib aktiivselt tööd, valmis tööle asumaks / muudel põhjustel mittetöötav
Tööalase staatuse segarühm	töötav: põllumajanduse ja kalanduse oskustöölised / relvajõud / töötav, amet teadmata mittetöötav: pensionär / kodune / (üli)õpilane / ajateenija / töötamine või mittetöötamine teadmata

Tööalase staatuse tunnus moodustati mittetöötavate inimeste tööturult eemal viibimise põhjuste ja töötavate inimeste ametialase positsiooni järgi (isikulehe 24., 25., 29. ja 30. küsimus) (tabel 14). Ametipositsiooni alusel identifitseeriti lõpptunnuse tarvis “tippametite”, “keskastme ametite” ja “lihtsamate ametite” esindajad. Tippametite hulka kuulusid “seadusandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid” ning “tippspetsialistid”. Keskastme ametiteks loeti “keskastme spetsialistid ja tehnikud” ning “ametnikud”. Lihtsamate ametite rühma kuulusid lõpptunnuses “teenindus- ja müügitöötajad”, “oskus- ja käsitöölised”, “seadme- ja masinaoperaatorid” ning “lihttöölised”. Mittetöötavate inimeste rühmade alusel defineeriti aga lõpptunnusesse “töötute” rühm. Sellesse kuulusid nii aktiivselt tööd otsivad inimesed kui ka nn heitunud töötud,

kes tööd aktiivselt ei otsinud⁸ (vastusevariandid “ei tööta, otsib aktiivselt tööd, valmis tööle asuma” ning “muudel põhjustel mittetöötav”). “Põllumajanduse ja kalanduse oskustöölised” ning “relvajõud” klassifitseeriti “töölase staatuse segarühma”, sest nende rändekäitumine erines teiste gruppidega võrreldes oluliselt (elati valdavalt samas kohas, kus töötati). Samuti kuulusid töölase staatuse segarühma “töötavad inimesed, kelle amet oli teadmata”. Mittetöötavatest lisandusid töölase staatuse segarühma veel “(üli)õpilased”, “pensionärid”, “ajateenijad”, “kodused” ning isikud, kelle kohta informatsioon nende töötamise või mittetöötamise kohta puudus (“töötamine või mittetöötamine teadmata”). Enamasti moodustasid töölase staatuse segarühma siiski mitteaktiivsed inimesed. Mudelite koostamise aluseks olevates andmebaasides oli “pensionäride” ja “koduste” osatähtsus selles töölase staatuse rühmas 78–85%, mistõttu seda rühma võib üldiselt tõlgendada majanduslikult mitteaktiivsete inimeste rühmana.

Viimane rahvastiku allrühma näitav tunnus “ettevõtjaks olemine” defineeriti inimese elatusallikaid näitava isikulehe 19. küsimuse alusel. Viimase 12 kuu elatusallikate alusel loeti ettevõtjateks inimesed, kes nimetasid peamise elatusallikana “ettevõtjatulu, tulu talupidamisest” või “omanditulu ja sissetulekuid kapitalilt”. Nii identifitseeriti aktiivsemad ja edukamad ettevõtjad ning teised, keda analüüsis nimetati “mitte-ettevõtjateks”. Definitsiooni järgi kuuluvad ettevõtjate rühma järelikult ka ettevõtjate pereliikmed.

⁸ Loenduseeskirja järgi (Statistikaamet 1999, 47) kuuluvad nn heitunud töötajad rühma, kes mittetöötamise põhjusena nimetasid “muudel põhjustel mittetöötav”.

4. ANDMEANALÜÜS – ÜLEMINEKUAJA EESLINNASTUMINE TALLINNA LINNAREGIOONIS

4.1. Eeslinnastumise ulatus ja intensiivsus Tallinna ümbruses

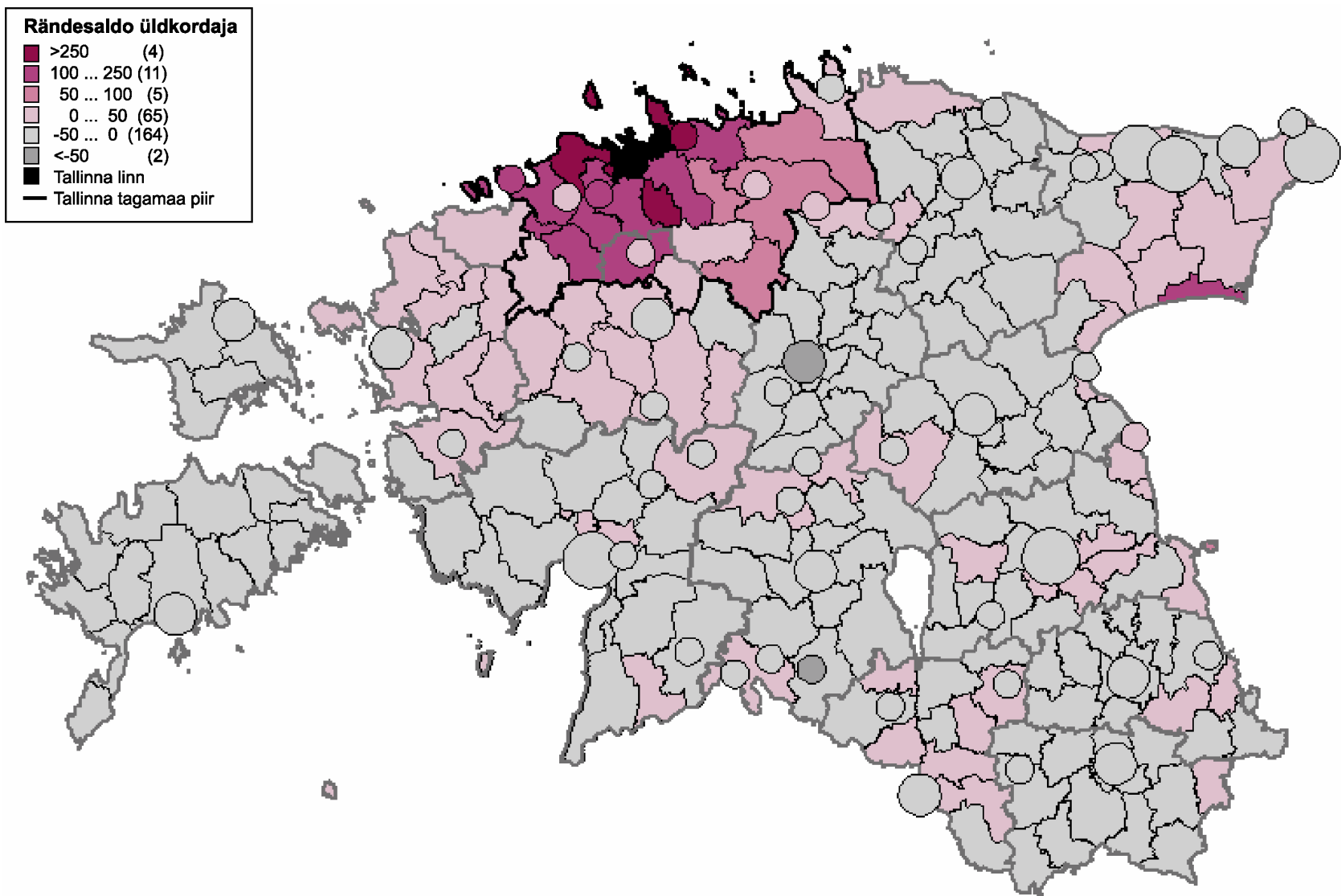
Tallinna linnaregioonis üleminekuajal toimunud eeslinnastumise analüüsi alustame ülevaatliku eeslinnastumise geograafilist levikut kirjeldava peatükiga. Selleks analüüsime kõigepealt Tallinnaga seotud rännet kõigis Eesti omavalitsusüksustes, et hinnata, kui ulatuslik oli Tallinna mõjuala, mida eeslinnastumine taasiseseisvumisjärgsel perioodil puudutas. Seejärel keskendume eeslinnastumise intensiivsuse analüüsimisele käesolevas töös defineeritud Tallinna tagamaa piires.

4.1.1. Tallinna ja muu Eesti vaheline ränne

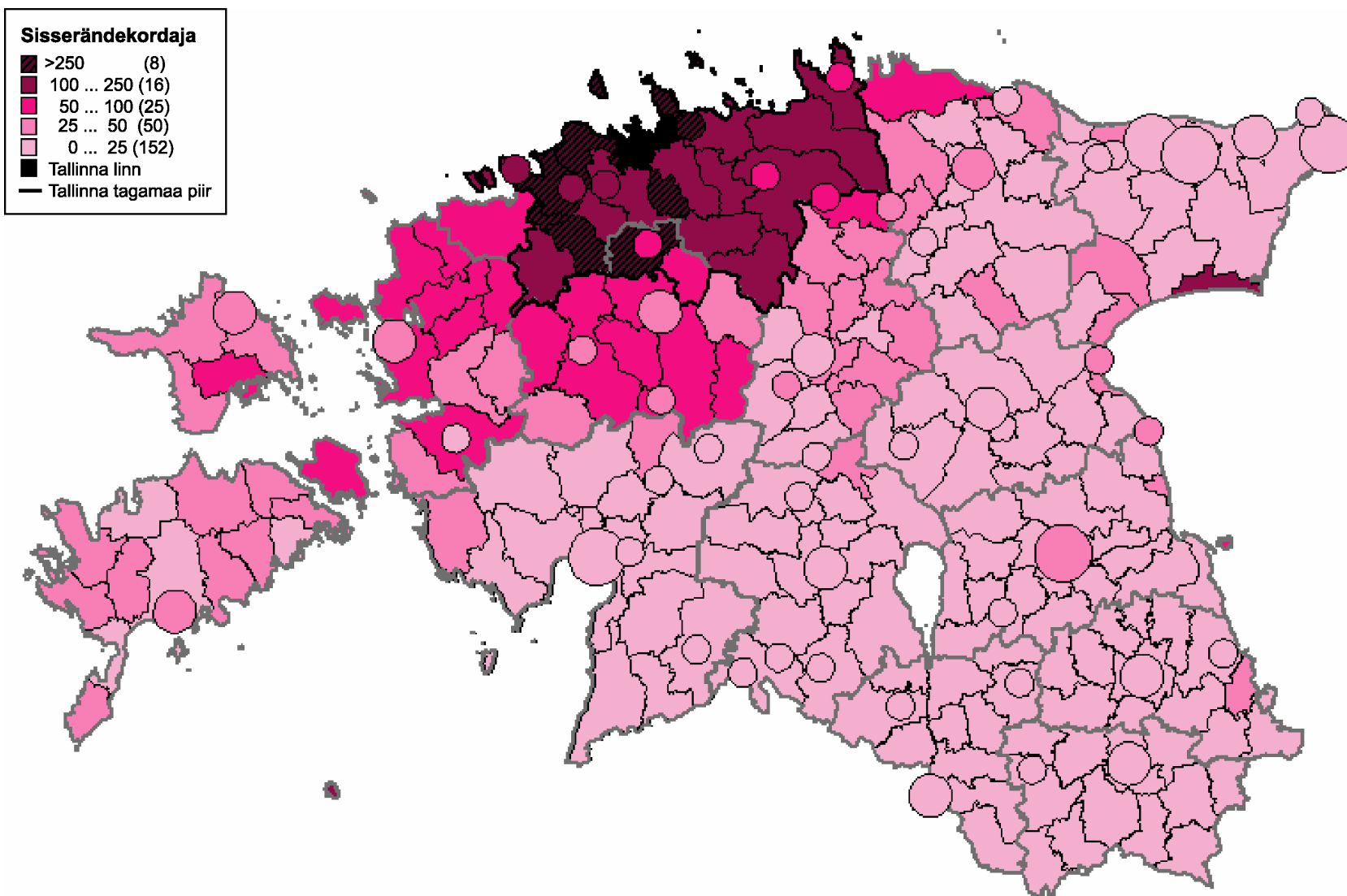
Analüüsides Tallinnaga seotud rännet kõigi Eesti kohaliku omavalitsuse üksuste lõikes, näeme, et rändesaldo üldkordaja väärtus kahaneb, kui kaugus pealinnast kasvab (kaart 4). Seega suureneb Tallinnaga toimuva rände tulemusena rahvastik rohkem just Tallinnale lähemal paiknevates piirkondades. Positiivne rändesaldo on kõigil omavalitsusüksustel, mis jäävad 15%-lise pendelrände intensiivsuse kriteeriumi alusel defineeritud Tallinna tagamaa piiresse. Järelikult kinnitab analüüs, et pealinnaregiooni siseselt oli 1990. aastate domineeriv rändesuund eeslinnastumine. Huvitavaks tulemuseks on rahvaarvu kasv Tallinnaga toimunud rände tulemusena ka läänepoolsete naabermaakondade (Läänemaa ja Raplamaa) maaomavalitsusüksustes.

Sisserändekordajat ja väljarändekordajat kirjeldavad kaardid (5 ja 6) näitavad samuti, et nii pealinnast saabuv sisseränne kui ka sinna suunduv väljaränne on intensiivsem Tallinnale lähemates piirkondades. Seega on Tallinnal oma rändealane mõjupiirkond. Vähem mõjutab Tallinnaga seotud ränne Ida- ja Lõuna-Eestit. Analoogselt rändesaldokordaja analüüsiga ilmneb ka sisserändekordaja puhul, et Tallinnast saabujad hõlmavad suhteliselt suure osa rahvastikust ka Lääne- ja Raplamaa valdades.

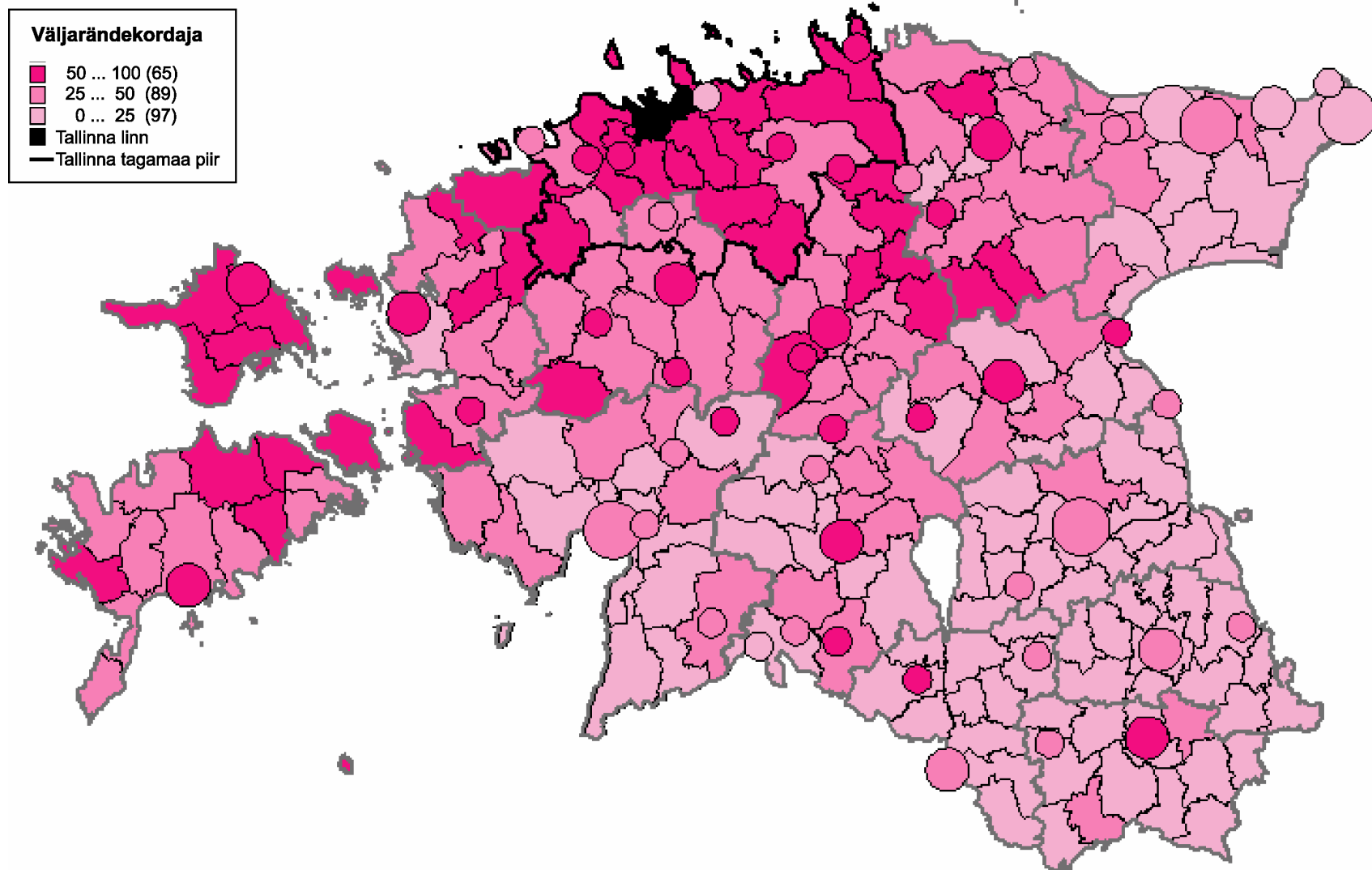
Sellised tulemused tõstatavad küsimuse, milliste rändemotiividega on pealinnast erinevale kaugusele toimunud ränne seletatav. Tallinna suunduva pendelrände intensiivsuse analüüs (kaart 7) näitab, et paralleelselt rändesaldo väärtuse vähenemisega langeb Tallinnast kaugenedes ka Tallinnas tööl käivate inimeste osatähtsus. See viitab võimalusele, et ka kaugemates omavalitsusüksustes on tegemist tüüpiliste eeslinnastujatega, kes pärast elukohavahetust jäävad igapäevaselt Tallinnaga seotuks. Teiselt poolt võib kaugematesse piirkondadesse rännanute puhul olla tegemist täiesti erinevate rahvastikurühmadega. Siinkohal keskendutakse siiski Tallinnast saabunute kirjeldamisele töö esimeses osas määratletud Tallinna tagamaa piires.



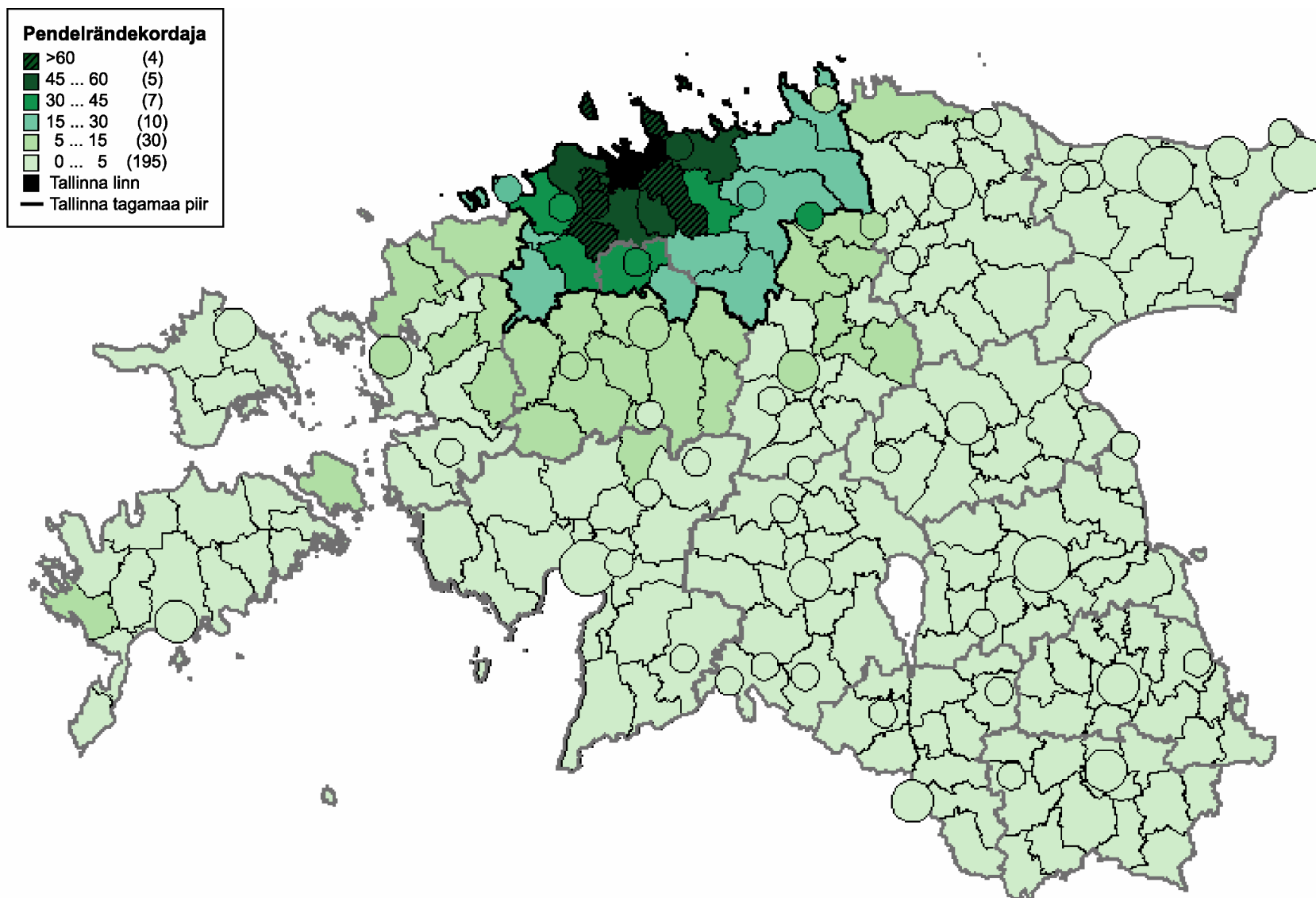
Kaart 4. Linnade ja valdade rändesaldo üldkordaja Tallinna suhtes perioodil 1989–2000 (‰)



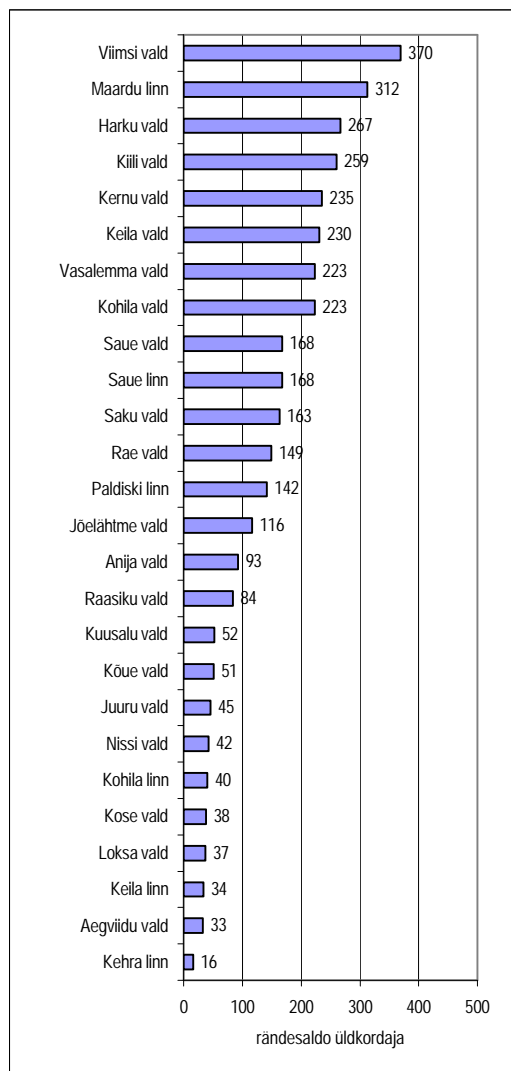
Kaart 5. Linnade ja valdade sisserändekordaja Tallinna suhtes perioodil 1989–2000 (%)



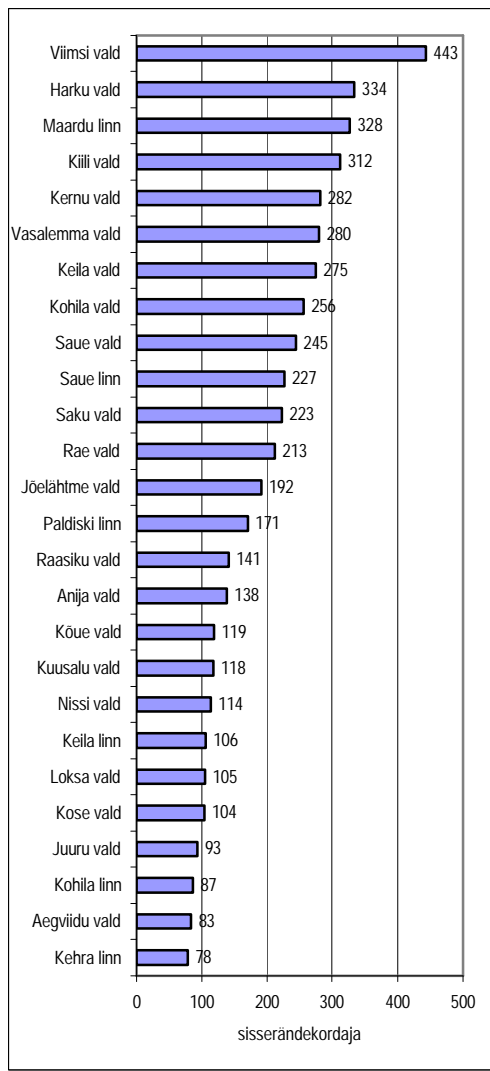
Kaart 6. Linnade ja valdade väljarändekordaja Tallinna suhtes perioodil 1989–2000 (%)



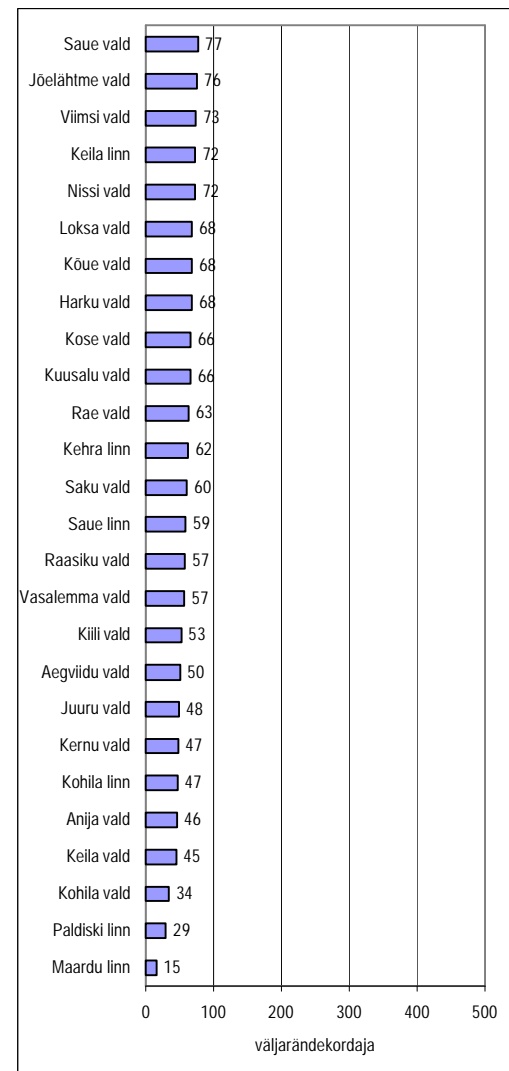
Kaart 7. Tallinnas töötavate inimeste osatähtsus linnade ja valdade töötajaskonna hulgas 2000. aastal (%)



Joonis 11. Tallinna tagamaa omavalitsusüksuste rändesaldo üldkordaja Tallinna suhtes, %



Joonis 12. Tallinna tagamaa omavalitsusüksuste sisserändekordaja Tallinna suhtes, %



Joonis 13. Tallinna tagamaa omavalitsusüksuste väljarändekordaja Tallinna suhtes, %

4.1.2. Tallinna ja tagamaa vaheline ränne⁹

Kokku saabus kahe rahvaloenduse vahelisel perioodil 26 Tallinna ümbruse omavalitsusüksusesse, mida selles töös vaadeldakse pealinna tagamaana, 21 103 endist Tallinna elanikku ning vastupidises suunas rändas 5474 inimest (tabel 15).

Tabel 15. Tallinna tagamaa ränne Tallinnaga

Tallinnast saabujad	21 103
Tallinnasse lahkujad	5 474
rändesaldo	15 629
perioodikeskmine elanikkond	97 475
rändesaldo üldkordaja, ‰	160
sisserändekordaja, ‰	216
väljarändekordaja, ‰	56

Tagamaa rändesaldo oli Tallinna suhtes 15 629 rändaja võrra positiivne, mis tähendas, et tagamaa rahvaarvu kasv Tallinnaga toimunud rändevahetuse tulemusena oli 16%. Tallinn seevastu aga kaotas tagamaale 5% elanikkonnast (perioodikeskmine riskialune elanikkond Tallinnas 350 867).

Tagamaa kohaliku omavalitsuse üksuste võrdluses oli saldokordaja väärtus (kaart 4, joonis 11) suurim järgmistes Tallinna naaberomavalitsusüksustes – Viimsi vallas, Maardu linnas ning Harku ja Kiili vallas. Viimsi valla ja Maardu linna rahvastik kasvas Tallinnaga seotud rände tulemusena ligikaudu kolmandiku ning Harku ja Kiili valla rahvastik neljandiku võrra. Ka kõik teised Tallinna lähimavalitsusüksused (Saue vald ja linn, Saku, Rae ja Jõelähtme vald) kasvasid rändevahetuse tulemusena enam kui kümnendiku – 12% kuni 17%. Lähimavalitsusüksustega võrreldavad olid kaugemad läänepoolsed omavalitsusüksused – Kernu, Keila, Vasalemma ja Kohila vald, kus rahvastiku kasv ulatus 22%-st kuni 24%-ni ning Paldiski linn kasvuga 14%.

Tallinnast saabuva sisserände analüüs annab saldokordaja analüüsiga sarnase tulemuse (kaart 5, joonis 12), sest vastupidise (Tallinna-suunalise) rände sooritajate suhe omavalitsusüksuste rahvaarvu eriti ei varieeru (kaart 6, joonis 13). Tallinnast saabujatel oli taas kõige suurem roll Viimsi, Harku ja Kiili valla ning Maardu linna rahvastiku kujunemises, neile järgnesid Kernu, Vasalemma, Keila ja Kohila vald. Suhteliselt suurem oli pealinnast saabujate osa ka teistes lähitagamaa omavalitsusüksustes. Huvitav oli intensiivne ränne Maardu linna. Sealjuures oli Maardu ja Tallinna vaheline ränne sisuliselt ühesuunaline – sisserändekordaja järgi kuulus Maardu kõige enam rahvastikku juurde saanud omavalitsusüksuste hulka. Ränne Maardust Tallinna suunas jäi aga äärmiselt tagasihoidlikuks.

Lisaks pakub huvi eeslinnastumise intensiivsus töö kesketes ruumilistes analüüsiüksustes. Rändesaldo üldkordaja väärtuste poolest erines lähitagamaa oluliselt kaugtagamaast. Lähitagamaa rahvastik kasvas Tallinnaga seotud rände mõjul 29% ja kaugtagamaa rahvastik 15%. Tagamaa mereäärsete valdade suhteline elanikkonna kasv Tallinna rände mõjul oli mitte-mereäärsete linnade ja valdadega võrreldes samuti suurem (mereäärsed vallad 21%, teised 15%). Tagamaa linnade ja valdade rändesaldo üldkordaja Tallinna suhtes oli aga võrdne (mõlemas 16%). Et eluaseme tüüpi puudutav info oli teada vaid 2000. aasta seisuga, siis eluaseme tüüpide kaupa rändesaldot esitada ei saa.

⁹ Sh ränne institutsioonidesse (kinnipidamisasutused, lastekodud, vanadekodud jne)

4.1.3. Eeslinnastujate jaotumine tagamaal¹⁰

Tallinnast tagamaale rännanute absoluutne jaotumine annab rände suhtarvudega võrreldes tulemustele teistsuguse varjundi. Jättes kõrvale institutsioonidesse suundunud rahvastiku, asus Tallinna tagamaale elama 20 324 inimest. Omavalitsusüksuste lõikes rändas (tabel 16) viiendik pealinnast tagamaale läinutest Maardu linna, järgnesid Viimsi vald enam kui kümnendikuga ning Harku, Saue, Rae ja Saku vald 6% kuni 8%-ga. Saue ja Keila linn ning Jõelähtme ja Keila vald saavad tagamaale asunutest võrdselt 4%. Rändega nimetatud valdadesse ja linnadesse on seletatav kokku kolm neljandikku eeslinnastumisest. Ainsana Tallinna naabervaldadest on absoluutarvudes harvem kolitud Kiili valda, mis suhtelise rahvastiku kasvu järgi oli võrreldav kõige enam rahvastikku juurde saanud omavalitsusüksustega.

Tabel 16. Eeslinnastujate jaotumine tagamaal: kohaliku omavalitsuse üksused

	eeslinnastujate arv	jaotumine, %
Maardu linn	3 964	19,5
Viimsi vald	2 429	12,0
Harku vald	1 571	7,7
Saue vald	1 368	6,7
Rae vald	1 311	6,5
Saku vald	1 239	6,1
Saue linn	889	4,4
Keila linn	807	4,0
Jõelähtme vald	774	3,8
Keila vald	762	3,7
Kiili vald	522	2,6
Raasiku vald	504	2,5
Paldiski linn	503	2,5
Kohila vald	469	2,3
Vasalemma vald	458	2,3
Kose vald	418	2,1
Kuusalu vald	397	2,0
Kernu vald	333	1,6
Anija vald	324	1,6
Nissi vald	311	1,5
Kohila linn	244	1,2
Kehra linn	224	1,1
Loksa vald	165	0,8
Kõue vald	148	0,7
Juuru vald	122	0,6
Aegviidu vald	68	0,3
KOKKU	20 324	100,0

Lähi- ja kaugtagamaa võrdluses (tabel 17) domineeris lähitagamaa, kuhu asus elama kaks kolmandikku (69%) kõigist eeslinnastujatest ning kus oli ka rahvastiku kasv Tallinnaga toimuva rände mõjul kõige suurem. Juhul, kui edaspidisest analüüsist selguks, et lähi- ja kaugtagamaale eeslinnastusid erinevad rahvastikurühmad, võiksime sellest teha ka esialgsed järeldused Lääne- ja Raplamaale suundunud rändevoogude kohta. Kuus tagamaa mereäärset valda, mille rändesaldokordaja oli ülejäänud omavalitsusüksustega võrreldes suurem, said Tallinnast tagamaale saabuvast rändevoost peaaegu kolmandiku (30%). Linnaliste ja maaliste tagamaa omavalitsusüksuste võrdluses suundus kolmandik (33%) kõigist eeslinnastujatest linnadesse ning kaks kolmandikku tagamaa valdadesse. Samas näitab eeslinnastujate

¹⁰ V.a ränne institutsioonidesse

jaotumine tagamaa omavalitsusüksuste järgi, et lähitagamaale rännanutest langeb Maardu linna arvele enam kui neljandik ning tagamaa linnadesse eeslinnastumisest peaaegu kaks kolmandikku. Mereäärsetesse piirkondadesse eeslinnastujatest kaks kolmandikku aga on läinud kahte lähitagamaa mereäärsesse valda (Viimsi ja Harku).

Tabel 17. Eeslinnastujate jaotumine tagamaal: tagamaa geograafilised osad

	eeslinnastujate arv	jaotumine, %
lähitagamaale	14 067	69
kaugtagamaale	6 257	31
mereäärsetesse valdadesse	6 098	30
mitte-mereäärsetesse omavalitsusüksustesse	14 226	70
linnadesse	6 699	33
valdadesse	13 625	67
KOKKU	20 324	100

Tabel 18. Eeslinnastujate jaotumine tagamaal: eluruumi tüübid

	eeslinnastujate arv	jaotumine, %
uued eramud	4 306	21
keskmise vanusega eramud	1 721	8
suvilad	1 602	8
vanemad eramud	2 891	14
teadmata ehitusajaga eramud	341	2
eramu kokku	10 859	53
uued korterid	981	5
vanemad korterid	7 596	37
teadmata ehitusajaga korterid	531	3
korter kokku	9 108	45
<i>muu eluruum / eluruumi tüüp teadmata</i>	<i>357</i>	<i>2</i>
KOKKU	20 324	100

Eluruumi tüüpide lõikes (tabel 18) valis enam kui pool (53%) tagamaale asunutest eluasemeks eramaja ning 45% korteri, ülejäänud 2% elasid harvem esinenud eluruumis või eluruumis, mille tüüp ei ole teada. Täpsem andmete kontroll näitas, et valdav osa uutest korteritest oli ehitatud 1990. aastate alguses. Järelikult olid needki enamasti paneelalamute tüüpkorterid, mille ehitamine 1980. aastatel tagamaal hoogustus. Ka nende korterite puhul, mille vanust ei teatud, on ilmselt tegemist vanemate korteritega. Niisiis peegeldab kõigisse korteritesse asunute osatähtsus üsna hästi sotsialismiperioodi tüüpkorterite rolli eeslinnastujate eluasemestruktuuris. Teame, et Tallinna elamufondist hõlmasid 1990. aastatel ligikaudu 90% korterid ning kaks kolmandikku inimestest elasid paneelmajade korterites (Tallinna ... 2000, 7, 20). Järelikult pidi enamik Tallinnast lahkunutest vahetama pealinna korteri tagamaa korteri vastu ning seetõttu polnud nende inimeste elukeskkonnas toimunud muutus kuigi suur. Põhjalikuma elukeskkonna muutuse tegi läbi viiendik (21%) eeslinnastujatest, kes suundusid tagamaa uutesse eramajadesse. Nii sotsialismiperioodi kolmel viimasel aastakümnel ehitatud eramajadesse kui ka suvilapiirkondadesse asus elama 8% eeslinnastujatest ning vanema eramu valis sihtkohaks 14% Tallinnast saabujatest.

4.2. Eeslinnastujate ja Tallinnasse jääjate võrdlus

4.2.1. Eeslinnastujate ja Tallinnasse jääjate struktuur rahvastiku allrühmade lõikes

Analüüsime kõigepealt, millistest rahvastikurühmadest koosnes kahe rahvaloenduse vahelisel perioodil Tallinnast tagamaale kolinud elanikkond (tabel 19). Mehi ja naisi oli eeslinnastujate seas enam-vähem võrdselt. Erinevas vanuses inimestest oli kõige

suurem eeslinnastujate rühm pereelised (38%). Kokku hõlmasid nooremad (alla 50-aastased) eeslinnastujad kõigist tagamaale rännanutest 70%. Eeslinnastujatest pool elab 2- või 3-liikmelistes ning kolmandik 4–5-liikmelistes peredes. Suurem osa eeslinnastujatest on eestlased (72%).

Haridustaseme ja töötamisega seotud faktide analüüsimisel võeti aluseks 2000. aastal vähemalt 26-aastane rahvastik. Selles vanuses on kõrgharidus potentsiaalselt juba omandatud ning need inimesed olid eelmise, 1989. aasta rahvaloenduse ajal vähemalt 15-aastased, millest alates loetakse inimesed tööeliseks. Peaaegu kaks kolmandikku selles vanuses eeslinnastujatest (60%) olid keskharidusega ning kõrgharidusega inimesed moodustasid neist neljandiku (25%). Tallinnast lahkunute tööalase staatuse järgi töötas 2000. aastal neljandik (24%) Tallinnast tagamaale läinutest tippametikohtadel, ent samapalju oli ka kõige madalamatel positsioonidel töötavaid eeslinnastujaid. Suurim eeslinnastujate grupp oli aga hoopis tööalase staatuse segarühm (30%), mis koosnes peamiselt majanduslikult mitteaktiivsetest inimestest. Ettevõtlusega oli seotud 4% eeslinnastujatest.

Tabel 19. Eeslinnastujate ja Tallinnasse jääjate jaotumine rahvastiku allrühmade lõikes

	eeslinnastujad, % (N=20324) (N*=14384)	Tallinnasse jääjad, % (N=315482) (N*=223241)
mees	48	44
naine	52	56
11–14	7	6
15–29	25	23
30–49	38	32
50–64	20	22
65+	10	17
1-liikmelised	10	12
2-liikmelised	25	26
3-liikmelised	25	27
4–5-liikmelised	34	31
6-liikmelised	6	4
eestlased	72	50
mitte-eestlased	28	50
alla keskhariduse*	15	16
keskharidus*	60	58
kõrgharidus*	25	26
tippametid*	24	19
keskastme ametid*	13	12
lihtsamad ametid*	24	26
töötud*	9	9
segarühm*	30	34
ettevõtjad*	4	2
mitte-ettevõtjad*	96	98
KOKKU	100	100

*2000. aastal vähemalt 26-aastased

Tabelis 19 toodi võrdluseks ka vaadeldud perioodil Tallinnasse jäänud elanikkonna struktuur. Kõige silmatorkavam tallinlaste ja eeslinnastujate erinevus seondub eeslinnastujate rahvusega – eeslinnastujad on enamasti eestlased, samal ajal on Tallinnasse jäänud elanike seas eestlasi ja mitte-eestlasi võrdselt. Peale selle on eeslinnastujad tallinlastega võrreldes pisut nooremad ja nende hulgas on suhteliselt rohkem mehi. Mõnevõrra sagedamini on tegemist ka suuremate leibkondadega. Eeslinnastujate hariduse struktuur Tallinna põliselanikega võrreldes ei erine. Eeslinnastujad töötavad veidi sagedamini kõrgematel ametikohtadel ning kuuluvad harvem tööalase staatuse segarühma (peamiselt mitteaktiivsed). Samuti on

eeslinnastujad sagedamini seotud ettevõtlusega. Kokkuvõtlikult võime siiski öelda, et eeslinnastujate rühm oli sisemiselt üsna heterogeenne. Kuigi enamik eeslinnastujatest olid nooremad inimesed (perealised, noored ja lapsed) ning valdavalt oli tegemist eestlastega, oli eeslinnastujate hulgas ka vanemaid inimesi, mitte-eestlasi, üksi elavaid inimesi, madalama haridustasemega ning tööturul kehvemas positsioonis olevaid ja majanduslikult mitteaktiivseid inimesi. Täpsemalt kontrollime erinevate rahvastikurühmade tõenäosust eeslinnastuda logistilise regressiooni mudeliga.

4.2.2. Rahvastiku allrühmade tõenäosus eeslinnastuda

4.2.2.1. Sõltuv tunnus ja sõltumatud tunnused logistilises regressioonianalüüsis

Logistilise regressioonianalüüsi rakendamise põhimõtteid kirjeldati peatükis 3.2. Olgu siinkohal veel kord mainitud, et logistilise regressiooni abil võrdleme erinevate rahvastikurühmade tõenäosust olla eeslinnastuja. Sõltuvas tunnuses on sihtgrupiks, millesse kuulumise tõenäosust regressioonimudeliga ennustatakse, eeslinnastujad ning alternatiivseks grupiks perioodi jooksul Tallinna elama jäänud elanikkond. Seega, kui ühe rahvastikurühma puhul on eeslinnastumise tõenäosus suurem, on selle rühma Tallinnasse jäämise tõenäosus väiksem ja vastupidi. Andmebaasis on eeslinnastujatele omistatud kodeeringuks 1 ning tallinlastele 0 (tabel 20). Et Tallinnasse jäänuid oli esialgses andmebaasis eeslinnastujatega võrreldes üle 15 korra rohkem, valiti juhuvaliku teel tallinlaste rühmast välja eeslinnastujatega võrdne arv inimesi, et tagada logistilise regressioonianalüüsi käigus korrektsem juhtumite klassifitseerimine.

Sõltumatuteks muutujateks, mille mõju eeslinnastumise tõenäosusele uuriti, olid kirjeldatud rahvastiku allrühmad – sugu, vanus, leibkonna suurus, rahvus, haridustase, tööalane staatus ja seotus ettevõtlusega. Kõige noorem vanuserühm (kuni 14-aastased) jäeti analüüsist välja. Esiteks polnud rände sooritamist rahvaloenduse andmete põhjal võimalik selgitada nooremate kui 11-aastaste inimeste kohta ning teiseks on laste puhul tavaliselt tegemist täiskasvanud inimestega kaasärändamisega.

Iga uuritava sõltumatu tunnuse kategooria jaoks moodustati uus kahendsüsteemis tunnus, kus vastav kategooria sai andmebaasis väärtuse 1 ning kõik ülejäänud sama tunnuse kategooriad väärtuse 0. Logistilisele regressioonianalüüsile iseloomulikult valiti iga tunnuse üks väärtus referentskategooriaks, millega teisi rühmi võrreldi. Soogruppidest valiti referentskategooriaks mehed, vanuserühmadest perealised, leibkonna tüüpidest üksikud inimesed, rahvusgruppideest eestlased, erineva haridusega inimestest kõrgharidusega inimesed, tööalase staatuse gruppideest tippametite esindajad ning ettevõtjaks olemist näitava tunnuse puhul said võrdlusgrupiks mitte-ettevõtjad. Uued binaarsed tunnused lisati mudelisse sammhaaval, jälgides regressioonikoefitsientide suuna ja riskisuhete väärtuste muutumist pärast uute mudelisse lisatud tunnustega kontrollimist (tabel 21).

Tabel 20. Sõltuv tunnus: eeslinnastumise üldmudel

Mudel	sõltuva tunnuse väärtused	kodeering	vaatlus-objektide arv
Mudel 1	eeslinnastujad	1	17 201
	Tallinnasse jääjad	0	17 201

Tabel 21. Sõltumatud tunnused analüüsi sammude kaupa

tunnus andmebaasis	tunnuse väärtused	kodeering andmebaasis
SAMM 1: ALGTUNNUSTEGA MUDEL		
<i>sugu (referentskategooria mehed)</i>		
naised	naine	1
	ülejäänud rahvastik	0
<i>vanus (referentskategooria perealised – 30–49-aastased)</i>		
noored	vanus 15–29	1
	ülejäänud rahvastik	0
vanemas tööeas inimesed	vanus 50–64	1
	ülejäänud rahvastik	0
pensioniealised	vanus 65 ja enam	1
	ülejäänud rahvastik	0
SAMM 2: LISATUD LEIBKONNA SUURUST NÄITAV TUNNUS		
<i>leibkonna suurus (referentskategooria 1-liikmelised leibkonnad)</i>		
2-liikmelised leibkonnad	leibkonnas 2 liiget	1
	ülejäänud rahvastik	0
3-liikmelised leibkonnad	leibkonnas 3 liiget	1
	ülejäänud rahvastik	0
4–5-liikmelised leibkonnad	leibkonnas 4–5 liiget	1
	ülejäänud rahvastik	0
6- ja enamaliikmelised leibkonnad	leibkonnas 6 ja enam liiget	1
	ülejäänud rahvastik	0
SAMM 3: LISATUD RAHVUSTUNNUS		
<i>rahvus (referentskategooria eestlased)</i>		
mitte-eestlased	mitte-eestlane	1
	ülejäänud rahvastik	0
SAMM 4: LISATUD HARIDUSTUNNUS		
<i>haridus (referentskategooria kõrgharidusega inimesed)</i>		
keskharidusega inimesed	keskharidus	1
	ülejäänud rahvastik	0
keskharidust mitteomandanud inimesed	alla keskhariduse	1
	ülejäänud rahvastik	0
SAMM 5: LISATUD TÖÖALAST STAATUST NÄITAV TUNNUS		
<i>tööalane staatus (referentskategooria tippametite esindajad)</i>		
keskastme ametite esindajad	keskastme ametid	1
	ülejäänud rahvastik	0
lihtsamate ametite esindajad	lihtsamad ametid	1
	ülejäänud rahvastik	0
töötud	töötud (aktiivsed ja heitunud)	1
	ülejäänud rahvastik	0
segarühm	segarühm (peam. mitteaktiivsed)	1
	ülejäänud rahvastik	0
SAMM 6: LISATUD ETTEVÕTLUSEGA SEOTUST NÄITAV TUNNUS		
<i>seotus ettevõtlusega (referentskategooria mitte-ettevõtjad)</i>		
ettevõtjad	ettevõtjad	1
	ülejäänud rahvastik	0

Tabel 22. MUDEL 1. EESLINNASTUMISE ÜLDMUDEL. REGESSIOONIKORDAJAD (•) JA RISKISUHETE (exp (•)) VÄÄRTUSED
 Sõltuv tunnus: eeslinnastus (N=17201) – kodeering 1; jäi Tallinnasse (N=17201) – kodeering 0

	Samm 1		Samm 2		Samm 3		Samm 4		Samm 5		Samm 6	
	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)
Sugu (vrd. mehed)												
naised	-0,1500***	0,8607	-0,1500***	0,8607	-0,1373***	0,8717	-0,1336***	0,8749	-0,1409***	0,8686	-0,1289***	0,8791
Vanus (vrd. perealised – 30–49-aastased)												
15–29-aastased	-0,1516***	0,8593	-0,1549***	0,8565	-0,2051***	0,8146	-0,2872***	0,7503	-0,3154***	0,7295	-0,3059***	0,7365
50–64-aastased	-0,3065***	0,7360	-0,3345***	0,7157	-0,3835***	0,6815	-0,4115***	0,6627	-0,4364***	0,6464	-0,4308***	0,6500
65-aastased ja vanemad	-0,6805***	0,5064	-0,7170***	0,4882	-0,7897***	0,4540	-0,8727***	0,4178	-0,9559***	0,3845	-0,9444***	0,3889
Leibkonna suurus (vrd. leibkonnas 1 liige)												
leibkonnas 2 liiget			0,1304***	1,1393	0,1487***	1,1604	0,1471***	1,1585	0,1484***	1,1600	0,1487***	1,1604
leibkonnas 3 liiget			-0,0884**	0,9154	-0,0249	0,9754	-0,0285	0,9719	-0,0260	0,9743	-0,0263	0,9741
leibkonnas 4–5 liiget			0,0331	1,0337	0,0452	1,0462	0,0339	1,0345	0,0312	1,0317	0,0304	1,0309
leibkonnas 6 ja enam liiget			0,2693***	1,3090	0,1650***	1,1794	0,1384**	1,1484	0,1339**	1,1433	0,1351**	1,1446
Rahvus (vrd. eestlased)												
mitte-eestlased					-0,9726***	0,3781	-0,9915***	0,3710	-0,9993***	0,3681	-0,9955***	0,3695
Haridustase (vrd. kõrgharidus)												
keskharidus							0,1778***	1,1946	0,1969***	1,2176	0,1946***	1,2148
alla keskhariduse							0,3322***	1,3940	0,3114***	1,3654	0,3127***	1,3671
Töölane staatus (vrd. tippametid)												
keskastme ametid									-0,1447***	0,8653	-0,1305***	0,8776
lihtsamad ametid									-0,0670*	0,9352	-0,0526	0,9488
töötud									0,0108	1,0109	0,0334	1,0339
töölase staatuse segariühm									0,0717*	1,0743	0,0889**	1,0930
Ettevõtjaks olemine (vrd. mitte-ettevõtjad)												
ettevõtjad											0,4835***	1,6218
-2 LL	47185,161		47109,445		45288,247		45203,601		45169,644		45126,157	
Vabadusastmete arv (Df)	4		8		9		11		15		16	
Vaatlusobjektide arv mudelis (N)	34402		34402		34402		34402		34402		34402	

*** oluline tasemel $p < 0,01$; ** oluline tasemel $0,01 < p < 0,05$; * oluline tasemel $0,05 < p < 0,10$

4.2.2.2. *Mudel 1 - eeslinnastumise üldmudel (tabel 22)*

Üldiselt jääb läbi mudeli erinevate sammude muutumatuks seaduspärasus, mille kohaselt mehi iseloomustab naistega võrreldes suurem tõenäosus eeslinnastuda. Viimasel sammul leitud mudeli alusel kuuluvad mehed eeslinnastujate rühma naistest 1,1 korda suurema tõenäosusega (s.o 1 / naiste riskisuhe meestega 0,8791).

Samuti ei toimu uute tunnuste lisamisega sisulist muutust vanuse mõjus. Lõppmudeli järgi eeslinnastuvad kõige sagedamini võrdlusrühmaks valitud pereelised, noorte eeslinnastumise tõenäosus jääb nendest 1,4 korda ja vanemas tööeas inimeste oma 1,5 korda väiksemaks (riskisuhted kuuendal sammul 0,7365 ja 0,6500). Kõige harvem eeslinnastuvad pensioniealised, kelle eeslinnastumisrisk on pereelistelega võrreldes juba 2,6 korda väiksem (0,3889).

Leibkonna suuruse mõju muutub küll pärast rahvustunnusega kontrollimist, kuid regressioonikoefitsientide märkide ja riskisuhete väärtuste põhjal võib öelda, et sisulist muutust mudeli erinevatel sammudel ei toimu. Sagedamini eeslinnastuvad 2-liikmelised pered ning kõige suuremad 6- ja enama liikmega leibkonnad (riskisuhe mudeli viimasel sammul võrreldes üksikute inimestega vastavalt 1,1604 ja 1,1446). Teiste leibkondade tõenäosused ei erinenud oluliselt võrdlusgrupiks valitud üksikute inimeste vastavast näitajast.

Rahvuse lisamisel märkimisväärseid muutusi varasemate tunnuste mõjus esile ei tulnud. Samuti ei sõltunud rahvuse mõju eeslinnastumise tõenäosusele erinevate rahvusgruppide sotsiaalsest staatusest. Mudeli kuuendal sammul on mitte-eestlaste eeslinnastumise tõenäosus eestlastega võrreldes 2,7 korda väiksem (0,3695).

Üllatav on sotsiaalset staatust näitavate tunnuste mõju eeslinnastumise tõenäosusele. Nimelt seondub haridustaseme kasvuga eeslinnastumise tõenäosuse vähenemine. Kõige harvem eeslinnastuvadki võrdlusgrupiks võetud kõrgharidusega inimesed ning kõige sagedamini keskharidust mitteomandanud inimesed. Keskharidusega inimeste eeslinnastumisrisk on kõrgharidusega inimeste omast 1,2 korda ning kõige madalama haridusega inimeste tõenäosus 1,4 korda suurem (1,2148 ja 1,3671).

Töölase staatuse järgi koosneb eeslinnastujate rühm väga erinevatest allrühmadest. Kõige sagedamini eeslinnastuvad segarühma esindajad, kuhu kuuluvad peamiselt mitteaktiivsed inimesed. Järgnevad üksteisega enam-vähem sarnase tõenäosusega tippametikohtadel töötavad isikud, lihtsamate ametite esindajad ja töötud. Kõige harvem eeslinnastuvad keskastme ametikohtadel töötavad inimesed. Sealjuures on erinevused vaadeldud kategooriate vahel suhteliselt väikesed – riskisuhe võrreldes tippametitega on segarühmal 1,0930, töötute ja lihtsamaid töid tegevate inimeste erinevus sihtgrupiks valitud tippametite esindajatega võrreldes pole statistiliselt oluline ning keskastme ametite esindajate riskisuhe võrdlusgrupiga on 0,8776 (tõenäosus 1,1 korda väiksem).

Ettevõtlusega seotud inimeste puhul ilmnes nende 1,6 korda suurem tõenäosus eeslinnastumiseks võrreldes referentsgrupiks valitud mitte-ettevõtjatega (riskisuhe 1,6218).

Nende esialgsete tulemuste põhjal võib öelda, et üleminekuajal Tallinnast tagamaale rännanud elanikkond koosnes väga erinevatest rahvastikurühmadest. Traditsiooniliseks lääne tüüpi eeslinnastumiseks võib lugeda perealiste ning kõrgema sotsiaalse staatusega (järelkult ka majanduslikult paremas olukorras olevate) inimeste kolimist linna tagamaale. Ehkki perealised eeslinnastusid teistega võrreldes sagedamini, ei selgu perede suurem eeslinnastumisrisk leibkonna suuruse analüüsist. Samuti näitavad sotsiaalse staatusega seotud tunnused, et lääne tüüpi eeslinnastumine ei olnud üleminekuajal domineeriv. Nende nähtuste täpsemaks kirjeldamiseks jätkub analüüs samade rahvastikurühmade eeslinnastumise tõenäosuse kirjeldamisega erinevatel eeslinnaaladel.

4.3. Eeslinnastumine eluruumi tüüpide ja tagamaa geograafiliste osade lõikes

4.3.1. Sissejuhatav analüüs

Senine analüüs näitas, et üleminekuaja eeslinnastumises Tallinna linnastus osalesid paralleelselt väga erinevad rahvastikurühmad. Töölase staatuse järgi eeslinnastusid nii kõige kõrgemal ametipositsioonil olevad inimesed kui ka tööturul vähemedukad ja majanduslikult mitteaktiivsed inimesed. Uuseramutesse asus elama vaid viiendik eeslinnastujatest ning ülejäänud eeslinnastumine põhines tagamaa varasemal elamufondil (korterid, eramud ja suvilad). Mõistagi kuuluvad töös käsitletavad eluruumi tüübid kinnisvaraturul erinevasse hinnaklassi ning on jõukohased seega erinevatele rahvastikurühmadele. Lisaks sõltub eluruumi hind selle asukohast tagamaal. Reeglina on kõrgemad kinnisvarahinnad lähitagamaal ja mereäärsetest piirkondades. Samas võis varasema tagamaaga seotuse, näiteks suvila omamise või maareformi subjektiks olemise korral eluruumi hind jääda eeslinnastumisel tagaplaanile.

Üleminekuaja eeslinnastumise täpsemaks kirjeldamiseks analüüsitakse järgnevalt rahvastiku allrühmade eeslinnastumise tõenäosust tagamaa eluruumi tüüpide kaupa. Seejärel võrreldakse, millise tõenäosusega eelistavad erinevad rahvastikurühmad eeslinnastudes erinevaid tagamaa osasid – lähi- või kaugtagamaad, mereäärseid või mitte-mereäärseid piirkondi ning satelliitlinnu või tagamaa valdu. Viimased pole sisemiselt homogeensed ja sisaldavad omakorda kõiki käsitletud eluruumi tüüpe (tabel 23).

Nii lähi- kui ka kaugtagamaale rännanutest asub peaaegu pool elama korterisse ja enam kui pool eramusse. Lähitagamaale minejad kolivad aga sagedamini uude ning kaugtagamaale eeslinnastujad vanemasse eramusse. Mereäärsetes valdades elavad eeslinnastujad teiste piirkondadega võrreldes sagedamini uuseramus ning suhteliselt harva korteris. Linnadesse eeslinnastujatest asus korterisse elama kaks kolmandikku. Maaomavalitsusüksustesse rändajad elasid linnadesse läinutega võrreldes märgatavalt sagedamini nii uutest kui ka kõige vanemates eramutes.

Samuti teame, et peaaegu kõigisse eluruumi tüüpidesse eeslinnastujad läksid sagedamini elama just lähitagamaale (tabel 24): korterisse eeslinnastujatest 68%, uuseramusse rännanutest 88%, keskmise vanusega eramusse läinutest 64% ning suvilaalale eeslinnastujatest 81%. Üksnes vanemasse eramusse rändajatest valis üle poole (57%) elukohaks kaugtagamaa. Mereäärsete valdade puhul torkab silma, et

need olid sihtkohaks peaaegu pooltele uuseramusse eeslinnastujatele (47%) ning samuti suhteliselt suurele osale suvilasse elama suundujatele (37%). Ehkki linnadesse eeslinnastujad elasid enamasti korteris, olid linnakorterite kõrval atraktiivsed ka teised tagamaa korterid, järelkult peamiselt nõukogude perioodil ehitatud valdade keskusasulates.

Tabel 23. Tagamaa geograafilistesse osadesse eeslinnastujate 2000. aasta eluruumid, %

	lähitagamaa (N=14067)	kaugtagamaa (N=6257)	mereäärsed vallad (N=6098)	mitte-mereäärsed omavalitsusüksused (N=14226)	linnad (N=6699)	vallad (N=13625)
korterid (kokku)	44	47	30	51	68	33
uuseramud	26	8	33	16	11	26
keskmise vanusega eramud	8	10	8	9	8	9
suvilad	9	5	10	7	7	9
vanemad eramud	9	27	15	14	4	19
eramu, ehitusaeg teadmata	2	1	2	2	1	2
muu eluruum / eluruumi tüüp teadmata	2	2	2	1	1	2
KOKKU	100	100	100	100	100	100

Tabel 24. Erinevatesse eluruumi tüüpidesse eeslinnastujate jaotumine tagamaal: tagamaa geograafilised osad, %

	lähitagamaa (N=14067)	kaugtagamaa (N=6257)	mereäärsed vallad (N=6098)	mitte-mereäärsed omavalitsusüksused (N=14226)	linnad (N=6699)	vallad (N=13625)
korterid (kokku) (N=9108)	68	32	20	80	51	49
uuseramud (N=4306)	88	12	47	53	17	83
keskmise vanusega eramud (N=1721)	64	36	27	73	30	70
suvilad (N=1602)	81	19	37	63	28	72
vanemad eramud (N=2891)	43	57	30	70	10	90

Omavalitsusüksuste lõikes (tabel 25) asus kõigist Tallinna tagamaa uuseramutesse rännanutest neljandik (26%) elama Viimsi valda ning 14% Harku valda. Järgnesid Saue, Saku ja Rae vald ning Maardu ja Saue linn 7–9%-ga. Kokku oli nimetatud omavalitsusüksustega seletatav 80% sellest eeslinnastumise liigist. Ajavahemikul 1961–1990 ehitatud eramutesse eeslinnastumisel mängisid suuremat rolli Saue linn ja Viimsi vald. Suhteliselt rohkem jagus seda tüüpi eeslinnastujaid veel Saku, Rae, Raasiku, Saue ja Harku valda ning Keila linna. Suvilaaladele läinutest kolis enam kui neljandik (28%) Maardu linna. Lisades Maardule Viimsi, Harku ja Saue valla (10–16%) oli seletatav peaaegu kaks kolmandikku suvilaaladele eeslinnastumisest. Vanematesse eramutesse eeslinnastujad jaotuvad omavalitsusüksuste kaupa ühtlasemalt. Kolmandik (34%) korteritesse läinutest aga asus taas elama Maardusse.

Tabel 25. Erinevatesse eluruumi tüüpidesse eeslinnastujate jaotumine tagamaal: kohaliku omavalitsuse üksused, %

a) korterid (kokku)

(N=9108)

	%
Maardu linn	34
Rae vald	7
Saue vald	7
Viimsi vald	6
Keila linn	6
Paldiski linn	5
Harku vald	4
Vasalemma vald	4
Keila vald	4
Saku vald	3
Jõelähtme vald	3
Saue linn	3
Kuusalu vald	2
Kehra linn	2
Kose vald	2
Nissi vald	2
Kohila linn	1
Raasiku vald	1
Kiili vald	1
Anija vald	1
Kernu vald	1
Kõue vald	1
Kohila vald	0
Juuru vald	0
Loksa vald	0
Aegviidu vald	0
KOKKU	100

b) uuseramud

(N=4306)

	%
Viimsi vald	26
Harku vald	14
Saue vald	9
Maardu linn	9
Saku vald	8
Rae vald	7
Saue linn	7
Kiili vald	4
Jõelähtme vald	4
Kohila vald	3
Keila vald	2
Raasiku vald	2
Keila linn	1
Kernu vald	1
Kose vald	1
Anija vald	1
Loksa vald	1
Kuusalu vald	0
Vasalemma vald	0
Kohila linn	0
Kõue vald	0
Aegviidu vald	0
Juuru vald	0
Paldiski linn	0
Nissi vald	0
Kehra linn	0
KOKKU	100

c) keskmise vanusega

eramud (N=1721)

	%
Saue linn	15
Viimsi vald	14
Saku vald	9
Keila linn	8
Rae vald	7
Raasiku vald	7
Saue vald	7
Harku vald	6
Kohila linn	4
Kose vald	3
Jõelähtme vald	3
Kiili vald	3
Anija vald	2
Kuusalu vald	2
Nissi vald	2
Aegviidu vald	1
Keila vald	1
Kõue vald	1
Loksa vald	1
Kernu vald	1
Kehra linn	1
Vasalemma vald	1
Kohila vald	1
Juuru vald	0
Maardu linn	0
Paldiski linn	0
KOKKU	100

d) suvilad

(N=1602)

	%
Maardu linn	28
Viimsi vald	16
Harku vald	12
Saku vald	10
Kernu vald	7
Kiili vald	7
Kohila vald	6
Jõelähtme vald	5
Keila vald	4
Saue vald	2
Rae vald	1
Anija vald	1
Juuru vald	0,4
Kose vald	0,3
Kuusalu vald	0,2
Paldiski linn	0,1
Aegviidu vald	0
Kohila linn	0
Kõue vald	0
Loksa vald	0
Nissi vald	0
Raasiku vald	0
Vasalemma vald	0
Kehra linn	0
Keila linn	0
Saue linn	0
KOKKU	100

e) vanemad eramud

(N=2891)

	%
Rae vald	8
Saue vald	7
Harku vald	7
Kohila vald	6
Raasiku vald	6
Anija vald	6
Jõelähtme vald	6
Keila vald	6
Saku vald	5
Kuusalu vald	5
Viimsi vald	5
Kose vald	4
Keila linn	4
Kernu vald	4
Nissi vald	3
Loksa vald	3
Kiili vald	3
Kõue vald	2
Juuru vald	2
Vasalemma vald	2
Saue linn	2
Kohila linn	1
Aegviidu vald	1
Kehra linn	1
Maardu linn	1
Paldiski linn	0
KOKKU	100

4.3.2. Eeslinnastumine eluruumi tüüpide järgi

4.3.2.1. Sõltuv tunnus ja sõltumatud tunnused logistilises regressioonianalüüsis

Analoogselt kõiki eeslinnastujaid käsitleva regressioonimudeliga koostati 5 mudelit erinevatesse eluruumi tüüpidesse eeslinnastujate kohta. Analüüsitavad eluruumi tüübid olid järgmised:

- 1) korterid (ehitatud kuni 1990. aastani),
- 2) uuseramud (ehitatud pärast 1990. aastat),
- 3) keskmise vanusega eramud (ehitatud perioodil 1961–1990)
- 4) suvilapiirkondades asuvad suvilad (ehitatud perioodil 1961–1990)
- 5) vanemad eramud (ehitatud kuni 1960. aastani).

Ainsana ei kaasatud analüüsi 1990. aastatel ehitatud kortermaju, sest nendesse asunud rahvastiku struktuur oli varem ehitatud kortermajadesse läinutega võrreldes erinev. Eraldi analüüsirühma moodustamiseks oli see rühm aga sisemiselt liiga heterogeenne. Teadmata ehitusajaga korterid arvati teiste vanemate korteritega ühte rühma.

Sõltuvas tunnuses valiti sihtgrupiks vastavasse eluruumi tüüpi eeslinnastujad ning alternatiivseks grupiks olid ka siin inimesed, kelle elukoht oli nii 1989. kui ka 2000. aastal Tallinnas. Kokku koostati viis mudelit, üks iga uuritava eluruumi tüübi kohta. Iga mudeli tarvis moodustati eraldi andmebaas, kuhu kuulusid vaid vastavasse eluruumi tüüpi eeslinnastunud inimesed ning alternatiivse tallinlaste grupi esindajad. Andmebaasides kodeeriti eeslinnastujad 1-ks ning Tallinnasse jääjad 0-ks. Et kaks väiksemat uuritavat rühma (suvilaaladele ja keskmise vanusega eramutesse eeslinnastujad) koosnesid ligikaudu 1500 inimesest, valiti juhuvaliku teel ka ülejäänud rühmadest sama arv isikuid (tabel 26). Tallinlaste rühm oli kõigis viies mudelis identne.

Tabel 26. Sõltuv tunnus: eluruumi tüüpide mudelid

Mudel	sõltuva tunnuse väärtused	kodeering	vaatlus-objektide arv
Mudel 2	korterrisse eeslinnastujad	1	1 500
	Tallinnasse jääjad	0	1 500
Mudel 3	uuseramusse eeslinnastujad	1	1 500
	Tallinnasse jääjad	0	1 500
Mudel 4	keskmise vanusega eramusse eeslinnastujad	1	1 548
	Tallinnasse jääjad	0	1 500
Mudel 5	suvilasse eeslinnastujad	1	1 486
	Tallinnasse jääjad	0	1 500
Mudel 6	vanemasse eramusse eeslinnastujad	1	1 500
	Tallinnasse jääjad	0	1 500

Sarnaselt kõiki eeslinnastujaid kirjeldava mudeliga kasutati sõltumatute tunnustena kahendsüsteemi kodeeritud rahvastiku allrühmi. Mudelite võrreldavuse tagamiseks valiti referentskategoriateks samad rahvastiku allrühmad ning tunnused lülitati mudelisse samas järjekorras (vt peatükk 4.2.2.1.).

Tabel 27. MUDEL 2. KORTERITESSE EESLINNASTUMINE. REGESSIOONIKORDAJAD (•) JA RISKISUHETE (exp (•)) VÄÄRTUSED
 Sõltuv tunnus: eeslinnastus korterelamusse (N=1500) – kodeering 1; jäi Tallinnasse (N=1500) – kodeering 0

	Samm 1		Samm 2		Samm 3		Samm 4		Samm 5		Samm 6	
	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)
Sugu (vrd. mehed)												
naised	-0,0675	0,9347	-0,0749	0,9278	-0,0766	0,9262	-0,0686	0,9337	-0,0306	0,9698	-0,0286	0,9718
Vanus (vrd. perealised – 30–49-aastased)												
15–29-aastased	0,0146	1,0147	0,0170	1,0172	0,0065	1,0065	-0,0926	0,9115	-0,0640	0,9380	-0,0630	0,9389
50–64-aastased	-0,8305***	0,4358	-0,8826***	0,4137	-0,8821***	0,4139	-0,8998***	0,4067	-0,8916***	0,4100	-0,8911***	0,4102
65-aastased ja vanemad	-1,1245***	0,3248	-1,2097***	0,2983	-1,2088***	0,2985	-1,3033***	0,2716	-1,2432***	0,2885	-1,2422***	0,2888
Leibkonna suurus (vrd. leibkonnas 1 liige)												
leibkonnas 2 liiget			-0,2130	0,8081	-0,2019	0,8172	-0,2027	0,8165	-0,2188	0,8034	-0,2196*	0,8028
leibkonnas 3 liiget			-0,2292*	0,7951	-0,2064	0,8135	-0,2023	0,8169	-0,2136	0,8076	-0,2139	0,8074
leibkonnas 4–5 liiget			-0,2949**	0,7446	-0,2728**	0,7613	-0,2830**	0,7535	-0,2960**	0,7438	-0,2969**	0,7431
leibkonnas 6 ja enam liiget			-0,4610*	0,6307	-0,4404*	0,6438	-0,4788*	0,6196	-0,5139**	0,5981	-0,5178**	0,5958
Rahvus (vrd. eestlased)												
mitte-eestlased					-0,1981***	0,8203	-0,2343***	0,7911	-0,2871***	0,7504	-0,2874***	0,7502
Haridustase (vrd. kõrgharidus)												
keskharidus							0,3086***	1,3615	0,2039*	1,2261	0,2044*	1,2268
alla keskhariduse							0,4419***	1,5557	0,3240**	1,3827	0,3253**	1,3844
Töölane staatus (vrd. tippametid)												
keskastme ametid									0,0071	1,0071	0,0096	1,0096
lihtsamad ametid									0,2816**	1,3253	0,2837**	1,3280
töötud									0,4369***	1,5480	0,4404***	1,5533
töölase staatuse segarühm									0,1149	1,1218	0,1182	1,1255
Ettevõtjaks olemine (vrd. mitte-ettevõtjad)												
ettevõtjad											0,1125	1,1191
-2LL	4005,990		4000,259		3993,365		3979,707		3968,356		3968,196	
Vabadusastmete arv (Df)	4		8		9		11		15		16	
Vaatlusobjektide arv mudelis (N)	3000		3000		3000		3000		3000		3000	

*** oluline tasemel $p < 0,01$; ** oluline tasemel $0,01 < p < 0,05$; * oluline tasemel $0,05 < p < 0,10$

Tabel 28. MUDEL 3. UUSERAMUTESSE EESLINNASTUMINE. REGESSIOONIKORDAJAD (•) JA RISKISUHETE (exp (•)) VÄÄRTUSED
 Sõltuv tunnus: eeslinnastus uuseramusse (N=1500) – kodeering 1; jäi Tallinnasse (N=1500) – kodeering 0

	Samm 1		Samm 2		Samm 3		Samm 4		Samm 5		Samm 6	
	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)
Sugu (vrd. mehed)												
naised	-0,2487***	0,7798	-0,2430***	0,7843	-0,2341***	0,7913	-0,2311***	0,7937	-0,2707***	0,7628	-0,2387***	0,7877
Vanus (vrd. perealised – 30–49-aastased)												
15–29-aastased	-0,2830***	0,7535	-0,3262***	0,7216	-0,4232***	0,6550	-0,2913***	0,7473	-0,3412***	0,7109	-0,3080***	0,7349
50–64-aastased	-0,3240***	0,7232	-0,1793*	0,8359	-0,1736	0,8406	-0,1539	0,8573	-0,1549	0,8565	-0,1318	0,8765
65-aastased ja vanemad	-1,1113***	0,3291	-0,9183***	0,3992	-0,9507***	0,3865	-0,8576***	0,4242	-0,9968***	0,3691	-0,9678***	0,3799
Leibkonna suurus (vrd. leibkonnas 1 liige)												
leibkonnas 2 liiget			0,7363***	2,0882	0,8476***	2,3340	0,8389***	2,3139	0,8690***	2,3844	0,8781***	2,4063
leibkonnas 3 liiget			0,6362***	1,8892	0,7569***	2,1317	0,7462***	2,1091	0,7681***	2,1558	0,7845***	2,1912
leibkonnas 4–5 liiget			1,0697***	2,9144	1,1638***	3,2020	1,1609***	3,1930	1,1705***	3,2237	1,1704***	3,2234
leibkonnas 6 ja enam liiget			1,6186***	5,0461	1,6641***	5,2811	1,6870***	5,4034	1,7193***	5,5804	1,7211***	5,5908
Rahvus (vrd. eestlased)												
mitte-eestlased					-1,6014***	0,2016	-1,5682***	0,2084	-1,4980***	0,2236	-1,5081***	0,2213
Haridustase (vrd. kõrgharidus)												
keskharidus							-0,3656***	0,6938	-0,0554	0,9461	-0,0527	0,9486
alla keskhariduse							-0,4620***	0,6300	-0,1730	0,8411	-0,1584	0,8535
Töölane staatus (vrd. tippametid)												
keskastme ametid									-0,4195***	0,6574	-0,3846***	0,6807
lihtsamad ametid									-0,9315***	0,3940	-0,9252***	0,3965
töötud									-0,6219***	0,5369	-0,5734***	0,5636
töölase staatuse segarühm									-0,2544*	0,7754	-0,2201	0,8025
Ettevõtjaks olemine (vrd. mitte-ettevõtjad)												
ettevõtjad											1,0726***	2,9230
-2LL	4058,213		3981,045		3619,080		3601,247		3548,895		3528,872	
Vabadusastmete arv (Df)	4		8		9		11		15		16	
Vaatlusobjektide arv mudelis (N)	3000		3000		3000		3000		3000		3000	

*** oluline tasemel $p < 0,01$; ** oluline tasemel $0,01 < p < 0,05$; * oluline tasemel $0,05 < p < 0,10$

Tabel 29. MUDEL 4. KESKMISE VANUSEGA ERAMUTESSE EESLINNASTUMINE. REGESSIOONIKORDAJAD (•) JA RISKISUHETE (exp (•)) VÄÄRTUSED
 Sõltuv tunnus: eeslinnastus keskmise vanusega eramusse (N=1548) – kodeering 1; jäi Tallinnasse (N=1500) – kodeering 0

	Samm 1		Samm 2		Samm 3		Samm 4		Samm 5		Samm 6	
	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)
Sugu (vrd. mehed)												
naised	-0,1855**	0,8307	-0,1833**	0,8326	-0,1924**	0,8250	-0,1958**	0,8222	-0,2066**	0,8134	-0,1768**	0,8380
Vanus (vrd. perealised – 30–49-aastased)												
15–29-aastased	-0,1750*	0,8395	-0,2660***	0,7664	-0,3557***	0,7007	-0,3328***	0,7169	-0,3854***	0,6802	-0,3653***	0,6940
50–64-aastased	-0,3912***	0,6762	-0,1463	0,8639	-0,1554	0,8561	-0,1442	0,8657	-0,1782	0,8367	-0,1707	0,8431
65-aastased ja vanemad	-0,7045***	0,4943	-0,4452***	0,6407	-0,4783***	0,6199	-0,4453***	0,6407	-0,6262***	0,5346	-0,5981***	0,5499
Leibkonna suurus (vrd. leibkonnas 1 liige)												
leibkonnas 2 liiget			0,4442***	1,5593	0,5565***	1,7445	0,5528***	1,7382	0,5669***	1,7629	0,5724***	1,7725
leibkonnas 3 liiget			0,4381***	1,5498	0,6233***	1,8652	0,6221***	1,8628	0,6348***	1,8866	0,6496***	1,9148
leibkonnas 4–5 liiget			1,0270***	2,7925	1,1722***	3,2290	1,1743***	3,2357	1,1894***	3,2853	1,1926***	3,2957
leibkonnas 6 ja enam liiget			2,1347***	8,4541	2,2881***	9,8564	2,2917***	9,8920	2,2959***	9,9335	2,3005***	9,9795
Rahvus (vrd. eestlased)												
mitte-eestlased					-2,4577***	0,0856	-2,4544***	0,0859	-2,4816***	0,0836	-2,4801***	0,0837
Haridustase (vrd. kõrgharidus)												
keskharidus							0,0234	1,0237	0,0542	1,0556	0,0608	1,0626
alla keskhariduse							-0,0715	0,9310	-0,1218	0,8853	-0,1094	0,8963
Töölane staatus (vrd. tippametid)												
keskastme ametid									-0,1905	0,8266	-0,1543	0,8570
lihtsamad ametid									-0,1437	0,8661	-0,1271	0,8806
töötud									0,1838	1,2018	0,2301	1,2587
töölase staatuse segarühm									0,1907	1,2100	0,2218	1,2483
Ettevõtjaks olemine (vrd. mitte-ettevõtjad)												
ettevõtjad											0,9572***	2,6045
-2LL	4170,798		4008,045		3340,664		3340,014		3329,549		3315,495	
Vabadusastmete arv (Df)	4		8		9		11		15		16	
Vaatlusobjektide arv mudelis (N)	3048		3048		3048		3048		3048		3048	

*** oluline tasemel $p < 0,01$; ** oluline tasemel $0,01 < p < 0,05$; * oluline tasemel $0,05 < p < 0,10$

Tabel 30. MUDEL 5. SUVILATESSE EESLINNASTUMINE. REGESSIOONIKORDAJAD (•) JA RISKISUHETE (exp (•)) VÄÄRTUSED
 Sõltuv tunnus: eeslinnastus suvilasse (N=1486) – kodeering 1; jäi Tallinnasse (N=1500) – kodeering 0

	Samm 1		Samm 2		Samm 3		Samm 4		Samm 5		Samm 6	
	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)
Sugu (vrd. mehed)												
naised	-0,3600***	0,6977	-0,3605***	0,6973	-0,3837***	0,6813	-0,3750***	0,6873	-0,4398***	0,6442	-0,4249***	0,6538
Vanus (vrd. perealised – 30–49-aastased)												
15–29-aastased	-0,2076*	0,8126	-0,1842*	0,8318	-0,2589**	0,7719	-0,4276***	0,6520	-0,5721***	0,5643	-0,5552***	0,5740
50–64-aastased	0,5239***	1,6886	0,3586***	1,4313	0,4063***	1,5012	0,3683***	1,4452	0,2387**	1,2696	0,2559**	1,2917
65-aastased ja vanemad	0,3952***	1,4847	0,2215*	1,2479	0,2990**	1,3485	0,1471	1,1585	-0,2415	0,7855	-0,2214	0,8014
Leibkonna suurus (vrd. leibkonnas 1 liige)												
leibkonnas 2 liiget			0,4901***	1,6325	0,5513***	1,7355	0,5548***	1,7416	0,5729***	1,7733	0,5709***	1,7698
leibkonnas 3 liiget			-0,0491	0,9521	0,0134	1,0135	0,0053	1,0054	0,0308	1,0313	0,0311	1,0316
leibkonnas 4–5 liiget			-0,0645	0,9375	-0,0236	0,9767	-0,0522	0,9492	-0,0320	0,9685	-0,0412	0,9596
leibkonnas 6 ja enam liiget			0,1788	1,1958	0,1651	1,1795	0,1590	1,1723	0,1256	1,1339	0,1029	1,1084
Rahvus (vrd. eestlased)												
mitte-eestlased					-1,2450***	0,2879	-1,2845***	0,2768	-1,3284***	0,2649	-1,3304***	0,2644
Haridustase (vrd. kõrgharidus)												
keskharidus							0,5497***	1,7327	0,6049***	1,8310	0,6030***	1,8276
alla keskhariduse							0,7260***	2,0668	0,6842***	1,9822	0,6859***	1,9855
Töölane staatus (vrd. tippametid)												
keskastme ametid									-0,0991	0,9057	-0,0749	0,9278
lihtsamad ametid									-0,3613**	0,6968	-0,3377**	0,7134
töötud									0,1231	1,1310	0,1614	1,1751
töölase staatuse segarühm									0,3889***	1,4753	0,4178***	1,5185
Ettevõtjaks olemine (vrd. mitte-ettevõtjad)												
ettevõtjad											0,6859**	1,9855
-2LL	4058,235		4016,688		3776,514		3739,465		3700,616		3694,216	
Vabadusastmete arv (Df)	4		8		9		11		15		16	
Vaatlusobjektide arv mudelis (N)	2986		2986		2986		2986		2986		2986	

*** oluline tasemel $p < 0,01$; ** oluline tasemel $0,01 < p < 0,05$; * oluline tasemel $0,05 < p < 0,10$

Tabel 31. MUDEL 6. VANEMATESSE ERAMUTESSE EESLINNASTUMINE. REGESSIOONIKORDAJAD (•) JA RISKISUHETE (exp (•)) VÄÄRTUSED
 Sõltuv tunnus: eeslinnastus vanemasse eramusse (N=1500) – kodeering 1; jäi Tallinnasse (N=1500) – kodeering 0

	Samm 1		Samm 2		Samm 3		Samm 4		Samm 5		Samm 6	
	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)
Sugu (vrd. mehed)												
naised	-0,3155***	0,7294	-0,3169***	0,7284	-0,3157***	0,7293	-0,3002***	0,7406	-0,3569***	0,6998	-0,3438***	0,7091
Vanus (vrd. perealised – 30–49-aastased)												
15–29-aastased	-0,2004*	0,8184	-0,2075**	0,8126	-0,2917**	0,7470	-0,5199***	0,5946	-0,6650***	0,5143	-0,6519***	0,5210
50–64-aastased	0,2299**	1,2585	0,2791***	1,3219	0,2886**	1,3346	0,2050*	1,2275	0,0652	1,0673	0,0706	1,0732
65-aastased ja vanemad	0,0128	1,0129	0,0420	1,0429	0,0292	1,0296	-0,1792	0,8359	-0,6339***	0,5305	-0,6221***	0,5368
Leibkonna suurus (vrd. leibkonnas 1 liige)												
leibkonnas 2 liiget			0,2178*	1,2434	0,2760**	1,3178	0,2819**	1,3256	0,2961**	1,3446	0,3067**	1,3589
leibkonnas 3 liiget			-0,2432*	0,7841	-0,1553	0,8562	-0,1546	0,8568	-0,1505	0,8603	-0,1433	0,8665
leibkonnas 4–5 liiget			0,2020	1,2238	0,3258**	1,3852	0,3069**	1,3592	0,3361**	1,3995	0,3343**	1,3970
leibkonnas 6 ja enam liiget			1,3385***	3,8131	1,3814***	3,9804	1,3173***	3,7334	1,2947***	3,6499	1,2970***	3,6583
Rahvus (vrd. eestlased)												
mitte-eestlased					-2,2134***	0,1093	-2,2585***	0,1045	-2,3592***	0,0945	-2,3575***	0,0947
Haridustase (vrd. kõrgharidus)												
keskharidus							0,4521***	1,5716	0,3030**	1,3539	0,3034**	1,3544
alla keskhariduse							0,8759***	2,4011	0,5468***	1,7277	0,5574***	1,7461
Töölane staatus (vrd. tippametid)												
keskastme ametid									-0,0678	0,9345	-0,0485	0,9526
lihtsamad ametid									0,1386	1,1487	0,1553	1,1680
töötud									0,8020***	2,2301	0,8234***	2,2782
töölase staatuse segarühm									0,8619***	2,3676	0,8804***	2,4119
Ettevõtjaks olemine (vrd. mitte-ettevõtjad)												
ettevõtjad											0,6748**	1,9637
-2LL	4124,778		4040,642		3452,001		3407,230		3340,665		3334,844	
Vabadusastmete arv (Df)	4		8		9		11		15		16	
Vaatlusobjektide arv mudelis (N)	3000		3000		3000		3000		3000		3000	

*** oluline tasemel $p < 0,01$; ** oluline tasemel $0,01 < p < 0,05$; * oluline tasemel $0,05 < p < 0,10$

4.3.2.2. Mudel 2 – korteritesse eeslinnastumine (tabel 27)

Üldjoontes säilitasid kõik rahvastiku allrühmi kirjeldavad tunnused mudeli erinevatel sammudel oma esialgse mõju korteritesse eeslinnastumise tõenäosusele. Veidi muutus mudeli koostamise käigus leibkonnatunnuse mõju, kuid regressioonikoefitsientide märgimuutusi ja suuri muutusi riskisuhete väärtustes ei toimunud. Samuti kaotas haridustunnus töölase staatuse lisamisel osa oma kirjeldusvõimest, sest töölase staatus ja haridustase on omavahel seotud näitajad. Pärast kõigi mudelisse kaasatud tunnuste mõju kontrollimist saame väita järgmist:

- 1) Meeste ja naiste tõenäosus tagamaa korterelamusse elama asumiseks ei erinenud.
- 2) Erinevas vanuses inimestest läksid korteritesse sagedamini kaks noorem vanuserühma – noored ja perealised. Noorte tõenäosus asuda elama tagamaa korteritesse ei erinenud referentskategoriaiks valitud perealiste rühma vastavast näitajast. Edaspidi vanuse kasvades korterisse kolimise tõenäosus vähenes. Vanemas tööeas inimesed läksid korterisse 2,4 ning pensionialised 3,5 korda perealistest väiksema tõenäosusega (riskisuhted 0,4102 ja 0,2888).
- 3) Ootuspäraselt valisid korteri sagedamini eluasemeks väiksemad leibkonnad. 2-liikmelised pered läksid korterisse 1,2 korda üksikutest inimestest harvem (0,8028). Ehkki 3-liikmeliste leibkondade erinevus üksi elavate inimestega võrreldes ei olnud statistiliselt üldistatav kogurahvastikule, näitas nende negatiivne regressioonikordaja antud andmestiku raames ka nende väiksemat korterisse eeslinnastumise riski. 4–5-liikmelised ning 6- ja enamaliikmelised leibkonnad eeslinnastusid tagamaa korterisse aga juba vastavalt 1,3 ja 1,7 korda 1-liikmelistest harvem (0,7431 ja 0,5958).
- 4) Mitte-eestlased läksid eestlastega võrreldes korterisse 1,3 korda harvem (riskisuhe 0,7502). Ette rutates võib öelda, et see tuleneb eestlaste üldisest suuremast eeslinnastumiseriskist. Järgnevalt analüüsitava eluruumi tüüpide puhul on kahe rahvusrühma erinevus veelgi suurem.
- 5) Suurem tõenäosus Tallinna ümbruse korterisse kolida oli madalama haridustasemega inimestel. Keskkaridusega inimesed tegid seda 1,2 korda ning keskkaridust mitteomandanud 1,4 korda suurema tõenäosusega kui kõrgharidusega inimesed (1,2268 ja 1,3844).
- 6) Erineva töölase staatusega grupe võrreldes sarnanesid omavahel tippametid, keskastme ametid ja segarühm (mitteaktiivsed). Lihtsamal ametil töötavad inimesed ja töötud kolisid nendega võrreldes tagamaa korterisse sagedamini. Lihtsamate ametite esindajad valisid eluasemeks Tallinna tagamaa korteri tippametites olevate inimestega võrreldes 1,3 korda ja töötud 1,6 korda sagedamini (1,3280 ja 1,5533).
- 7) Ettevõtlusega seotud inimeste korterisse asumise tõenäosus mitte-ettevõtjate grupiga võrreldes ei erinenud.

4.3.2.3. Mudel 3 – uuseramutesse eeslinnastumine (tabel 28)

Uuseramute mudelis toimus mudeli koostamise erinevatel sammudel kaks olulist muutust sõltumatute tunnuste mõjus. Esiteks, algmudelis erinesid vanemas tööeas inimesed statistiliselt oluliselt perealistest, hiljem see erinevus kadus. Teiseks, töölase staatuse tunnuse kaasamisel mudelisse kadus haridustunnuse eeslinnastumist kirjeldav mõju. Võrdleme järgnevalt rahvastiku allrühmade tõenäosust uuseramusse eeslinnastuda lõppmudelis ning selgitame vanustunnuse ja haridustunnuse mõju muutumist mudeli koostamise käigus.

- 1) Tagamaa uuseramutesse rändasid suurema tõenäosusega mehed. Naiste eeslinnastumise tõenäosus jäi siin meestega võrreldes 1,3 korda väiksemaks (0,7877).
- 2) Vanuse lõikes otsustasid sagedamini uue tagamaal asuva eramaja kasuks pereelised ja vanemas tööeas olevad inimesed. Ülejäänud kahest vanuserühmast jääb noorte tagamaa uuseramusse asumise tõenäosus võrdlusrühmana kasutatud pereeliste omast alla 1,4 korda (0,7349) ning pensioniealiste oma juba enam kui 2,5 korda (0,3799). Vanemas tööeas inimeste negatiivne regressioonikordaja lõppmudelil viitab siiski nende erinevusele pereelistega võrreldes kasutatud andmestiku raames. Algtunnustega mudelis ilmnes ka vanemas tööeas inimeste puhul pereelistest väiksem tõenäosus uuseramu soetamiseks, kuid järgnevad mudelisse lülitatud tunnused muutsid selle seose ebaoluliseks. Täpsemal kontrollimisel selgus, et kõige enam mõjutas vanustunnuse mõju leibkonna suurus. See tähendab, et sarnaste leibkondade korral on vanemas tööeas inimeste tõenäosus uuseramusse eeslinnastuda pereelistega sarnane.
- 3) Erineva suurusega leibkondadest oli viiterühmaks valitud üksikute inimeste puhul kõige vähem võimalusi uuseramusse minemiseks ning leibkonnaliikmete arvu suurenedes kasvas ka uuseramusse eeslinnastumise tõenäosus. 2- ja 3-liikmelised pered asusid uude eramusse üksinda elavatest inimestest vastavalt 2,4 ja 2,2 korda (2,4063 ja 2,1912) ning 4–5-liikmelised ja veel suuremad pered vastavalt 3,2 ja 5,6 korda sagedamini (3,2234 ja 5,5908).
- 4) Eestlaste ja mitte-eestlaste erinev käitumine ilmneb uuseramutesse eeslinnastumise puhul juba märgatavalt intensiivsemalt. Eestlaste tõenäosus uuseramusse kolimiseks on mitte-eestlaste omast 4,5 korda suurem (mitte-eestlaste riskisuhe eestlastega võrreldes 0,2213).
- 5) Sotsiaalset staatust kirjeldavatest tunnustest sõltus tagamaa uuseramusse elama asumine ennekõike inimese tööalasest positsioonist. Uurides üksnes vastajate haridustaseme mõju, ilmnes kõrgharidusega inimeste ligikaudu 1,5 korda suurem võimalus uude eramajja kolida teiste haridustunnuse kategooriatega võrreldes (4. sammul keskhariidusega inimeste riskisuhe 0,6938 ja keskhariidust mitteomandanud inimeste riskisuhe 0,6300). Töölase staatuse kaasamisel muutus hariduse mõju ebaoluliseks, seega sõltus uude eramusse elama asumine just inimese edukusest tööturul.
- 6) Sagedamini läksid uutesse Tallinna tagamaa eramajadesse kõige prestiižsematel ametikohtadel töötavad inimesed. Neist veidi harvem tegid seda keskastme ametite esindajad ning töötud. Kõige harvem said tagamaa uuseramut lubada lihtsamatel ametikohtadel töötavad isikud. Keskastme ametite esindajad kolisid vastavatele eeslinna-aladele 1,5 korda (0,6807) ning lihtsamate ametite esindajad 2,5 korda (0,3965) harvem kui tippametis töötavad vastajad. Töötute võimalus uuselamualadele kolida oli võrdlusrühmaga võrreldes 1,8 korda väiksem (0,5636). Huvitav, et kõige sagedamini sarnanesid uuseramusse eeslinnastunud tippametites töötavate inimestega segarühma esindajad ehk mitteaktiivsed.
- 7) Lisaks kasvatas ettevõtjaks olemise fakt uuseramusse kolimise tõenäosuse ligi 3-kordseks (2,9230).

4.3.2.4. Mudel 4 – keskmise vanusega eramutesse eeslinnastumine (tabel 29)

Demograafiliste näitajate poolest sarnanevad keskmise vanusega eramutesse eeslinnastujad eelmise rühmaga. Sotsiaalse staatuse järgi oli aga tegemist mitmekesisema rändevooaga. Analoogselt uuseramute mudeliga muutus ka siin leibkonnatunnuse lisamisel vanuse mõju eeslinnastumise tõenäosusele. Teiste

tunnuste parameetrid mudeli erinevatel sammudel märkimisväärselt ei muutunud. Kuuendal sammul saadud mudeli alusel võtame analüüsi tulemused kokku:

- 1) Keskmise vanusega eramusse eeslinnastusid taas suurema tõenäosusega mehed. Naiste eeslinnastumise tõenäosus oli meeste vastavast näitajast 1,2 korda väiksem (0,8380).
- 2) Vanuserühmadest kolisid ka neisse eramajadesse sagedamini pereelised ja vanemas tööeas inimesed. Noorte ja pensioniealiste eeslinnastumise tõenäosus jäi võrdlusrühmaks valitud pereelistega võrreldes vastavalt 1,4 ja 1,8 korda väiksemaks (riskisuhted 0,6940 ja 0,5499). Vanemas tööeas inimeste puhul oli taas määravaks leibkonna suurus. Algtunnustega mudeli kohaselt rändasid ka nemad keskmise vanusega eramutesse pereelistest harvem. Ehkki ka hiljem jäi selle vanusegrupi regressioonikordaja negatiivseks, muutus seos statistiliselt ebaoluliseks.
- 3) Erineva suurusega leibkondadest kuulusid siingi eeslinnastujate hulka sagedamini suuremad pered. 2-liikmeliste perede riskisuhe võrreldes üksikute inimestega oli 1,7725, 3-liikmelistel 1,9148, 4–5-liikmelistel 3,2957 ning veel suurematel peredel 9,9795.
- 4) Äärmiselt erinev oli eestlaste ja mitte-eestlaste kalduvus valida elukohaks sotsialismiaja kolmel viimasel kümnendil ehitatud eramu. Mitte-eestlased eeslinnastusid neisse ligi 12 korda väiksema tõenäosusega kui eestlased (0,0837).
- 5) Huvitaval kombel ei mõjutanud inimese haridustase ega tööalane staatus sellesse eluruumi tüüpi eeslinnastumise tõenäosust. Üksnes ettevõtjana tegutsevate isikute seas oli neisse majadesse elama mineku tõenäosus võrreldes mitte-ettevõtjatega kaks ja pool korda suurem (2,6045).

4.3.2.5. Mudel 5 – suvilatesse eeslinnastumine (tabel 30)

Suvilaaladele eeslinnastujad erinevad eelnevatest gruppidest nii demograafiliste näitajate kui ka sotsiaalse staatuse poolest. Vanustunnusest paremini (eriti vanemates vanuserühmades) ennustavad suvilatesse eeslinnastumist inimese haridustase ja tööalane staatus. Peamised suvilate mudeli põhjal tehtavad järeldused on järgmised:

- 1) Mehed rändasid ka tagamaa suvilaaladele naistest 1,5 korda suurema tõenäosusega (0,6538).
- 2) Erinevas vanuses inimestest eeslinnastusid suvilaaladele kõige harvem noored (1,8 korda harvem pereeliste viitegrupist, riskisuhe 0,5740). Järgnesid pereelised ja pensioniealised, kelle tõenäosused lõppmudelis omavahel statistiliselt ei erinenud. Kõige sagedamini suvilasse eeslinnastunute grupiks olid vanemas tööeas inimesed (riskisuhe pereelistega 1,2917). Vanustunnuse mõju muutus taas mudeli erinevatel sammudel. Sotsiaalset staatust iseloomustavate tunnuste mõju kontrollimata jättes saaksime väita, et ka pensioniealised asusid suvilasse peaaegu niisama sageli nagu vanemas tööeas inimesed. Järelikult oli vanemate inimeste sagedasema suvilasse eeslinnastumise tegelikud põhjused seotud nende haridustaseme ja tööalase staatusega. 65-aastased ja vanemad kuuluvad enamasti mitteaktiivsete rühma (segarühm) ning vanus ja haridustase on traditsiooniliselt omavahelises korrelatsioonis olevad tunnused.
- 3) Erinevalt samal perioodil ehitatud eramusse ning uude eramajja eeslinnastumisest ei kasva leibkonna suurenedes suvilasse eeslinnastumise tõenäosus. Teistest sagedamini suundusid suvilasse vaid kahest inimesest koosnevad leibkonnad (üksikutega võrreldes riskisuhe 1,7698).
- 4) Rahvusgruppidest kolisid mitte-eestlased suvilasse taas peaaegu neli korda harvem kui eestlased (0,2644).

- 5) Hariduse puhul selgus madalama haridustasemega inimeste suurem risk suvilaaladele kolida. Põhi- ja keskharidusega inimesed rändasid suvilaaladele kõrgharidusega inimestega võrreldes peaaegu 2 korda suurema tõenäosusega (riskisuhe vastavalt 1,9855 ja 1,8276).
- 6) Töölase staatuse järgi oli suurim suvilasse minemise tõenäosus mitteaktiivsetel inimestel (segarühma riskisuhe võrreldes tippametites töötavatega 1,5185). Neile järgnesidki omavahel võrreldava tõenäosusega tippametite esindajad, keskastme positsioonil töötajad ning töötud. Kõige harvem eeslinnastusid suvilaapiirkondadesse lihttööd tegevad inimesed (viitegrupiks valitud tippametite esindajatest 1,4 korda harvem, 0,7134).
- 7) Erinevalt töölasest staatusest mõjutab ettevõtjaks olemise fakt suvilaaladele eeslinnastumist siiski uuemate eramajade mudelitega analoogselt suunas. Ettevõtjad eeslinnastusid ka suvilapiirkondadesse ülejäänud rahvastikuga võrreldes kaks korda sagedamini (riskisuhe mitte-ettevõtjatega 1,9855).

4.3.2.6. Mudel 6 – vanematesse eramutesse eeslinnastumine (tabel 31)

Ka kuni 1960. aastani ehitatud eramuid käsitlev mudel näitas, et inimese sotsiaalne staatus on seotud tema vanusega ning seetõttu vanustunnuse mõju mudeli erinevatel sammudel muutub. Vanemasse eramusse eeslinnastujatel on sarnaseid jooni nii uuemasse eramajja kui ka suvilasse eeslinnastujatega.

- 1) Meeste eeslinnastumisrisk oli naiste omast 1,4 korda suurem (naiste riskisuhe võrreldes meestega 0,7091).
- 2) Vanuserühmadest kolisid lõppmudeli kohaselt vanasse majja kõige harvem noored ja pensioniealised, mõlemad ligikaudu 2 korda harvem kui perealised (0,5210 ja 0,5368). Sagedamini läksid vanasse eramusse perealised ja vanemas tööeas inimesed, kes üksteisest statistiliselt ei erinenud. Algmudeli kohaselt, s.o. ainult vanusest lähtudes, eristusid teistest vanuserühmadest selgelt vanemas tööeas inimesed, kellele järgnesid perealised ja pensioniealised ning kõige väiksema eeslinnastumisriskiga noorte rühm. Kahe vanema vanuserühma eeslinnastumise tõenäosust mõjutab lõppmudeliga aga vanemate inimeste suhteliselt madalam haridustase ning kattumine töölase staatuse segarühmaga.
- 3) Leibkonna suurus ei mõjutanud vanadesse majadesse minemist küll nii otseselt nagu uute või keskmise vanusega eramute puhul, kuid kõige suuremad leibkonnad eeslinnastusid ka sellesse eramutüüpi kõige sagedamini — 3,5 korda sagedamini kui üksikud inimesed (3,6583). 2- ja 4–5-liikmelised leibkonnad läksid võrreldes üksi elavate inimestega tagamaa vanasse eramusse 1,4 korda sagedamini (1,3589 ja 1,3970). 3-liikmeliste leibkondade erinevus viitegrupiga võrreldes polnud statistiliselt oluline.
- 4) Mitte-eestlaste ja eestlaste tõenäosuse erinevus oli enam kui 10-kordne eestlaste kasuks (0,0947). Ilmselt on siin oma osa põlisrahva sidemetel varasema maa-asustusega, mis mitte-eestlastel puuduvad.
- 5) Analoogselt suvilapiirkondade mudeliga eeslinnastusid ka vanasse eramusse sagedamini madalama haridustasemega inimesed. Keskharidusega inimesed rändavad neisse 1,4 ja vähem kui keskharidusega inimesed 1,7 korda suurema tõenäosusega kui kõrgharidusega vastajad (1,3544 ja 1,7461).
- 6) Ka vanasse eramusse rändasid sagedamini majanduslikult mitteaktiivsed inimesed ning peale nende ka töötud. Mõlemad rahvastikugrupid eeslinnastusid selles mudelis tippametite esindajatest enam kui 2 korda sagedamini (2,2782 ja 2,4119). Kesk- ja madalama astme ametites töötavad inimesed viiterühmast statistiliselt ei erinenud.

- 7) Ettevõtjate grupi võimalus minna vanasse majja oli aga taas kaks korda suurem kui mitte-ettevõtjatel (1,9637). See näitab, et ettevõtjaks olemine suurendab eeslinnastumise tõenäosust isegi nende eluruumi tüüpide puhul, kuhu muidu eeslinnastusid madalama sotsiaalse staatusega inimesed.

4.3.2.7. Eluruumi tüüpide mudelite kokkuvõte

Mudelite kokkuvõttena esitatakse järgnevalt tabelid (tabelid 33-37), milles esitame vastavatesse eluruumi tüüpidesse sagedamini ja harvem eeslinnastunud rahvastikurühmad. Tabelites on sõltumatute tunnuste kategooriad järjestatud nende eeslinnastumise tõenäosuse järgi, kusjuures esimesena esitatud allrühma eeslinnastumisrisk on kõige suurem. Järjestuse aluseks on riskisuhted võrdluseks valitud referentsgrupiga (tabelites märgitud kaldkirjas) mudelite viimastel sammudel. Juhul, kui rahvastikurühma eeslinnastumisrisk referentskategooriast statistiliselt olulisel määral ei erinenud, on selle eeslinnastumise tõenäosus loetud viimasega ligikaudu võrdseks. Samas ei saa selle tabeli põhjal väita, et mitte-referentskategooriate omavaheline erinevus oleks statistiliselt oluline. Selleks pidanuks tegema põhjaliku kontrolliva analüüsi, valides mudelitesse samm-sammult teised referentskategooriad. Selle analüüsi mahukuse tõttu käesolevas töös seda teed ei mindud. Senine analüüs on piisav uuritavate seoste põhimõtteliste suundade üle otsustamiseks. Võrdluseks esitame esimese tabelina rahvastikurühmade järjestuse eeslinnastumise üldmudelid (tabel 32).

Praktiliselt kõigisse eluruumi tüüpidesse eeslinnastusid sagedamini mehed. Inimese sugu ei mõjutanud vaid tagamaa korterisse rändamise tõenäosust. Vanustunnuse põhjal eristuvad teistest eluasemetüüpidest selgelt korterid, kuhu suurema tõenäosusega asusid elama nooremad inimesed – noored ja perealised. Uude ja keskmise vanusega eramusse läksid sagedamini perealised ja vanemas tööeas inimesed, viimased siiski juhul, kui nende leibkonna suurus oli võrreldav perealistega. Suhteliselt vanemad olid vanematesse eramutesse ning eriti just suvilapiirkondadesse eeslinnastujad. Siin aga ennustas eeslinnastumise tõenäosust vanemate vanuserühmade puhul paremini inimeste haridustase ja tööalane staatus.

Leibkonnatüübiti eeslinnastusid korterisse sagedamini väiksemad ning uude ning keskmise vanusega eramusse suuremad leibkonnad. Vanemate eramute puhul ei väljendunud leibkonna suuruse mõju eeslinnastumisele nii selgelt. Teatud määral võib aga ka siin täheldada suuremate leibkondade suuremat tõenäosust eeslinnastuda. Suvilaaladel olid erineva suurusega leibkonnad enam-vähem tasakaalus. Vaid kahest inimesest koosnevad pered asusid teistega võrreldes sinna elama sagedamini.

Eestlasi iseloomustas mitte-eestlastega võrreldes suurem Tallinna tagamaale kolimise tõenäosus nii eeslinnastumise üldmudelid kui ka kõigis eluruumi tüüpe käsitlevates mudelites. Järelikult oli üleminekuaja eeslinnastumine eelkõige eestlastele omane fenomen. Huvitav analüüsitulemus on see, et üheski mudelis ei sõltunud rahvuse mõju eeslinnastumisele teistest mudelite sõltumatutest tunnustest. Niisiis ei tulene mitte-eestlaste väiksem eeslinnastumisrisk põlisrahvaga võrreldes erinevast vanusstruktuurist, leibkondade suurusest ega sotsiaalsest staatusest, vaid eeslinnastumise tõenäosus on väiksem lihtsalt mitte-eestlaseks olemise fakti tõttu.

Tabel 32. Rahvastikurühmad järjestatuna eeslinnastumise tõenäosuse järgi: eeslinnastumine kokku

sugu	<i>mehed</i> <i>naised</i>
vanus	<i>pereelised</i> noored vanemas tööeas inimesed <i>pensioniealised</i>
leibkonna suurus	2-liikmelised 6- ja enamaliikmelised <i>1-liikmelised</i> ~ 3-liikmelised ~ 4–5-liikmelised
rahvus	<i>estlased</i> mitte-estlased
haridustase	alla keskhariduse keskharidus <i>kõrgharidus</i>
töölane staatus	segarühm <i>tippametid</i> ~ töötud ~ lihtsamad ametid keskastme ametid
ettevõtjaks olemine	ettevõtjad <i>mitte-ettevõtjad</i>

Tabel 33. Rahvastikurühmad järjestatuna eeslinnastumise tõenäosuse järgi: korteritesse eeslinnastumine

sugu	<i>mehed</i> ~ <i>naised</i>
vanus	noored ~ <i>pereelised</i> vanemas tööeas inimesed <i>pensioniealised</i>
leibkonna suurus	<i>1-liikmelised</i> ~ 3-liikmelised 2-liikmelised 4–5-liikmelised 6- ja enamaliikmelised
rahvus	<i>estlased</i> mitte-estlased
haridustase	alla keskhariduse keskharidus <i>kõrgharidus</i>
töölane staatus	töötud lihtsamad ametid segarühm ~ keskastme ametid ~ <i>tippametid</i>
ettevõtjaks olemine	ettevõtjad ~ <i>mitte-ettevõtjad</i>

Tabel 34. Rahvastikurühmad järjestatuna eeslinnastumise tõenäosuse järgi: uuseramutesse eeslinnastumine

sugu	<i>mehed</i> <i>naised</i>
vanus A (lõppmudel)	<i>pereelised</i> ~ vanemas tööeas inimesed noored <i>pensioniealised</i>
vanus B (mudeli 1. samm)	<i>pereelised</i> noored vanemas tööeas inimesed <i>pensioniealised</i>
leibkonna suurus	6- ja enamaliikmelised 4–5-liikmelised 2-liikmelised 3-liikmelised <i>1-liikmelised</i>
rahvus	<i>estlased</i> mitte-estlased
haridustase A (lõppmudel)	<i>kõrgharidus</i> ~ keskharidus ~ alla keskhariduse
haridustase B (mudeli 4. samm)	<i>kõrgharidus</i> keskharidus alla keskhariduse
töölane staatus	<i>tippametid</i> ~ segarühm keskastme ametid töötud lihtsamad ametid
ettevõtjaks olemine	ettevõtjad <i>mitte-ettevõtjad</i>

Tabel 35. Rahvastikurühmad järjestatuna eeslinnastumise tõenäosuse järgi: keskmise vanusega eramutesse eeslinnastumine

sugu	<i>mehed</i> <i>naised</i>
vanus A (lõppmudel)	<i>perealised</i> ~ vanemas tööeas inimesed noored <i>pensioniealised</i>
vanus B (mudeli 1. samm)	<i>perealised</i> noored vanemas tööeas inimesed <i>pensioniealised</i>
leibkonna suurus	6- ja enamaliikmelised 4–5-liikmelised 3-liikmelised 2-liikmelised <i>1-liikmelised</i>
rahvus	<i>eestlased</i> mitte-eestlased
haridustase	<i>kõrgharidus</i> ~ keskharidus ~ alla keskhariduse
töölane staatus	<i>tippametid</i> ~ keskastme ametid ~ lihtsamad ametid ~ töötud ~ segarühm
ettevõtjaks olemine	ettevõtjad <i>mitte-ettevõtjad</i>

Tabel 36. Rahvastikurühmad järjestatuna eeslinnastumise tõenäosuse järgi: suvilatesse eeslinnastumine

sugu	<i>mehed</i> <i>naised</i>
vanus A (lõppmudel)	vanemas tööeas inimesed <i>perealised</i> ~ <i>pensioniealised</i> noored
vanus B (mudeli 1. samm)	vanemas tööeas inimesed <i>pensioniealised</i> <i>perealised</i> noored
leibkonna suurus	2-liikmelised <i>1-liikmelised</i> ~ 3-liikmelised ~ 4–5-liikmelised ~ 6- ja enamaliikmelised
rahvus	<i>eestlased</i> mitte-eestlased
haridustase	alla keskhariduse keskharidus <i>kõrgharidus</i>
töölane staatus	segarühm töötud ~ keskastme ametid ~ <i>tippametid</i> lihtsamad ametid
ettevõtjaks olemine	ettevõtjad <i>mitte-ettevõtjad</i>

Tabel 37. Rahvastikurühmad järjestatuna eeslinnastumise tõenäosuse järgi: vanematesse eramutesse eeslinnastumine

sugu	<i>mehed</i> <i>naised</i>
vanus A (lõppmudel)	vanemas tööeas inimesed ~ <i>perealised</i> <i>pensioniealised</i> inimesed noored
vanus B (mudeli 1. samm)	vanemas tööeas inimesed <i>pensioniealised</i> ~ <i>perealised</i> noored
leibkonna suurus	6- ja enamaliikmelised 4–5-liikmelised 2-liikmelised <i>1-liikmelised</i> ~ 3-liikmelised
rahvus	<i>eestlased</i> mitte-eestlased
haridustase	alla keskhariduse keskharidus <i>kõrgharidus</i>
töölane staatus	segarühm töötud lihtsamad ametid ~ keskastme ametid ~ <i>tippametid</i>
ettevõtjaks olemine	ettevõtjad <i>mitte-ettevõtjad</i>

Mudelite võrdlemine (tabel 38) näitab, et korterisse eeslinnastusid mitte-eestlased vaid natuke väiksema tõenäosusega (tõenäosuste erinevus 1,3-kordne) kui eestlased, uuseramusse eeslinnastumise risk erines kahel rahvusgrupil juba 4,5 korda. Sellega võrreldav oli ka suvilaladele asumise tõenäosuse erinevus. Keskmise vanusega ning vanemasse eramusse eeslinnastusid mitte-eestlased eestlastega võrreldes juba enam kui kümme korda harvem. Arvestades, et rände lähtekoha rahvastikus on mitte-eestlasi ja eestlasi enam-vähem võrdselt, kujunesid tagamaal järelikult välja rahvusstruktuuri poolest erinevad eeslinnaalad, kusjuures korterisse eeslinnastujad sarnanesid rahvuskoosseisu poolest kõige enam rände lähtekoha Tallinna rahvastikuga.

Tabel 38. Mitte-eestlaste eeslinnastumisrisk võrreldes eestlastega erinevates mudelites

	korda väiksem
Mudel 1: eeslinnastumise üldmudel	2,7
Mudel 2: korteritesse eeslinnastumine	1,3
Mudel 3: uuseramutesse eeslinnastumine	4,5
Mudel 4: keskmise vanusega eramutesse eeslinnastumine	11,6
Mudel 5: suvilatesse eeslinnastumine	3,8
Mudel 6: vanematesse eramutesse eeslinnastumine	10,6

Nii korterisse kui ka suvilasse ja vanemasse eramusse eeslinnastusid suurema tõenäosusega madalama haridustasemega inimesed. Uude eramusse asumist seletas haridustunnusest paremini inimese tööalane staatus. Viimase mõju arvestamata jättes rändasid tagamaa uutesse eramajadesse teistest sagedamini kõrgharidusega inimesed. Keskmises vanuses eramusse eeslinnastujad sarnanesid küll soo, vanuse ja leibkonna suuruse poolest uuseramusse läinutega, kuid haridustunnus nagu ka tööalane staatus ei aidanud sinna toimunud eeslinnastumist kirjeldada.

Tööalane staatus osutus äärmiselt hästi eeslinnastumist ennustavaks tunnuseks kõigi eluruumi tüüpide puhul, välja arvatud keskmise vanusega eramud. Uuseramusse eeslinnastumise tõenäosus oli suurem tööturul paremini kohanenud inimeste seas, sealjuures suurim tippametites töötavate inimeste hulgas. Tagamaa korterisse kolisid sagedamini tööturul vähemedukad elanikegrupid – madalamatel ametipositsioonidel töötavad inimesed ja töötud. Suvilapiirkondadesse ja vanadesse eramutesse eeslinnastusid aga sagedamini majanduslikult mitteaktiivsed inimesed (segarühm), vanadesse eramutesse nende kõrval ka töötud.

Ettevõtjaks olemine suurendas eeslinnastumise tõenäosust peaaegu kõigi eluruumi tüüpide puhul, erandiks oli vaid korterisse eeslinnastumine. Sealjuures suurendab seotus ettevõtlusega tõenäosust eeslinnastuda ka suvilasse ja vanasse eramajja, ehkki hariduse ja tööalase staatuse järgi asusid sinna sagedamini elama vähemharitud ja tööturult lahkunud rahvastikurühmad. Selline tulemus tuleneb referentsgrupi valikust logistilises regressioonanalüüsis ning seda aitab tõlgendada mudelite võrdlemine. Kõige suurem oli ettevõtjate ja mitte-ettevõtjate eeslinnastumisriski erinevus uuseramute puhul, kuhu ettevõtjad kolisid ülejäänud inimestega võrreldes ligi 3 korda suurema tõenäosusega. Keskmises vanuses eramusse rändasid nad teistest 2,5 korda ning suvilasse ja vanasse eramusse 2 korda sagedamini. Peale ettevõtjaks olemise mõju pakkus huvi teiste tunnuste, eelkõige tööalase staatuse, mõju kontrollimine ettevõtjaks olemise faktiga. Tööalase staatusega seotud järeldused ei muutunud aga pärast ettevõtlusega seotuse kontrollimist üheski kirjeldatud mudelis.

Kokkuvõttes ei sarnanenud ühessegi vaadeldud eluruumi tüüpi rändajad eeslinnastujate tervikvooga. Küll aga võimaldas analüüs tagamaa eluruumi tüüpide kaupa eristada lääne tüüpi ja postsotsialistlike erijoontega eeslinnastujate sihtkohad. Uuseramusse asusid sagedamini elama pereelised, suuremad leibkonnad (järelkult pered) ja tööalaselt edukad (majanduslikult paremal järjel olevad) inimesed. Järelkult on uuseramusse eeslinnastumise näol tegemist klassikalise lääne tüüpi eeslinnastumisega. Nende eeslinnastujatega sarnanesid ka sotsialismiperioodi kolmel viimasel aastakümnel ehitatud eramutesse rändajad, kuid sotsiaalse staatuse poolest oli see rühm juba mitmekesisem.

Ülejäänud eluruumidesse eeslinnastujad erinesid neist kahest rühmast märgatavalt. Seda osa eeslinnastumisest võimegi seostada sotsialismijärgse ühiskonna erijoontega. Majanduslikult mitteaktiivsed eeslinnastujad, kes olid tihtipeale just vanemad inimesed, eeslinnastusid sagedamini suvilaaladele ja vanadesse eramajadesse. Täpsema analüüsita on raske öelda, millised olid nende olulisemad rändepõhjused. Tõenäoliselt etendas siin teatud rolli varasem seotus tagamaaga, nt suvila omamine või talu tagasi saamine. Tööturult lahkudes tekkis võimalus asuda elama linnast välja. See omakorda võis olla seotud nii majanduslike rändemotiividega kui ka elukeskkonna parandamise sooviga. Paljud inimesed lahkusid tööturult, kuna nad ei suutnud kohaneda muutuvate nõudmistega tööturul ning maal elamine kujunes nende jaoks majandusliku toimetuleku strateegiaks. Selle kõrval võis määravaks saada ka linna paneelelamupiirkondadega võrreldes meeldivam elukeskkond. Tagamaa korterisse asusid suurema tõenäosusega elama nooremad ja tööturul vähemedukad inimesed. Ka seda osa eeslinnastumisest võisid seletada mitmed tegurid. Üldiselt oli pealinna lähiümbruse korterite hinnatase Tallinna korteritega võrreldes üheksakümnendatel aastatel madalam. Seetõttu oli noortel eluasemeturule sisenevatel peredel lihtsam soetada madalama hinnaga korter linna läheduses. Samuti võis teatud määral toimuda üleminekuaja muutustega vähemedukalt kohanenud inimeste ränne kallimatest linnakorteritest odavamatesse korteritesse tagamaal. Lisaks ei saa siingi kõrvale heita keskkondlikke rändemotiive – elukeskkond tagamaa satelliitlinnades ja keskusasulates erineb tunduvalt elukeskkonnast Tallinna paneelelamupiirkondades.

4.3.3. Eeslinnastumine tagamaa geograafiliste osade järgi

4.3.3.1. Sõltuv tunnus ja sõltumatud tunnused logistilises regressioonianalüüsis

Järgnevalt esitatakse kolm täiendavat mudelit, milles võrreldakse Tallinnast tagamaale kolinute tõenäosust asuda elama lähitagamaale, tagamaa mereäärsetesse valdadesse ning satelliitlinnadesse. Nagu antud peatüki sissejuhatavas osas öeldud, sisaldavad kõik need tagamaa osad peaaegu kõikidesse eespool kirjeldatud eluruumi tüüpidesse eeslinnastujaid (tabel 23). Samuti mõjutab analüüsitulemusi teatud omavalitsusüksuste domineerimine vastavasse piirkonda eeslinnastumisel (nt Maardu linn lähitagamaa osana, Viimsi ja Harku vald mereäärsete omavalitsusüksustena jne: tabel 25). Seetõttu on nii klassifitseeritud eeslinnastujate rühmad rahvastiku struktuuri poolest mitmekesisemad, kui olid erinevatesse eluruumi tüüpidesse eeslinnastujad. Sellegipoolest annab järgnev analüüs olulist lisainformatsiooni selle kohta, kas lähi- ja kaugtagamaale, mereäärsetesse ja mitte-mereäärsetesse omavalitsusüksustesse ning tagamaa linnadesse ja valdadesse eeslinnastusid erinevad rahvastikurühmad.

Kolme koostatud regressioonimudeli sihtgrupiks olidki lähitagamaale, mereäärsetesse valdadesse ja linnadesse eeslinnastujad. Nendes eeslinnastumise tõenäosuste erinevust rahvastiku allrühmade puhul uuritigi. Erinevalt varasematest mudelitest, kus alternatiivseks rühmaks sõltuvas tunnuses olid tallinlased, valiti siin alternatiivseks grupiks vastavalt kaugtagamaale, mitte-mereäärsetesse ning tagamaa valdadesse eeslinnastujad (tabel 39). See tähendab, et suurema lähitagamaale eeslinnastumise tõenäosuse korral läks vastav rahvastikurühm harvem kaugtagamaale ja vastupidi. Varasemates mudelites oli eeslinnastumisele alternatiivseks sündmuseks Tallinnasse elama jäämine. Seetõttu on järgnevate mudelite tõlgendamine varasematest erinev. Siin räägime eeslinnastujate tõenäosusest valida tagamaale asudes sihtkohaks vastav tagamaa geograafiline piirkond. Mudelites sõltumatute tunnustena kasutatud rahvastiku allrühmad on varasemate mudelitega võrreldes analoogsed.

Ka siin võrdsustati andmebaasides sõltuva tunnuse kaks uuritavat rühma. Algses andmebaasis arvuliselt väiksemaid rühmi – kaugtagamaale, mereäärsetesse valdadesse ja linnadesse eeslinnastujaid – sisaldasid mudeli koostamise aluseks olevad andmebaasid sajabrotsendiliselt. Lähitagamaale, mitte-mereäärsetesse omavalitsusüksustesse ning valdadesse eeslinnastujatest tehti juhuvaliku teel väiksemasse rühma kuulujate arvuga võrdne valim.

Tabel 39. Sõltuv tunnus: tagamaa geograafiliste osade mudelid

Mudel	sõltuva tunnuse väärtused	kodeering	vaatlus-objektide arv
Mudel 7	lähitagamaale eeslinnastujad	1	5 285
	kaugtagamaale eeslinnastujad	0	5 285
Mudel 8	mereäärsetesse valdadesse eeslinnastujad	1	5 090
	mitte-mereäärsetesse omavalitsusüksustesse eeslinnastujad	0	5 090
Mudel 9	linnadesse eeslinnastujad	1	5 701
	valdadesse eeslinnastujad	0	5 701

Tabel 40. MUDEL 7. LÄHITAGAMAALE EESLINNASTUMINE. REGESSIOONIKORDAJAD (•) JA RISKISUHETE (exp (•)) VÄÄRTUSED
 Sõltuv tunnus: eeslinnastus lähitagamaale (N=5285) – kodeering 1; eeslinnastus kaugtagamaale (N=5285) – kodeering 0

	Samm 1		Samm 2		Samm 3		Samm 4		Samm 5		Samm 6	
	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)
Sugu (vrd. mehed)												
naised	-0,0428	0,9581	-0,0480	0,9531	-0,0480	0,9531	-0,0527	0,9486	-0,0458	0,9552	-0,0428	0,9581
Vanus (vrd. perealised – 30–49-aastased)												
15–29-aastased	0,0702	1,0727	0,0413	1,0422	0,0451	1,0462	0,1861***	1,2045	0,2260***	1,2536	0,2284***	1,2566
50–64-aastased	-0,3013***	0,7398	-0,1719***	0,8421	-0,1634***	0,8492	-0,1164**	0,8901	-0,0551	0,9464	-0,0545	0,9470
65-aastased ja vanemad	-0,4901***	0,6126	-0,3111***	0,7326	-0,3001***	0,7408	-0,1589**	0,8531	-0,0153	0,9848	-0,0128	0,9873
Leibkonna suurus (vrd. leibkonnas 1 liiget)												
leibkonnas 2 liiget			0,3772***	1,4582	0,3782***	1,4596	0,3885***	1,4748	0,3754***	1,4556	0,3753***	1,4555
leibkonnas 3 liiget			0,6255***	1,8692	0,6209***	1,8605	0,6345***	1,8860	0,6159***	1,8512	0,6156***	1,8508
leibkonnas 4–5 liiget			0,5531***	1,7387	0,5624***	1,7549	0,5835***	1,7924	0,5726***	1,7729	0,5720***	1,7718
leibkonnas 6 ja enam liiget			0,7447***	2,1059	0,7667***	2,1527	0,8231***	2,2775	0,8368***	2,3089	0,8370***	2,3095
Rahvus (vrd. eestlased)												
mitte-eestlased					0,1675***	1,1823	0,2089***	1,2324	0,2903***	1,3369	0,2908***	1,3375
Haridustase (vrd. kõrgharidus)												
keskharidus							-0,4322***	0,6491	-0,2354***	0,7902	-0,2356***	0,7901
alla keskhariduse							-0,6430***	0,5257	-0,3416***	0,7106	-0,3405***	0,7114
Töölane staatus (vrd. tippametid)												
keskastme ametid									-0,0661	0,9360	-0,0630	0,9390
lihtsamad ametid									-0,4428***	0,6422	-0,4403***	0,6438
töötud									-0,6369***	0,5289	-0,6325***	0,5312
töölase staatuse segariühm									-0,5283***	0,5896	-0,5250***	0,5915
Ettevõtjaks olemine (vrd. mitte-ettevõtjad)												
ettevõtjad											0,0927	1,0971
-2LL	14549,133		14463,343		14449,117		14343,481		14246,073		14245,390	
Vabadusastmete arv (Df)	4		8		9		11		15		16	
Vaatlusobjektide arv mudelis (N)	10570		10570		10570		10570		10570		10570	

*** oluline tasemel $p < 0,01$; ** oluline tasemel $0,01 < p < 0,05$; * oluline tasemel $0,05 < p < 0,10$

Tabel 41. MUDEL 8. MEREÄÄRSETESSE VALDADESSE EESLINNASTUMINE. REGESSIOONIKORDAJAD (•) JA RISKISUHETE (exp (•)) VÄÄRTUSED
 Sõltuv tunnus: eeslinnastus mereäärsesse valda (N=5090) – kodeering 1; eeslinnastus mitte-mereäärsesse omavalitsusüksusesse (N=5090) – kodeering 0

	Samm 1		Samm 2		Samm 3		Samm 4		Samm 5		Samm 6	
	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)
Sugu (vrd. mehed)												
naised	-0,0388	0,9619	-0,0421	0,9587	-0,0402	0,9606	-0,0457	0,9553	-0,0893**	0,9146	-0,0882**	0,9156
Vanus (vrd. perealised – 30–49-aastased)												
15–29-aastased	-0,1010**	0,9039	-0,1044**	0,9009	-0,1564***	0,8552	0,0337	1,0343	0,0111	1,0112	0,0119	1,0120
50–64-aastased	0,1469***	1,1582	0,2044***	1,2268	0,1382**	1,1482	0,2004***	1,2219	0,1859***	1,2043	0,1863***	1,2048
65-aastased ja vanemad	0,0362	1,0369	0,1154	1,1224	0,0074	1,0074	0,1966**	1,2173	0,0971	1,1020	0,0981	1,1031
Leibkonna suurus (vrd. leibkonnas 1 liiget)												
leibkonnas 2 liiget			0,2787***	1,3214	0,2774***	1,3197	0,2734***	1,3144	0,2496***	1,2835	0,2494***	1,2832
leibkonnas 3 liiget			0,2332***	1,2626	0,2445***	1,2770	0,2477***	1,2811	0,2153***	1,2402	0,2151***	1,2399
leibkonnas 4–5 liiget			0,3830***	1,4667	0,3135***	1,3683	0,3333***	1,3956	0,2936***	1,3412	0,2932***	1,3407
leibkonnas 6 ja enam liiget			0,3288***	1,3893	0,1683	1,1833	0,2274**	1,2554	0,2009*	1,2225	0,2010*	1,2226
Rahvus (vrd. eestlased)												
mitte-eestlased					-1,2995***	0,2727	-1,2545***	0,2852	-1,1914***	0,3038	-1,1912***	0,3039
Haridustase (vrd. kõrgharidus)												
keskharidus							-0,5760***	0,5621	-0,3847***	0,6807	-0,3850***	0,6804
alla keskhariduse							-0,8277***	0,4370	-0,6309***	0,5321	-0,6309***	0,5321
Töölane staatus (vrd. tippametid)												
keskastme ametid									-0,2035***	0,8159	-0,2021***	0,8170
lihtsamad ametid									-0,4882***	0,6137	-0,4870***	0,6145
töötud									-0,7092***	0,4921	-0,7071***	0,4930
töölase staatuse segariühm									-0,1861***	0,8302	-0,1846**	0,8315
Ettevõtjaks olemine (vrd. mitte-ettevõtjad)												
ettevõtjad											0,0308	1,0313
-2LL	14092,262		14064,801		13355,323		13180,374		13095,535		13095,458	
Vabadusastmete arv (Df)	4		8		9		11		15		16	
Vaatlusobjektide arv mudelis (N)	10180		10180		10180		10180		10180		10180	

*** oluline tasemel $p < 0,01$; ** oluline tasemel $0,01 \cdot p < 0,05$; * oluline tasemel $0,05 \cdot p < 0,10$

Tabel 42. MUDEL 9. SATELLIITLINNADESSE EESLINNASTUMINE. REGESSIOONIKORDAJAD (•) JA RISKISUHETE (exp (•)) VÄÄRTUSED

Sõltuv tunnus: eeslinnastus satelliitlinna (N=5701) – kodeering 1; eeslinnastus tagamaa maalisse omavalitsusüksusesse (N=5701) – kodeering 0

	Samm 1		Samm 2		Samm 3		Samm 4		Samm 5		Samm 6	
	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)	•	exp (•)
Sugu (vrd. mehed)												
naised	0,1036***	1,1092	0,1058***	1,1116	0,0804**	1,0838	0,0791*	1,0823	0,1534***	1,1658	0,1445***	1,1554
Vanus (vrd. perealised – 30–49-aastased)												
15–29-aastased	0,0622	1,0642	0,0663	1,0685	0,1101**	1,1164	0,0102	1,0103	0,0795	1,0828	0,0736	1,0764
50–64-aastased	-0,4076***	0,6653	-0,4092***	0,6642	-0,3207***	0,7256	-0,3513***	0,7037	-0,2892***	0,7489	-0,2921***	0,7467
65-aastased ja vanemad	-0,3860***	0,6798	-0,3867***	0,6793	-0,2438***	0,7837	-0,3398***	0,7119	-0,0995	0,9053	-0,1066	0,8989
Leibkonna suurus (vrd. leibkonnas 1 liiget)												
leibkonnas 2 liiget			-0,1726**	0,8415	-0,1565**	0,8551	-0,1573**	0,8544	-0,1510**	0,8599	-0,1525**	0,8586
leibkonnas 3 liiget			0,0697	1,0721	0,0308	1,0313	0,0302	1,0307	0,0425	1,0434	0,0421	1,0430
leibkonnas 4–5 liiget			-0,1677**	0,8456	-0,0588	0,9429	-0,0653	0,9368	-0,0366	0,9640	-0,0370	0,9637
leibkonnas 6 ja enam liiget			-0,5171***	0,5962	-0,3123***	0,7317	-0,3417***	0,7106	-0,3308***	0,7183	-0,3337***	0,7163
Rahvus (vrd. eestlased)												
mitte-eestlased					1,6853***	5,3943	1,6514***	5,2141	1,6075***	4,9905	1,6055***	4,9803
Haridustase (vrd. kõrgharidus)												
keskharidus							0,3846***	1,4690	0,2318***	1,2608	0,2336***	1,2631
alla keskhariduse							0,4765***	1,6104	0,3800***	1,4623	0,3786***	1,4603
Töölane staatus (vrd. tippametid)												
keskastme ametid									0,1577**	1,1708	0,1484*	1,1600
lihtsamad ametid									0,4724***	1,6038	0,4644***	1,5910
töötud									0,4000***	1,4919	0,3847***	1,4692
töölase staatuse segarihm									-0,0567	0,9449	-0,0687	0,9336
Ettevõtjaks olemine (vrd. mitte-ettevõtjad)												
ettevõtjad											-0,2928**	0,7462
-2LL	15690,168		15634,128		14052,474		13988,736		13893,115		13886,767	
Vabadusastmete arv (Df)	4		8		9		11		15		16	
Vaatlusobjektide arv mudelis (N)	11402		11402		11402		11402		11402		11402	

*** oluline tasemel $p < 0,01$; ** oluline tasemel $0,01 \leq p < 0,05$; * oluline tasemel $0,05 \leq p < 0,10$

4.3.3.2. Mudel 7 – lähitagamaale eeslinnastumine (tabel 40)

Ka lähi- ja kaugtagamaale eeslinnastumist kirjeldame mudeli viimase sammu tulemuste alusel ning täpsustame taas vanustunnuse mõju muutumist mudeli erinevatel sammudel.

- 1) Meeste ja naiste tõenäosus valida eeslinnastumisel elukohaks lähitagamaa ei erinenud.
- 2) Lõppmudeli kohaselt läksid erinevas vanuses inimestest sagedamini lähitagamaale noored (riskisuhe pereelistega 1,2566). Teiste gruppide risk lähitagamaale asuda oli üksteisega enam-vähem võrdne. Vanusest oluliselt paremini seletab eeslinnastumise sihtkoha valikut aga haridustase ja tööalane staatus. Nende tunnuste mõju arvestamata jättes (mudeli 1. sammu alusel) võib väita, et sagedamini suunduvad lähitagamaale noored ja pereelised ning harvem vanemas tööeas ja pensionieas eeslinnastujad. Viimased eeslinnastuvad järelikult sagedamini kaugtagamaale.
- 3) Erineva suurusega leibkondadest läksid lähitagamaale kõige harvem üksikud inimesed. Leibkonnaliikmete arvu kasvades suurenes ka lähitagamaale asumise tõenäosus. Üksikute inimestega võrreldes asusid 2-liikmelised leibkonnad lähitagamaale 1,5 korda sagedamini (1,4555), 3-liikmelised ja 4–5-liikmelised leibkonnad juba peaaegu 2 korda (1,8508 ja 1,7718) ning veel suuremad leibkonnad enam kui 2 korda (2,3095) sagedamini.
- 4) Tähelepanuväärne uurimistulemus on mitte-eestlastest eeslinnastujate elukohavalik tagamaal. Nemad valisid eestlastega võrreldes 1,3 korda (1,3375) sagedamini elukohaks lähitagamaa. Eestlased jaotusid tagamaa osadesse mitte-eestlastega võrreldes ühtlasemalt.
- 5) Erineva haridusega gruppidest valisid lähitagamaa sagedamini uueks elukohaks kõrgharidusega inimesed. Kesk- ja alla keskharidusega eeslinnastujad asusid lähitagamaale elama neist vastavalt 1,3 ja 1,4 korda harvem (0,7901 ja 0,7114).
- 6) Töölase staatuse järgi eeslinnastusid teistest sagedamini lähitagamaale kõrgematel ametipositsioonidel töötavad inimesed – tipp- ja keskastme ametite esindajad. Nende tõenäosus lähitagamaale elama asuda oli enam-vähem võrdne. Madalamatel ametipostidel töötavad inimesed suundusid lähitagamaale enam kui 1,5 korda harvem (0,6438) ning töötud juba peaaegu 2 korda harvem (0,5312) kui viitegrupiks valitud tippametite esindajad. Mitteaktiivsed inimesed läksid lähitagamaale samuti 1,7 korda referentsgrupist harvem (segarühma riskisuhe 0,5915).
- 7) Pisut ootamatuna ei mõjutanud ettevõtjaks olemine eeslinnastujate tagamaa osa valikut.

4.3.3.3. Mudel 8 – mereäärsetesse valdadesse eeslinnastumine (tabel 41)

Peamised mereäärsetesse valdadesse elama asumist kirjeldava mudeli tulemused on järgmised:

- 1) Mehed eeslinnastuvad mereäärsetesse valdadesse naistest pisut sagedamini (naiste riskisuhe meestega võrreldes 0,9156). Soogruppide erinevus muutus statistiliselt oluliseks alles pärast tööalase staatuse tunnuse lisamist mudelisse.
- 2) Nii enne kui ka pärast sotsiaalse staatuse tunnusega kontrollimist valisid kõige suurema tõenäosusega mereäärse valla oma elukohaks vanemas tööeas inimesed (lõppmudelis riskisuhe pereelistega 1,2048), teiste vanuserühmade mereäärsetesse piirkonda kolimise tõenäosus jäi nendega võrreldes väiksemaks. Sotsiaalset staatust arvestamata oluks aga noorte tõenäosus mere äärde elama asuda ülejäänud gruppidega võrreldes väiksem.
- 3) Erinevatest leibkonnatüüpidest eeslinnastuvad 1-liikmelised leibkonnad mereäärsetesse valdadesse ülejäänutega võrreldes harvem ning neist suuremate

- leibkondade omavaheline erinevus on minimaalne (riskisuhted vahemikus 1,2226 kuni 1,3407).
- 4) Märkimisväärne on kahe rahvusrühma erinevus. Mitte-eestlastest eeslinnastujad otsustasid eestlastega võrreldes mereäärse piirkonna kasuks 3,3 korda harvem (0,3039).
 - 5) Haridusgruppidest lähtudes rändasid mereäärsetesse valdadesse sagedamini kõrgema haridustasemega eeslinnastujad. Keskkharidusega inimesed kolisid merega piirnevatesse valdadesse 1,5 korda (0,6804) ja keskkharidust mitteomandanud inimesed peaaegu 2 korda (0,5321) viitegrupist harvem.
 - 6) Analoogne oli ka tööalase staatuse mõju – kõige sagedamini asusid mereäärsesse piirkonda elama tippametikohtadel töötavad eeslinnastujad. Keskastme ametites töötavate inimeste vastav näitaja jäi viiterühmaga võrreldes 1,2 korda (0,8170) väiksemaks. Ligikaudu niisama suur on ka tööalase staatuse segarühma erinevus viiterühmast (0,8302). Tippametite esindajatest aga juba enam kui 1,5 korda harvem (0,6145) läksid mereäärsesse omavalitsusüksusse lihttöö tegijad ning 2 korda harvem (0,4930) töötud.
 - 7) Ettevõtlusega tegelemine mereäärsetesse valdadesse eeslinnastumise riski ei mõjutanud.

4.3.3.4. Mudel 9 – linnadesse eeslinnastumine (tabel 42)

Viimasena esitame mudeli, mis kirjeldab eeslinnastujate tõenäosust tagamaa satelliitlinna elama asuda.

- 1) Tagamaa linnalise asula valivad eeslinnastudes elukohaks veidi sagedamini naised (riskisuhe 1,1554).
- 2) Lõppmudeli kohaselt eeslinnastusid linnadesse sagedamini noored, perealised ja pensionialised ning harvem vanemas tööeas inimesed (riskisuhe perealisedega võrreldes 0,7467). Vanustunnuse kirjeldusvõime muutus aga selles mudelis pärast tööalase staatuse tunnustega kontrollimist. Algmudeli järgi läksid linna sagedamini kaks nooremat ning harvem kaks vanemat vanuserühma.
- 3) Leibkonna suuruse järgi selget suundumust ei olnud. Harvem läksid linnadesse 2-liikmelistes ning 6- ja enamaliikmelistes leibkondades elavad inimesed, vastavalt 1,2 (0,8586) ja 1,4 (0,7163) korda harvem üksikute inimestega võrreldes. Teised leibkonna tüübid omavahel oluliselt ei erinenud.
- 4) Kõige silmapaistvam tulemus on mitte-eestlaste 5 korda (4,9803) suurem tõenäosus linnadesse eeslinnastuda võrreldes eestlastega.
- 5) Suurema tõenäosusega asuvad linna elama madalama haridusega inimesed – keskkharidusega eeslinnastujad 1,3 (1,2631) ning keskkharidust mitteomandanud inimesed 1,5 (1,4603) korda sagedamini kui kõrgharidusega linnast tagamaale rändajad.
- 6) Tööalase staatuse järgi lähevad linna kõige harvem tippametite esindajad ja majanduslikult mitteaktiivsed inimesed (segarühm). Tippametites töötavatest 1,2 (1,1708) korda suurema tõenäosusega tegid seda keskastme ametikohtadel töötavad ning 1,6 (1,6038) korda sagedamini lihttööd tegevad inimesed. Sarnane on ka töötute erinevus referentsgrupiga võrreldes (riskisuhe 1,4692).
- 7) Ettevõtjaks olemine vähendab võimalust valida eeslinnastumisel elukohaks linnaline omavalitsusüksus 1,3 korda (0,7462).

4.3.3.5. Tagamaa osade mudelite kokkuvõte

Võtame järgnevalt kokku erinevatesse tagamaa osadesse eeslinnastumise mudelite tulemused. Tabelites 43-45 on analoogselt eelmiste mudelitega järjestatud uuritud rahvastikukategooriad tagamaa osadesse elama asumise tõenäosuse järgi. Järjestuse aluseks on ka siin erinevus referentsgrupi vastavasse piirkonda suundumise tõenäosusest (vt lk 89).

Soogruppidest valisid naised eeslinnastudes sagedamini elukohaks tagamaa linnalise omavalitsusüksuse. Mehed eeslinnastusid aga sagedamini mereäärsesse valda. Lähija kaugtagamaale asumise tõenäosus oli meeste ja naiste puhul sarnane.

Vanustunnuse mõju analüüsiti kahes astmes. Mudelite esimestel sammudel mõjutas erinevate vanuserühmade (eriti vanemate inimeste) eeslinnastumise sihtkoha valikut inimese haridustase ja positsioon tööturul. Üksnes vanusest lähtudes (algmudel) võiksime väita järgmist: noortel ja perealistel oli suurem tõenäosus asuda elama lähitagamaale ja satelliitlinnadesse, vanemas tööeas ja pensioniealised eeslinnastujad suundusid neisse ruumiüksustesse aga harvem; mereäärsesse valda rändasid suurema tõenäosusega vanemas tööeas inimesed, neile järgnesid perealiste ja pensionealiste rühmad ning kõige harvem valisid tagamaale rännates mereäärse valla elukohaks noored. Pärast sotsiaalse staatuse tunnustega kontrollimist vanustunnuse mõju muutus: lähitagamaale asusid nüüd teiste vanuserühmadega võrreldes sagedamini elama vaid noored (15–29-aastased); sagedasem linnadesse eeslinnastumine iseloomustas kahe noorema vanuserühma kõrval ka pensioniealisi; mereäärsesse valda läksid endiselt sagedamini vanemas tööeas inimesed, kuid ka noorte tõenäosus teiste gruppidega võrreldes suurenes.

Leibkonna suurus oli seotud eeslinnastumise sihtkoha kaugusega pealinnast. Lähitagamaale asusid sagedamini elama suuremad leibkonnad ning kaugtagamaale väiksemad. Teiste mudelite puhul leibkonna suurus sellist kirjeldusvõimet ei omanud. Mereäärsetesse piirkondadesse eeslinnastusid teistest harvem vaid üksikud inimesed ning linnadesse eeslinnastumine ei olnud üheselt leibkonna suurusega seotud.

Mitte-eestlased eeslinnastusid märgatavalt kontsentreeritumalt tagamaa teatud piirkondadesse. Mereäärsetesse valdadesse läksid nad eestlastest harvem. Eestlastest sagedamini eelistasid nad aga lähitagamaad ning tagamaa linnu. Linnadesse suundumise tõenäosus oli mitte-eestlastel koguni 5 korda põlisrahvaga võrreldes suurem.

Kõrgem omandatud haridustase ja edukus tööturul suurendasid nii lähitagamaale kui ka mereäärsesse valda elama asumise tõenäosust. Satelliitlinnadesse eeslinnastumise tõenäosust mõjutasid need tunnused aga vastupidi. Sagedamini suundusid linnadesse kõige madalama haridustasemega eeslinnastujad, lihtsamate ametite esindajad ja töötud. Erinev oli vaid mitteaktiivsete inimeste käitumine. Lähitagamaale eeslinnastusid nad suhteliselt harva ja sarnanesid seega rohkem madalamatel ametikohtadel töötavate inimeste ja töötutega. Ka linnadesse suundusid mitteaktiivsed harva, ent siin olid nendega sarnased hoopis tööalaselt kõige edukamad eeslinnastujad. Mereäärsetesse piirkondadesse eeslinnastumisel jäi nende tõenäosus küll väiksemaks tippametite esindajatega võrreldes, kuid teiste rühmadega võrreldes rändasid nad nendesse valdadesse siiski suhteliselt sageli.

Tabel 43. Rahvastikurühmad järjestatuna tagamaa osa valiku tõenäosuse järgi: lähitagamaale eeslinnastumine

sugu	<i>mehed ~ naised</i>
vanus A (lõppmudel)	noored <i>pereelised ~ vanemas tööeas inimesed ~ pensioniealised</i>
vanus B (mudeli 1. samm)	noored ~ <i>pereelised</i> vanemas tööeas inimesed pensioniealised
leibkonna suurus	6- ja enamaliikmelised 3-liikmelised 4–5-liikmelised 2-liikmelised <i>1-liikmelised</i>
rahvus	mitte-eestlased <i>eestlased</i>
haridustase	<i>kõrgharidus</i> keskharidus alla keskhariduse
töölane staatus	<i>tippametid ~ keskastme ametid</i> lihtsamad ametid segarühm töötud
ettevõtjaks olemine	ettevõtjad ~ <i>mitte-ettevõtjad</i>

Tabel 44. Rahvastikurühmad järjestatuna tagamaa osa valiku tõenäosuse järgi: mereäärsetesse valdadesse eeslinnastumine

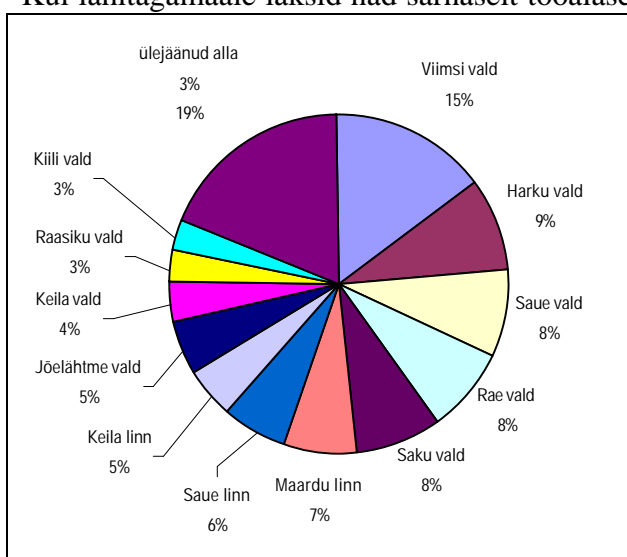
sugu	<i>mehed</i> naised
vanus A (lõppmudel)	vanemas tööeas inimesed <i>pereelised ~ noored ~ pensioniealised</i>
vanus B (mudeli 1. samm)	vanemas tööeas inimesed <i>pereelised ~ pensioniealised</i> noored
leibkonna suurus	4–5-liikmelised 2-liikmelised 3-liikmelised 6- ja enamaliikmelised <i>1-liikmelised</i>
rahvus	<i>eestlased</i> mitte-eestlased
haridustase	<i>kõrgharidus</i> keskharidus alla keskhariduse
töölane staatus	<i>tippametid</i> segarühm keskastme ametid lihtsamad ametid töötud
ettevõtjaks olemine	ettevõtjad ~ <i>mitte-ettevõtjad</i>

Tabel 45. Rahvastikurühmad järjestatuna tagamaa osa valiku tõenäosuse järgi: satelliitlinnadesse eeslinnastumine

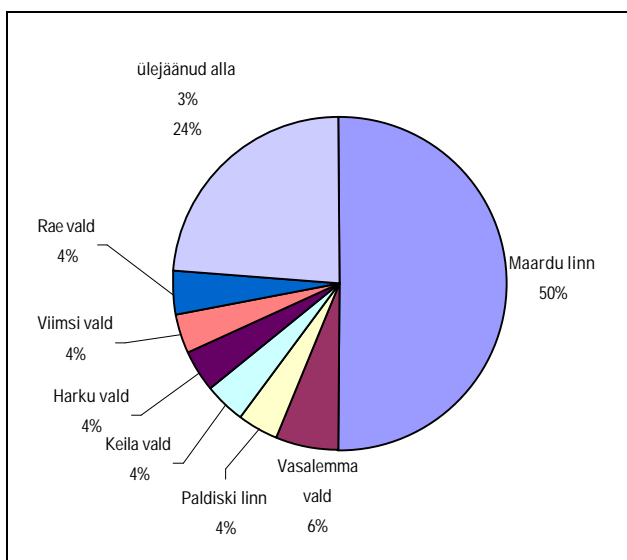
sugu	naised <i>mehed</i>
vanus A (lõppmudel)	noored ~ <i>pereelised ~ pensioniealised</i> vanemas tööeas inimesed
vanus B (mudeli 1. samm)	noored ~ <i>pereelised</i> pensioniealised vanemas tööeas inimesed
leibkonna suurus	<i>1-liikmelised ~ 3-liikmelised ~ 4–5-liikmelised</i> 2-liikmelised 6- ja enamaliikmelised
rahvus	mitte-eestlased <i>eestlased</i>
haridustase	alla keskhariduse keskharidus <i>kõrgharidus</i>
töölane staatus	lihtsamad ametid töötud keskastme ametid <i>tippametid ~ segarühm</i>
ettevõtjaks olemine	<i>mitte-ettevõtjad</i> ettevõtjad

Ettevõtjaks olemine ei mõjutanud lähitagamaale ja mere äärde eeslinnastumise tõenäosust, kuid satelliitlinnadesse suundusid ettevõtjad mitte-ettevõtjatest harvem.

Kokkuvõttes võib öelda, et analoogselt eeslinnastumise üldmudeliga ei seleta ka tagamaa osade lõikes koostatud mudelid eeslinnastumise mitmekihilisust nii selgelt nagu eluruumi tüüpide mudelid. Üldiselt sarnanesid lähitagamaale ja mereäärsetesse piirkondadesse eeslinnastujad sotsiaalse staatuse ja leibkonna suuruse järgi ülejäänud tagamaale rändajatega võrreldes rohkem klassikaliste lääne eeslinnastujatega. Neisse piirkondadesse asusid suurema tõenäosusega elama kõrgema haridustasemega ja tööalaselt edukamad inimesed. Lähitagamaale eeslinnastujate puhul oli tegemist ka suuremate leibkondadega, mereäärsetesse piirkondadesse eeslinnastusid teistest gruppidest harvem vaid üksi elavad inimesed. Samas olid vanustunnuse järgi lähitagamaale minejad suhteliselt nooremad ning mereäärsetesse valdadesse eeslinnastujad vanemad. Märkimist väärib veel mitteaktiivsete inimeste käitumine. Kui lähitagamaale läksid nad sarnaselt tööalaselt vähemedukate inimestega harva, siis



Joonis 14. Eeslinnastujate jaotumine kohaliku omavalitsuse üksuste lõikes: eestlased (N=14633)



Joonis 15. Eeslinnastujate jaotumine kohaliku omavalitsuse üksuste lõikes: mitte-eestlased (N=5691)

meeräärsetesse piirkondadesse asusid nad viimastega võrreldes mõnevõrra sagedamini. Ettevõtjaks olemine, mis oli oluline näiteks uuseramusse eeslinnastumisel, ei mõjutanud aga lähitagamaa või rannaäärse piirkonna valiku tõenäosust.

Tagamaa satelliitlinnadesse eeslinnastujad olid üldiselt nooremad (algmudeli järgi), madalama haridustasemega ja tööalaselt vähemedukad. Vanemad tööturul lahkunud inimesed (segarühm) eeslinnastusid aga sagedamini tagamaa maalistesse omavalitsusüksustesse. Sarnase tööalase staatuse korral, st tööturul aktiivsed vanemad inimesed, valisid tagamaa linna elukohaks aga ligikaudu niisama tõenäoliselt nagu kaks nooremat vanuserühma (lõppmudeli järgi). Analoogselt tööalase staatuse tunnusega eeslinnastusid ka ettevõtjad sagedamini tagamaa valdadesse ja harvem satelliitlinnadesse. Samas ei mõjutanud leibkonna suurus otseselt satelliitlinnadesse eeslinnastumist. Sellised tulemused on seletatavad eeslinnastujate väga erinevate eluruumidega vaadeldud tagamaa osades.

Kõige olulisem viimase kolme mudeli põhjal tehtav järeldus seondub eeslinnastujate rahvusega. Juba eluruumi mudelid näitasid, et kõige vähem erinesid eestlaste ja mitte-eestlaste eeslinnastumise tõenäosused tagamaa korterisse elama asumisel. Siin nägime, et eeslinnastudes asusid mitte-eestlased elama eelkõige lähitagamaale ning linnadesse. Täpsem analüüs tagamaa omavalitsusüksuste kaupa näitab veelgi selgemat mitte-eestlaste kontsentreerumist eeslinnastumisel – pool tagamaale rännanud mitte-eestlastest asus elama Maardu linna. Järgnesid Vasalemma vald ja Paldiski linn, kuhu eestlased eeslinnastusid harva. Eestlased jaotusid tagamaal märgatavalt ühtlasemalt ning nende peamised sihtkohad olid Tallinna lähitagamaa vallad – Viimsi, Harku, Saue, Rae ja Saku vald (joonised 14 ja 15). Ka siin saame väita, et rahvusrühmade erinevad elukohaeelistused ei ole tingitud kahe rahvusrühma erinevast positsioonist tööturul. Pärast sotsiaalse staatuse tunnustega kontrollimist ei muutunud rahvustunnuse mõju eeslinnastumise sihtkoha valikule. Kokkuvõttes saame Maardu linna domineerivat rolli üheksakümnendate eeslinnastumisel seostada eelkõige mitte-eestlaste rändega. Ehkki viimased eeslinnastusid eestlastest harvem, tõstis nende elukohavalik esile üksikud eestlastele ebatüüpilised eeslinnastumise sihtkohad Tallinna tagamaal.

4.4. Andmeanalüüsi tulemuste kokkuvõte ja arutelu

Käesoleva töö lähtekohaks olid uurimisprojekti “Ränne üleminekuaja Eestis” (2003) tulemused. Selle alusel olid sotsialismijärgse perioodi (1989–2000) kaks olulisemat siserände suunda regioonidevaheline linnastumine ning linnaregioonidesisene eeslinnastumine. Siinses andmeanalüüsis kirjeldati täpsemalt üleminekuaja eeslinnastumist. Näitena uuriti Tallinna linnaregiooni, kus eeslinnastumine väljendus kõige intensiivsemalt.

Töö eesmärk oli võrrelda eeslinnastumist Eestis sarnaste rändesuundumustega lääneriikides ja endistes sotsialistlikes riikides. Lähtuti põhimõttest, et statistiliselt sarnaseid rändevoogusid erinevates riikides ei pruugi seletada ühed ja samad rändepõhjused. Töö teoreetilises osas selgitati näiteks, et sotsialismiajal linna-regioonides toimunud rändeprotsessid ei sarnanenud lääneriikides toimunud eeslinnastumisega. Nii ei saa ka üksnes rände tervikvoogude kirjeldamisega tõestada üleminekuaja eeslinnastumise sarnasust rändeprotsessidega teistes riikides. Et olemasolevad andmeallikad ei võimaldanud otseselt selgitada eeslinnastumisega seotud rändepõhjusi, siis keskenduti analüüsis eeslinnastumises osalevate rahvastikurühmade ning eeslinnastujate elukohavaliku uurimisele.

Tallinna linnaregiooni vaadeldi siin veidi ulatuslikuma piirkonnana kui nimetatud varasemas uurimisprojekti. Tallinna tagamaa hulka loeti kõik Tallinna ümbruse kohaliku omavalitsuse üksused, mille töötajatest töötas pealinnas vähemalt 15% (vrd 30% uurimisprojekti “Ränne üleminekuaja Eestis”). See ei muutnud Tallinna linnaregiooni sisese rände kohta tehtud põhijäreldusi – linnastu sees rände tulemusena rahvastik hajus. Perioodil 1989–2000 oli Tallinna rändesaldo tagamaa suhtes 15 629 rändaja võrra negatiivne. Tallinna ja tagamaa vahelise rände tulemusena kasvas tagamaa rahvastik 16% ning Tallinna rahvastik kahanes 5%. Mõne Tallinna naaberomavalitsusüksuse (Viimsi vald ja Maardu linn) rahvaarvu kasv ulatus aga nende perioodikeskmisest rahvaarvust isegi kolmandikuni.

Niisiis sarnanes Tallinna linnaregiooni sisene ränne üleminekuajal kvantitatiivselt eeslinnastumisega lääneriikides. Eeslinnastujate sihtkoha valik tagamaal ning eeslinnastuvate rahvastikurühmade analüüs viitas aga siinse eeslinnastumise erijoonte. Lääne eeslinnastumisega (selle algusfaasis) võib seostada uuseramuehitust. Uude eramajja asus perioodil 1989-2000 elama aga enam kui 20 000 tagamaale rändajast vaid viiendik. Ülejäänud eeslinnastumine toimus tagamaa varasema elamufondi arvel. Peaaegu pool Tallinna tagamaale suundujatest valis elukohaks tagamaa korteri. Peale selle rännati varem ehitatud eramutesse ning omaette fenomeniks oli elama asumine nõukogude perioodil pealinna ümbrusse rajatud suvilaaladele. Selgus ka, et omavalitsusüksuste lõikes rändas viiendik eeslinnastujatest Maardusse, mida sealse eluasemefondi (peamiselt nõukogudeaegsed korterid ja suvilad) tõttu on raske seostada lääneliku majanduslikult paremal järjel olevate inimeste eeslinnastumisega.

Mitmekesisele eeslinnastujate struktuurile viitas ka eeslinnastunud rahvastikurühmade analüüs. Kuigi sagedamini olid eeslinnastujateks nooremad vanuserühmad, mida võiks seostada perede eeslinnastumisega lääne linnades 1950. ja 1960. aastatel, ei selgunud perede suurem eeslinnastumise tõenäosus erineva suurusega leibkondade analüüsist. Haridustaseme järgi oli madalama haridusega inimeste risk eeslinnastuda koguni suurem kui kõrgharidusega inimestel. Erinevate tööalase staatuse rühmade eeslinnastumise tõenäosus erines vähe. Niisiis osalesid üleminekuaja eeslinnastumises äärmiselt erinevad rahvastikurühmad.

Juba nende faktide põhjal võib tõestatuks lugeda töö esimese hüpoteesi. Üleminekuaja eeslinnastumine oli tõepoolest mitmekihiline protsess. Ühelt poolt sai Tallinna linnaregioonis alguse klassikaline läänelik eeslinnastumine, sest teatud osa eeslinnastumisest oli ka siin seletatav majanduslikult paremal järjel olevate inimeste ja paremaid elamistingimusi vajavate perede rändega linna tagamaale. Selle kõrval on aga väga suur osa üheksakümnendate aastate eeslinnastumisest seotud lääne esimeste eeslinnastumise kümnendite kontekstis ebatüüpiliste rahvastikurühmadega. Siin võime tõmmata paralleele sotsialismijärgse eeslinnastumisega Ungaris, kus eeslinnastujateks olid samuti nii jõukamad kui ka vaesemad elanikegrupid ning vaesemate elanike linnast lahkumine oli seotud majandusliku toimetuleku probleemidega.

Toimetulekuprobleemidest lähtuv eeslinnastumine võis Tallinna linnaregioonis iseloomustada näiteks tööalaselt vähemedukaid ja majanduslikult mitteaktiivseid eeslinnastujaid. Otseseid rändepõhjusi uurimata on siiski raske öelda, kas nende rahvastikurühmade puhul said eeslinnastumisel määravaks majanduslikud või elukeskkonnast lähtuvad rändemotiivid. Ühelt poolt võis tööturul lahkumine olla tingitud suutmatusest kohaneda muutuvate tööturunõudmistega. Teiselt poolt pakkus see võimalust elada linnast väljas meeldivamas elukeskkonnas. Ka tagamaa keskusasulates on Tallinna paneelilamupiirkondadega võrreldes rahulikum elukeskkond. Oma osa oli tõenäoliselt ka inimeste varasemal seotusel tagamaaga, näiteks asuti elama suvilasse või maareformi käigus tagasi saadud kodutallu.

Üleminekuaja eeslinnastumise loogika täpsemaks kirjeldamiseks analüüsiti logistilise regressioonanalüüsi mudelite abil rahvastiku allrühmade eeslinnastumist tagamaa eluruumi tüüpide kaupa. Leidis kinnitust väide, et uuseramuehitus tähistas lääneliku eeslinnastumise algust. Suurema tõenäosusega rändasid Tallinnast tagamaa uude eramusse perealised ja vanemas tööeas inimesed, suuremad leibkonnad ning

tööalaselt edukamad inimesed. Uuseramusse eeslinnastujatega sarnanesid ka sotsialismiaja kolmel viimasel aastakümnel ehitatud majadesse rändajad. Neisse eramutesse rändasid suurema tõenäosusega samad vanuserühmad ja suuremad pered, kuid inimeste haridustaseme ja tööalase staatuse puhul oli tegemist heterogeensema rahvastikuga.

Täiesti erinesid neist eeslinnastujatest tagamaa korterisse, suvilasse ja vanasse eramusse suundunud inimesed. Tallinna ümbruse korterisse eeslinnastusid suurema tõenäosusega väiksemad leibkonnad ja nooremad inimesed. Inimese elutsükli ja sellega seonduvaid eluasemevajadusi arvesse võttes on see ootuspärane. Sotsiaalse staatuse järgi iseloomustas korteritesse ränne aga sagedamini madalama haridusega ning tööalaselt vähemedukaid elanikerühmi. Suvilatesse ja vanematesse eramajadesse eeslinnastusid samuti suurema tõenäosusega madalama haridusega inimesed, kuid sagedamini oli tegemist vanemate tööturult lahkunud inimestega. Suvilaaladele ja vanadesse majadesse eeslinnastumisel ei ilmnenu ka erineva suurusega leibkondade suurem või väiksem tõenäosus eeslinnastuda nii selgelt nagu uuemate eramajade ja korterite puhul. Selgus näiteks, et kõige suurema tõenäosusega rändasid suvilaaladele kaheliikmelised leibkonnad.

Need tulemused toetasid uurimise teist hüpoteesi. Üleminekuperioodil eeslinnastusid erinevad rahvastikurühmad tõepoolest erinevat tüüpi eeslinnaaladele. Käsitatud eluruumitüübid olid kinnisvaraturul erineva väärtusega ning kehtis põhimõte, et vähemedukad ja majanduslikult mitteaktiivsed inimesed rändasid üheksakümnendatel sagedamini Tallinnast tagamaa odavamatele elamispindadele (korterisse, suvilasse ja vanasse eramusse) ning majanduslikult edukamad inimesed eeslinnastusid suurema tõenäosusega kallimatele elamispindadele (uued eramud). Keskmise vanusega eramud kujutasid vahepealset juhtumit, mille puhul inimese sotsiaalne staatus ei olnud nii oluline.

Samuti oli eeslinnastumise sihtkoha valik seotud inimeste elutsükliga. Uude ja keskmise vanusega eramusse eeslinnastusid sagedamini avaramaid elamistingimusi vajavad suuremad pered, korterisse läksid aga suurema tõenäosusega väiksemad leibkonnad. Suvilaalale ja vanasse eramusse eeslinnastumise tõenäosust mõjutas leibkonna suurus vähem. Vanuse järgi eeslinnastusid uude ja keskmise vanusega eramusse sagedamini perealised ja vanemas tööeas inimesed. Korteriisse asusid elama nendega võrreldes nooremad ning suvilasse ja vanasse eramusse vanemad inimesed. Niisiis lahknevad analüüsitulemused veidi hüpoteesist 2b. Selles eeldati, et noorte kõrval eeslinnastusid tagamaa korterisse sagedamini ka vanad inimesed, kes ei soovinud või kellel ei olnud majanduslikult võimalik suuremat eluaset soetada. Uurimistulemused näitasid aga, et vanuse kasvades korterisse eeslinnastumise tõenäosus vähenes ning vanemate majanduslikult mitteaktiivsete inimeste eeslinnastumine seondu pigem suvilaalade ja vanade eramutega tagamaal. Noorte elama asumist tagamaa korteritesse võime seostada madalamate kinnisvarahindadega tagamaal. Tõenäoliselt oli esimest eluaset soetavatel noortel inimestel majanduslikult lihtsam siseneda eluasemeturule odavamate tagamaa korterite kaudu. Vanemate inimeste sagedasem elama asumine vanadesse eramutesse ja suvilatesse tuleneb aga ilmselt vähemalt osaliselt nende varasemast seotusest nende eluruumidega.

Lisaks analüüsi, milliseid tagamaa geograafilisi piirkondi inimesed eeslinnastudes eelistasid. Vanuse järgi (arvestamata vanuserühmade haridustaseme ja tööalase staatuse erinevusi) eelistasid nooremad eeslinnastujad sagedamini satelliitlinna ja

lähitagamaad ning vanemad vastavalt maapiirkondi ja kaugtagamaad. Mereäärsesse valda kolisid kõige suurema tõenäosusega vanemas tööeas inimesed. Leibkonna suuruse analüüsist ilmnes, et lähitagamaale eeslinnastujate perekonnad on kaugtagamaale asujatega võrreldes veidi suuremad. Mereäärsesse valda eeslinnastusid teistest harvem vaid üksikud inimesed ning linnadesse eeslinnastumist leibkonna suurus otseselt ei seletanud. Tööalaselt edukamad ja kõrgema haridustasemega eeslinnastujad suundusid sagedamini elama lähitagamaale, mereäärsesse piirkonda ja tagamaa valda, vähemedukad ja madalama haridusega eeslinnastujad aga kaugtagamaale, mitte-mereäärsesse omavalitsusüksusse ja tagamaa linna.

Üldiselt ei osutunud selliselt defineeritud ruumilised analüüsiüksused üleminekuaja eeslinnastumise analüüsimisel nii informatiivseks nagu tagamaa eluruumi tüübid. Olulise järelendusena tuleb aga rõhutada lähitagamaa domineerivat rolli eeslinnastumisel üldse. Ligikaudu kaks kolmandikku vaadeldud perioodil Tallinnast tagamaale rännanute asus elama lähitagamaale ning ränne lähitagamaale seletas suure enamiku nii uuseramutesse, keskmise vanusega eramutesse, korteritesse kui ka suvilaaladele suunduvatest rändevoogetest. Üksnes vanematesse eramutesse eeslinnastumisest langes üle poole tagamaa kaugemate piirkondade arvele.

Kokkuvõttes saame rahvastikurühmade analüüsi põhjal väita, et üleminekuaja eeslinnastumist Tallinna linnaregioonis mõjutasid sotsialismijärgsele perioodile omased tegurid. Alguse sai 1950. ja 1960. aastate lääne linnadele iseloomulik keskkondlikest rändepõhjustest tingitud majanduslikult paremal järjel olevate perede eeslinnastumine ning samal ajal toimus vähemkindlustatud ja üleminekuperioodi muutustega kehvemini kohanenud rahvastikurühmade ränne tagamaale.

Lääneliku eeslinnastumise algust peegeldab kõige paremini ränne tagamaa uuseramutesse. Mitmed uuseramuehitust soosivad tegurid langevad vaadeldava perioodi teisele poolele. Näiteks saame majanduse stabiliseerumisest ja elujärje paranemisest ning pikaajaliste eluasemelaenu andmisest rääkida eelkõige üheksakümnendate aastate teisel poolel. Samal ajavahemikul elavdus eluasemete erastamise ja maade tagastamise tõttu kinnisvaraturg. Ka rahvaloenduse andmete täpsem analüüs näitas uuseramuehituse hoogustumist vaadeldava perioodi lõpus. Vaid 25% uuseramute (millesse eeslinnastujad elama asusid) ehitusaeg langes aastatesse 1991–1995, ülejäänud olid ehitatud pärast seda (36%) või oli tegemist veel poolleioleva ehitisega (39%). Niisiis hakkas läänelik keskkondlikest rändemotiividest lähtuv eeslinnastumine ja sellega seonduv asustuse laialivalgumine tagamaal hoogu koguma alles üheksakümnendate aastate lõpus.

Asustuse laialivalgumisena võiks käsitleda ka varem hooajalises kasutuses olnud nõukogudeaegsetesse suvilapiirkondadesse püüasustuse tekkimist. Suvilapiirkondade rolli üleminekuaja eeslinnastumisel on teistes riikides vähe uuritud. Linnaümbruse suvilapiirkondade rajamine oligi enam levinud endise Nõukogude Liidu aladel ning sellest tuleneb ka suvilate hilisema ümberehitamise oluline roll eeslinnastumise väljakujunemisel. Ülejäänud eeslinnastumine (ligikaudu 70%) toimus juba varem olemas olnud püüasustuse piires. Selle eelduseks sai olla ainult tagamaa elanike ränne Tallinna või mujale Eestisse, sõjaväelaste lahkumine ning tühjade talude asustamine.

Olemasolevad andmed ei võimalda uurida, millisesse perioodi vähemkindlustatud elanike eeslinnastumine täpsemalt jäi. Majanduses toimunud muutuste alusel võiksime eeldada, et toimetulekuprobleemidest tingitud eeslinnastumine toimus

paralleelselt majanduslangusega ja tööhõiveprobleemide esilekerkimisega üheksakümnendate esimesel poolel. Eluruumide erastamine ja maade tagastamine ning sellest tulenev kinnisvaraturu elavdumine ei toimunud aga enne kümnendi keskpaika. Tõenäoliselt kehtib ka üleminekuaja eeslinnastumise kohta Ann Marksoo (1992, 134; 1999, 84) väide, et sotsialismijärgse perioodi alguses valitses Eesti siserändes madal rändeintensiivsus ehk nn oota-ja-vaata seisund. Võimalik, et majanduslikult vähemkindlustatud inimeste eeslinnastumine sel perioodil juba algas, kuid näiteks korterisse eeslinnastumine, mis hõlmas üleminekuaja eeslinnastumisest poole, ei saanud suuremas mahus alata enne korterite erastamist tagamaal.

Tegelikult saame üleminekuaja eeslinnastumist Tallinna linnaregioonis seostada ka üldise eeslinnastumise loogikaga lääneriikides. Eeslinnastumine ei ole kusagil olnud ainult nõudlusest lähtuv protsess, vaid selle käiku on mõjutanud linnaregioonis pakkumisel olevad eluruumid. Ka lääneriikides on odavate eluruumide olemasolu tagamaal soodustanud vähemjõukate elanikegruppide rännet tagamaale. See seaduspärasus mõjutas juba 1950. ja 1960. aastate eeslinnastumist lääneriikides. Lääne-Euroopas, kus oluline roll oli sotsiaalelamuehitusel, rändas tagamaale mitmekesisem rahvastik kui Ameerika Ühendriikides. Hiljem, kui tagamaa kinnisvaraturule hakkasid jõudma vanemad, eeslinnastumise esimestest kümnenditest pärinevad eluruumid, aitas see samuti kaasa eeslinnastuvate rahvastikurühmade mitmekesistumisele.

Ka sotsialismijärgset eeslinnastumist tuleb vaadelda kahest aspektist. Ühelt poolt sõltub eeslinnastumise väljakujunemine linnast lahkuda soovivatest rahvastikurühmadest, olgu need siis klassikalised elukeskkonda parandavad eeslinnastujad lääneriikides või toimetulekuraskustega eeslinnastujad postsotsialistlikes linnades. Teiselt poolt sõltub eeslinnastumise intensiivsus potentsiaalsete eeslinnastujate nõudmistele vastavast eluasemete pakkumisest tagamaal. Üleminekuajal olid Tallinna linnaregioonis eeldused erinevate rahvastikurühmade eeslinnastumiseks. Maareform ja uuseramuehituseks sobivate maade olemasolu tagamaal löid eeldused lääneliku eeslinnastumise alguseks. Seda soodustas ka võimalus finantseerida uut elamispinda erastatud linnakorteri müügist, samuti üldine elatustaseme kasv ja finantssektori areng. Samas olid olemas ka eeldused vähemjõukate inimeste rändamiseks tagamaale. Näiteks nõukogude perioodil ehitatud suvilate ja korterite ning vanemate eramute näol oli tegemist sellele eeslinnastujate grupile sobivate elamispindadega. Vabade odavamate eluruumide puudumisel tagamaal oleks kehvemal elujärjel olevate inimeste eeslinnastumine Tallinna linnaregioonis jäänud ilmselt tagasihoidlikumaks.

Peale nende otseselt uurimuse hüpoteesidega seotud töö põhijärelduste selgusid huvitavad mitte-eestlaste eeslinnastumist puudutavad faktid. Uurimisprojekt "Ränne üleminekuaja Eestis" näitas, et üheksakümnendatel aastatel iseloomustas eeslinnastumine nii eestlaste kui ka mitte-eestlaste rännet (Tammur 2003). Käesolev analüüs lubab väita, et üleminekuaja Tallinna linnaregioonis jäi mitte-eestlaste tõenäosus eeslinnastuda eestlastega võrreldes väikemaks. Olulise täiendava tulemusena selgus, et mitte-eestlased eeslinnastusid põlisrahvaga võrreldes äärmiselt kontsentreeritult.

Eluruumimudelite järgi eeslinnastusid mitte-eestlased eestlastest harvem kõigisse käsitletud eluaseme tüüpidesse. Kahe rahvusrühma eeslinnastumise tõenäosuste erinevus oli kõige väiksem korterisse eeslinnastumise ning suurim keskmise vanusega ja vanemasse eramajja eeslinnastumise puhul. Kuna rände lähtekoha (Tallinna)

rahvastikus oli 1989. aastal eestlaste ja mitte-eestlaste osatähtsus ligikaudu võrdne, kujunesid tagamaal järelkult välja erineva rahvuskoosseisuga eeslinnaalad. Tagamaa geograafiliste osade järgi koostatud mudelid näitasid, et mitte-eestlased eelistasid eeslinnastudes sagedamini tagamaa linnu ja lähitagamaad ning harvem mereäärseid valdu. Selliseid analüüsitulemusi seletas eeslinnastumise analüüs kohaliku omavalitsuse üksuste lõikes. Pool mitte-eestlastest asus elama Maardusse. Eestlased eeslinnastusid märgatavalt hajusamalt. Nende peamised sihtkohad tagamaal olid lähitagamaa vallad – Viimsi, Harku, Saue, Rae ja Saku.

Rahvustunnuse mõju eeslinnastumisele ei tulenenud aga teistest uuritud sõltumatutest tunnustest (nt vanusest, leibkonna suurusel, haridustasemest või tööalasest staatusest). Selline analüüsitulemus oli mõnevõrra üllatav, sest varasemad uuringud on tõestanud, et üleminekuaja majanduslike ja ühiskondlike muutustega kohanemisel olid mitte-eestlased põlisrahvusest vähemedukad (nt Asari 2002). Seetõttu võinuks eeldada mitte-eestlaste rändekäitumise seost nende sotsiaalse staatusega. Käesolevast analüüsist selgus aga, et mitte-eestlased eeslinnastuvad kirjeldatud piirkondadesse sagedamini või harvem üksnes mitte-eestlaseks olemise fakti tõttu. Imselt valib enamik neist tagamaal harjumuspärase elukeskkonna – mitte-eestlased on harjunud elama korteris ja neil puuduvad eestlastega võrreldavad sidemed maapiirkondadega. Niisiis oli kahe uuritud rahvusrühma (eestlaste ja mitte-eestlaste) eeslinnastumine üheksakümnendatel mõnevõrra erinev protsess ning edaspidistes analüüsides tuleks seda arvesse võtta.

Omaette arutlusteemat kujutab pealinnast üsna kaugale jäävate Lääne- ja Raplamaa maaomavalitsusüksuste rahvastiku kasv Tallinna rände mõjul. Nimelt selgus analüüsist, et ka nende Tallinna linnaregiooni naaberalade rändesaldo Tallinnaga oli positiivne. Traditsiooniliste eeslinnastumise ja vastulinnastumise definitsioonide alusel võiks Tallinna linnaregiooni sisest rahvastiku hajumist nimetada eeslinnastumiseks ning rännet linnaregioonist välja jäävatesse piirkondadesse võiks lugeda vastulinnastumiseks. Et rändesaldo üldkordaja väärtus kahanes Tallinnast kaugenedes paralleelselt pealinna suunduva pendelrände intensiivsuse vähenemisega, võiks oletada, et eeslinnastumine iseloomustas teataval määral ka Tallinna linnaregiooni piirest välja jäävaid alasid. Alternatiivina võiks kaugematesse piirkondadesse rände analüüsimisel tuge otsida vastulinnastumise kontseptsioonist. Ei saa ju suhteliselt intensiivne ränne saartele või saja kilomeetri kaugusele Tallinnast olla seotud eeslinnastumisega, mille puhul eeldatakse inimeste seotuks jäämist varasema elukohaga töökoha või vähemalt igapäevaste teenuste tarbimise kaudu.

Taas annaks sellele küsimusele täpsema vastuse neisse piirkondadesse rännanud rahvastikurühmade analüüs. Käesoleva töö alusel saame teha vaid esialgsed järeldused, mida järgnevad uuringud peaksid täpsustama. Siin selgus, et kaugematesse Tallinna tagamaa piirkondadesse eeslinnastujad erinesid lähitagamaale rändajatest. Kaugtagamaale asusid sagedamini elama vanemad inimesed, väiksemad leibkonnad, madalama haridustasemega ning majanduslikult mitteaktiivsed inimesed. Selle põhjal võiks eeldada, et pealinnast kaugenedes muutusid järk-järgult sinna elama asunud rahvastikurühmad ja pealinnast lahkumise motiivid.

Vastulinnastumisega on teoreetilises kirjanduses seostatud erinevaid rändepõhjust. Näiteks on oluliseks peetud väiksemate linnaregioonide majanduslikult atraktiivsemaks muutumist, aga ka kasvavat elukeskkonna väärtustamist ning vanemate majanduslikult mitteaktiivsete inimeste lahkumist linnaregioonist. Ungari

näitel võib vastulinnastumise põhjusena veel nimetada toimetulekuprobleemidega inimeste lahkumist kaugematesse asustussüsteemi osadesse. Käesolevas töös piirduti siiski eeslinnastujate kirjeldamisega siin defineeritud Tallinna tagamaa piires. Üleminekuaja eeslinnastumise mitmekihilisus viitab aga sellele, et eeslinnastumise ja vastulinnastumise piiri tõmbamine administratiivüksuste piiride järgi on meelevaldne. Pigem jooksevad need piirid rände sooritanud rahvastikurühmade eraldusjooni mööda. Ungari näide (Ladányi ja Szelényi 1998) töö teoreetilises osas tõestas, et toimetulekuprobleemidega seotud ränne võis postsotsialistlikes ühiskondades olla nii eeslinnastumise kui ka vastulinnastumise põhjuseks. Siit tõstatub huvitav uurimisteema ka edasisteks üleminekuaja siserände analüüsiks Eestis. Kui selguks, et üleminekuajal lahkusid suurematest linnaregioonidest samuti sagedamini vanemad, majanduslikult mitteaktiivsed ja tööturul vähemedukad inimesed, siis võib teatud osa üleminekuaja ees- ja vastulinnastumisest olla seletatav sarnaste rändepõhjustega, näiteks toimetulekuraskustest tingitud lahkumisega linnadest. Kokkuvõttes on aga nii üleminekuaja ees- kui ka vastulinnastumise täpsemaks lahtimõtestamiseks tarvis otsest informatsiooni üleminekuaja rändajate rändemotiivide kohta.

KOKKUVÕTE

Magistritöös uuriti eeslinnastumist Tallinna linnaregioonis sotsialismijärgsel üleminekuperioodil. Eeslinnastumist analüüsiti rahvastikugeograafilisest vaatenurgast lähtudes ning selle all mõeldi rahvastiku rännet linnast tagamaale. Tallinna regioon piiritleti pealinnaga seotud pendelrände alusel – omavalitsusüksused, mille töötajatest vähemalt 15% töötas 2000. aastal Tallinnas, loeti linna tagamaa osadeks. Üleminekuajana käsitleti kahe viimase rahvaloenduse vahelist ajavahemikku – 1989–2000. Töö eesmärk oli võrrelda üleminekuaja eeslinnastumist Eestis sarnaste rändesuundumustega lääneriikides ning endistes sotsialistlikes riikides. Võrdlus põhines eeslinnastumises osalevate rahvastikurühmade ja eeslinnastujate eluasemevaliku analüüsil.

Teoreetilises osas anti ülevaade eeslinnastumisest Lääne-Euroopas ja Põhja-Ameerikas. Lääneriikides sai kiire eeslinnastumine alguse Teise maailmasõja järel ning esimestel kümnenditel oli tegemist eelkõige jõukamate paremaid elamistingimusi vajavate perede lahkumisega linnadest. Selline ettekujutus lääne eeslinnastumisest on sageli aluseks teistes riikides toimunud rändesuundumuste analüüsimisel. Siinses töös näidati, et mõiste “lääne eeslinnastumine” ei ole ühetähenduslik. Eeslinnastumine on nn lääne erinevates osades omanud erinevaid avaldumisvorme ning ka aja jooksul oluliselt muutunud. Ameerika Ühendriikides kujunes eeslinnastumine valitseva poliitilise süsteemi ja domineerivate väärtushinnangute tõttu laiaulatuslikumaks kui Lääne-Euroopas. Mis puudutab eeslinnastunud rahvastikurühmi esimestel sõjajärgsetel kümnenditel, siis järgis eeslinnastumine Ameerikas nimetatud klassikalist eeslinnastumise kontseptsiooni, Euroopas mõjutas selle kõrval eeslinnastujate koosseisu riigi sekkumine elamuehitusse. Hilisemat lääne eeslinnastumist iseloomustavaks märksõnaks on “eeslinnaalade küpsemine”. Tagamaale koondus aja jooksul järjest enam majandustegevust ning eeslinnaalad saavutasid teatud sõltumatuse keskuslinnadest. Samuti hakkasid eeslinnastumise algusfaasist pärinevad eluruumid järk-järgult vananema, mistõttu tagamaal oli võimalik soetada ka odavam eluase. Need tegurid on mõjutanud eeslinnastunud rahvastikurühmi lääne linnades.

Lääne eeslinnastumise taustal kirjeldati sama perioodi rändesuundumusi endistes sotsialistlikes riikides. Ehkki mõnedes riikides, sh Eestis, oli enne Teist maailmasõda välja kujunenud eeslinnastumise eelne situatsioon, peatusid sotsialismiperioodil need suundumused ning linnade rahvaarv hakkas kiiresti kasvama. Tegelikult iseloomustas ka sotsialistlike riikide linnaregioone tagamaa rahvastiku kasv. See toimus satelliitlinnade kasvu, nn maalise linnastumise ning Eestis alates 1980. aastatest maalinna rändepöörde kaudu. Sotsialismiaegsed rändeprotsessid olid aga seotud inimeste majanduslike rändepõhjustega ning riigi prioriteetidega, mistõttu ei saa seda samastada läänes toimunud eeslinnastumisega. Endistes sotsialistlikes riikides võime eeslinnastumise algusest rääkida alles üheksakümnendatel aastatel. Samas piirduvad enam sotsialismijärgse eeslinnastumise analüüsides eeslinnastumise fakti konstanteerimisega rände tervikvoogude alusel. Üksikutes riikides on põhjalikumalt analüüsitud ka eeslinnastunud rahvastikurühmi ning rändepõhjusti. Näiteks Ungaris toimus üheksakümnendatel kõrvuti lääneliku jõukamate inimeste eeslinnastumisega majanduslikult kehvemal järjel olevate inimeste lahkumine linnadest, mida on seostatud toimetuleraskustest tingitud rändega. Ka Eestis on mitmed uurimused rõhutanud eeslinnastumise esilekerkimist üleminekuajal, kuid seni puudusid täpsemad protsessi olemust kirjeldavad analüüsid.

Käesolev töö põhines 2000. aasta rahvaloenduse andmetel. Keskseks analüüsivõtteks oli binaarne logistiline regressioonanalüüs, mille alusel kirjeldati rahvastiku allrühmade tõenäosust eeslinnastuda erinevatele eeslinnaaladele. Sissejuhatav lihtanalüüs näitas, et perioodil 1989-2000 toimus Tallinna linnaregiooni siseselt rahvastiku hajumine – Tallinna linn kaotas rahvastikku oma tagamaale ning enamuse eeslinnastumisest oli seotud Tallinna naaberomavalitsusüksustega. Eeslinnastujate tervikvoo analüüs näitas, et tagamaale rändasid äärmiselt erinevad rahvastikurühmad. Samuti toimus enamuse eeslinnastumisest tagamaa varasema elamufondi arvel ning vaid iga viies tagamaale rändaja asus elama uude eramusse.

Kokku koostati üheksa logistilise regressioonanalüüsi mudelit. Esimene mudel analüüsis erinevate rahvastikurühmade tõenäosust eeslinnastuda ning see kinnitas veelkord üleminekuaja eeslinnastumise mitmekihilisust. Järgnevad mudelid analüüsisid erinevatesse tagamaa eluruumidesse (korteritesse, uutesse eramutesse, keskmise vanusega eramutesse, nõukogudeaegsetesse suvilatesse ja vanadesse eramutesse) eeslinnastumise tõenäosust ning eeslinnastujate tõenäosust valida sihtkohaks erinevad tagamaa osad (lähi- või kaugtagamaa, mereäärised vallad või teised omavalitsusüksused ning satelliitlinnad või tagamaa vallad).

Uude eramusse eeslinnastusid sagedamini perealised ja vanemas tööeas inimesed, suuremad pered ja tööalaselt edukamad inimesed. Ka keskmise vanusega eramutesse (ehitatud sotsialismiaja kolmel viimasel aastakümnel) rändasid demograafiliste tunnuste järgi sarnased rahvastikurühmad, kuid sotsiaalse staatuse poolest oli see eeslinnastujate rühm mitmekesisem. Korteritesse eeslinnastujateks olid seevastu sagedamini nooremad, väiksemate leibkondadega ja tööalaselt vähemedukad inimesed. Omavahel sarnanesid suvilatesse ja vanadesse eramutesse eeslinnastujad. Neisse eluruumidesse asusid sagedamini elama vanemad madalama haridustasemega ja tööturult lahkunud inimesed.

Arvestamata erinevas vanuses inimeste haridustaset ja positsiooni tööturul, valisid noored ja perealised inimesed eeslinnastudes sagedamini oma elukohaks lähitagamaa ja satelliitlinna. Vanemas tööeas ja pensioniealised inimesed aga asusid suurema tõenäosusega elama kaugtagamaale või tagamaa valda. Mereäärsetesse valda eeslinnastusid teistest sagedamini üksnes vanemas tööeas inimesed. Vanuse mõju sihtkoha valikule tagamaal oli aga seotud teiste tunnustega, eelkõige inimeste hariduse ja tööalase staatusega. Teiste tunnuste järgi eelistasid lähitagamaad sagedamini suuremate leibkondadega, kõrgema haridustasemega ja tööalaselt edukamad eeslinnastujad. Kaugtagamaale asusid suurema tõenäosusega elama vastupidised eeslinnastujate rühmad ning ka majanduslikult mitteaktiivsed inimesed. Satelliitlinna valisid oma elukohaks sagedamini madalama haridustasemega ja tööalaselt vähemedukad rahvastikurühmad ning eeslinnastuja leibkonna suurus ei mänginud linna või tagamaa valla valikul olulist rolli. Tagamaa valdadesse läksid kõrgema haridustasemega ja tööalaselt edukamad, aga ka mitteaktiivsed eeslinnastujad. Mereäärsetesse valdadesse eeslinnastusid sagedamini kõik teised leibkonnad peale üksikute inimeste. Sotsiaalse staatuse järgi oli aga tegemist kõrgema haridustaseme ja tööalaselt edukamate inimestega ning lisaks ka mitteaktiivsete eeslinnastujatega.

Need tulemused tõestasid, et erinevad rahvastikurühmad rändasid üleminekuajal erinevatesse Tallinna tagamaa osadesse ning seetõttu kujunesid välja erineva rahvastiku struktuuriga eeslinnaalad. Lääneriikide 1950. ja 1960. aastate

eeslinnastumisega sarnanesid kõige enam uutesse ning mõninga määral ka keskmise vanusega eramutesse suundunud eeslinnastujad. Teistesse eluruumidesse eeslinnastumise puhul tuleb selgitusi otsida tüüpilistest sotsialismijärgsele perioodile iseloomulikest teguritest – toimetulekuprobleemidest lähtuv eeslinnastumine, varasem seotus tagamaaga (nt suvila omamine või talu tagasi saamine) jms. Samuti võib eeslinnastumine (nt korteri soetamine tagamaale) olla seotud ka tagamaa madalamate kinnisvarahindadega, mistõttu noortel esimest eluaset ostvatel peredel oli lihtsam siseneda eluasemeturule tagamaa elamufondi kaudu. Uuritud tagamaa geograafilised osad ei kirjeldanud üleminekuaja eeslinnastumist nii hästi nagu eluruumi tüübid, sest neis oli omakorda tegemist erinevate eluruumidega. Kõige enam sarnanesid klassikalistele lääne eeslinnastujatele lähitagamaale elama asunud. Sotsiaalse staatuse järgi sarnanevad viimastega suhteliselt rohkem ka mereäärsetesse valdadesse ja üldse tagamaa valdadesse eeslinnastujad. Rahvaloenduse andmestik ei võimaldanud küll hinnata, millisesse ajavahemikku langes täpsemalt lääneliku eeslinnastumise algus Tallinna linnaregioonis. Mitmed kaudsed andmed – elatustaseme kasv, finantssektori areng, erastamisprotsessi käik ja kinnisvaraturu elavdumine – ning üleminekuaja algusperioodi puudutavad rändeanalüüsid viitavad aga sellele, et lääneliku eeslinnastumise hoogustumisest võime rääkida alles üheksakümnendate aastate lõpus.

Huvitav ning tulevikus põhjalikumalt käsitlemist vääriv uurimustulemus on teave erinevate rahvusrühmade eeslinnastumise kohta. Selgus, et mitte-eestlased eeslinnastusid eestlastega võrreldes märgatavalt harvem ning tagamaale elama asunud mitte-eestlased eeslinnastusid äärmiselt kontsentreeritult. Uuritud ruumiüksuste järgi seondus mitte-eestlaste eeslinnastumine eelkõige tagamaa korteritega, satelliitlinnadega ja lähitagamaaga. Seda seletas analüüs omavalitsusüksuste kaupa – pooled mitte-eestlased asusid eeslinnastudes elama Maardu linna.

Omaette arutlusobjektiks on ka Tallinna linnastu naaberalade rahvastiku kasv Tallinna rände mõjul. Edaspidised uurimused peaksid näitama, millised rahvastikurühmad rändasid neisse kaugematesse piirkondadesse. Käesolevast analüüsist selgus, et Tallinnast kaugenedes muutus järk-järgult Tallinnast saabunud rahvastiku koosseis – kasvas vanemate, väiksemates leibkondades elavate ja majanduslikult mitteaktiivsete rändajate hulk.

Kokkuvõttes võib öelda, et uurimistöo andis seni puuduva ülevaate üleminekuaja eeslinnastumises osalenud rahvastikurühmadest. Selle alusel arutleti, millised võisid olla peamised üleminekuaja eeslinnastumist seletanud rändepõhjused. Täpsemad eeslinnastumisega seotud rändemotiivide selgitamine saab aga põhineda edaspidistel spetsiifilistel otseselt rändepõhjuseid käsitlevatel analüüsidel.

SUMMARY

Master thesis ‘Suburbanisation in Tallinn urban region in post-socialist period’

In this master thesis, suburbanisation in Tallinn urban region in post-socialist transition period was studied. In the framework of this study suburbanisation was considered from the demographic perspective and here it means migration from city to its hinterland. Tallinn region has been defined based on commuting flows related to the capital – besides Tallinn it includes municipalities where at least 15% of employed persons worked in the capital in 2000. Transition period has been considered as the period between the last two population censuses – 1989-2000. The main aim of the work was to compare suburbanisation in Estonia in transition period against similar migration trends in western countries and in former socialist countries. The comparison was based on the analysis of the population groups that participated in the suburbanisation and their choice of dwelling.

The theoretical part of the thesis provided an overview of suburbanisation in Western Europe and Northern America. In Western countries suburbanisation became dominating migration process after the Second World War and during first decades it was mainly about departure of wealthier families from cities in search for better living conditions. This view towards western suburbanisation has often formed a basis for analyses of migration trends in other countries. However, the current research showed that the term “western suburbanisation” is not unambiguous. Suburbanisation has taken various forms in different parts of “the West” and has also changed significantly over time. In the US, suburbanisation was more widely spread due to prevailing political system and the dominating values in the society. As regards the population groups involved in suburbanisation during first decades after the war, the above mentioned classic suburbanisation concept was followed in America whereas in Europe, in addition, state intervention in dwelling construction had an impact on the composition of suburbanisers. The keyword for the late western suburbanisation has been “maturation of suburban regions”. Increasing flow of economic activity was moving to hinterland and suburbs gained certain independence from the core cities. In addition, the appearance of older dwellings (built during the first phases of suburbanisation) to the real estate market enabled to acquire also cheaper dwellings in hinterland. Those factors have also had an impact on the suburbanised population groups in Western cities.

The migration trends in former socialist states during this period have been described against the background of the western suburbanisation. Although in some countries, including Estonia, the pre-suburbanisation situation had already been developed before the Second World War, those trends halted during the socialist period and the population of cities began to grow rapidly. In fact, population of suburban regions started to grow also in socialist countries, namely through growth of satellite towns, so called rural urbanisation and in Estonia since the ‘80s also the rural-urban migration turnaround. Yet the socialist period migration processes were related to economic reasons of migration and priorities of the state, which makes it very different from the processes that had taken place in the West. For former socialist countries we can speak about the beginning of western suburbanisation only in the context of the ‘90s. In addition, most of the post-socialist suburbanisation analyses are limited to just merely stating the existence of suburbanisation. Only in some countries suburbanised population groups and the migration reasons have been analysed in depth. For example, in Hungary in parallel with the western type suburbanisation of

wealthier people departure of people with lower economic performance from the cities took place. Latter has been explained by the migration due to difficulties in economic performance of people. Also several Estonian studies have referred to the beginning of suburbanisation in transition period, but comprehensive analyses describing the nature of the process did not exist so far.

The current research was based on the 2000 population census data. The main approach of the analysis was binary logistic regression analysis that formed the basis for description of probability of population subgroups suburbanising to different suburban areas. An introductory analysis showed decentralisation of population within Tallinn urban region in 1989-2000 – Tallinn was losing its population to hinterland and majority of suburbanisation process was related to neighbouring municipalities of Tallinn. The analysis of all suburbanisers showed that remarkably different population subgroups moved to hinterland. In addition, suburbanisation was to a large extent based on the existing housing stock and only one person out of five moved to a new detached house.

Nine regression models were established. The first model analysed the probability of different population groups' suburbanisation in general and this confirmed again the multi-lateral nature of the transition period suburbanisation. Remaining eight models analysed the probability to suburbanise into different suburban dwellings (apartments, new detached houses, detached houses of medium age, old detached houses and summerhouses built in Soviet time) and probability to choose the various parts of hinterland (close *vs.* distant hinterland, seaside rural municipalities *vs.* the rest of municipalities and satellite towns *vs.* rural municipalities of hinterland) by the suburbanisers.

New detached house was more often a destination for family age and older working age people, for larger families and for people enjoying higher employment status. In terms of the demographic features also similar population groups moved to medium age detached houses (built during last three decades of socialist period), but this group of suburbanisers was more diverse by its social status. Mainly young people, smaller households and people of lower employment status moved to apartments. There was resemblance between the people moving to summerhouses and those moving to old detached houses. Mainly older people with lower education level and those that had left the labour market moved to these dwellings.

Leaving aside education level and position in the labour market, younger and family age people chose more often close hinterland and satellite town as a place of residence whereas people of older working age and pension age moved more likely to distant hinterland or to rural municipality of hinterland. Only older working age people moved to the shore side rural municipalities more often than others. Yet the impact of age to destination choice was related to other variables, mainly to education and employment status. According to other variables, suburbanisers of larger households, higher education level and employment status preferred more often close hinterland. Distant hinterland was more likely a destination for the opposite suburbaniser groups (smaller households, lower education level and employment status) and also for economically inactive people. Satellite town was chosen as a place of residence more often by people of lower education level and employment status whereas size of suburbaniser's household did not play a role in making a choice between the town and rural municipality. Rural municipality was mainly a destination for people of higher education level and employment status, but also for inactive people. Suburbanisation

to seaside rural municipalities took more often place by all other households compared to single persons. By social status, they were more often suburbanisers with higher education level and employment status and also inactive persons.

These results proved that during transition period various population groups migrated to different parts of Tallinn hinterland and this formed suburban regions with different population structures. Mainly suburbanisers moving to new detached houses and also to some extent to detached houses of medium age had similarity to suburbanisers of western countries of the '50s and '60s. One should search for explanations of moving to other dwelling types from the factors typical to post-socialist period – suburbanisation due to problems of peoples' economic performance and earlier relationship with the hinterland (e.g. ownership of summer house or return of property to their former owners). Suburbanisation (e.g. acquisition of apartment in hinterland) may also have been related to lower real estate prices in hinterland making it easier for younger people to enter the housing market via suburban dwelling stock. The studied geographical parts of hinterland did not describe equally well the transition period suburbanisation compared to the dwelling types since the geographical parts in turn contained different types of dwellings. The most similar to the classical western suburbanisers were those that moved to close hinterland. By their social status latter resembled most to people who suburbanised to shore side rural municipalities and to rural municipalities of hinterland in general. Yet the population census data did not enable to assess in which period exactly western type suburbanisation began in Tallinn urban region. Only several indirect data (growth of living standard, development of financial sector, progress made in the privatisation process and vitalisation of the real estate market) and the migration analyses from the beginning of transition period provide signs that allow us to speak about intensification of the western type suburbanisation only in the end of '90s.

An interesting and more detailed analysis-requiring outcome of this research was information about suburbanisation of different ethnic groups. It turned out that non-Estonians suburbanised significantly less often than Estonians and their suburbanisation was highly spatially concentrated. Non-Estonians suburbanised mainly to apartments in hinterland, satellite towns and close hinterland. This outcome is explained with the help of analysis by individual municipalities – half of non-Estonians moved to Maardu satellite town.

An interesting discussion object is population growth of neighbouring areas of Tallinn urban region due to migration from Tallinn. Future studies should analyse composition of the migration flow to those more distant areas. Current analysis showed that the population composition of people coming from Tallinn changed with increase of distance from Tallinn – share of older, economically inactive and those living in smaller households increased.

To conclude, the work provided research that was missing so far in Estonia – an overview about the population groups participating in post-socialist suburbanisation. The work outlined the main potential migration reasons explaining the suburbanisation in transition period. Yet the more comprehensive information on migration motives can be gained based on further specific analyses.

VIITED

Ahas, R., Ü. Mark ja N. Albre 2000. Hajalinn Eesti. *Luup* 21.07.2000, 13.

Ainsaar, M. 1997. *Eesti rahvastik Taani hindamisraamatust tänapäevani*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Ainsaar, M. 1999. Changes in internal migration: Are there any changes and what counts? Teoses: *Regional Policy and Migration* (toim M. Ainsaar). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 114-126.

Antons, P. 2003. Tööhõive regionaalsed erinevused ja siseränne. Teoses: *Ränne üleminekuaja Eestis* (toim T. Tammaru ja H. Kulu). Tallinn: Statistikaamet, 121-141.

Aring, J. ja G. Herfert 2001. Neue Muster der Wohnsuburbanisierung. Teoses: *Suburbanisierung in Deutschland: aktuelle Tendenzen* (toim K. Brake, J. S. Dangschat ja G. Herfert). Opladen: Leske+Budrich, 43-56.

Asari, E.-M. 2002. Eesti keele oskuse ja kodakondsuse mõju mitte-eestlaste tööturuvõimalustele. Teoses: *Trepist alla ja üles: edukad ja ebaedukad postsotsialistlikus Eestis* (toim E. Saar). Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 210-235.

Berg, L. van den 1999. The urban life-cycle and the role of market-oriented revitalization policy in Western Europe. *Urban Change in the United States and Western Europe. Comparative Analysis and Policy* (toim. A. Summers, P. Cheshire ja L. Senn). Washington: The Urban Institute Press, 539–558.

Berg, L. van den, R. Drewett, L. Klaassen, A. Rossi ja C. Vijverberg 1982. *A Study of Growth and Decline*. Oxford: Pergamon Press.

Berry, J. 1976. The counterurbanization process: Urban America since 1970. *Urban Affairs Annual Review* 11, 17-30.

Bourne, L.S. 1997. Reinventing the suburbs: old myths and new realities. *Progress in Planning* 46:3, 163-184.

Brake, K., J. S. Dangschat ja G. Herfert. Suburbanisierung in Deutschland. Teoses: *Suburbanisierung in Deutschland: aktuelle Tendenzen* (toim K. Brake, J. S. Dangschat ja G. Herfert). Opladen: Leske+Budrich, 7-11.

Breuer, B. ja E. Müller 2002. Großwohngelände. Teoses: *Nationalatlas Bundesrepublik Deutschland. Dörfer und Städte* (toim Institut für Länderkunde, Leipzig) Berlin, Heidelberg: Spektrum Akademischer Verlag, 130-131.

Brown, D. L. ja K. A. Schafft 2002. Population deconcentration in Hungary during the post-socialist transformation. *Journal of Rural Studies* 18:3, 133-144.

Bruns, D. 1993. *Tallinn. Linnaehituslik kujunemine*. Tallinn: Valgus.

Bräuer, M. 1997. Stadtentwicklung in der DDR und den neuen Ländern. Teoses: *Raum für Zukunft. Zur Innovationsfähigkeit von Stadtentwicklungs- und Verkehrspolitik* (toim H. Monheim ja C. Zöpel). Essen: Klartext-Verlag, 89-107.

Champion, T. 2001. Urbanization, suburbanization, counterurbanization and reurbanization. Teoses: *Handbook of Urban Studies* (toim R. Paddison). London: Sage Publications, 143-161.

Champion, T. 2002. Population change and migration in the British urban system. Teoses: *International Handbook of Urban Systems* (toim H. Geyer). Chaltenham: Edward Elgar, 87-120.

Downs, A. 1999. Contrasting strategies for the economic development of metropolitan areas in the United States and Western Europe. *Urban Change in the United States and Western Europe. Comparative Analysis and Policy* (toim. A. Summers, P. Cheshire ja L. Senn). Washington: The Urban Institute Press, 15-56.

Düwel, J. ja N. Gutschow 2001. *Städtebau in Deutschland im 20. Jahrhundert. Ideen – Projekte – Akteure*. Stuttgart, Leipzig, Wiesbaden: B. G. Teubner.

Eesti elamumajanduse arengukava aastateks 2003-2008. Allikas: Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium:
http://www.mkm.ee/dokumendid/elamumajanduse_arengukava_2003-2008.pdf - 15.11.2004.

Eesti majanduse arengukava 1999-2003. Rahandusministeerium 2000. Allikas: Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium:
<http://www.mkm.ee/dokumendid/Eesti%20majanduse%20arengukava%201999-2003.pdf> - 15.11.2004.

Eesti Pank 2004. Statistika: www.eestipank.info - 15.11.2004

Enyedi, G. 1996. Urbanization under socialism. Teoses: *Cities after Socialism. Urban and Regional Change and Conflict in Post-Socialist Societies* (toim G. Andrusz, M. Harloe ja I. Szelényi). Oxford: Blackwell Publishers, 100–118.

Enyedi, G. 1998. Transformation in Central European postsocialist cities. Teoses: *Social Change and Urban Restructuring in Central Europe* (toim G. Enyedi). Budapest: Akadémiai Kiadó, 9–33.

Eurostat. Statistika andmebaas: <http://europa.eu.int/comm/eurostat> - 15.11.2004

Fielding, A. 1989. Population redistribution in Western Europe: trends since 1950 and the debate about counterurbanization. Teoses: *Advances in Regional Demography* (toim P. Conglon ja P. Batey). London: Belhoven, 167–179.

Gans, P. ja F.-J. Kemper 2001. Bevölkerung in Deutschland - eine Einführung. Teoses: *Nationalatlas Bundesrepublik Deutschland. Bevölkerung* (toim Institut für Länderkunde, Leipzig) Berlin, Heidelberg: Spektrum Akademischer Verlag, 12-25.

- Garreau, J. 1991.** *Edge City: Life of the New Frontier*. New York: Doubleday.
- Geyer, H. 1996.** Expanding the theoretical foundation of differential urbanization. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 87:1, 44–59.
- Geyer, H. ja T. Kontuly 1993.** A theoretical foundation for the concept of differential urbanization. *International Regional Science Review* 17:2, 157–177.
- Gordon, P. 1979.** Deconcentration without a “clean break”. *Environment and Planning A* 11, 281–290.
- Hall, P. 2001.** *Cities of Tomorrow. An Intellectual History of Urban Planning and Design in the Twentieth Century*. Oxford, Massachusetts: Blackwell Publishers Ltd.
- Hall, T. 1998.** *Urban Geography*. London: Routledge.
- Hamm, B ja I. Neumann 1996.** *Siedlungs-, Umwelt- und Planungssoziologie*. Opladen: Leske+Budrich.
- Hartshorn, T. ja P. Muller 1989.** Suburban downtowns and the transformation of metropolitan Atlanta’s business landscape. *Urban Geography* 10:4, 375–395.
- Heitkamp, T. 2002.** Motivlagen der Stadt-Umland-Wanderung und Tendenzen der zukünftigen Wohnungsnachfrage. *Informationen zur Raumentwicklung* 3, 163-171.
- Herfert, G. 2001.** Stadt-Umland-Wanderungen nach 1990. Teoses: *Nationalatlas Bundesrepublik Deutschland. Bevölkerung* (toim Institut für Länderkunde, Leipzig) Berlin, Heidelberg: Spektrum Akademischer Verlag, 116-119.
- Jõeveer, J. 2003.** Siserände vanuserisused üleminekuaja Eestis. Teoses: *Ränne üleminekuaja Eestis* (toim. H. Kulu ja T. Tammaru). Tallinn: Statistikaamet.
- Kant, E. 1933.** *Ümbrus, majandus ja rahvastik Eestis. Ökoloogilis-majandusgeograafiline uurimus*. Doktoritöö Tartu Ülikooli raamatukogus.
- Kant, E. 1946.** Den inre omflyttningen i Estland. *Svenska Geografiska Sällskapet* 22, 83–124.
- Karsten, M. ja H. Usbeck 2001.** Gewerbesuburbanisierung - Die Tertiärisierung der suburbanen Standorte. Teoses: *Suburbanisierung in Deutschland: aktuelle Tendenzen* (toim K. Brake, J. S. Dangschat ja G. Herfert). Opladen: Leske+Budrich, 71-80.
- Kask, I. 2002.** *Tallinna ränne aastatel 1989–1999*. Bakalaureusetöö Tartu Ülikooli geograafia instituudis.
- Katus, K., M. Kupiszewski, P. Rees, L. Sakkeus, A. Herm ja D. Powell 1998.** *Internal Migration and Regional Population Dynamics in Europe: Estonian Case Study*. Working paper 98/14. School of Geography. Allikas: University of Leeds: <http://www.geog.leeds.ac.uk/wpapers/working.html> - 16.05.2003.

- Kliimask, J. 1995.** *Tallinna agglomeratsiooni kasvusuundi*. Lepinguline uurimistöo. Tallinn: Eesti Tuleviku-uuringute Instituut.
- Kliimask, J. 1997.** Economic transformation in the post-socialist city. The case of Tallinn. Teoses: *Baltic Cities: Perspectives on Urban and Regional Change in the Baltic Area* (toim. M. Åberg ja M. Peterson). Lund: Nordic Academic Press, 151–167.
- Kok H. ja Z. Kovács 1999.** The process of suburbanisation in the metropolitan area of Budapest. *Netherlands Journal of Housing and Built Environment* 14:2, 119–141.
- Kostinskiy, G. 2001.** Post-socialist cities in flux. Teoses: *Handbook of Urban Studies* (toim R. Paddison). London: Sage Publications, 451–465.
- Kovách, I. 1994.** Privatization and family farms in Central and Eastern Europe. *Sociologia Ruralis* 39, 369-382. Viidatud: Brown, D. L. ja K. A. Schafft 2002. Population deconcentration in Hungary during the post-socialist transformation. *Journal of Rural Studies* 18:3, 133-144.
- Kulu, H. 2001.** Sõjajärgne sisseränne Eestisse võrdlevas perspektiivis. *Akadeemia* 13:11, 2379–2395.
- Kupiszewski, M., H. Durham ja P. Rees 1998.** Internal migration and urban change in Poland. *European Journal of Population* 14:3, 265–290.
- Kurs, O. ja A. Toots 2000** (koost.). *Ann Marksoo 70. Teadus- ja õppetöö*. Tartu: Publicationes Instituti Geographici Universitatis Tartuensis.
- Kutsar, K. 2003.** Siserände sooserisused üleminekuaja Eestis. Teoses: *Ränne üleminekuaja Eestis* (toim H. Kulu ja T. Tammaru). Tallinn: Statistikaamet, 49-65.
- Kõre, J., M. Ainsaar ja M. Hendrikson 1996.** Eluasemepoliitika Eestis 1918–1995. *Akadeemia* 8:10, 2133–2164.
- Kährrik, A. 2002** (kaasautorid J. Kõre ja M. Hendrikson). *Eluasemepoliitika Euroopas ja Eestis*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus PRAXIS.
- Laas, K. 1985.** Inimene maal. Teoses: *Maaelu. Maa sotsiaalse arengu probleeme Eestis* (toim I. Raig). Tallinn: Valgus, 5-9.
- Laas, K. 1987.** Rahvastiku ränded Eestis. *Eesti Geograafia Seltsi Aastaraamat* 22, 81–97.
- Laas, K. 1992.** Eesti linnastumine. *Akadeemia* 4:9, 1896-1915.
- Ladányi, J. ja I. Szelényi 1998.** Class, ethnicity and urban restructuring in postcommunist Hungary. Teoses: *Social Change and Urban Restructuring in Central Europe* (toim G Enyedi). Budapest: Akadémiai Kiadó, 67–86.

- Lauristin, M. ja P. Vihalemm 1997.** Recent historical developments in Estonia: Three stages of transition (1987–1997). Teoses: *Return to the Western World* (M. Lauristin ja P. Vihalemm ning K. Rosengren ja L. Weibull.). Tartu: Greif, 73–126.
- Leetmaa, K. 2002.** *Suvilapiirkonnad Harjumaal*. Käsikiri Harju Maavalitsuses.
- Leetmaa, K. 2003.** Tallinna linaregiooni ränne. Teoses: *Ränne üleminekuaja Eestis* (toim H. Kulu ja T. Tammaru). Tallinn: Statistikaamet, 104-120.
- Lichtenberger, E. 1998.** The geography of transition in East-Central Europe: Society and settlement system. Teoses: *Central Europe After the Fall of Iron Curtain. Geopolitical Perspectives, Spatial Patterns and Trends* (toim. F. Carter, P. Jordan ja V. Rey). Frankfurt: Peter Lang, 137–152.
- Loogma, K. 1997.** Socio-economic stratification in Tallinn and spatial relocation patterns. Teoses: *Baltic Cities: Perspectives on Urban and Regional Change in the Baltic Area* (toim. M. Åberg ja M. Peterson). Lund: Nordic Academic Press, 168-183.
- Maa-amet 2004.** Andmepäring elektronkirja kaudu.
- Macionis, J. J. ja K. Plummer 1998.** *Sociology. A Global Introduction*. New York: Prentice Hall Europe.
- Marcuse, P. 1996.** Privatization and its discontents: property rights in land and housing in the transition in Eastern Europe. Teoses: *Cities after Socialism. Urban and Regional Change and Conflict in Post-Socialist Societies* (toim G. Andrusz, M. Harloe ja I. Szelényi). Oxford: Blackwell Publishers, 119-191.
- Marksoo, A. 1972.** *On trends of intrarepublican migration in the Estonian SSR*. Estonia. Geographical Studies. Estonian Geographical Society. Tallinn, 123-135.
- Marksoo, A. 1984a.** *Changes in the Regional Migration Model at the Advanced Stage of Urbanization*. Paper presented at the 25th International Geographical Congress, Symposium on “Migration and Cities”. Rouen, 23–26 August, 1984. Käsikiri Tartu Ülikooli geograafia instituudis.
- Marksoo, A. 1984b.** Regularities of urbanisation and demographical processes in the Estonian ESSR. Teoses: *Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised. Geograafia-alaseid töid* 676, 32–56.
- Marksoo, A. 1985.** Rahvastiku rändest. Teoses: *Maaelu: maa sotsiaalse arengu probleeme Eestis* (toim. I. Raig). Tallinn: Valgus, 28-34.
- Marksoo, A. 1990.** Tallinn Eesti rahvarände süsteemis. *Eesti Geograafia Seltsi Aastaraamat* 25, 53–66.
- Marksoo, A. 1992.** Dynamics of rural population in Estonia in the 1980s. Teoses: *Estonia. Man and Nature* (toim. J.-M. Punning). Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, 129–153.

- Marksoo, A. 1995.** Estonian urban system in transition. Teoses: *Urban Development and Urban Life* (toim M Palomäki ja J Karunaratne). Vaasa: University of Vaasa Press, 179–192.
- Marksoo, A. 1999.** Restructuring of urban and rural settlement in Estonia. Teoses: *Shock-Shift in an Enlarged Europe: the Geography of Socio-economic Change in East-Central Europe after 1989* (toim F. Carter ja W. Maik). Aldershot: Ashgate, 81–102
- Must, A. ja V. Lõo 1985.** Inimene põllumajanduses. Teoses: *Maaelu: maa sotsiaalse arengu probleeme Eestis* (toim. I. Raig). Tallinn: Valgus, 9-24.
- Müller, W. ja R. Rohr-Zänker 2001.** Amerikanisierung der "Peripherie" in Deutschland? Teoses: *Suburbanisierung in Deutschland: aktuelle Tendenzen* (toim K. Brake, J. S. Dangschat ja G. Herfert). Opladen: Leske+Budrich, 27-39.
- Ott, T. 2001.** From concentration to deconcentration — migration patterns in the post-socialist city. *Cities* 18:6, 403–412.
- Parr, J. 1999.** The Metropolitan Area in Its Wider Setting. Teoses: *Urban Change in the United States and Western Europe. Comparative Analysis and Policy* (toim. A. Summers, P. Cheshire ja L. Senn). Washington: The Urban Institute Press, 215–242.
- Pullat, R. 1966.** Tallinnast ja tallinlastest. *Nihked elanikkonna sotsiaalses koosseisus 1871-1917*. Tallinn: Eesti raamat.
- Pullat, R. 1968.** Eesti linnarahvastiku dünaamika aastail 1917-1949. *ENSV Teaduste Akadeemia Toimetised* 17:4, 360–373.
- Pullat, R. 1972.** Eesti linnad ja linlased XVIII sajandi lõpust 1917. aastani. Tallinn: Eesti Raamat.
- Pullat, R. 1978.** Linnad kodanlikus Eestis. *Ajaloolis-demograafiline käsitus*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Raagmaa, G. 1996.** Shifts in regional development of Estonia during the transition. *European Planning Studies* 4, 679–699.
- Reiman, H. 1935.** Rahvastiku elukohavahetus 1922. ja 1934. a. vahel. *Eesti Statistika* 166:9, 421–426.
- Ränne üleminekuaja Eestis, 2003.** (toim. Tammaru, T. ja H. Kulu). Tallinn: Statistikaamet.
- Sakkeus, L. 1991.** *Post-war Migration Trends in Estonia*. Tallinn: EKDK Rahvastiku-uuringud seeria B:15.

Saluveer, R. 2001. *Suvilate geograafiast*. Bakalaureusetöö Tartu Ülikooli geograafia instituudis.

Schollmeier, A. 1990. *Gartenstädte in Deutschland. Ihre Geschichte, städtebauliche Entwicklung und Architektur zu Beginn des 20. Jahrhunderts*. Münster: Lit.

Sillaste, J. 1985. Elutarbeline teenindus. Teoses: *Maaelu. Maa sotsiaalse arengu probleeme Eestis* (toim. I. Raig). Tallinn: Valgus, 94–101.

Siseministeerium 2002 (Teostaja OÜ EURREG): Eesti linnaregioonide arengupotentsiaali analüüs. Allikas: Siseministeerium: http://www.sisemin.gov.ee/atp/failid/0000eesti_linnareg.pdf - 15.11.2004.

Sjöberg, Ö. ja T. Tammaru 2000. Rahvastiku ruumiline ümberpaiknemine üleminekuperioodi Eestis. *Akadeemia* 12:8, 1730–1751.

Smith, A. ja J. Pickles 1997. Introduction: Theorising transition and the political economy of transformation. Teoses: *Theorising Transition: The Political Economy of Post-communist Transformations* (toim J. Pickles ja A. Smith). London: Routledge, 1–22.

Statistikaamet 1999. 2000. aasta rahva- ja eluruumide loenduse loendusteatmik. Tallinn.

Statistikamet. Rahvaloenduste andmed: www.stat.ee - 15.11.2004.

Statistikaamet. Statistika andmebaas: www.stat.ee - 15.11.2004.

Szelényi, I. 1996. Cities under socialism — and after. Teoses: *Cities after Socialism. Urban and Regional Change and Conflict in Post-Socialist Societies* (toim G. Andrusz, M. Harloe ja I. Szelényi). Oxford: Blackwell Publishers, 286–317.

Sýkor, L. ja D. Čermák 1998. City growth and migration patterns in the context of “communist” and “transitory” periods in Prague’s urban development. *Espace. Population. Societies* 3, 405–416.

Zelinsky, W. 1971. The hypotheses of the mobility transition. *Geographical Review* 61:1, 219–249.

Tallinna elamuehitusprogramm "5000 eluaset Tallinna" 2002. Tallinna Linnavalitsus.

Tallinna linna statistiline aastaraamat 1924. 1925. Tallinn. Viidatud: Bruns, D. 1993. *Tallinn. Linnaehituslik kujunemine*. Tallinn: Valgus.

Tallinna linna statistiline aastaraamat 1940. 1941. Tallinn. Viidatud: Bruns, D. 1993. *Tallinn. Linnaehituslik kujunemine*. Tallinn: Valgus.

Tallinna üldplaneering 2000. Tallinna Linnavalitsus. Säätva Arengu ja Planeerimise Amet.

- Tammaru, T. 2000.** Suburbanisatsioon Eesti linnastumises. Teoses: *Inimesed, ühiskonnad ja ruumid. Inimgeograafia Eestis. Publicationes Instituti Geographici Universitatis Tartuensis* (toim. J. Jauhiainen ja H. Kulu). 87, 77–88.
- Tammaru, T. 2001a.** Linnastumine ja linnade kasv Eestis nõukogude aastatel. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastuse trükikoda.
- Tammaru, T. 2001b.** Suburban growth and suburbanisation under central planning: the case of Soviet Estonia. *Urban Studies* 38:8, 1314–1357.
- Tammaru, T. 2002.** *Tallinna linnastu rahvastikuproгноos*. Lepinguline uurimistö. Käsikiri Harju Maavalitsuses.
- Tammaru, T., H. Kulu ja I. Kask 2003a.** Siserände üldsuunad üleminekuaja Eestis. Teoses: *Ränne üleminekuaja Eestis* (toim. H. Kulu ja T. Tammaru). Tallinn: Statistikaamet, 5-27.
- Tammaru, T., H. Kulu ja I. Kask 2003b.** Kokkuvõte ja arutelu. Teoses: *Ränne üleminekuaja Eestis* (toim. H. Kulu ja T. Tammaru). Tallinn: Statistikaamet, 142-150.
- Tammur, A. 2003.** Siserände rahvuserisused üleminekuaja Eestis. Teoses: *Ränne üleminekuaja Eestis* (toim. H. Kulu ja T. Tammaru). Tallinn: Statistikaamet, 66-82.
- Taylor, P. J. 1994.** *Political geography. World-Economy, Nation-State and Locality*. New York: Longman Scientific & Technical.
- Tosics, I. 2002.** City development in Central and Eastern Europe since 1990: The impact of internal forces. Kogumikus: *Reader for Summer University Course: The Future Role of Cities in a Globalizing World*. Budapest: Central European University, 229-273.
- Uiboupin, M. 2003.** Siserände hariduserisused üleminekuaja Eestis. Teoses: *Ränne üleminekuaja Eestis* (toim. H. Kulu ja T. Tammaru). Tallinn: Statistikaamet, 83-103.
- Vining, D. ja A. Strauss 1977.** A demonstration that the current deconcentration of population in the United States is a clean break with the past. *Environment and Planning A* 9, 751–758.
- Volkov, L. 1985.** Maa-arhitektuurist. Teoses: *Maaelu. Maa sotsiaalse arengu probleeme Eestis* (toim. I. Raig). Tallinn: Valgus, 69–76.
- Wright, R. E. 1995.** Logistic regression. Teoses: *Reading and Understanding Multivariate Statistics* (toim. L. G. Grimm ja P. R. Yarnold). Washington: American Psychological Association, 217-244.

LISAD

LISA 1

Vaatlusobjektide klassifitseerimine logistilise regressioonanalüüsi mudelites

Mudel 1 – eeslinnastumise üldmudel

Sõltuv tunnus: eeslinnastus (N=17201) – kodeering 1; jäi Tallinnasse (N=17201) – kodeering 0

Klassifitseerimisel kasutatud tõenäosuse väärtus (Cut Value) 0,50

		ennustatud					
		jäi Tln	eeslinnastus	korrektse			
		0	I	1	selt ennustatud, %		
tegelik		+-----+					
jäi Tln	0	I	10306	I	6895	I	59,92%
		+-----+					
eeslinnastus	1	I	6079	I	11122	I	64,66%
		+-----+					
					kokku		62,29%

Mudel 2 – eeslinnastumine korteritesse

Sõltuv tunnus: eeslinnastus korterelamusse (N=1500) – kodeering 1; jäi Tallinnasse (N=1500) – kodeering 0

Klassifitseerimisel kasutatud tõenäosuse väärtus (Cut Value) 0,50

		ennustatud					
		jäi Tln	eeslinnastus	korrektse			
		0	I	1	selt ennustatud, %		
tegelik		+-----+					
jäi Tln	0	I	743	I	757	I	49,53%
		+-----+					
eeslinnastus	1	I	404	I	1096	I	73,07%
		+-----+					
					kokku		61,30%

Mudel 3 – eeslinnastumine uuseramutesse

Sõltuv tunnus: eeslinnastus uuseramusse (N=1500) – kodeering 1; jäi Tallinnasse (N=1500) – kodeering 0

Klassifitseerimisel kasutatud tõenäosuse väärtus (Cut Value) 0,50

		ennustatud					
		jäi Tln	eeslinnastus	korrektse			
		0	I	1	selt ennustatud, %		
tegelik		+-----+					
jäi Tln	0	I	998	I	502	I	66,53%
		+-----+					
eeslinnastus	1	I	409	I	1091	I	72,73%
		+-----+					
					kokku		69,63%

Mudel 4 – eeslinnastumine keskmise vanusega eramutesse

Sõltuv tunnus: eeslinnastus keskmise vanusega eramusse (N=1548) – kodeering 1; jäi Tallinnasse (N=1500) – kodeering 0

Klassifitseerimisel kasutatud tõenäosuse väärtus (Cut Value)

		ennustatud					
		jäi Tln	eeslinnastus	korrektse			
		0	I	1	selt ennustatud, %		
tegelik		+-----+					
jäi Tln	0	I	888	I	612	I	59,20%
		+-----+					
eeslinnastus	1	I	221	I	1327	I	85,72%
		+-----+					
					kokku		72,67%

Mudel 5 – eeslinnastumine suvilatesse

Sõltuv tunnus: eeslinnastus suvilasse (N=1486) – kodeering 1; jäi Tallinnasse (N=1500) – kodeering 0

Klassifitseerimisel kasutatud tõenäosuse väärtus (Cut Value) 0,50

		ennustatud					
		jäi Tln	eeslinnastus	korrektse			
		0	I	1	selt ennustatud, %		
tegelik		+-----+					
jäi Tln	0	I	920	I	580	I	61,33%
		+-----+					
eeslinnastus	1	I	469	I	1017	I	68,44%
		+-----+					
					kokku		64,87%

Mudel 6 – eeslinnastumine vanematesse eramutesse

Sõltuv tunnus: eeslinnastus vanemasse eramusesse (N=1500) – kodeering 1; jäi Tallinnasse (N=1500) – kodeering 0

Klassifitseerimisel kasutatud tõenäosuse väärtus (Cut Value) 0,50

		ennustatud			
		jäi Tln	eeslinnastus		korrekselt ennustatud, %
		0	I	1	
tegelik		+-----+-----+			
jäi Tln	0	I 940	I 560	I	62,67%
		+-----+-----+			
eeslinnastus	1	I 299	I 1201	I	80,07%
		+-----+-----+			
				kokku	71,37%

Mudel 7 – lähitagamaale eeslinnastumine

Sõltuv tunnus: eeslinnastus lähitagamaale (N=5285) – kodeering 1; eeslinnastus kaugtagamaale (N=5285) – kodeering 0

Klassifitseerimisel kasutatud tõenäosuse väärtus (Cut Value) 0,50

		ennustatud			
		kaugtagamaale	lähitagamaale		korrekselt ennustatud, %
		0	I	1	
tegelik		+-----+-----+			
kaugtagamaale	0	I 3210	I 2075	I	60,74%
		+-----+-----+			
lähitagamaale	1	I 2330	I 2955	I	55,91%
		+-----+-----+			
				kokku	58,33%

Mudel 8 – mereäärsetesse valdadesse eeslinnastumine

Sõltuv tunnus: eeslinnastus mereäärsetesse valda (N=5090) – kodeering 1; eeslinnastus mitte-mereäärsetesse omavalitsusüksusesse (N=5090) – kodeering 0

Klassifitseerimisel kasutatud tõenäosuse väärtus (Cut Value) 0,50

		ennustatud			
		mitte-mereäärsetesse	mereäärsetesse		korrekselt ennustatud, %
		0	I	1	
tegelik		+-----+-----+			
mitte-mereäärsetesse	0	I 2641	I 2449	I	51,89%
		+-----+-----+			
mereäärsetesse	1	I 1425	I 3665	I	72,00%
		+-----+-----+			
				kokku	61,94%

Mudel 9 – satelliitlinnadesse eeslinnastumine

Sõltuv tunnus: eeslinnastus satelliitlinna (N=5701) – kodeering 1; eeslinnastus tagamaa maalisel omavalitsusüksusesse (N=5701) – kodeering 0

Klassifitseerimisel kasutatud tõenäosuse väärtus (Cut Value) 0,50

		ennustatud			
		tagamaa valda	satelliitlinna		korrekselt ennustatud, %
		0	I	1	
tegelik		+-----+-----+			
tagamaa valda	0	I 4607	I 1094	I	80,81%
		+-----+-----+			
satelliitlinna	1	I 2600	I 3101	I	54,39%
		+-----+-----+			
				kokku	67,60%

LISA 2.

2000. aasta rahvaloenduse loenduslehtede vormid (allikas: <http://www.stat.ee>)
(plangi esikülj)



ISIKULEHT



Kinnitatud Vabariigi Valitsuse 5. märtsi 1999.a. määrusega nr 82

ANDMEID KASUTATAKSE AINULT STATISTILISTEL EESMÄRKIDEL

V

V

Ringkond	Piirkond	Jaoskond	Loendamiskoha eluruumilehe nr	Rea nr	<input type="checkbox"/> Järeloküsitlus
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	
1. Eesnimi <input type="text"/>					
2. Perekonnanimi <input type="text"/>					
3. Sugu <input type="checkbox"/> mees <input type="checkbox"/> naine <input type="checkbox"/> Vastab isiklikult					
4. Sünniaeg (PP KK AAAA) <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> 5. Isikukood <input type="text"/>					
6. Püsielukoht					
a) <input type="checkbox"/> Loendamiskoha eluruumis					
b) <input type="checkbox"/> Püsielukoht eluruumis, mis asub väljaspool loendamiskoha jaoskonda ja kus loenduse ajal kedagi ei viibi					
c) Täidetakse väljaspool loendamiskoha jaoskonda paikneva eluruumi puhul, kus loenduse ajal keegi viibib:					
tänav (talu)		maja nr		korteri nr	
<input type="text"/>		<input type="text"/>		<input type="text"/>	
asula					
<input type="text"/>					
vald					
<input type="text"/>				maakond	
<input type="text"/>				<input type="text"/>	
d) Välisriigis elaval isikul märkida riik:					
<input type="checkbox"/> Venemaa <input type="checkbox"/> Soome <input type="checkbox"/> Rootsi <input type="text"/>					
muu riik (kirjutada)					
7. Kus Te viibsite ööl vastu 31. märtsi käesoleval aastal?					
a) <input type="checkbox"/> Püsielukohas					
b) <input type="checkbox"/> Loendamiskoha eluruumis, mis ei ole püsielukoht					
c) Täidetakse isikul, kes viibis kohas, mis ei ole tema püsielukoht ega loendamiskoht:					
tänav (talu)		maja nr		korteri nr	
<input type="text"/>		<input type="text"/>		<input type="text"/>	
asula					
<input type="text"/>					
vald					
<input type="text"/>				maakond	
<input type="text"/>				<input type="text"/>	
d) Välisriigis asunud isikul märkida riik:					
<input type="checkbox"/> Venemaa <input type="checkbox"/> Soome <input type="checkbox"/> Rootsi <input type="text"/>					
muu riik (kirjutada)					
8. Milline on Teie kodakondsus? <input type="checkbox"/> Eesti <input type="checkbox"/> Ukraina <input type="checkbox"/> Läti <input type="checkbox"/> Soome					
<input type="checkbox"/> Vene <input type="checkbox"/> Valgevene <input type="checkbox"/> Leedu <input type="checkbox"/> määratlemata					
1. <input type="text"/>			2. <input type="text"/>		
muu kodakondsus (kirjutada)			muu kodakondsus (kirjutada)		

V

V

X

X

Küsimusele 9 vastab 11. jaanuaril 1989 või varem sündinud isik	
9. Kus oli Teie püsielukoht 1989. aasta 12. jaanuaril?	
a) <input type="checkbox"/> Samas asulas, kus praegune püsielukoht asula	
b) _____ _____	
_____ vald	_____ maakond
c) Välisriigis elanud isikul märkida riik: <input type="checkbox"/> Venemaa <input type="checkbox"/> Ukraina <input type="checkbox"/> Valgevene _____ _____ muu riik (kirjutada)	
10. Sünnikoht (ema elukoht isiku sündimise ajal)	
a) <input type="checkbox"/> Samas asulas, kus praegune püsielukoht asula	
b) _____ _____	
_____ vald	_____ maakond
c) Välisriigis sündinul märkida riik: <input type="checkbox"/> Venemaa <input type="checkbox"/> Ukraina <input type="checkbox"/> Valgevene _____ _____ muu riik (kirjutada) _____ Eestisse elama asumise aasta	
11. Vanemate sünnikoht	Küsimusele 14 vastamine on vabatahtlik
Ema: <input type="checkbox"/> Eesti <input type="checkbox"/> Ukraina <input type="checkbox"/> Soome <input type="checkbox"/> Venemaa <input type="checkbox"/> Valgevene <input type="checkbox"/> teadmata _____ muu riik (kirjutada)	14. Milliseid keeli Te veel oskate? <input type="checkbox"/> eesti <input type="checkbox"/> prantsuse <input type="checkbox"/> oma rahvuse keel <input type="checkbox"/> vene <input type="checkbox"/> soome <input type="checkbox"/> muu(d) keel(ed) <input type="checkbox"/> inglise <input type="checkbox"/> rootsi <input type="checkbox"/> ei oska <input type="checkbox"/> saksa <input type="checkbox"/> läti
Isa: <input type="checkbox"/> Eesti <input type="checkbox"/> Ukraina <input type="checkbox"/> Soome <input type="checkbox"/> Venemaa <input type="checkbox"/> Valgevene <input type="checkbox"/> teadmata _____ muu riik (kirjutada)	Küsimusele 15 vastab 15-aastane või vanem (30. märtsil 1985 või varem sündinud) isik
12. Mis rahvusest Te olete? <input type="checkbox"/> eestlane <input type="checkbox"/> ukrainlane <input type="checkbox"/> soomlane <input type="checkbox"/> venelane <input type="checkbox"/> valgevenelane <input type="checkbox"/> lätlane _____ muu rahvus (kirjutada)	15. Milline on Teie seaduslik perekonnaseis? <input type="checkbox"/> pole abielus olnud <input type="checkbox"/> lahutatud <input type="checkbox"/> seaduslikus abielus <input type="checkbox"/> lesk
13. Mis on Teie emakeel? <input type="checkbox"/> eesti <input type="checkbox"/> ukraina <input type="checkbox"/> soome <input type="checkbox"/> vene <input type="checkbox"/> valgevene <input type="checkbox"/> läti _____ muu keel (kirjutada)	Küsimustele 16 ja 17 vastab 15-aastane või vanem (30. märtsil 1985 või varem sündinud) naine
	16. Mitu elus last olete sünnitanud? _____
	17. Millal sündis Teie esimene laps? _____
	18. Kas Teil on mõni arstliku ekspertiisi poolt kindlaks tehtud pikaajaline haigus või puue, mis on kestnud või tõenäoliselt kestab ühe aasta või kauem? <input type="checkbox"/> ei <input type="checkbox"/> jah Kui "jah", siis: Kas selle tõttu... <input type="checkbox"/> vajate igapäevast kõrvalist abi enda eest hoolitsemisel? <input type="checkbox"/> vajate igakordset kõrvalist abi kodust väljaspool liikumisel?

X

X

H

H

19. Millised on Teie viimase 12 kuu peamised elatusallikad?

Märkida I veerus kõige olulisem elatusallikas, vajaduse korral II veerus tähtsusele teine elatusallikas

- | I | II | |
|--------------------------|--------------------------|-------------------------------------------------------------------------|
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | palk, töötasu |
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | ettevõtjatulu, tulu talupidamisest |
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | omanditulu, sissetulekud kapitalilt (renditulud, dividendid, intressid) |
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | pension |
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | toetused, stipendiumid, abirahad |
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | institutsiooni ülalpidamisel |
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | teiste isikute ülalpidamisel |
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | laenud, elatamine hoiustest, laekumised vara müügist |
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | isiklik abimajapidamine |
| <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | muu allikas |

Küsimusele 20 vastab 3-aastane või vanem (30. märtsil 1997 või varem sündinud) isik

20. Kas õpite praegu üld-, kutse- või kõrgharidust andvas õppeasutuses? / Kas käite koolieelses lasteasutuses?

- ei
- koolieelses lasteasutuses
1. – 6. klassis
7. – 9. klassis
10. – 12. klassis
- kutseõppes
- kutseõppes koos põhihariduse omandamisega
- kutseõppes koos keskhariduse omandamisega
- kutsekeskõppes põhihariduse baasil
- kutsekeskõppes keskhariduse baasil
- keskeriõppes pärast põhiharidust
- keskeriõppes pärast keskharidust
- kutsekõrgharidusõppes
- diplomioõppes
- bakalaureuseõppes
- magistriõppes
- doktoriõppes

Küsimustele 21 ja 22 vastab 10-aastane või vanem (30. märtsil 1990 või varem sündinud) isik

21. Milline on Teie kõrgeim lõpetatud kutse- või erialaharidus?

- ei oma kutse- ega erialast haridust
- kutseharidus
- kutseharidus koos põhihariduse omandamisega
- kutseharidus koos keskhariduse omandamisega
- kutsekeskharidus keskhariduse baasil
- keskeri/tehnikumiharidus pärast põhiharidust
- keskeri/tehnikumiharidus pärast keskharidust
- kõrgharidus
- magister
- teaduste kandidaat/doktor

22. Millise hariduse omandasite üldhariduskoolis?

(või teist liiki õppeasutuses üldharidusliku õppekava raames)

- keskharidus
- põhiharidus (mittetäielik keskharidus)
- algharidus
- ei oma algharidust, kirjaoskaja
- ei oma algharidust, kirjaoskamatu

Kõik järgmised küsimused esitatakse 15-aastasele või vanemale (30. märtsil 1985 või varem sündinud) isikule

Küsimusele 23 vastamine on vabatahtlik

23. Milline on Teie suhe religiooni (usku)?

- kindlat usku tunnistav
- usu suhtes ükskõikne
- ateist
- ei oska vastata
- ei soovi vastata

Kindlat usku tunnistava isiku puhul märkida usk:

- | | |
|--------------------------------------|--------------------------------------|
| <input type="checkbox"/> luterlus | <input type="checkbox"/> nelipühilus |
| <input type="checkbox"/> õigeusk | <input type="checkbox"/> metodism |
| <input type="checkbox"/> katoliiklus | <input type="checkbox"/> adventism |
| <input type="checkbox"/> baptisim | <input type="checkbox"/> islam |

muu usk (kirjutada)

H

H

Y

Y

Küsimused 24–30 on loenduseelse nädala, s.o 20.–26. märtsi kohta

24. Kas Te töotasite nimetatud nädalal ühe tunni või rohkem (vastake "jah" ka siis, kui Te olite töölt eemal haiguse, puhkuse, vms tõttu)?

jah ⇒ jätkata küsimusest 26 ei ⇒ jätkata küsimusest 25

25. Millisesse järgmistest rühmadest Te kuulute? (märkida üks vastusevariant)

ajateenija (üli-)õpilane kodune
 ei tööta, otsib aktiivselt tööd, valmis tööle asuma pensionär muudel põhjustel mittetöötav

Mittetöötavatel isikutel küsitluse lõpp

26. Mis on Teie põhitöökoha nimetus või põhitööandja nimi? (vastamine on vabatahtlik)

27. Mis on Teie põhitöökoha / põhitööandja põhitegevusala?

28. Millisel addressil Te põhiliselt töötate?

a) Oma kodus / oma talus b) Kindel töötamise koha address puudub

tänav (talu) _____ maja nr _____

c) _____

asula _____

vald _____ maakond _____

d) **Välisriigis töötaval isikul märkida riik:**

Venemaa Soome Läti _____

muu riik (kirjutada)

29. Milline on Teie tööalane staatus Teie põhitöökohal või põhitööandja juures?

püsiva lepinguga palgatöötaja üksikettevõtja, vabakutseline, talupidaja ilma palgalise tööjõuta
 muu palgatöötaja palgata töötaja pereettevõttes, talus
 ettevõtja-tööandja, talupidaja palgalise tööjõuga tulundusühistu liige

30. Mis on Teie amet põhitöökohal / Milles seisneb Teie töö?

Palun kirjeldage lühidalt oma tööülesandeid (täidetakse juhul, kui ametinimetus ei kirjelda piisavalt tööülesandeid):

31. Mitu tundi Te harilikult nädalas töötate?

Kokku _____ tundi Mitu tundi sellest põhitöökohal? _____ tundi

Y

Y

ELURUUMI- JA LEIBKONNALEHT



Kinnitatud Vabariigi Valitsuse 5. märtsi 1999.a. määrusega nr 82
ANDMEID KASUTATAKSE AINULT STATISTILISTEL EESMÄRKIDEL

Ringkond	Piirkond	Jaoskond	Maja nr kaardil	<input type="checkbox"/> Vastab püsielanik	<input type="checkbox"/> Kontroll-leht
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="checkbox"/> Järeلكüsitlus	

Eluruumi asukoht

 eluruum puudub

tänav (talu)

maja nr

korter nr

asula

vald

maakond

Eluruumi elanike nimekiri leibkonnade kaupa

Leibkonna nr	Ees- ja perekonnanimi	Rea nr	* Seos viiteisikuga	Seadusliku abikaasa rea nr	Vabaabielu-partneri rea nr	Ema rea nr	Isa rea nr	Ajutselt ära	Ajutselt kohal	Kestus kuudes
<input type="checkbox"/>		1	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>
<input type="checkbox"/>		2	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>
<input type="checkbox"/>		3	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>
<input type="checkbox"/>		4	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>
<input type="checkbox"/>		5	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>
<input type="checkbox"/>		6	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>
<input type="checkbox"/>		7	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>
<input type="checkbox"/>		8	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>
<input type="checkbox"/>		9	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>
<input type="checkbox"/>		1,0	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>
<input type="checkbox"/>		1,1	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>
<input type="checkbox"/>		1,2	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>
<input type="checkbox"/>		1,3	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="text"/>

* Seose märkimiseks vali sobiv täht:

V viiteisik

E elukaaslane (seaduslik abikaasa või vabaabielu-partner)

L viiteisiku või tema elukaaslase poeg või tütar

P viiteisiku või tema elukaaslase vanem või vanema elukaaslane

W viiteisiku või tema elukaaslase vanavanem

T viiteisiku või tema elukaaslase lapselaps

S viiteisiku või tema elukaaslase muu sugulane

X isik, kes pole viiteisiku ega viiteisiku elukaaslase sugulane

T

T

L	L																																	
Küsimus 1 täidetakse ainult institutsioonide elanike jaoks																																		
1. Institutsiooni tüüp <input type="checkbox"/> haridusasutus <input type="checkbox"/> militaarasutus <input type="checkbox"/> tervishoiuasutus <input type="checkbox"/> usuasutus <input type="checkbox"/> hoolekandetasutus <input type="checkbox"/> muu asutus																																		
Institutsioonis on loenduslehe täitmine lõppenud																																		
2. Eluruumi tüüp <input type="checkbox"/> pereelamu <input type="checkbox"/> omaette tuba (toad) <input type="checkbox"/> osa pereelamust <input type="checkbox"/> majutusruum <input type="checkbox"/> korter <input type="checkbox"/> elamiseks kasutatav mitteiluruum "majutusruumi" või "elamiseks kasutatava mitteiluruumi" korral jätkata küsimusest 12																																		
3. Eluruumi asustatus <input type="checkbox"/> asustatud <input type="checkbox"/> asustamata <input type="checkbox"/> reserveeritud ajutiseks või hooajaliseks kasutamiseks <input type="checkbox"/> teadmata																																		
4. Kes on eluruumi omanik? <input type="checkbox"/> riik <input type="checkbox"/> elamuühistu <input type="checkbox"/> kohalik omavalitsusüksus <input type="checkbox"/> muu <input type="checkbox"/> Eesti elanik <input type="checkbox"/> teadmata <input type="checkbox"/> välisriigi elanik																																		
5. Kas Teie leibkonna liige on eluruumi... <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th></th> <th style="text-align: center;">I leibkond</th> <th style="text-align: center;">II leibkond</th> <th style="text-align: center;">III leibkond</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>omanik</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> <tr> <td>elamuühistu liige</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> <tr> <td>üürnik</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> <tr> <td>muu</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> </tbody> </table>			I leibkond	II leibkond	III leibkond	omanik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	elamuühistu liige	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	üürnik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	muu	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>													
	I leibkond	II leibkond	III leibkond																															
omanik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																															
elamuühistu liige	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																															
üürnik	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																															
muu	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																															
6. Kui suur on eluruumi pind? <input style="width: 80px; height: 20px; border: 1px solid black;" type="text"/> m ²																																		
7. Mitu tuba on eluruumis? <input style="width: 40px; height: 20px; border: 1px solid black;" type="text"/>																																		
8. Kas eluruumis on köök? <input type="checkbox"/> on <input type="checkbox"/> kööginišš <input type="checkbox"/> puudub																																		
9. Kas eluruumis on... <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th></th> <th style="text-align: center;">on</th> <th style="text-align: center;">ei ole</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>veevärk</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> <tr> <td>kanalisatsioon</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> <tr> <td>soe vesi</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> <tr> <td>vann (dušš)</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> <tr> <td>saun</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> <tr> <td>veeklosett</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> <tr> <td>elekter</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> <tr> <td>gaas</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> <tr> <td>keskküte</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> <tr> <td>elektriküte</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> </tbody> </table>			on	ei ole	veevärk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	kanalisatsioon	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	soe vesi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	vann (dušš)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	saun	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	veeklosett	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	elekter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	gaas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	keskküte	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	elektriküte	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	on	ei ole																																
veevärk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																																
kanalisatsioon	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																																
soe vesi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																																
vann (dušš)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																																
saun	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																																
veeklosett	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																																
elekter	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																																
gaas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																																
keskküte	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																																
elektriküte	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																																
Küsimused 10 ja 11 täidetakse hoone kohta üks kord																																		
10. Hoone liik <input type="checkbox"/> paljukorteriline elamu <input type="checkbox"/> elukorteri(te)ga mitteilamu <input type="checkbox"/> pereelamu <input type="checkbox"/> majutushoone <input type="checkbox"/> muu väikeelamu <input type="checkbox"/> muu hoone																																		
11. Hoone ehitusaeg <input type="checkbox"/> enne 1919 <input type="checkbox"/> 1981 – 1990 <input type="checkbox"/> 1919 – 1945 <input type="checkbox"/> 1991 – 1995 <input type="checkbox"/> 1946 – 1960 <input type="checkbox"/> 1996 ja hiljem <input type="checkbox"/> 1961 – 1970 <input type="checkbox"/> pooleliolev ehitus <input type="checkbox"/> 1971 – 1980 <input type="checkbox"/> teadmata																																		
Küsimus 12 täidetakse ainult leibkonna püsiva elukoha loenduslehel																																		
12. Kas Teie leibkonna otseses kasutuses on maad põllu- või aiasaaduste kasvatamiseks, looduslikku rohumaad, metsamaad või põllumajandusloomi? <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th></th> <th style="text-align: center;">I leibkond</th> <th style="text-align: center;">II leibkond</th> <th style="text-align: center;">III leibkond</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>on</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> <tr> <td>ei ole</td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> <td style="text-align: center;"><input type="checkbox"/></td> </tr> </tbody> </table>			I leibkond	II leibkond	III leibkond	on	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	ei ole	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																					
	I leibkond	II leibkond	III leibkond																															
on	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																															
ei ole	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>																															
L	L																																	

LISA 3

Suvilate ülekaaluga asulad

Märkus:

Eluruumi tüübi tunnuse moodustamisel jaotati ajavahemikul 1961-1990 ehitatud eramajad Tallinna tagamaal kahte rühma: 1) keskmise vanusega eramud ja 2) suvilad nõukogude perioodil rajatud suvilapiirkondades. Eeslinnastujad, kes perioodil 1989-2000 asusid elama järgnevasse Tallinna tagamaa asulatesse (perioodil 1961-1990 ehitatud eramajadesse), loeti analüüsis suvilaaladele eeslinnastujateks.

Asula	Omaavalitsusüksus	Maakond	Asula	Omaavalitsusüksus	Maakond
Arava küla	Anija vald	Harju	Andineeme küla	Kuusalu vald	Harju
Kaunissaare küla	Anija vald	Harju	Salmistu küla	Kuusalu vald	Harju
Pikva küla	Anija vald	Harju	Sõitme küla	Kuusalu vald	Harju
Raudoja küla	Anija vald	Harju	Vahastu küla	Kuusalu vald	Harju
Vikipalu küla	Anija vald	Harju	Valkla küla	Kuusalu vald	Harju
Liikva küla	Harku vald	Harju	Maardu linn	Maardu linn	Harju
Muraste küla	Harku vald	Harju	Paldiski linn	Paldiski linn	Harju
Naage küla	Harku vald	Harju	Aaviku küla	Rae vald	Harju
Suurupi küla	Harku vald	Harju	Karla küla	Rae vald	Harju
Türisalu küla	Harku vald	Harju	Patika küla	Rae vald	Harju
Viti küla	Harku vald	Harju	Vaskjala küla	Rae vald	Harju
Vääna-Jõesuu küla	Harku vald	Harju	Ülejõe küla	Rae vald	Harju
Haapse küla	Jõelähtme vald	Harju	Juuliku küla	Saku vald	Harju
Iru küla	Jõelähtme vald	Harju	Kasemetsa küla	Saku vald	Harju
Jõesuu küla	Jõelähtme vald	Harju	Kiisa alevik	Saku vald	Harju
Kaberneeme küla	Jõelähtme vald	Harju	Metsanurme küla	Saku vald	Harju
Kallavere küla	Jõelähtme vald	Harju	Roobuka küla	Saku vald	Harju
Ruu küla	Jõelähtme vald	Harju	Tammejärve küla	Saku vald	Harju
Uusküla küla	Jõelähtme vald	Harju	Üksnurme küla	Saku vald	Harju
Illurma küla	Keila vald	Harju	Hüüru küla	Saue vald	Harju
Keila-Joa alevik	Keila vald	Harju	Koppelmaa küla	Saue vald	Harju
Kloogaranna küla	Keila vald	Harju	Maidla küla	Saue vald	Harju
Käesalu küla	Keila vald	Harju	Vatsla küla	Saue vald	Harju
Laulasmaa küla	Keila vald	Harju	Leppneeme küla	Viimsi vald	Harju
Lohusalu küla	Keila vald	Harju	Metsakasti küla	Viimsi vald	Harju
Meremõisa küla	Keila vald	Harju	Muuga küla	Viimsi vald	Harju
Tuulna küla	Keila vald	Harju	Randvere küla	Viimsi vald	Harju
Kaasiku küla	Kernu vald	Harju	Tammneeme küla	Viimsi vald	Harju
Kabila küla	Kernu vald	Harju	Pirgu küla	Juuru vald	Rapla
Kibuna küla	Kernu vald	Harju	Aespa küla	Kohila vald	Rapla
Laitse küla	Kernu vald	Harju	Urge küla	Kohila vald	Rapla
Pohla küla	Kernu vald	Harju	Vilivere küla	Kohila vald	Rapla
Vansi küla	Kernu vald	Harju			
Luige küla	Kiili vald	Harju			
Mõisaküla küla	Kiili vald	Harju			
Krei küla	Kose vald	Harju			